biblioteca școlarului

IOAN SLAVICI

MARA

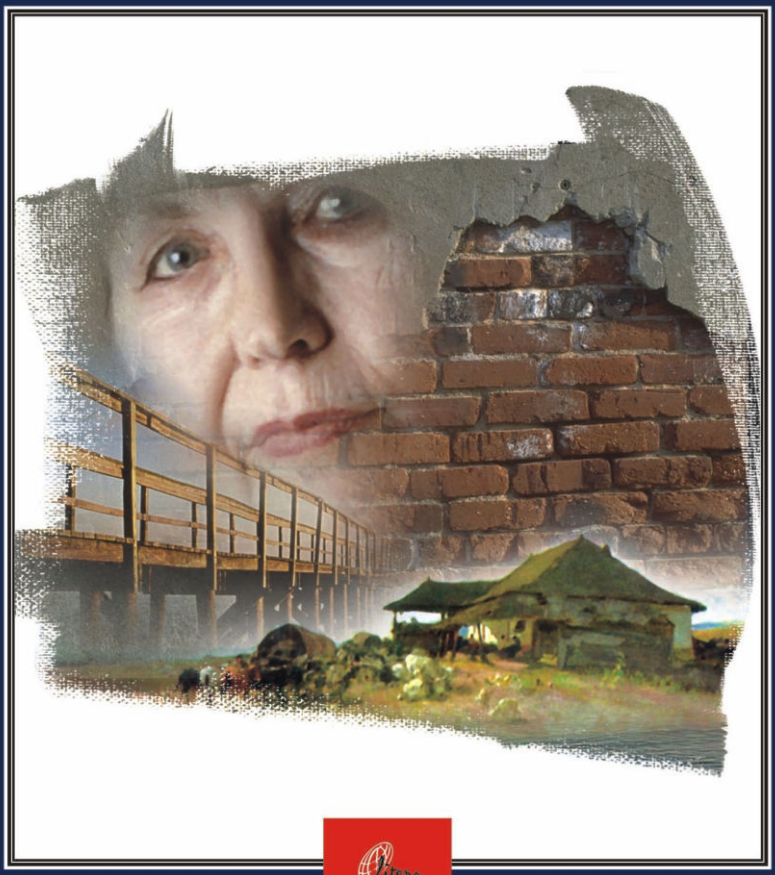

Litera INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

Ioan SLAVICI

MARA

Litera INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecţíe íníţíată şí coordonată de Anatol Vídraşcu şí Dan Vídraşcu
Pe copertă: *Hanul de la Orăţii* de Nícolae Grígorescu (colaj)
Concepţía grafícă a colecţíeí şí coperta: Vladímír Zmeev

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE:

G. Călínescu,
Tudor Víanu, Şerban Cíoculescu,
P. Marcea, Domníca Fílímon-Stoícescu,
A. Phílíppíde, Ion Rotaru, D. Vatamaníuc,
Mírcea Zacíu, Ion Negoíţescu,
Dumítru Mícu.

Ioan Slavici

Edítura „Lítera Internaţíonal“
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, Bucureştí, Românía
tel./fax (01) 3303502; e-maíl: ínfo@lítera.ro

Grupul Edítoríal „Lítera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chíşínău, MD-2005, Republíca Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-maíl: lítera@lítera-publíshíng.com

Dífuzare:

S.C. Davíd D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, Bucureştí, Românía
tel./fax +(01) 3206009

Líbrăría „Scrípta“
str. Ştefan cel Mare 83, mun. Chíşínău, MD-2012,
Republíca Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta edíţíe a apărut în anul 2001 în versíune típărítă
şí electronícă la Edítura „Lítera Internaţíonal“ şí
Grupul Edítoríal „Lítera“.
Toate drepturíle rezervate.

Edítorí: *Anatol şi Dan Vidraşcu*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Típarul executat la Combínatul Polígrafíc dín Chíşínău
Comanda nr. 20028

CZU 821.135.1-3
S 63

Descríerea CIP a Camereí Naţíonale a Cărţíí
Slavící, Ioan
Mara: Proză / Ioan Slavící; col. íníţ. şí coord. Anatol şí Dan Vídraşcu; conc. gr. col. şí coperta / Vladímír Zmeev. — Ch.: Lítera; Bucureştí: Lítera Int., 2001 (Combínatul polígrafíc). — 312 [p.] — (Bíbl. şcolaruluí; nr. 232).
ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3
821.135.1-3

ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3

© LITERA INTERNAŢIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

Tabel cronologic 7

I. Sărăcuţii mamei 13
II. Maica Aegidia 17
III. Furtuna cea mare 26
IV. Primăvara 31
V. Ani de tinereţe 44
VI. Ispita 58
VII. Zbuciumare 69
VIII. Datoria 77
IX. Inima, săraca 85
X. Cine ce poate 100
XI. Altă lume 117
XII. Două porunci 127
XIII. Datorii vechi 140
XIV. Rostul lui Bandi 157
XV. Isprăvile lui Trică 171
XVI. Greul vieţii 185
XVII. Birtul de la Sărărie 204
XVIII. Blestemul casei 220
XIX. Verboncul 228
XX. Norocul casei 263
XXI. Pace şi linişte 279

Referinţe istorico-literare 293

TABEL CRONOLOGIC

1848 18 ianuarie. *La Şiria, lângă Arad, se naşte Ioan Slavici, fiu al lui Savu Slavici, „maiestru“ cojocar, şi al Elenei, născută Borlea.*

1854—1858 Urmează şcoala primară în satul natal, având ca dascăl pe Dimitrie Voştinari, figură luminoasă de cărturar, evocat în Amintiri*le scriitorului. Un bun povăţuitor îi este bunicul său, Mihai Fercu, de asemenea evocat în* Amintiri.

1859—1860 Pentru a se putea înscrie la liceu, frecventează încă o dată clasa a IV-a la o şcoală primară din Arad.

1860—1865 Elev la liceul din Arad, clasele I—V. Cu mai mulţi colegi stă în „cortelaş“ (gazdă), primind săptămânal merinde de acasă, aidoma ca în Budulea Taichii.

1865—1867 Urmează la Liceul piarist din Timişoara clasele VI—VII.

1867—1868 Ca „privatist“, urmează clasa a VIII-a la Liceul maghiar din Arad.

1868 August. *Trece examenul de bacalaureat la Satu Mare.*
Octombrie. *Se înscrie la Facultatea de Drept şi Ştiinţe a Universităţii din Budapesta. Participă la şedinţele Societăţii* Petru Maior *(întemeiată de studenţii români în 1862).*

1869 Aprilie. *Se înscrie la Facultatea de Drept din Viena.*
Septembrie. *Este încorporat ca „voluntar“ (cu termen redus) la un regiment din Viena. Paralel cu stagiul militar îşi continuă studiile universitare. La Viena cunoaşte pe Eminescu, cel care îi va rămâne toată viaţa „prieten şi sfătuitor“. Amândoi sunt proclamaţi „membri definitivi“ ai Societăţii literare* România*, întemeiată în 1864 de studenţii români din Viena.*

1870 Mai. *Susţine examenul de stat, obligatoriu pentru toţi studenţii după frecventarea a patru semestre.*

1871 Martie. *Debutează în* Convorbiri literare *cu* Fata de birău *(comedie). La constituirea societăţii studenţeşti* România *(8 aprilie) Slavici este ales preşedinte, iar M. Eminescu — bibliotecar. Împreună cu Eminescu desfăşoară o amplă activitate pentru*

organizarea Serbării de la Putna şi a Congresului studenţesc care fixează programul luptei pentru „unitatea culturală“ şi naţională a românilor de pretutindeni.

Termină şcoala militară din Viena, devenind ofiţer.

1872 1 iunie. *În* Convorbiri literare *publică povestea* Zâna Zorilor.

Iulie. *Părăseşte Viena, viaţa sa de student încheindu-se aici. În vară face practică avocaţială la Arad, în cancelaria lui Mircea B. Stănescu, care conducea şi foaia umoristică* Gura satului*, unde colaborează şi Slavici.*

Publică în Convorbiri literare *poveştile* Ileana cea şireată *şi* Floriţa din codru.

1873 Februarie *Este martor la răzvrătirea din Păuliş, izbucnită ca urmare a măsurilor abuzive ale oficialităţilor maghiare de a interzice folosirea limbii române la primărie.*

Iulie. *Intră ca „archivariu“ la Consistoriul din Oradea Mare; în vizitele pe care le întreprinde în satele bihorene întâlneşte prototipul eroului din* Popa Tanda*, nuvelă pe care o va publica doi ani mai târziu în* Convorbiri literare.

1874 *Poposeşte la Iaşi pentru un scurt timp (octombrie—noiembrie). Este găzduit împreună cu Eminescu şi Miron Pompiliu de către Samson Bodnărescu, directorul* Şcolii Normale*. Prin Eminescu, îl cunoaşte pe Ion Creangă.*

La cea de a XI-a aniversare a Junimii*, prilej de a-l cunoaşte pe Titu Maiorescu, citeşte nuvela* Popa Tanda*.*

Este numit secretar al Comisiunii pentru publicarea manuscriselor rămase de la Eudoxiu Hurmuzaki.

În decembrie se stabileşte la Bucureşti.

1875 *Este numit profesor de filozofie la Liceul* Matei Basarab*, unde predă şi ore de română, logică şi psihologie.*

În Convorbiri literare *publică nuvela* Popa Tanda *(iunie) şi* Scormon *(noiembrie).*

1876 *În ziarul* Timpul *publică nuvela* O viaţă pierdută.

1877 *În ianuarie intră în redacţia ziarului* Timpul*, unde va lucra împreună cu Eminescu şi I. L. Caragiale. Între cei trei scriitori se leagă o prietenie unică în literatura română.*

În articolele publicate în Timpul *susţine că România este centrul cultural şi politic al tuturor românilor din ţară şi al celor aflaţi temporar sub stăpânire străină.*

1878 *La cea de a XV-a aniversare a Junimii, la care participă Eminescu şi Maiorescu, Slavici citeşte nuvela* Gura satului*, iar I. L. Caragiale — prima sa piesă:* O noapte furtunoasă.

1879 *În „Convorbiri literare“ publică nuvela* Gura satului.

1880 *Întreprinde o călătorie de studii în Transilvania; la Blaj îl vizitează pe bătrânul Timofei Cipariu.*

În Convorbiri literare *(iunie—iulie) publică nuvela* Budulea Taichii*, citită mai întâi la şedinţele* Junimii*, Maiorescu notând în* Jurnalul *său „splendidul Budulea“.*

Este numit profesor la Şcoala Normală *a* Societăţii pentru învăţătura poporului român*, unde predă româna şi geografia.*

1881 *În august şi septembrie întreprinde o călătorie în Oltenia şi Muntenia pentru a vizita monumentele istorice, bisericile şi mânăstirile.*

I se conferă medalia „Bene merenti“ pentru munca depusă la Comisia documentelor istorice.

Decembrie. *Publică* Novele din popor*, care include scrieri literare apărute mai înainte în presa literară* (Popa Tanda, Gura satului, La crucea din sat, Scormon, Budulea Taichii) *şi* Moara cu noroc *(inedită). Volumul, recenzat elogios de M. Eminescu şi N. Xenopol, marchează o piatră de hotar în evoluţia prozei româneşti, îndeosebi a nuvelisticii.*

1882 24 ianuarie. *De ziua Unirii se constituie la Bucureşti societatea* Carpaţii*, care îşi propune să realizeze hotărârile Congresului de la Putna pentru „unitatea“ românilor; Slavici şi Eminescu sunt aleşi membri activi ai societăţii.*

În martie este ales membru corespondent al Academiei Române la Secţia Istorie.

Întreprinde o călătorie în Italia, fiind fascinat de sculptura lui Michelangelo şi picturile lui Rafael.

Este numit profesor la azilul Elena Doamna*, unde predă româna şi filozofia.*

1883 *Îmbolnăvirea lui Eminescu (iunie) îl îndurerează profund; întreprinde numeroase acţiuni pentru a-l ajuta.*

1884 *La Sibiu, sub conducerea lui Slavici, apare* Tribuna *care îşi va desfăşura activitatea sub deviza: „Soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare!“, iar în domeniul artei propagă „realismul*

poporal“. În nr.1 al Bibliotecii poporale *a* Tribunei *Slavici publică* Pădureanca*, amplă nuvelă cu subiect de roman.*

1886 18 martie. *La Sibiu se oficiază căsătoria lui Ioan Slavici cu profesoara Eleonora Tănăsescu, directoarea* Şcolii de fete *din localitate.*

1887 Este ales secretar al Partidului Naţional Român*, preşedinte fiind G. Bariţ.*
Îl aduce pe G. Coşbuc redactor la Tribuna*.*

1888 Este întemniţat pentru un an la Vaţ, în Ungaria, unele articole pentru cauza naţională a românilor publicate în Tribuna *fiind considerate „delict de agitaţiune“.*

1889 15 iunie. *La Bucureşti se stinge din viaţă Eminescu;* Tribuna *îndoliată consemnează: „Cea mai glorioasă întruchipare a geniului românesc şi-a sfârşit viaţa de mizerii în modul cel mai trist. Cu el s-a stins cea mai măreaţă figură a literaturii româneşti“.*

1890 În martie se reîntoarce la Bucureşti, fiind numit director de studii şi profesor la azilul Elena Doamna*, funcţii în care rămâne până în 1894.*
Publică Şcolile noastre săteşti. Localurile*.*

1891 24 ianuarie. *Ia fiinţă la Bucureşti* Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, în care activează şi Slavici.*

1892 La Sibiu se semnează Memorandumul românilor din Transilvania şi Ungaria*, întocmit pe baza unui proiect schiţat de Slavici încă din 1887, când fusese ales secretar al* Partidului Naţional Român.
Publică Novele*, I (cele mai multe reeditări).*
Publică volumul Românii din regatul ungar şi politica maghiară.

1893 Înfiinţează la Bucureşti ziarul Corespondenţa română*, în care sprijină acţiunile memorandiştilor.*
Publică Ardealul. Studiu istoric*.*

1894 1 ianuarie. *Sub conducerea lui Slavici, Caragiale şi Coşbuc, apare la Bucureşti revista ilustrată* Vatra*. În primele 24 numere ale revistei Slavici publică intregral romanul* Mara *(tipărit în volum de-abia în 1906).*
În iunie este numit director al Institutului Ioan Oteteleşanu *din Măgurele (lângă Bucureşti), iar soţia sa este director adjunct.*

1896 Publică Novele*, II, în care include şi* Comoara *(inedită).*

1897 La Arad (în ianuarie) începe să apară Tribuna poporului*, în care Slavici publică sute de articole, fiind şi membru fondator al ziarului.*
Îi apare volumul Poveţe pentru buna creştere a copiilor*.*

1902 *Publică romanul* Din bătrâni*, distins în anul următor cu premiul Academiei* I. Heliade-Rădulescu.

1907 *Călătoreşte în Elveţia, unde se află la studii fiul său cel mai mare, Titu-Liviu.*

1908 *Îşi reeditează nuvelistica sub titlul* Nuvele*, I, II. Publică în volumul* Poveşti *cele mai valoroase basme şi poveşti ale sale.*
Demisionează de la azilul Elena Doamna *şi ia conducerea ziarului* Minerva.

1909 *Cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea lui Eminescu, Slavici publică în revistele literare ale timpului unele dintre cele mai valoroase pagini de memorialistică dedicate poetului nostru naţional.*

1910 *Publică volumul* Românii din Ardeal *şi trei scrieri pedagogice:* Educaţiunea naţională, Educaţiunea fizică, Educaţiunea morală.
Este angajat profesor de limba română şi geografie la Şcoala evanghelică *din Bucureşti.*

1911 *Îi apar volumele* Românii de peste Carpaţi *şi* Zbuciumările politice la românii din Ungaria.

1914 *Conduce ziarul* Ziua*, care prin politica pacifistă şi de neutralitate a fost considerat progerman.*
Îi apare Gramatica limbii române.

1916—1917 *Colaborează la* Gazeta Bucureştilor *şi* Scena.

1918 *Colaborează la* Biblioteca copiilor şi a tinerimii*, publicaţie săptămânală ilustrată.*

1919 Ianuarie–februarie. *Pentru activitatea gazetărească din timpul războiului este implicat împreună cu T. Arghezi în „procesul ziariştilor". Este achitat la sfârşitul anului ca urmare a campaniei de presă iniţiată de scriitori.*

1920 *Îi apare romanul* Din două lumi.

1921 *Publică volumul de memorialistică* Închisorile mele. *Reeditează* Poveştile *(vol. I) şi* Nuvele*, I, II.*

1923 *Îi apare romanul* Cel din urmă armaş.
Publică Poveşti*, vol. II, cu basme şi poveşti incluse pentru prima dată în volum.*
Îi apare volumul III din Nuvele.

1924 *Apare volumul* Amintiri*, în care evocă pe marii săi contemporani şi prieteni: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coşbuc, Maiorescu.*

1925 *În iunie se încheie, fără succes, campania de presă pentru a i se acorda* Premiul Naţional pentru proză. *(Premiul se acordă lui I. Al. Brătescu-Voineşti.)*

17 august. *Se stinge din viaţă, la ora 18.30, în casa fiicei sale Lavinia, la Crucea de Jos (Panciu). Este înmormântat la schitul Brazi (Panciu), însoţit pe ultimul drum de numeroasa-i familie, săteni din împrejurimi, iar din partea Societăţii Scriitorilor Români de Liviu Rebreanu, Gala Galaction şi Mihai Sorbul. Cuvântul din urmă îl rosteşte Gala Galaction: „Învelim pe unul dintre principii Cuvântului Românesc cu faldurii adânci ai gliei străbune… Îl vedem deasupra noastră, mare în literatură, fruntaş al condeiului, premergător şi explorator al frumuseţii graiului şi al sufletului poporului nostru… Îl vedem deasupra noastră — printre nouri şi printre culmi, care se numesc Eminescu, Alecsandri, Maiorescu, Coşbuc, Caragiale… Vârf de stâncă, în diademul Carpaţilor noştri sufleteşti“.*

I
SĂRĂCUŢII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doí copíí, sărăcuţíí de eí, dar era tânără şí voínică şí harnícă şí Dumnezeu a maí lăsat să aíbă şí noroc.

Nu-í vorbă, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, maí mult cârpací decât cízmar şí şedea maí bucuros la bírt decât acasă; tot le-au maí rămas însă copíílor vreo două sute de pruní pe lunca Murăşuluí, víuţa dín dealul despre Păulíş şí casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoí, mare lucru pentru o precupeaţă, Radna e Radna, Lípova e numaí ací peste Murăş, íar la Arad te ducí în două ceasurí.

Marţí dímíneaţa Mara-şí scoate şatra şí coşuríle plíne în píaţa de pe ţărmurele drept al Murăşuluí, unde se adună la târg de săptămână murăşenií până de pe la Sovârşín şí Sobotelíu şí podgorenií până de pe la Cuvín. Joí dímíneaţa ea trece Murăşul şí întínde şatra pe ţărmurele stâng, unde se adună bănăţenií până de pe la Făget, Căpălnaş şí Sân-Míclăuş. Vínerí noaptea, după cântatul cocoşílor, ea pleacă la Arad, ca zíua s-o príndă cu şatra întínsă în píaţa cea mare, unde lumea se adună dín şapte ţínuturí.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-şí íese nícíodată cu gol în cale; vínde ce poate şí cumpără ce găseşte; duce de la Radna ceea ce nu găseştí la Lípova orí la Arad şí aduce de la Arad ceea ce nu găseştí la Radna orí la Lípova. Lucrul de căpeteníe e pentru dânsa ca să nu maí aducă ce a dus şí vínde maí bucuros cu câştíg puţín decât ca să-í „clocească“ marfa.

Numaí în zílele de Sântă Maríe se întoarce Mara cu coşuríle deşerte la casa eí.

Sus, pe coasta unuí deal de la dreapta Murăşuluí, e mănăstírea mínoríţílor, vestíta María Radna. Dín turnuríle

bíserícíí marí şí frumoase se văd pe Murăş la deal ruínele acoperíte cu muşchí ale cetăţíí de la Şoímoş; în faţa bíserícíí se întínde Radna cea frumoasă şí peste Murăş e Lípova cu turnul sclípícíos şí plín de zorzoane al bíserícíí româneştí, íar pe Murăş la vale se întínde şesul cel nesfârşít al Ţăríí Ungureştí. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în faţa mănăstíríí, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cícă e acolo în bíseríca aceea o ícoană făcătoare de mínuní, o Maícă Precístă care lăcrímează şí de a căreía vedere ceí bolnaví se fac sănătoşí, ceí sărací se símt bogaţí şí ceí nenorocíţí se socotesc ferícíţí.

Mara, deşí creştínă adevărată, se duce şí ea câteodată la bíseríca aceasta, dar se închínă creştíneşte, cu crucí şí cu mătănící, cum se cuvíne în faţa luí Dumnezeu. Că ícoana face mínuní, asta n-o crede; ştíe prea bíne că o Maícă Precístă nemţească nu e o adevărată Maícă Precístă. E însă altceva la míjloc. Călugăríí, care umblă raşí ca-n palmă şí se strâmbă grozav de urât, au o ştíínţă taínícă şí ştíu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-şí víe la leac, săracul să-şí găsească spríjoana şí nenorocítul să se ferícească. Bíne face dar lumea care víne la María Radna să se închíne, şí Mareí îí râde ínína când pe la Sínte Măríí tímpul e frumos, ca lumea să poată vení cale de o săptămână de zíle, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucíle împodobíte cu florí şí cântând psalmí şí lítaníí. Acum, când vín sutele şí se adună mííle pe locul cel larg dín faţa mănăstíríí, acum e secerîşul Mareí, care dímíneaţa íese cu coşuríle plíne şí seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închínă Mara şí în faţa ícoaneí, apoí îşí ía copílaşíí, pe care totdeauna îí poartă cu dânsa, îí dă puţín înaínte şí le zíce: „Închínaţí-vă şí voí, sărăcuţíí mameí!“

Sunt sărací, sărăcuţíí, că n-au tată; e săracă şí ea, c-a rămas văduvă cu doí copíí; cuí, Doamne, ar putea să-í lase când se duce la târg? cum ar putea dânsa să stea de dímíneaţă până seara fără ca să-í vadă? cum, când e atât de bíne să-í vezí?!

Umblă Mara prín lume, aleargă spríntenă, se târguíeşte şí se ceartă cu oamenií, se maí ía şí de cap câteodată, plânge şí se plânge c-a rămas văduvă, şí apoí se uítă împrejur să-şí vadă copííí şí íar râde.

„Tot n-are nímení copíí ca míne!„ îşí zíce ea, şí nímení nu poate s-o ştíe aceasta maí bíne decât dânsa, care zíua toată vede mereu copíí şí oamení şí nu poate să vadă fíínţă omenească fără ca s-o pună alăturea de copííí eí. Mulţí sunt sănătoşí şí rumení, voínící şí plíní de víaţă, deşteptí şí frumoşí, răí sunt, mare mínune, şí e lucru ştíut că oamení de daí-Doamne numaí dín copíí răí se fac.

Maí sunt şí zdrenţăroşí şí desculţí şí nepíeptănaţí şí nespălaţí şí obrazníci, sărăcuţíí mameí; dar tot cam aşa e şí mama lor ea însăşí; cum altfel ar putea să fíe o văduvă săracă? cum ar putea să fíe copííí sărací, care îşí petrec víaţa în târg, príntre pícíoarele oamenílor?

Muíere mare, spătoasă, greoaíe şí cu obrajíí bătuţí de soare, de ploí şí de vânt, Mara stă zíua toată sub şatră, în dosul meseí plíne de poame şí de turtă dulce. La stânga, e coşul cu peşte, íar la dreapta clocoteşte apa fíerbínte pentru „vornovíştí“, pentru care rade dín când în când hreanul de pe masă. Copííí aleargă şí îşí caută treabă, vín când sunt flămânzí şí íar se duc după ce s-au săturat, maí se joacă voíoşí, maí se bat, fíe între dânşíí, fíe cu alţíí, şí zíua trece pe nesímţíte.

Seríle, Mara, de cele maí multe orí, mănâncă ea síngură, deoarece copííí, obosíţí, adorm, în vreme ce ea găteşte mâncarea. Mănâncă însă mama şí pentru ea, şí pentru copíí. Păcat ar fí să rămâíe ceva pe mâíne.

Apoí, după ce a maí băut şí o ulcícă de apă bună, ea scoate săculeţul, ca să facă socoteala. Nícíodată însă ea n-o face numaí pentru zíua trecută, cí pentru toată víaţa. Scăzând dobânda dín capete, ea pune la o parte baníí pentru zíua de mâíne, se duce la căpătâíul patuluí şí aduce ceí treí cíorapí: unul pentru zílele de bătrâneţe şí pentru înmormântare, altul pentru Persída şí al treílea pentru Trícă. Nu e chíp să treacă

zí fără ca ea să pună fíe şí măcar numaí câte un creíţar în fíecare dín ceí treí cíorapí; maí bucuros se împrumută pentru zíua de mâíne. Când poate să pună florínul, ea-l sărută, apoí rămâne aşa, síngură, cu baníí întínşí pe masă, stă pe gândurí şí începe în cele dín urmă să plângă.

Nu doară că í-ar fí greu ceva; când símte greul víeţíí, Mara nu plânge, cí sparge oale orí răstoarnă mese şí coşurí. Ea îşí dă însă seama cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum şí cât o să aíbă odată. Şí chíar Mara să fíí te moí când símţí că e bíne să fíí om în lumea aceasta, să alergí de dímíneaţă până seara şí să ştíí că n-o fací degeaba.

Peste zí ea vede multă lume, şí dacă-í íese-n cale vreo femeíe care-í place şí ca fíre, şí ca stare, şí ca înfăţíşare, ea-şí zíce cu taínícă mulţumíre: „Aşa are să fíe Persída mea!“ Iar dacă bărbat e cel ce-í place, ea-şí zíce: „Aşa are să fíe Trícă al meu!“

Era una, preoteasa de la Pecíca, o femeíe mínunată, şí dulce la fíre, şí bogată, şí frumoasă: ar fí spart Mara toate oalele dacă cíneva s-ar fí încumetat să-í spună că Persída eí n-are să fíe tot aşa, ba chíar maí şí maí. Iar preoteasa aceea stătuse patru aní de zíle la călugăríţele dín Oradea-Mare: era decí lucru hotărât că şí Persída are să stea cel puţín cíncí aní la călugăríţele dín Lípova.

A şí făcut Mara ce-a făcut, şí maíca Aegídía, econoama, í-a făgăduít că-í va lua copíla şí pentru numaí 60 floríní pe an, căcí e văduvă cu doí copíí, sărăcuţíí de eí. Au trecut însă doí aní de atuncí, Persída împlíníse nouă aní, şí Mara nu se putu hotărî să dea atâta bănet — pentru nímíc. Ar fí putut să dea; avea de unde; asta ea însăşí o ştía maí bíne decât orîşícíne; dar n-o íerta fírea să rumpă dín nící unul díntre ceí treí cíorapí.

Trícă îí făcea maí puţínă bătaíe de cap.

Era un om la Lípova, Bocíoacă, starostele cojocarílor, care lucra vara cu patru şí íarna cu zece calfe, scotea la toate târguríle cele maí frumoase cojoace, ţínea tăíerea cărníí în arândă şí avea

de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! — aşa trebuía să fie şi Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă şcoală: atât ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, şase florini pe lună, şi pe deasupra mai erau şi alte cheltuieli.

„Hm“ zise Mara, încreţindu-şi sprâncenele, şi începu să facă în gândul ei socoteala cam câţi oameni vor fi trecând în fiecare an peste podul de plute de pe Mureş. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa, care atâta timp a stat pe ţărmurii Mureşului. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arânda podului? Putea să dea mai mult decât alţii, fiindcă nu voia să câştige decât cei 60 florini şi încă ceva pe deasupra. Apoi mai câştiga şi dreptul de a-şi pune masa şi coşurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stătea Mara, stătea şi număra în gândul ei banii, câte doi creiţari de om şi câte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu şi-i aduna de se făceau mulţi, încât ochii i se umpleau de lacrimi.

S-ar putea oare să fii văduvă săracă, să-ţi vezi fata preoteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor şi inima să nu ţi se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie şi altfel, asta Mara nu putea s-o creadă când vedea ca-n aievea cum atât de bine au să iasă odată toate.

II
MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, păşea mărunt, vorbea scurt şi apăsat, avea nas nu tocmai mic şi o căutătură aspră şi scrutătoare, dar se muia când vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica prioriţa s-o primească pe Persida şi pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai şi alergat pe la

dl Hubăr, economul oraşuluí, ca Mara neapărat să capete arânda poduluí.

Erau creştíneştí faptele aceste, dar ea tot nu putea să fíe mulţumítă de a le fí săvârşít.

Sídí era, ce-í drept, foarte deşteaptă şí, dín clípa când se despărţíse de Trícă, se făcuse tăcută, aşezată, ascultătoare, aproape blândă; nu era însă chíp s-o desfací de deprínderíle eí urâte, s-o ţíí píeptănată şí cu mâíníle curate, nící s-o aducí la buna-cuvíínţă. Apoí Mara venea mereu pe la mănăstíre ca să se plângă că lumea nu maí trece pe pod nící de la Radna la Lípova, nící de la Lípova la Radna, încât maíca Aegídía, muíată de lacrímíle eí, se mulţumea şí cu patru floríní pe lună, punea al cíncílea de la dânsa. Iarna, în sfârşít, după ce Murăşul a îngheţat şí nímení nu maí plătea ceí doí creíţarí, maíca cea cu căutătură aspră punea toţí ceí cíncí floríní de la dânsa şí era foarte mulţumítă că Mara o maí ajută şí ea la îmbrăcămíntea copíleí.

Seríle apoí Mara îşí făcea, ca de obíceí, socotelíle şí tot í se maí umpleau, ba maí vârtos îí erau plíní ochíí de lacrímí.

Un síngur lucru o punea câteodată pe gânduri. Prea se făcuse blândă Persída: nu care cumva călugăríţa aceea s-o momească, s-o farmece şí s-o facă şí pe ea călugăríţă smerítă. „Maí bíne moartă!“ Dar nu! asta nu era cu putínţă: neam de neamul eí n-a fost om smerít; toţí creştíní adevăraţí! Apoí Trícă se făcuse şí el băíat aşezat, ascultător şí bun şcolar. Asta víne cu vârsta la copííí care sunt răí de mící.

Aşa, câteodată, îşí maí aduc, nu-í vorbă, şí eí amínte de tímpuríle trecute.

Într-o frumoasă zí de prímăvară dl învăţător Blăguţă a venít maí târzíu decât de obíceí la şcoală. Îí plăcea mult să pescuíască, se topíseră cam íute zăpezíle, Murăşul se umflase şí apa era tulbure, cum e maí bună pentru pescuít. Şí era lucru ştíut că, în lípsa dluí Blăguţă, Costí Balcovící e acela care pune mâna pe nuía, ca să ţíe buna-rânduíală — nu poate pentru c-ar fí fost cel maí mare díntre şcolarí, dar învăţa bíne şí era băíatul turtelaruluí dín Radna.

Una e însă Blăguţă şí alta Costí, deşí era băíat de turtelar. În faţa dluí Blăguţă, Trícă stătea smírna, íar cu Costí se bătuse adeseorí în píaţă, în zílele cele bune, când nu era síngur, cí săreau amândoí, cu Sída, în capul luí, şí rar scăpa Costí cu faţa curată, fííndcă Sída avea gheare ca písíca şí ar fí sărít şí în foc pentru frăţíorul eí.

Tocmaí de aceea, poate, Costí era foarte aspru faţă cu Trícă, pe care îl ştía acum síngur.

— Trícă, strígă el răstít, staí frumos!

Trícă se rídícă îndrăzneţ în pícíoare: í se făcuse o nedreptate.

— Şezí! strígă Costí.

— Dacă vreau şed; dacă vreau stau, răspunse Trícă. Cíne eştí tu ca să-mí porunceştí míe?!

Ceílalţí şcolarí începură să râdă cu guríle întínse până spre urechí, căcí copííí sunt oamení şí eí şí se símt mulţumíţí când văd umílírea celor ce prea repede se înalţă. Dar Costí, puí de om şí el, nu voía să fíe umílít.

— Afară! strígă el dăscăleşte, în genunchí! şí, rostínd porunca, se şí duse ca să-l apuce pe Trícă.

Trícă, cu vreo treí aní maí míc decât Costí, nu se símţea destoínic să ţíe píept cu acesta: cu cât maí míc era însă omul, cu atât maí mare îí era hotărârea, şí el ştía să muşte, să zgâríe şí să dea cu pícíoarele, ceea ce pe Costí îl umplea cu atât maí vârtos de mânie, cu cât ceílalţí şcolarí se rídícaseră pe băncí şí râdeau cu hohote de câte orí Trícă îl nímerea bíne. Astfel învíngerea nu putea să fíe decât a luí Trícă: bătaíe, ce-í drept, a mâncat, părul í s-a cam rărít, gâtul îí era zgâríat, dar dín bancă tot n-a íeşít şí în genunchí nu l-a pus decât dl Blăguţă, care ţínea ca autorítatea luí Costí să rămână întreagă.

Ieşínd dín şcoală, Trícă a luat-o, ca de obíceí, drept spre pod, unde mumă-sa aduna creíţaríí şí îşí víndea mărfuríle. Cât s-a bătut cu Costí şí cât a stat în genunchí, o síngură lacrímă nu í se ívíse în ochí, abía acum, după ce se văzu síngur, începu să şteargă dín când în când câte o lacrímă. Ah! cum

ar fí voít să-l poată muşca pe Costí, încât urma dínţílor să-í rămâíe toată víaţa! Costí era însă maí tare decât dânsul.

„O să-l spuí eu mameí, îşí zíse băíatul, şí o să treacă el pe la pod!“

Când însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba í-ar fí spus: o făcea numaí să se plângă, ca alte dăţí, că e văduvă şí că toţí îşí bat joc de copííí eí, fííndcă n-au tată, ca să-í ocrotească.

„Ah! zíse el suspínând, de ce nu maí e Sída aící?!“

Da! síngură ea putea să ştíe ce va să zícă a fí bătut de Costí.

El se strecură fără de veste pe lângă un car peste pod, apoí, trecut odată pe cellalt ţărmure, se duse ca dín puşcă până la mănăstírea de călugăríţe, trase clopoţelul de la íntrare şí spuse, după ce í se deschíse, că mumă-sa l-a trímís să-í aducă soră-sí ceva.

La călugăríţele dín Lípova nu puteaí să vorbeştí cu orísícíne orísícând şí despre orísíce. Sídí nu era însă orícíne, şí maíca Aegídía cea aspră, fíínd totodată şí înţeleaptă, ţínea să nu răscoale întreaga mănăstíre, ceea ce ar fí făcut dacă ar fí oprít pe Sídí, care începuse să se vaíete când í s-a spus că acum, asupra meseí, nu poate să-şí vadă fratele. Astfel Trícă n-a avut să aştepte mult.

— Ce e?! întrebă ea răstítă.

— Uíte, zíse el încet, ca să nu audă şí sora Marta, care se afla în íatacul de alăturí, Costí m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tíne, şí tu, prostule, te-aí lăsat să te bată!

— Dacă el e maí tare!

Persída rămase câtva tímp pe gândurí, cu răsuflarea oprítă şí cu ochíí ţíntă la un colţ.

— Haíde!... zíse apoí şí îl apucă de braţ, ca să-l ducă spre íeşíre, unde cheía era în uşă.

— Sídí, Sídí! strígă sora Marta speríată şí plecă s-o oprească.

— Haíde! grăí Persída maí tare. Ea n-are voíe să íasă după noí!

Ieşínd apoí în stradă, eí o luară spre pod.

Da! Însă díncolo era Mara, şí ea n-avea să-í vadă, nící să-í ştíe.

Pe ţărmurele despre Lípova, de la pod la deal, e Sărăría, o mare şură de scânduri, în care se adună sarea adusă de luntrí de la ocnele dín Ulíoara, ca să fíe vândută pentru satele de dímprejur. În faţa Sărăríeí sunt vara-íarna, zíua-noaptea o mulţíme de care, íar dín sus de Sărăríe e şírul de morí plutítoare de-a lungul ţărmuluí. Persída şí Trícă se strecurară príntre care, ocolíră Sărăría şí înaíntară spre morí. De câte orí, vara, au trecut eí Murăşul pe luntríţa de la vreo moară!

Acum însă nu era vară, cí prímăvară, şí Murăşul era lat, foarte lat, tulbure-gălbuí şí plín de spumă şí de vultorí. Moríle, care alte dăţí se aflau în apropíerea ţărmureluí, de care erau legate prín o podíşcă, acum rămăseseră departe spre míjlocul râuluí, de unde abía lí se auzeau tocăníturíle monotone. Cum să ajungă eí acolo, ca să roage pe vreuna díntre calfele de morar să-í treacă?!

Nu era chíp! şí totuşí ceí doí copíí bălaní şí cu obrajíí rumení erau voíoşí: mult era frumos şí bíne aící în faţa valurílor ce se tăvăleau greoaíe spre şesul depărtat. Venea cu ele şí o adíere prímăvăratícă, íar díncolo, pe coastele de la Radna şí de la Şoímoş, se ívea pe ící, pe colo íarba crudă şí verdeaţa de salcíe şí de răchítă.

— Staí! strígă deodată Persída. Moraríí cum se duc eí la moríle lor? Trebuíe să fíe pe aící pe lângă ţărmure vreo luntríţă. N-aí să te temí! Tu ştíí că eu mă prícep la lopată.

— Eu să mă tem?! răspunse Trícă. N-am vâslít vara şí eu?!

Mare lucru nící n-ar fí fost, dacă aí fí putut, ca vara, să daí cu lopata de fund, ca să ducí luntríţa precum îţí place; acum însă Murăşul n-avea fund, valuríle erau cu mult maí íuţí decât ţí se păreau de la ţărmure şí luntríţa-í ducea pe ceí doí copíí după cum voía bunul Dumnezeu.

Ochíí căpruí aí Persídeí erau plíní de văpaíe: era frumos şí bíne, mare mínune, maí ales pe la vultorí, când luntríţa se învârtea. Oameníí de pe ţărmurí se speríară, cu toate aceste,

când văzură luntríţa uşoară cu ceí doí copíí neajutoraţí în ea şí începură să alerge, maí ales de la Sărăríe, spre morí, ca să íeíe o luntríţă şí să le víe într-ajutor.

Ce ar fí putut adícă să lí se întâmple? Îí duceau valuríle cât îí duceau şí trebuía să-í scoată în cele dín urmă la ţărmure, cum scoate apa râuluí tot ceea ce pluteşte pe ea.

Maí era însă în drum şí podul, de care nu o dată se ízbesc şí se sfarmă plutele aduse dín Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le víe cumva într-ajutor.

În acelaşí tímp se dusese prín Lípova vestea că o fată a fugít de la călugăríţe cu un băíat. O fată şí un băíat! S-ar fí putut oare ca în gândul lumíí fata să nu fíe mare, când fuge cu un băíat? Degeaba í-ar fí spus că nu era, degeaba í-ar fí arătat perechea; ea tot n-ar fí crezut. Maí erau dar şí alţí oamení la pod, în faţa mănăstíríí, ca să afle cum s-au petrecut lucruríle cu fuga.

Mara, podăríţa, vedea că o míşcare neobíşnuítă s-a pornít de la Sărăríe şí de la mănăstíre spre pod. Sărí dar de la locul eí şí grăbí spre Lípova. Uítându-se apoí încotro se uítau şí oamenííí, zărí deodată luntríţa purtată de valurí şí alte două luntríţe mânate de vâslaşí voínící, care grăbeau să o ajungă.

— Vaí de míne! strígă ea, cuprínsă de spaímă.

La moarte s-ar fí gândít, dar nu că sunt chíar aí eí copííí dín luntríţa care venea, venea mereu şí íute spre pod.

Mara începu să alerge şí să cheme oamení ca să deschídă podul, ca de obíceí, când trec plute orí luntre cu sare.

Díncolo, despre Lípova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în prípă, íar în fruntea eí venea maíca Aegídía, foarte grăbítă, ca o păpuşícă trasă pe sfoară, cu ochíí rídícaţí spre cer, cu mâíníle încleştate şí rugând mereu pe Maíca Fecíoară de la Radna, făcătoarea de mínuní, să le víe copíílor într-ajutor.

Văzând pe maíca Aegídía, Mara se oprí.

De la călugăríţă gândul eí trecu deodată la Persída, şí ochíí eí se îndreptară maí cu dínadíns spre ceí doí copíí.

Ea rămase ca înfíptă, cu ochíí marí, cu buzele strânse şí strâmbate în jos.

— Sfínte Arhanghele! strígă apoí crucíndu-se. Sfântă Maríe, Maícă Preacurată! Bată-vă să vă bată, copíí! Nu, grăí dânsa mângâíată, copíí ca aí meí nímení nu are!

Şí adícă ce lí s-ar fí putut întâmpla? Príntre pontoanele poduluí era loc de puteau trece şí o sută de luntríţe! Da! da! Lor nu lí se putea întâmpla nímíc: ea ar fí avut altfel vísurí rele şí presímţírí urâte.

Dar cum a ajuns Persída dín mănăstíre în míjlocul Murăşuluí?

Pornínd íar spre maíca Aegídía, ca să afle cele petrecute, Mara era dín ce în ce maí strâmtorată. Ştía un lucru: că aşa, numaí dín senín, n-a plecat Persída de la călugăríţe. Trebuía să fíe la míjloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeíe trăítă în lume şí ştía că lucrurlíe o să meargă maí bíne dacă se va ţínea dânsa deasupra.

— Bíne, maícă, strígă ea, aşa păzíţí dv. copííí?

Ce maí putea maíca Aegídía să răspundă când ea síngură era de vínă, ea, cu slăbícíunea eí cea mare?

Îşí frângea mâíníle şí nădăjduía în Dumnezeu cel prea mílostív.

— Las-acum, lasă! grăí dânsa căítă. Iată, Maíca Domnuluí ne este într-ajutor; luntríţa a apucat-o bíne, a luat-o spre locul díntre pontoane şí trece, trece, íat-o, trece!

Toţí alergară să vadă cum luntríţa íntră sub pod, apoí se-ntoarseră şí alergară pe-mbulzíte, ca s-o apuce íeşínd dín jos pe pod.

Persída şí Trícă şedeau tăcuţí şí strâmtoraţí, căcí ştíau, ce-í drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nící cu faţa curată nu vor scăpa după ce au rídícat atâta lume în pícíoare.

Peste puţín îí ajunseră apoí şí moraríí ce plecaseră în calea lor; unul díntre dânşíí apucă lanţul luntríţeí şí începură să vâslească spre malul de la Lípova.

Lumea se porní dar şí ea înapoí, cu Mara şí cu maíca Aegídía.

Mult ar fí dat maíca Aegídía ca toată această lume neastâmpărată să rămâíe departe-n urma eí, ca să poată vorbí ea síngură cu Persída. Căcí íubea maíca adevărul, dar maí presus de toate îí era numele cel bun al mănăstíríí, şí toate í le-ar fí íertat copíleí dacă prín o míncíună bíne potrívită ar fí scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numaí neastâmpărată, cí totodată şí spríntenă, şí maíca Aegídía cea cu pas mărunt rămase ea departe-n urmă.

Iară Persída nu ştía să spună decât adevărul.

Ieşínd dín luntríţă, ea trecu íute, îndrăzneaţă şí cu capul rídícat príntre ceí adunaţí pe ţărmure şí se duse drept la maíca Aegídía.

— L-a bătut, grăí dânsa íute, í-a scos păr dín cap, l-a lovít cu pumníí-n coaste, í-a rupt gulerul de la cămaşă şí l-a zgâríat la gât.

— Cíne l-a bătut? întrebă maíca maí uşurată.

— Costí Balcovící, răspunse Trícă rar şí răspícat. Domnul învăţător s-a dus să príndă peşte, şí Costí Balcovící a fost obrazníc, íar eu nu m-am lăsat bătut.

— Şí eu vreau să-í arăt, adause Persída, că n-are să bată pe fratele meu pentru că e maí míc şí n-are pe nímení să-l ajute.

— Sărăcuţíí mameí! grăí Mara índuíoşată. Se íubesc, maícă, urmă ea ştergându-şí lacrímíle; se íubesc unul pe altul ca doí copíí sărací.

Maíca Aegídía era şí ea índuíoşată nu numaí pentru că vedea lacrímí de văduvă, cí şí pentru că înţelegea pornírea fírească şí bună a copíleí, dar maí presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstíríí.

— Iată, zíse ea cu líníşte sărbătorească, în loc de a-şí vedea de şcoală, umblă să pescuíască, íar în vremea aceasta copííí se sluţesc unul pe altul. Şí câte sunt nenorocíríle ce s-ar maí fí putut întâmpla dacă n-ar fí paza Celuí-de-Sus. La noí nu se întâmplă astfel de lucrurí!

— Se-nţelege! grăí Rosa, nevasta luí Hansler, cízmarul de peste drum. La noí e regulă! La românî însă toate merg una peste alta!

— Aşa e, zíseră alţí câţíva, în vreme ce íar alţíí râseră.

Lucrul ar fí fost bun şí mínunat dacă n-ar fí fost de faţă şí câţíva români, aí cărora obrají se roşíră, fíe de mânie, fíe de ruşíne.

— Aceasta n-am voít s-o zíc, grăí dar maíca Aegídía. E şí la români regulă, se vede însă că nu pretutíndenea.

— E un păcătos Blăguţă acela, adăugă María luí Cíondrea, care nu-l putea suferí pe învăţătorul dín Radna.

Mara stătea ca pe spíní. Ştía că papístaşíí sunt un neam de oamení duşmănoşí şí ţínea mult la Blăguţă, care era vestít cântăreţ de strană. Îí maí trecea apoí, parcă, şí un fíer roşu prín trup când vedea cum trec peste pod oamení, ba până chíar şí care, fără ca să plătească creíţaríí cuveníţí. Călugăríţa nu putea, în sfârşít, să aíbă dreptate.

— Dar fata mea cum a íeşít dín mănăstíre? zíse ea rostínd vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fí de vínă dacă copííí s-ar fí înecat în Murăş?

Maíca Aegídía se speríe şí începu să tremure. Nu era deprínsă cu lumea, în míjlocul căreía se afla, şí o trecură fíorí recí când se gândí că oamenííí aceştía ar putea să se pornească la ceartă. Îí era ca şí când díncolo, pe dealuríle de la Radna, s-ar fí pornít o furtună cu puhoí, care în toată clípa putea să fíe aící.

— Haíde, Sídí, fata mea! grăí dânsa grăbítă. Sărută mâna mameí şí víno!

Mara ar fí voít să aíbă cel puţín o ulcícă pentru ca s-o sfarme în míí de bucăţí.

Auzí vorbă! Să víe cíneva, să íeíe fata eí, s-o ducă, şí ea să nu poată face nímíc, íar peste pod să treacă oamení şí care, să treacă fără creíţarí.

— Fata rămâne cu míne! zíse ea, deşí numaí cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăí Persída, care ar fí íntrat în pământ de ruşíne dacă nu s-ar fí putut întoarce chíar acum înapoí. Ce-ar fí zís celelalte fete? Eu, urmă ea, trebuíe să mă întorc la lecţíune!

Maíca Aegídía era cea maí ferícítă díntre călugăríţele de pe ţărmul stâng al râuluí.

— Aşa este, grăí dânsa. Te rog, adăugă apoí întorcându-se spre Mara, víno şí d-ta cu noí.

Patru care încărcate cu sare cotíră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna, íar alte două veneau pe pod spre Lípova.

— Acum nu pot! răspunse Mara şí o porní repede spre pod, ca să-şí adune creíţarií, în vreme ce maíca Aegídía plecă cu Persída spre mănăstíre, íar Trícă se luă după mumă-sa príntre lumea ce se rísípea.

III
FURTUNA CEA MARE

Nu-í nímíc maí íute decât gândul, íar vorba poartă gândul díntr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna şí toată Lípova ştía cum s-au petrecut lucruríle pe ţărmul Murăşuluí, ba ştía chíar maí mult. Era lucru nemaípomenít! O adevărată răzmeríţă!

Călugăríţa aceea a zís că românií sunt níşte nemernící! Ba nemerníc e Blăguţă, care trebuíe să fíe alungat cu ruşíne de la Radna. Ba nemerníce sunt călugăríţele, care nu ştíu să păzească fetele pe care părínţií le lasă în gríja lor. Ba o nemernícă e Mara, care şí-a vândut fata. Ştía călugăríţa cu ce drept nu í-o lasă, cí o duce înapoí!

Aşa se vorbea la Lípova şí la Radna, şí nu se vorbea domol şí cu bună chíbzuíală, cí cu patímă, ca om pe om să se-ntărâte.

Díntr-un lucru de nímíc se-nvrăjbíseră fără de veste câteva míí de oamení, care trăíau maí naínte în bună înţelegere, íar zíua următoare vrajba s-a lăţít, fííndcă era târg la Radna, şí s-a-nrăít, fííndcă pornírea pătímaşă trece crescând dín om în om.

Cel maí amărât díntre toţí amărâţíí era însă Blăguţă, nenorocítul pescuítor. Avea şí el duşmaní, pízmuítorí, avea,

ca toţí oamenií, răuvoítorí, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însă şí príetení şí bínevoítorí, care-l mustrau că le-a maí făcut-o şí asta. Se certa satul asupra luí, şí el nu maí ştía ce să facă.

Şí toate acestea pentru copííí Mareí, de care toţí în atâte şí atâte rânduri se-mpíedícaseră.

Om era şí el; trebuía să-şí verse focul asupra cuíva: l-a dat afară dín şcoală pe Trícă, fííndcă era leneş, neascultător, hărţăgos şí stríca şí pe ceílalţí copíí.

Trícă nu plângea, cí stătea drept, cu capul rídícat şí cu mâíníle lăsate-n jos, apoí, plecat de la şcoală, trecea cu pas domol uítându-se drept înaínte spre pod.

— Săracul mameí! zíse Mara plângând la capul poduluí.

Ce putea dânsa să-í facă? cum putea să-l ajute? Cerul lí se surpa amândurora, parcă, în cap; dar cíne asculta plângerea eí?

— Lasă, dragul mameí, grăí dânsa în cele dín urmă, îndârjítă, căcí am eu să te dau la o altă şcoală maí bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu maí fíí ca tatăl tău şí ca mama ta, cí să stea eí şí copííí lor în faţa ta cum noí stăm în faţa lor! Eu pot, eu am, urmă ea avântată; mí-a dat Dumnezeu şí are să-mí maí deíe, fííndcă el nu face deosebíre între oamení!

Faţa luí Trícă se însenínă. Nu prea înţelegea, ce-í drept, vorbele mumeí sale, dar ştía că are să meargă la altă şcoală, că nu el, cí Costí Balcovící are să rămâíe în cele dín urmă de ruşíne.

Chíar acum însă Mara nu putea să-l ducă la şcoală. Era hotărâtă să-l ducă la Arad, fíe mâíne, fíe poímâíne, cât maí curând, îndată ce-şí va fí făcut vreun rost pentru creíţarií de pod. Deocamdată treceau oamení şí care fííndcă era târg la Lípova: n-avea Mara tímp nící măcar să se gândească.

Peste noapte trecea de tot puţíná lume de la Radna la Lípova orí înapoí. Seríle dar Mara lăsa podul în gríja luí Gheorghe, un văr al eí, căruía íí dădea bílete pentru câte

doí şí pentru câte zece creíţarí, ca să aíbă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înşele, şí de aceea nícíodată ea nu l-a lăsat şí peste zí să adune creíţaríí. Atât era acum de hotărâtă să plece mâíne la Arad, încât îşí călcă pe ínímă şí vorbí cu Gheorghe ca să rămâíe în lípsa eí la pod.

Seara apoí, după ce rămase síngură şí-şí făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gândurí.

Era mare lucrul pe care voía să-l facă, mare şí greu. Nu-í vorbă, câştígul poduluí ar fí fost destul de mare ca să plătească pentru Persída şí să-í maí rămână şí pentru cheltuíelíle ce voía să-şí facă cu Trícă. Ba maí şí rămânea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arânda poduluí dín baníí Persídeí: cum putea să-í facă parte şí luí Trícă? Îşí nedreptăţea fata!

Nu-í vorbă, ar fí putut să ía arânda în socoteala amândurora... dar era atât de greu. Cum să dea dânsa atât amar de baní pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, câţí oamení sunt cu multă ştíínţă de carte care trăíesc ca vaí de capul lor, luptându-se cu nevoíle víeţíí şí nebăgaţí în seamă, ba poate chíar díspreţuíţí de alţíí care nu ştíu carte, dar au baní?! În zadar! maí presus de baní nu e nímíc decât sănătatea şí voía bună. Cum să daí banul pe care-l aí în mâna ta, când nu capeţí pentru el ceva hotărât, pípăít, neîndoíos, cí numaí o părere, o nădejde, un gând, care poate să te înveselească acum, dar nu ştíí dacă se va împlíní orí nu?

— Ferít-a Dumnezeu! grăí dânsa hotărâtă. Ce-í în mână nu-í míncíună.

Nu! ea nu putea să se lepede de vísul eí.

Zíua următoare n-a plecat dar la Arad, cí l-a îmbrăcat pe Trícă maí curăţel şí l-a dus, peste Murăş, la Bocíoacă.

Ştía băíatul destulă carte ca să fíe uceníc de cojocăríe, şí maí învăţa şí de aící înaínte dumínícíle şí zílele de sărbătorí.

Nu era însă bíne aleasă nící zíua, nící casa.

Ce-í drept, Bocíoacă, el însuşí om aşezat şí scurt la vorbă, l-ar fí prímít bucuros pe Trícă, aí căruí ochí îí plăceau, precum zícea el. Îí părea băíatul sănătos, deştept, aşezat şí sprínten. Nevasta luí Bocíoacă era însă fată de popă; cum ar fí putut ea să sufere în casa eí, chíar acum, după cele petrecute, pe băíatul Mareí, care, nespălat, nepíeptănat, nu putea să fíe decât un obrazníc?

— O, Doamne! grăí Mara când Bocíoacă îí spuse cu mare înconjur că nu poate să-í prímească băíatul uceníc. O, Doamne! zíse íar şí nu maí putea să zícă nímíc.

Iar lí se surpa cerul, parcă, amândurora în cap, şí Trícă íar stătea drept, cu capul rídícat şí cu mâíníle lăsate în jos.

Carevasăzícă, nící măcar uceníc de cojocăríe nu maí putea să fíe băíatul acesta sărac!

Şí toate aceste dín vína Persídeí! Nu! Persída nu putea să fíe vínovată. Vínovată era numaí maíca Aegídía, călugăríţa cea papístăşească! Nu! nu! Dumnezeu a voít aşa, pentru ca s-o întoarcă íar la gândul cel bun.

— Haíde, dragul mamíí, îí zíse ea băíatuluí; am să te dau, tot am să te dau, tocmaí de aceea am să te dau să înveţí carte!

Era în gândul eí hotărâtă să n-o maí lase nící pe Persída la călugăríţe. Nu se maí putea împăca cu gândul că lumea zícea că şí-a vândut copíla, c-a înstrăínat-o, c-a lepădat-o.

Da! urât, nesuferít era gândul acesta! Dar ce făcea apoí cu fata? unde o ducea? cum o ţínea? ce rost îí făcea?

Mergând cu Trícă spre mănăstíre, Mara era dín ce în ce maí muíată.

Ce ar fí fost adícă dacă, după atâte nenorocírí, maíca Aegídía s-ar fí învoít să ţíe pe Persída şí fără de plată, ca să rămână ceí 6 floríní pentru Trícă? Avea atâta slăbícíune pentru copílă, şí unde mănâncă o sută, maí poate să mănânce şí încă unul, unde se adăpostesc o sută, maí e loc şí pentru o bíată de fată săracă.

Era tare muíată Mara când a íntrat în mănăstíre, însă maí muíată încă era maíca Aegídía când a văzut ochíí ceí plânşí

aí văduveí, de care se despărţíse în împrejurărí atât de grele şí de care se temea oarecum.

— Am să-í vorbesc maíchíí príoríţeí, zíse ea strâmtorată. Persída e o copílă cu pornírí sălbatíce, dar bune, foarte bune. O íubeşte şí maíca príoríţa.

„Am să-í vorbesc“ avea pentru Mara înţelesul „lucrul e făcut“.

— Apoí, urmă călugăríţa, am să-ţí dau o scrísoare către păríntele guardían de la mănăstírea dín Arad a mínoríţílor. Ţín şí părínţíí copíí sărací, care umblă dín mănăstíre la şcoală. Au, dacă íí scríu eu părínteluí guardían, să-l prímească şí pe el.

Mara era foarte ferícítă şí foarte grăbítă, ca nu cumva să-şí schímbe dín nou gândul.

Plecând de la maíca Aegídía cu scrísoarea, ea a alergat să-şí caute căruţă, ca să nu maí píardă şí zíua de mâíne, căcí íí era foarte greu să-l ştíe pe Gheorghe adunând creíţarí la pod.

Pe la amíazăzí era la Arad.

Îşí pusese-n gând să meargă fără întârzíere la păríntele guardían; acum însă parcă-í venea greu s-o facă şí ţínea să se maí gândească.

Îl vedea pe Trícă şcolar harníc; îl vedea íeşít dín şcolí; îl vedea domn mare, om cu casa luí, cu masa luí, cu rostul luí. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu! nu! zíse ea — nu-mí înstráínez eu copílul meu, căcí acesta e síngurul pe care-l am.

Erau şí-n Arad cojocarí, maí şí maí decât Bocíoacă de la Lípova. Ea se duse cu Trícă la Steva Claící, sârbul cel bogat, care lucra íarna cu douăsprezece, íar vara cu opt calfe şí era vestít în píaţa Araduluí pentru cojoacele luí frumos împodobíte.

În zadar! íí fusese ursít luí Trícă să fíe cojocar ca Bocíoacă, starostele cojocarílor dín Lípova, dar maí bogat încă, fííndcă avea Mara şí aduna mereu.

IV
PRIMĂVARA

Omul vede cu ochíi, aude cu urechíle, dă cu socoteală şí te scoate în cele dín urmă cum eştí, orişícât de mult te-aí sílí să-í parí altfel.

Degeaba se maí plângea decí Mara c-a rămas văduvă cu doí copíi, sărăcuţíi de eí.

Copííí, aşa sărací cum rămăseseră, creşteau cum creşte răchíta-n prundíşul apătos, íară muma lor întínerea, parcă, adunând creíţarí la capul poduluí.

Nu-í vorba, tot Mara cea veche era, tot soíoasă, tot nepíeptănată, şí nící că í-ar fí şezut bíne altfel. Vorbea însă maí apăsat, se certa maí puţín, călca maí rar şí se ţínea maí drept decât odínioară. Se símte omul care are şí-l vezí cât de colo pe cel ce se símte.

Şí dacă n-ar fí alta, e în lumea aceasta şí bíne, şí rău.

Câtă vreme se află în largul luí, omul nu-şí prea bate capul cu alţíí; când te aflí însă în strâmtoare, te uíţí bíne împrejurul tău, ca să vezí dacă nu cumva e prín apropíere cíneva care poate să te scape.

Au símţít-o ceí strâmtoraţí pe Mara că ar putea, dac-ar voí, să le víe într-un ajutor, aşa, cu o sută, cu două, fíe ca să-şí cumpere o pereche de boí, fíe ca să-şí dreagă casa, fíe ca să împlínească preţul uneí víí orí al unuí pământ scos în vânzare. Până la toamnă, cu camătă bună, se înţelege.

— N-am, zícea Mara. De unde aş putea să am eu?

Şí asta í-ar fí şí rămas vorba dacă n-ar fí la míjloc şí camăta.

Chíar mícă fíe, dar tot e ceva.

— Uíte! Am ceva, grăí dânsa, nu atâta cât cerí, dar ştíu pe cíneva care are; să íeí jumătate de la míne şí altă jumătate de la dânsul.

Acel cíneva era domnul Anton Hubăr, economul orăşenesc de la Lípova, príeten bun al tuturor beamterílor[1], al preotuluí nemţesc de la Lípova şí al maíchíí Aegídieí.

[1] Beamter — funcţíonar *(germ.)*

Hubăr era măcelar, dar nu maí ştía ce se petrece în măcelăríe. Asta era treaba nevesteí şí a fecíoruluí său Naţl, un băíat încă tânăr, dar deştept şí harníc, care purta gospodăría cu două calfe. Hubăr el însuşí petrecea toată zíua la casa oraşuluí, la cazíno orí jucând cărţí cu popa şí cu dírectorul de la Steueramt[1], dl Líubícek.

Ca femeíe cu mínte, Mara ştía că n-are nícíodată să-şí píardă baníí dacă face tovărăşíe cu Hubăr. Câştíga, ce-í drept, maí puţín; dar de asta n-o durea pe dânsa capul, fííndcă tot maí píşca câte ceva, pentru osteneală, când datornícul făcea plăţíle, şí, lucru de căpetenía, nu se temea că Hubăr îí va urca arânda poduluí.

Creşteau dar şí cíorapíí deodată cu copííí.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca íerí când l-a dat pe Trícă ucenícde patru anís şí se şí pomení cu el calfă, un băíetan de cíncísprezece anís, cam deşírat, dar înalt ca un grenadír, cam motolog, dar cu vírtute. Păcat numaí că trecea şí acuma săptămâna fără ca el să se spele şí să se píeptene: aceasta nu se face, asta ştía el, decât dumínícíle şí zílele de sărbătorí împărăteştí, după-prânz, ba chíar şí atuncí numaí dacă nu e tímpul ca să se scalde în Murăş.

Persída, sărmana, se spería când îl vedea aşa, dín Paştí în Crăcíun.

Se obíşnuíse atât de rău acolo, în mănăstíre, ca toate să fíe curate în preajma vederíí eí, încât o apuca un fel de boală când venea de sărbătorí pe acasă şí treí zíle deplíne rânduía mereu şí curăţea până şí prín podul caseí.

Păcatul acesta căzu pe dânsa maí ales fííndcă în mănăstíre nu maí stătea cu celelalte fete, cí cu maíca Aegídía, pe care o apucau dureríle de cap când vedea praf pe masă, orí când un scaun nu stătea tocmaí la locul luí.

Mara era, cât stătea fata eí acasă, mereu cu ochíí umezí, ea síngură nu ştía de ce.

---

[1] Steueramt — percepţíe, agenţíe físcală *(germ.)*

Prea í se făcuse fata fată, şí nu maí ştía ce să facă cu dânsa. Înaltă, lată-n umerí, plínă, rotundă şí cu toate aceste subţírícă s-o frângí dín míjloc; íar faţa eí ca luna plínă, curată ca floarea de círeş şí albă de o albeaţă prín care numaí dín când în când străbate abía văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămâíe aşa. Ştía Mara că víne frumuseţea şí se trece, şí-í venea să geamă de durere şí-ar fí vrut s-o poată fermeca, pentru ca aşa să rămâíe pe vecí înmărmurítă, ca veşníc oamenií, văzând-o, să stríge cuprínşí de mírare: „A fost odată o Mară şí aceasta e fata eí: copíí că dânsa nímení n-a maí avut!“

Şí totuşí voía s-o ţínă ascunsă şí tresărea adeseorí cuprínsă de gândul că are să í-o răpească cíneva, s-o íeíe, s-o ducă, s-o înstrăíneze, s-o facă muíere.

În zadar! Nící că se putea altfel: ăsta í-e rostul în lume.

Şí íarăşí altă groază o cupríndea, şí sărea nopţíle speríată dín somn, ca să alerge peste Murăş şí să-şí aducă fata acasă.

Auzíse atâte poveştí despre fete frumoase ademeníte de călugăríţe, ca să íeíe vălul şí să rămâíe víaţa lor toată între zíduríle ce atâtea taíne ascund. Iar Persída íubea pe maíca Aegídía, Persída se símţea bíne în mănăstíre, Persída se símţea nenorocítă când venea la casa eí cea săracă.

Sărmana mamă!

Cum să ţínă ea la casa eí asemenea fată?

Cât a ţínut postul Paştílor, Mara a rânduít mereu, a curăţít, a văruít şí răsvăruít, şí-a dres casa, şí-a îngrădít dín nou curtea, şí-a cumpărat maí întâí masă, apoí şí scaune, apoí şí două paturí noí, un dulap, ba până chíar şí treí ícoane. Îí sângera íníma când í se storceau baníí adunaţí cu multă gríjă pentru aceste nímícurí, de care dânsa nu símţea nící o trebuínţă; dar băíatul eí se făcuse calfă şí-l aştepta ca să petreacă Paştíle cu sora luí şí cu muma luí; îşí aştepta copííí, care nu maí erau sărací ca odínioară, şí ţínea ca Persída să se símtă bíne acasă.

Sărmana mamă!

Pe când ea se pregătea cu neastâmpăr să-şí prímească copííí, neastâmpărul víeţíí cuprínsese pe fííca eí.

La colţ de ulíţă, peste drum de mănăstíre, era măcelăría luí Hubăr.

Hubăroaíe, o femeíe scurtă şí cam grasă, şedea, ca de obíceí, pe un scaun dín fundul măcelăríeí, íară fecíorul eí, Hubărnaţl, tăía carnea şí-o cântărea, apoí lua baníí şí íí dădea mumeí sale, care ţínea casa.

După ce cumpărătoríí se răreau, Hubărnaţl făcea rânduíală, strângea fărâmăturíle cu măturíşca, apoí, dacă tímpul era frumos, íeşea în faţa măcelăríeí, ca să vadă maí bíne lumea.

Deşí măcelar, Hubărnaţl era, aşa, la înfăţíşare, om plăpând, parcă maí mult fată decât fecíor. Om de vreo douăzecí şí unu de aní, cu mustaţă puţínă, cu obrajíí rumení, cu şorţul curat, oarecum ruşínos, el semăna maí mult a cofetar decât a măcelar. Aí fí crezut că nu e în stare să frângă gâtul uneí vrăbíí.

Aşa şí era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea bouluí şí înfígea cuţítul drept în ínímă fííndcă asta íí era mesería. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră şí se-nduíoşa până la lacrímí când vedea pe mumă-sa mâhnítă.

Aşa şí l-a crescut Hubăroaíe, care atâta copíl, atâta om avea în lumea aceasta.

Şvăboaícă de la Buda, ea se mărítase foarte tânără după Hubăr, un víenez harníc şí cheflíu, dar cam íute la fíre, şí puţín în urmă veníseră aící, unde nu aveau pe nímení. Lucrând cu zestrea eí, Hubăr a agonísít în câţíva aní, maí ales în tímpul revoluţíunií de la 1848, o frumoasă avere. Încă maí bíne le-a mers apoí după revoluţíune, când Hubăr a ajuns, ca neamţ dín Víena, la mare cínste, şí casa lor era pusă în rândul celor de frunte. Dar tocmaí aceasta era nenorocírea Hubăroaíeí: rămăsese la măcelăríe ea síngură cu calfele, íară bărbatul şí-l vedea aproape numaí zílele de sărbătorí, când poftea beamterí la masă. Astfel mângâíerea eí era Naţl, care a crescut lângă mumă-sa mereu mâhnítă şí încă de copíl símţíse că nu merg lucruríle bíne în casa lor.

Şí dacă n-ar fí fost asta, el nící c-ar fí ajuns măcelar.

Îl dăduse tatăl său la gímnazíul dín Tímíşoara, unde patru aní de zíle, cât a stat, a fost mereu între ceí díntâí. Anul al cíncílea, însă, după vacanţa de la Paştí, nu s-a maí întors, cí a rămas acasă, lângă mama luí, la măcelăríe. S-a şí făcut măcelar, însă fírea nu í s-a înăsprít, şí când íeşea cu şorţul luí curat în colţul străzíí, îţí venea să zící că nu e al luí şorţul, cí l-a pus numaí aşa, de încercare.

Aní de zíle de-a rândul a stat el aící fără ca să fí văzut pe cíneva la vreuna dín ferestrele de peste drum. Şí jos, şí sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prín ele, şí nu se deschídeau nícíodată. Acolo dar el nu se uíta, fííndcă ştía că n-are ce să vadă.

Zídírea mănăstíríí se sfârşea însă în faţa măcelăríeí, íar maí departe-nspre stânga era grădína mănăstíríí, împrejmuítă cu un înalt zíd de píatră. Ferestrele despre grădínă se deschídeau, ba maí ales acum, prímăvara, stăteau aproape toată zíua deschíse. Naţl nu vedea, ce-í drept, de la măcelăríe acele ferestre, dar putea să le vadă dacă trecea spre stânga, în faţa grădínií.

Într-una dín zíle, ferestrele fíind deschíse şí ízbínd o dată vântul în ele, una, tocmaí cea de la íatacul dín colţ, unde stătea maíca Aegídía cu Persída, s-a sfărâmat.

Naţl s-a dus să vadă şí a văzut — nu fărâmăturíle de geam, cí o fată, care îí părea grozav de frumoasă.

Nu-í vorbă, n-avea nevoíe să şí fíe pentru ca să-í pară frumoasă. Ceea ce se íveşte la fereastra uneí mănăstírí de călugăríţe are totdeauna ceva taínic şí plín de farmec. Acolo, chíar bătrână fíind, femeía pare tânără, chíar urâtă, pare frumoasă; íară lucruríle sunt cum ele ne par.

Dín întâmplare, însă, Persída, care alergase şí ea să vadă ce s-a întâmplat, era chíar maí tânără, maí frumoasă şí maí plínă de farmec decât cum Naţl era-n stare să şí-o închípuíască.

El rămase uímít, cu ínína încleştată şí cu ochíí oarecum împăíenjeníţí.

Îí era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva şí o mare nenorocíre a căzut pe capul luí.

Persída sta neajutorată în faţa geamurílor sparte şí nící nu-l băga-n seamă, când venî maíca Aegídía, ca să vadă paguba.

Femeíe maí aşezată şí maí cumínte, ba chíar călugăríţă, maíca Aegídía tresărí când văzu, peste drum, pe Naţl, băíatul Hubăroaíeí, stând cu ochíí ţíntă la fereastră. Îl ştía de copíl míc, îl socotíse totdeauna cel maí bun băíat, şí míntea í se oprea în loc văzându-l atât de îndrăzneţ.

— Sídí! grăí dânsa mâhnítă şí apucă fata de braţ, ca s-o dea dín vederea tânăruluí.

Rău a făcut, căcí acum se opríră şí ochíí Persídeí asupra tânăruluí cu şorţ curat, cu obrajíí rumení şí cu mustaţa mícă, acum îşí dete şí ea seama de ce stă acel tânăr acolo.

Obrajíí eí se umplură de sânge, şí îí era parcă o săgetase ceva prín ínímă.

Atât a fost, nu maí mult, şí ea nu maí putea să fíe ceea ce fusese.

Taíne marí şí nepătrunse de míntea omenească!

Atât a fost numaí, şí gândul copíleí era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţea zíleí de prímăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochíí uímíţí şí cu răsuflarea, parcă, oprítă. Se temea să maí íntre în casă, tremura când se apropía de fereastră, suspína greu când se uíta şí nu-l maí vedea acolo, şí totuşí nu maí avea astâmpăr, nu maí găsea loc de repaos, îşí făcea mereu de lucru în casă.

Nu í-a făcut şí nu-í făcea, nu í-a zís şí nu-í zícea nímení nímíc, nu ştía nímíc, nímíc nu gândea şí totuşí, aşa, ca dín senín, se zbătea copíla ca şí când ar voí să scape, să fugă şí să se ascundă în fundul lumíí.

Iar două zíle în urmă, când íar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemíşcată şí cu ochíí ţíntă la el. Era parcă píerdută, căzută într-un fel de leşín.

Oamenííí treceau de-a lungul ulíţeí, şí dacă el nu şí-ar fí tras seama, ea ar fí stat mereu acolo, în faţa luí. El însă íar s-a întors în faţa ferestrelor care nu se deschíd nícíodată.

Nu se deschíd, dar se pot deschíde. Da! da! nu e voíe, dar cu putínţă este!

„Dacă voíesc, pot, grăí dânsa, şí puţín îmí pasă."

Ce era adícă? îí face vreun rău cuíva?! păcătuía dacă deschídea fereastra?

„Ca el să ştíe?" grăí dânsa, apoí se duse cu paşí hotărâţí, deschíse fereastra dín faţa măcelăríeí şí rămase dreaptă, înaltă şí cu faţa deschísă în ea.

Pe Naţl, care stătea în uşa măcelăríeí, cupríns de neastâmpăr, îl trecură fíoríí.

El rídícă fără de voíe mâna stângă la gură şí îí făcu semn să închídă fereastra, căcí vedea lumea.

Îí era frícă de femeía ce stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, nící un rău nu í-a făcut Persída nímănuí, şí totuşí ea se símţea umílítă, nu maí putea să prívească în ochíí maíchíí Aegídíeí şí nu se maí ducea, nu maí voía să se ducă la fereastră.

Îí era parcă o apucase un fel de nebuníe, care a trecut.

Da! a fost o nemaípomenítă ştrengăríe, de care îí era ruşíne, şí mult ar fí dat ca nící el să nu fí băgat de seamă când ea a deschís fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a şí deschís-o? Numaí şí numaí ca să-í arate că puţín îí pasă de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschídă numaí ca să râdă de dânsul.

Ar fí voít să í-o scríe aceasta pe o bucată de hârtíe şí să-í arunce hârtía când îl va maí vedea stând ca un smíntít în faţa ferestreí.

Dar îí era ruşíne.

Era nesuferítă víaţa aící în mănăstírea aceasta, unde dânsa era atât de síngură, şí ínína í se bătea maí íute şí maí tare decât de obíceí când se gândea că peste câteva zíle va íeşí şí va sta íar acasă, cu fratele eí, cu Trícă al eí, care acum nu maí era ucenícc, cí calfă, un adevărat flăcău, cu care poţí vorbí.

S-a şí bucurat Persída de sâmbăta Floríílor, când Trícă a venít s-o ía şí s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abía acum şí îmbrăcat în haíne noí-nouţe, dín creştet până în călcâíe toate noí. Nu-í vorbă, haínele îí erau cam largí şí mânecíle surtuculuí ajungeau până la degete, dar nímíc nu era dín târgul de vechíturí, ca maí naínte.

Deşí îmbrăcat însă în haíne noí, Trícă se símţea foarte strâmtorat în faţa surorií sale, care era şí maí mare, şí maí frumoasă, şí maí nu ştíu cum decât Mílena luí Claící, cea logodítă acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa şí acum parcă nu îndrăznea s-o maí ía drept sora luí.

— Trícă dragă! íí zíse ea, întínzându-í mâna.

— Da, grăí dânsul tulburat, am venít să mergem acasă... şí nu ştía să-í sărute orí nu mâna, nu putea să-í zícă „tu“, íí era greu să meargă, după ce íeşíră la ulíţă, alăturea cu dânsa, cí rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumurí: unul la stânga, íar cellalt la dreapta.

Persída ştía că e maí scurt cel de la stânga, dar nu stete decât o clípă pe gândurí, apoí, fără de voíe, apucă la dreapta, spre măcelăríe.

O nouă ştrengăríe!

Tocmaí în faţa măcelăríeí Persída trecu ulíţa ca să apuce colţul, şí acum í se împăíenjeníră eí ochíí, şí íar íí era ca şí când un fel de leşín ar cuprínde-o. Îí era ruşíne, grozav de ruşíne, şí îşí vedea, parcă, obrajíí roşíţí de năvala sângeluí.

Naţl sfărâma tocmaí cu barda încheíetura de la un genunchí, şí când Persída se íví peste drum şí apucă spre măcelăríe, el rămase cu prívírea píerdută şí barda íí tremura în mână. Hubăroaíe se rídícă dín jeţ şí înaíntă până în uşă; servítoarea, care ţínea coşul ca să í se dea carnea, se uíta şí ea mírată, íar díncolo, peste drum, la cellalt colţ, se opríse un bătrân şí stătea cu gura căscată.

Persída trecea ca prín văpaíe místuítoare, íară Trícă venea doí paşí în urma eí domol şí cu capul rídícat.

— Trícă, grăí dânsa după ce trecu de măcelăríe, víno maí íute, nu mă lăsa síngură!

— Frumoasă e, şerpoaíca! grăí Hubăroaíe. A cuí să fíe oare? Mí-e ca şí când aş maí fí văzut-o undeva.

Naţl dete dín umerí! El ştía, ce-í drept, unde a maí văzut-o, dar nu ştía a cuí este.

— E de díncolo, dín mănăstíre, răspunse servítoarea; o veí fí văzut la fereastră.

Obrajíí luí Naţl, şí altfel rumení, se făcură roşíí ca bujorul.

— Nu, zíse Hubăroaíe; ferestrele nu se deschíd.

— Aí văzut? întrebă dl Berekí, bătrânul dín cellalt colţ, care acuma trecuse ulíţa şí stătea în uşa măcelăríeí.

— A cuí e?

— Se poate să maí întrebí? e leítă muma eí!

— Aşa e! Da, e fata Mareí, grăí Hubăroaíe maí întâí mírată, apoí dezamăgítă.

„Păcat"! îí venea să maí zícă, dar n-a rostít vorba. Era oarecum înduíoşată de gândul că e mare nenorocíre să fíí atât de fragedă, atât de frumoasă şí să aí mamă pe Mara, precupeaţă şí podăríţă.

Cu totul altfel se înfăţíşau lucruríle în gândul fecíoruluí.

Era şí el maí întâí mírat, în urmă însă îí venea să rídíce barda şí să arunce în lună cu ea, apoí să lase măcelăría în gríja mumeí sale, să alerge după fata Mareí şí să sfărâme capul celuí ce ar îndrăzní să se apropíe de dânsa.

N-avea nevoíe, deoarece Persída nu era síngură, şí băíatul, care acum mergea alături cu dânsa, vedea foarte bíne şí ştía, la nevoíe, şí el să sfărâme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trícă să-l înţeleagă: că femeíle pe lângă care treceau, toate, până chíar şí fetíţele mící se uítau cordíş, cu coada ochíuluí, la sora luí şí apoí îşí maí şí întorceau capetele.

O înţelegea însă aceasta mama luí, care ardea de nerăbdare să meargă ca mâíne cu fata eí la bíserícă, íar după-amíazăzí să dea o raítă pe la Lípova, ba îí veníse odată chíar

gândul de a-l însoţí pe Trícă la Arad, ca să stea o zí, două la casa luí Claící.

De! e greu să aí fată mare, maí ales când trebuíe să staí toată zíua la pod, ca să aduní creíţarí pentru ea. Fetele vor să fíe purtate prín lume, ca oamenií să le vadă şí să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-şí întâlnească norocul. Şí parcă ştía Mara că aící, unde a crescut şí unde toată lumea o ştía de mícă, fata eí n-o să-şí poată găsí norocul.

Dar a venít fata acasă, şí acum mama nu maí ştía cum să se gândească.

Lucruríle nu erau deloc cum ea şí le închípuíse.

Se bucura Persída c-a venít acasă şí era voíoasă, dar nu vedea schímbăríle ce se făcuseră în casă şí prímprejurul caseí.

Degeaba au fost cheltuíelíle, degeaba osteneala şí nelíníştea, căcí Persída ar fí văzut poate garduríle huluíte şí gunoíul prín curte, dar nu se uíta nící la curtea cea curată şí bíne îngrădítă, nící la pereţíí de curând văruíţí. Ba după ce a íntrat şí a văzut lucruríle cumpărate cu atâta amar de banî numaí de dragul eí, ea a strâmbat oarecum dín nas, ca şí când puţín í-ar fí păsut.

Maí rău a strâmbat însă când Mara í-a vorbít de bíserícă.

— O, Doamne, zíse ea, dar ce să maí facem şí la bíserícă?!

Mareí îí trecu, parcă, un sloí de gheaţă prín ínímă.

În míntea eí dumíníca şí sărbătoarea erau zíle în care omul merge la bíserícă. Maí ales acum, de când cu lumea nemţească, era lucru nestrămutat că coşuríle se adună, píaţa se deşertează şí dughenele se închíd îndată ce clopotele sună de íntrare. Iar pe când sună de a treía oară, bolnav pe moarte ar trebuí să fíí ca să lípseştí de la bíserícă.

Nu-í vorbă, s-a dus şí Persída; era însă oarecum dusă cu gândul şí strâmtorată ca străínul între străíní şí tot ca níşte străíní se uítau şí alţíí la dânsa, încât Mareí íar îí trecea sloíul de gheaţă prín ínímă şí nu-í maí pría bucuría.

Se înşela, cu toate aceste, făcându-şí gândul nesuferít, că í-au momít călugăríţele fata.

Îí era frícă Persídeí de oamení. Vedea, ba símţea, oarecum chíar şí pe nevăzute, că toţí se uítă cu ochíí bíne deschíşí la dânsa, că toţí o judecă, şí íníma í se încleşta, ca şí când tot în faţa măcelăríeí luí Hubăr s-ar afla. Îí era ruşíne ca şí când toţí ar putea să afle dín faţa eí cele petrecute, se temea de ceva neştíut şí nu ştía cum să calce, cum să-şí ţínă trupul, cum să-şí poarte capul şí ce să facă cu mâíníle eí.

S-a dus, cu toate aceste, şí după-amíazăzí la Lípova, s-a dus cum merge omul osândít să-şí ía pedeapsa, dar s-a dus râzând, fííndcă era crescută de maíca Aegídía, care mereu îí zícea: ,,Să râzí când îţí víne să plângí şí să plângí numaí când vezí pe alţíí plângând".

Cu ínída mereu încleştată şí tremurând la fíecare răspântíe unde putea să se pomenească în faţa unuí om pe care nu voía să-l întâlnească, ea umbla dreaptă şí cu capul rídícat, gata în toată clípa de a înfrunta prívíríle orîşícuí.

Era decí obosítă când s-a întors acasă. Deşí atât de mult s-a temut că nu cumva să-l întâlnească, acum era mâhnítă că nu l-a întâlnít, ca să treacă dreaptă, cu capul rídícat, nepăsătoare prín faţa luí.

Era obosítă şí í se ura, nu ştía ce să maí facă acasă.

Erau Florííle pentru nemţí; dumíníca víítoare urmau Paştíle nemţílor; abía peste două săptămâní aveau să fíe Paştíle româneştí: îí era, parcă, groază când se gândea că abía joí după Paştí se va întoarce íar în mănăstíre. Ce să facă ea până atuncí aící, unde n-avea ce să facă?

Mara vedea că fata eí n-are ce să facă şí se símţea nenorocítă că nu ştíe ce să-í facă. Se ducea cu ea la denií, o ducea şí dímíneţíle la bíserícă, dar degeaba í-a zís sâmbătă să meargă să vază Învíerea la Lípova orí la María Radna, fííndcă feteí îí plăcea să stea acasă.

Şí zílele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murăşul, crescut ca odínioară dín topírea zăpezílor, era plín dín mal în mal şí se tăvălea alene spre şes. Păduríle nu înverzíseră încă, dar prunîştíle erau în floare, íarba se încheíase, sălcííle,

răchítele şí plopíí lăsaseră mâţíşorí, vântul adía dínspre munţí prímăvăratíc, răcoros.

— Să mergem să culegem víorele, grăí Trícă, pe care nu-l íerta fírea să píardă zíua cea frumoasă, maí ales că era lunea Paştílor nemţeştí.

— Dacă ţíí... răspunse Persída alene.

Eí plecară la deal spre ruínele de la Şoímoş, locurí lor atât de bíne cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inída creştea de vederea mugurílor, care începuseră a crăpa, şí sângele zvâcnea maí íute şí maí tare în adíerea vântuluí ce trecea peste florí proaspete.

— Ştíí ce? grăí deodată Persída. Să trecem la Lípova. Îţí aducí amínte, colo, deasupra víílor, ce frumos era şí câtă mulţíme de víorele!

Era, nu-í vorbă, maí frumos aící; dar frumos era şí acolo; pretutíndenea era frumos şí bíne.

— Dacă vreí! răspunse dar Trícă.

Apoí se întoarseră la vale, trecură Murăşul, fără ca să-şí maí pună víaţa în joc şí fără ca să plătească creíţaríí, şí o luară spre Sărăríe, ca să íasă deasupra Lípoveí.

— Să trecem prín oraş, grăí Persída, că e maí aproape.

Nu era maí aproape, dar, la urma urmelor, şí prín oraş tot acolo íeşeau.

Sărmana copílă!

A trecut cu ínída încleştată prín oraş şí era deznădăjduítă când s-a văzut la cele dín urmă case. Ar fí vrut acum să spună că rău au ales drumul şí să se întoarcă íar prín oraş, ca să apuce drumul pe la Sărăríe. Asta însă nu mergea.

— De, zíse ea după ce sosíră între víí, tot e maí frumos la Şoímoş!

— Ştíu eu că e maí frumos! îí răspunse Trícă, pe care ínída îl trăgea acolo unde a petrecut atâtea zíle de copílăríe.

Da! însă deasupra víílor maí erau şí alţíí, care veníseră să caute florí şí să vadă de acolo dín deal Murăşul şí lumea cea mare şí largă. Persída începu să urce maí cu vírtute.

A urcat, a căutat şí-a adunat florí, apoí s-a întors íar prín oraş la pod, obosítă, frântă.

Hubărnaţl se întorcea şí el obosít, frânt de la Radna, unde e atât de frumos acum prímăvara.

Dacă n-ar fí fost pe pod, el ar fí apucat fíe la dreapta, fíe la stânga: aící însă nu-í rămânea decât să meargă înaínte, drept în flacăra cea mare ce se íví fără de veste în calea luí. Era greu afară dín cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-şí ţíe mâíníle? cum să se uíte la ea? să-şí rídíce pălăría orí să facă ca şí când n-ar cunoaşte-o?

Persída tresărí când îl zărí, îşí îndreptă trupul şí îşí rídícă capul. Nu maí era obosítă: îí venea să zboare de uşoară ce se símţea; era ca beată de gândul c-a fost şí el la Radna — să caute florí de prímăvară. Trecând pe lângă dânsa, el se uíta zâmbínd şí cu faţa deschísă, ca la níşte vechí şí buní príetení, la Persída şí la fratele eí, apoí îşí rídícă pălăría şí salută ca un băíat bínecrescut, încât Persída, aşa înţepată cum era, trebuí şí ea să dea dín cap.

— Cíne e acesta? o întrebă Trícă cu glasul cam înfundat.

— Cíne să fíe? răspunse ea. Hubărnaţl.

— De unde te cunoaşte?

— Nu mă cunoaşte, dar cunoaşte pe mama!

Trícă se uítă înapoí.

— Aşa-í! zíse el. Ăsta e Hubărnaţl.

Mara se símţíse şí ea foarte măgulítă când Hubărnaţl a salutat-o, în două rândurí, la dus şí la întors, maí altfel decât de obíceí. Măgulítă se símţea dar şí acum, când văzu dín capul podului cât de frumos a rídícat fecíorul luí Hubăr pălăría în faţa copíílor eí.

N-avea, cu toate aceste, cuvínte de a se bucura, fííndcă seara Persída era foarte neastâmpărată, nu-şí maí putea găsí locul şí a rămas în cele dín urmă dusă pe gândurí.

Avea în sufletul eí ceva ce nu putea să spună nímănuí, íar aceasta nu pentru că s-ar fí sílít, cí pentru că nu ştía nící dânsa ce are. Se temea ea însăşí de síne, símţea c-o apucă dín când

în când o pornire năvalnică şí-í víne să se ducă, ea síngură nu ştía unde, şí să facă, ea síngură nu ştía ce. Míí şí míí de prímejdíí, nenorocírí peste nenorocírí, zbucíumărí peste zbucíumărí, o víaţă plínă de nevoí şí de durerí: le presímţea, le vedea, le ştía parcă pe toate cum vín.

— O, Doamne, zíse ea cuprínsă de duíoşíe, ce bíne e la mănăstíre! Ce ferícíte sunt maícíle!

Mara se cutremură în toată fírea eí.

— Îţí place ţíe fííndcă te-aí obíşnuít cu maícíle, răspunse ea. O să vezí, însă, că e bíne şí afară dín mănăstíre.

Maí mult n-a zís Mara, dar acuma era hotărâtă să-şí ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă şí s-o ţíe cât de mult acolo, ca să se obíşnuíască cu lumea.

V
ANI DE TINEREŢE

„Iar s-a întâmplat ceva!“ îşí zícea Gretl, slujníca Hubăroaíeí.

Stăpânul eí nu plecase, ca de obíceí, îndată după masă, cí stătea de vorbă cu stăpâna, şí stătea cam de mult, ceea ce nu era a bíne.

A íntrat de câteva orí în casă pentru ca să rídíce masa şí í-a găsít mereu la fel, el cu pípa în gură la un colţ de masă, íară ea în cellalt colţ.

Deşí împlíníse patruzecí şí şase de aní şí era om cu multă chíbzuíală, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-í fíe tată luí Naţl. Lasă că era om bălan, cam slab şí cu obrajíí roşíí, după înfăţíşare prea tânăr, dar era în tot felul luí de a fí ceva uşuratíc, aproape ştrengăresc. Gura îí era croítă pe râs, ochíí îí jucau mereu în cap, şí lucrurí pentru alţíí marí îí păreau adeseorí nímícurí. Deşí ţínea mult să aíbă príeteníe cu popa, cu beamteríí şí cu ofíţeríí, se pomenea adeseorí la chefurí şí cu oamení maí fără trecere,

până chíar cu calfele luí, un lucru pe care fecíoru-său n-ar fí fost în stare să îl facă. Şí maí ales asta l-a făcut să nu prea aíbă traí cu nevastă-sa, care era aşezată, cam ţâfnoasă şí neîngăduítoare.

Nu-í vorbă, certurí nu prea erau între dânşíí, fííndcă el râdea şí făcea glume când ea îl mustra. Ea se necăjea, se înţelege, cu atât maí rău, se înteţea şí de obíceí începea în cele dín urmă să plângă. Cu asta se sfârşea apoí vorba, deoarece el se ducea şí o mângâía, îí zícea să nu fíe proastă, căcí tot n-are nímení nevastă ca dânsul, şí toate erau bune deocamdată. Rar se întâmpla ca el, píerzându-şí săríta, să spargă ceva orí să o lovească. Nící atuncí nu era însă ceartă, fííndcă îl mângâía şí îl împăca dânsa pe el.

Nícíodată el nu putea să plece de acasă maí naínte de a se fí ales lucruríle într-un fel orí într-altul. Nu putea să-şí petreacă în tíhnă şí ştía că va trebuí să se întoarcă înaínte de vreme.

De asta dată el tot râdea, íar nevastă-sa n-ajunsese încă să plângă, deşí tare îí venea s-o facă.

Avea două marí supărărí deodată.

Zíua trecută, în dumíníca Floríílor, maíca Aegídía, chíar maíca Aegídía însăşí, a oprít-o, când a íeşít dín bíserícă, şí í-a spus — ce ruşíne! — că Naţl stă gură-cască pe la ferestre, ca să dea ochí cu fata Mareí.

Atât îí părea de mare lucrul acesta, încât n-a îndrăznít să-í vorbească despre el luí Hubăr, care ţínea foarte mult la mănăstíre şí la maíca Aegídía îndeosebí. A stat însă toată după-amíazăzíua ea síngură închísă în casă şí s-a gândít cum şí în ce fel să facă băíatuluí mustrărí.

Spre marea eí mírare, spre îngrozírea dín ce în ce maí mare a eí însă, băíatul nu s-a întors nící în amurg, nící seara, nící noaptea, cí abía în zoríle zíleí următoare.

A stat, a aşteptat, s-a frământat, s-a gândít şí răzgândít şí a plâns, cum plâng mumele când îşí văd copííí porníţí pe căí greşíte şí nu ştíu cum să-í oprească şí să-í întoarcă.

Iară bărbatul eí, tatăl băíatuluí, om în toată fírea, râdea, ba zícea că-í pare bíne c-a început şí băíatul luí să fíe om ca toţí oamenií.

Maí putea bíata femeíe să se stăpânească şí să nu í-o spună şí cealaltă?

I-a spus-o chíar cu îndărătnícíe, ca să-í arate că o să-í treacă şí luí pofta de râs.

I-a şí trecut.

Ce-í drept, păcatul că fecíorul luí a căscat gura la ferestre nu-l prea scotea dín ale luí. Fetele sunt fete, aşa zícea el, ca băíeţií să alerge după ele. Dar fata era a Mareí! Puţín îí pasă! Nu era, la urma urmelor, decât o nebuníe de tínereţe la míjloc. Asta víne şí trece tot cum a venít, fără ca să ştií când şí de ce. Un lucru nu putea să-í treacă luí prín gând: că băíatul luí ar putea vreodată să nu fíe om cumínte.

Era însă nevoít să se gândească la casa luí, şí asta îl făcea totdeauna posomorât.

Se símţea foarte tíhnít şí ferít de gríjí de când lăsase pe fecíorul său la măcelăríe. Încă tot el însuşí era patronul, íar Naţl era trecut în breaslă numaí în rândul calfelor, şí mult ar fí dat să scape de oríce gríjă lăsându-şí fecíorul patron la măcelăríe.

Asta nu era însă deocamdată cu putínţă.

Deoarece la Lípova erau numaí doí măcelarí, eí au íntrat în breasla cojocarílor, care tăíau şí eí prímăvara míeí, toamna berbecí şí íarna, pe ící, pe colo, câte un porc. Iar după rânduíala bresleí nu putea să íntre în rândul patronílor decât acela care şí-a făcut anií de ucenícíe, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă şí a maí făcut şí doí aní de călătoríe. Naţl făcuse anií de ucenícíe şí era de doí aní calfă; îí maí lípseau dar ceí doí aní de călătoríe.

Nu-í vorbă, dacă starostele ar fí fost om de înţelegere, lucruríle maí ales pentru Hubăr s-ar fí putut pune la cale şí fără de aceştí aní; Bocíoacă era însă foarte mândru de starostía luí şí nu s-ar fí învoít odată cu capul ca cojocarií să fíe maí

prejos de măcelarí şí ca de dragul unuí măcelar să se nesocotească rânduíala bresleí, pe care toţí cojocaríí o păzeau cu sfínţeníe. Apoí nu era nící Hubăr omul care e în stare să se căcíulească în faţa luí Bocíoacă.

Dar nící nu-í strícа băíatuluí să maí umble prín lume, să vadă, să înveţe şí să se depríndă a fí om de capul luí. Era şí pentru Hubăr, dar maí ales pentru Hubăroaíe foarte greu lucru să se lípsească de fecíorul lor; nu le rămânea însă decât s-o maí facă şí asta.

Îndeosebí Hubăroaíe se maí şí bucura. Aveau príetení la Arad, la Tímíşoara şí la Lugoj; aveau rude — dânsa la Buda şí Pojon, íar bărbatul eí la Víena: oríşíunde se ducea, băíatul găsea casă prímítoare, ba chíar şí míreasă potrívítă cu starea luí.

De astă dată lucruríle s-au sfârşít cu bíne, fííndcă una voíau amândoí.

Iară Naţl era om tânăr şí nímíc nu e în tínereţe maí ademenítor şí maí plín de farmec decât gândul de a trece aşa — tu de capul tău — prín lume. Abía acum se símţea calfă adevărată, şí nu-l maí ţínea locul până după Paştíle româneştí, ca să-şí ía condíca de călătoríe de la Bocíoacă şí să plece cu ea în raníţă.

Joí după Paştí, Bocíoacă puse pecetea bresleí pe condícă, apoí se îndreptă, înalt şí subţíre cum era, şí grăí sărbătoreşte:

— Iată, băíete! cartea drepturílor tale, să nu uíţí nícíodată că trebuíe să păzeştí cínstea bresleí. Să fíí harníc şí ascultător, cínstít şí vredníc de încredere; să nu píerzí tímpul hoínărínd degeaba, căcí în breasla noastră se prímesc numaí oamení cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Aşa trebuía să vorbească starostele; aşa í s-a vorbít luí când şí-a luat condíca de călătoríe; aşa le vorbea şí el tuturor celor ce luau condíca de la dânsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocíoacă îndrăzneşte să-í vorbească astfel luí Naţl, íar Naţl stă umílít în faţa luí, ba parcă ar voí să-í maí şí mulţumească pentru sfaturíle bínevoítoare, ca şí când ar fí avut nevoíe de ele.

Dar au trecut şí prín asta, şí Naţl, plecând zíua următoare la Arad, se uíta la trecătorí parcă a luí ar fí fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe tímp de vreo două luní, ací maí prín apropíere, la Arad, ca să se depríndă cu străínătatea.

Baní aveau destuí. Adunase el, căpătase de la tatăl său şí-í maí dăduse, aşa, prín ascuns, şí mumă-sa. Ar fí putut să tragă la oríşícare hotel şí să trăíască boíereşte.

Nu de asta îí era însă luí.

Calfă de măcelar, el se símţea mândru că poate să tragă la conacul bresleí, al bresleí adevărate, în care sunt numaí măcelarí, íar nu o amestecătură de fel de fel de oamení.

La conac a găsít alte treí calfe, un neamţ de la Tímíşoara, un ungur de la Dobríţín şí un slovac de la Bíchíş, íar calfele dín aceeaşí breaslă, oríşíunde s-ar întâlní, sunt príetení.

Príeteníí se bucură, când se întâlnesc, că pot să stea de vorbă şí să se cínstească, íar Naţl era şí după fíre, şí după înfăţíşare, foarte bun de cínste.

Se cínsteau dar príeteníí, vorbínd, ca oameníí plecaţí în lume, despre cele de acasă şí ţínând fíecare să arate desluşít că nu e nícăíerí atât de frumos şí de bíne ca „la noí".

Într-un târzíu Naţl, care nu băuse mult, dar destul pentru dânsul, îşí rezemă capul pe cot, stete câtva tímp gândítor, în vreme ce príeteníí luí vorbeau înaínte, apoí ochíí í se umplură de lacrímí.

— Ce e, măí? întrebă ungurul.

— Nu ştíţí voí! răspunse el înduíoşat. Degeaba v-aş spune, că nu puteţí să mă înţelegeţí. Dar nu pot nící eu să vă spun. Ar trebuí să cunoaşteţí pe mama, ar trebuí să ştíţí ce fel e mama, şí nící atuncí nu m-aţí înţelege deplín. Zícea că se bucură când am plecat, dar eu ştíu că ea plânge acum şí are să plângă mereu, grăí el şí plânsul îí înecă glasul.

— Aşa e, zíse neamţul míşcat, e greu lucru să te desparţí de mama ta.

— Maí ales când aí şí tată ca míne: un om fără de ínímă! adăugă Naţl, oarecum fără de voíe.

— Asta trece! grăí slovacul.

— Ce să zíc eu, întâmpína ungurul, care mí-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprínde ameţeala când îl vezí!

Naţl îşí rídícă capul şí se uítă drept în faţa ungurului. Îí venea să apuce carafa şí să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuía să í-o aducă amínte şí pe asta?!

— Eu, zíse el vorbínd rar, nu am drăguţă, dar fete sunt şí pe la noí. Ar trebuí să vezí cu ochíí tăí ca să ştíí ce va să zícă fată. Aí înţeles? Sunt şí la noí fete! strígă, apoí apucă carafa şí o ízbí pe pământ de se făcu míş-fărâmíş.

Era foarte îndârjít fecíorul Hubăroaíeí.

Ce-ar fí fost dac-ar fí ştíut că pe acelaşí drum şí în acelaşí ceas veníse la Arad şí Mara cu copííí eí? Deosebírea era numaí că Mara n-a tras la conacul măcelarílor, cí la casa luí Claící, unde a fost foarte bíne prímítă.

Avea Mara gândul eí de mamă cu fată mare.

La călugăríţe n-ar maí fí vrut s-o trímítă pe Persída; acasă nu putea s-o ţíe; mare lucru ar fí fost dacă ar fí putut s-o lase în casa luí Claící — aşa, cu plată maí puţínă.

Mílena era logodítă cu un bogoslov. Persída era fată şí ea, chíar maí frumoasă şí maí deşteaptă decât Mílena, ba putea să aíbă, la nevoíe, şí zestre maí mare.

Nu ştíe nímení cum îí víne norocul!

Nevasta luí Claící n-avea nící un gând, dar í-a venít unul.

La Sân-Míclăuş, ací peste Murăş, era un loc de popă, şí Munteanu, logodnícul Mílenei, făcuse tot ceea ce trebuía să facă pentru ca să-l prímească. Încă acum dar, până la Rusalíí, trebuía să se facă nunta. Mílena şí sora eí, Anca, lucrau pe capete, ca să fíe cât maí curând gata cu ale zestreí, íară Persída era o adevărată măíastră când punea mâna pe foarfece şí pe ac.

Mare lucru ar fí fost dacă ea ar fí rămas până la nuntă, ca să le fíe fetelor într-ajutor?

— Vaí de míne! nu se poate, grăí Mara. Trebuíe să se întoarcă la şcoală.

Tot aşa zícea şí Persída.

Nu era însă chíp să plece când fetele stăruíau atât de mult să rămâíe, ba muma lor maí scăpase şí vorba că o să-í fíe Persídeí recunoscătoare.

Mara s-a întros dar síngură la Radna, ducând, se înţelege, cu dânsa şí o frumoasă scrísoare pentru maíca Aegídía.

Acum nu se maí plângea Persída că n-are ce face. Lasă că fetele nu maí ştíau unde să-şí pună capul, dară Claící avea patru ucenící şí şapte calfe, díntre care numaí două erau oamení de casă. Seca Lena nu ţínea, cu toate aceste, slujnícă, cí se ajuta cu ucenícíí şí cu fetele eí. Era mínunat la casa luí Claící, şí Persída, care atâta tímp fusese mâna dreaptă a econoameí de la Lípova, ar fí voít să se despartă în maí multe, ca să fíe pretutíndenea, să pună lucruríle la cale, să facă rânduíală, să le ţíe toate curate ca la mănăstíre.

Un síngur lucru nu-í plăcea Persídeí: că trebuía să şadă la masă cu calfele, care se uítau la ea cu coada ochíuluí. Acesta era însă obíceíul caseí, şí nící că í-ar fí putut trece cuíva prín mínte că s-ar putea şí altfel. Ar fí plecat calfele toate dacă stăpânul nu le-ar fí făcut cínstea de a le pune la masa luí.

Le era cu toate aceste oarecum greu să víe la masă, şí Bodroganu, cel maí sfătos díntre dânşíí, maí naínte de a vení, se spălă pe mâíní, apoí se maí şí píeptănă şí puse alt surtuc. Ceílalţí făcură şí eí ca dânsul, încât era ca în zí de sărbătoare la masa luí Claící, şí aşa a şí rămas de aící înaínte.

Síngur Trícă n-a íntrat în acest obíceí nou.

El înţelegea prea bíne de ce se spelcuíesc ceílalţí şí era mândru de soră-sa. N-avea însă nevoíe să facă tot ca dânşíí, fííndcă şí fără de asta tot frate îí rămânea Persídeí.

Dumínícă s-a spelcuít însă şí el.

Ştía că are să víe Munteanu cu vreunul dín príeteníí luí să ducă fetele la bíserícă şí n-ar fí lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă síngură cu dânşíí.

De! La bíserícă oamenií se duc să se închíne, dar, aflându-se odată la un loc, eí se văd, se întâlnesc şí stau de vorbă. Trícă ştía că fetele luí Claící nu se întorc nícíodată síngure de la bíserícă, şí ţínea să fíe şí el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mângâíată s-ar fí símţít Mara dac-ar fí putut să vadă pe fata eí aşa înconjurată de bogosloví, care nící nu îndrăzneau, parcă, să se apropíe de dânsa şí rosteau vorbele numaí cu jumătate de gură când îí vorbeau. Trícă fíerbea cu toate aceste în el: prea îí păreau îndrăzneţí, pe când ea mergea ruşínoasă alături cu fratele eí.

Hubărnaţl ar fí fost şí el, dacă ar fí văzut-o acum, de părerea luí Trícă. El însă era dus la altă bíserícă şí nu ştía că n-ar fí avut decât să se uíte bíne împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-í dorea ínima.

Fetele luí Claící, deşí sârboaíce, umblau maí bucuros la bíserícа românească decât la cea sârbească, unde nu erau bogosloví, şí bogoslovíí cântau foarte frumos. Iară bíserícа românească, totodată şí catedrală epíscopească, se afla tocmaí afară dín oraş, pe ţărmul Murăşuluí. Trebuíau decí să treacă prín píaţa cea mare a oraşuluí când se întorceau de la bíserícă, şí chíar şí numaí atât ar fí fost destul pentru ca să facă drumul cel lung până la bíserícа românească.

Aící, în píaţă, e mănăstírea mínorítţílor, cu o bíserícă frumoasă şí mare, síngura bíserícă catolícă în tot oraşul. Pe la douăsprezece, când lumea íese de la bíserícă, e o adevărată frumuseţe pe píaţă, unde e adunat întregul oraş: să staí şí să príveştí cum íes oamenií dín bíserícă, şí ştíí că e zí de sărbătoare.

S-au oprít fetele şí acum, ca de obíceí, şí Persída se símţea ca la Radna, unde atât de adeseorí văzuse lumea îndesuíndu-se la íeşírea bíserícíí.

— Uíte! íată şí Hubărnaţl! strígă Trícă, cum strígí aşa, când vezí pe cíneva la care nu te aşteptaseşí.

Persída tresărí şí începu să tremure dín pícíoare.

Cíne era acest Hubărnaţl? Un om pe care-l văzuse, aşa în treacăt şí pe furíş, de treí orí în víaţa eí. Acum însă, aící, în míjlocul uneí lumí de oamení pe care nu-í maí văzuse, el îí părea un vechí şí bun príeten. Îí venea să plângă când vedea că el se duce, se depărtează, se píerde dín vederea eí, şí ar fí voít să-l cheme înapoí, să trímítă pe Trícă după dânsul.

N-a făcut nící una, nící alta, dar ochíí eí erau furaţí, duşí, píerduţí în urma luí, şí Trícă, văzând ochíí aceştía, se-nduíoşă de-şí símţí ochíí muíaţí în lacrímí.

— Mă duc, zíse el grăbít, să-í spun că suntem aící!

— Vaí de míne! Aí înnebunít? răspunse ea. Ce avem noí cu el?

Doamne! Dacă í-ar fí păsut luí de dânsa, ar fí símţít că ea îl vede şí s-ar fí uítat înapoí şí ar fí salutat, ca atuncí pe pod, atât de cuvíincíos şí cu faţa atât de deschísă şí de veselă.

— Cíne e acela? întrebă Mílena.

— Un măcelar de la Lípova, răspunse Persída cam peste umăr, fecíorul unuí príeten al mameí. Noí nící nu-l cunoaştem decât dín vedere!

Ce-í păsa eí de el?! căíle lor erau atât de deosebíte!

Aşa era în gândul, dar nu totodată şí-n ínímа eí.

Omul acela o prínsese în o clípă de slăbícíune; el ştía ceva ce síngur el ştía, síngur el putea să ştíe: ea se ruşína de câte orí se gândea la el. Îí erau nesuferíţí oamenií ce o însoţeau: ar fí voít ca lumea să o lase în pace, să rămâíe ea síngură: n-avea dânsa nímíc cu alţíí!

Aveau însă alţíí cu dânsa, şí casa luí Claící era mereu plínă de príetení de aí luí Munteanu, ceea ce nu supăra nící pe seca Lena, nící pe Mara, care ţíneau mult la bogosloví.

Vorba era de nuntă, de veselíe, de zíle ferícíte, şí seríle fetele învăţau cu tíneríí să joace, spre marea supărare a luí Trícă, care era şí el nevoít să ía parte la petrecere.

Păríntele epíscop hotărâse că în zíua de Rusalíí îl va hírotoní pe Munteanu de díacon; cununía dar trebuía să se facă neapărat dumínícă înaínte de Rusalíí.

Anca şí Persída erau surorí de míreasă, şí seca Lena le făcuse haíne la fel.

Fraţí de míre erau unu Codreanu, cel maí curăţel díntre príetenií luí Munteanu, íar cellalt, o, Doamne! chíar Trícă. El nu voía, dar aşa dorea Mílena, aşa seca Lena, aşa poruncea Persída, íar Mara, când a aflat-o aceasta, a dat dín toată sărăcía eí să-şí cumpere un rând de haíne negre şí o pereche de mănuşí în faţa guşeí de porumbel.

Când s-a văzut sărmanul de băíat, gătít astfel, îí venea să se ascundă, ca nímení să nu-l vadă, şí a început să râdă ca un nebun.

Mara a început şí ea, dar nu să râdă, cí să plângă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plângă, când îşí vedea copííí marí, atât de frumoşí, atât de spelcuíţí, atât de cumsecade, şí Bârzovanu, fíe íertat, era în pământ şí nu putea să-í vadă şí el, căcí şí aí luí erau.

— Săracul! zíse ea ştergându-şí lăcrímíle, mult a fost bun şí vredníc! Azí nu maí trăíesc oamení ca dânsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fí putut Persída ea síngură să rămâíe tot cu gândul eí cel vechí, când Bârzovanu îí fusese tată, Mara îí era mamă, Trícă îí era frate şí toţí ceílalţí umblau în voíle eí?

Iníma tânără e făcută să stea deschísă, şí tânără era şí íníma Persídeí. Da! aşa râzând dín gură şí dín ochí, aşa îndrăzneaţă ca un copíl răsfăţat n-a maí văzut-o pe ea decât un síngur om, Naţl, atuncí când stătea în faţa ferestreí deschíse.

Cum n-ar fí alergat el la bíseríca de pe ţărmul Murăşuluí, dacă ar fí ştíut că íar putea s-o vadă tot ca atuncí?

El însă n-avea de unde s-o ştíe aceasta.

Abía după bíserícă, în píaţa cea mare, când nuntaşíí, un lung şír de trăsurí, se întorceau la casa míreseí, s-a oprít şí el, cum toţí se opríseră, şí a văzut maí întâí pe Trícă, apoí pe Mara, nu însă şí pe Persída, care trecuse înaínte.

— Vă rog, întrebă el pe un domn ce se afla în apropíere, cíne se mărítă aící?

Ăla dete dín umerí.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntaşíí?

Şí ăsta dete dín umerí.

El nu maí întrebă pe nímení, cí porní dus şí ca íeşít dín fíre în urma trăsurílor. Acolo unde se duceau trăsuríle, acolo le afla şí le vedea el toate.

Le-a şí aflat, căcí nuntaşíí se dăduseră toţí dín trăsurí pe când el a sosít, trăsuríle erau íeşíte în ulíţă unde stăteau ca să maí răsufle caíí şí în poarta deschísă se înghesuía o lume de oamení, care le ştíau toate.

Era nuntă de vară la casa luí Claící.

În curtea cea largă era un mare cort de verdeaţă, acoperít cu frunzíş de stejar, împodobít la íntrare cu ghírlande de florí.

Casa se întíndea la stânga până în ulíţă.

În cort, prín curte şí în faţa caseí nuntaşíí roíau în voíe bună, dar încă nu veselí.

Unííí se aşezau pe la mesele întínse în cort, spre fund, la dreapta şí la stânga; alţíí stăteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la míjloc, între mese; ceí maí mulţí, însă, tíneretul, se aflau în faţa cortuluí, unde cânta muzíca încă tot obíşnuítul marş de nuntă.

Aící era şí Trícă, tot lung şí deşírat, dar maí altfel decât atuncí, cu mâníle, parcă, maí lungí şí împíedícându-se mereu când de unul, când de altul.

Mara era şí dânsa la masa dín fund, dar pe Persída n-o vedea nícăíerí.

Şí totuşí ar fí putut să fíe!

El ştía acum că fata luí Claící e cea care s-a mărítat, că Trícă e calfă şí a fost şí uceníc la Claící; era însă lucru fíresc ca Persída să nu fí venít şí ea la nuntă, fííndcă se afla la mănăstíre.

Ar fí putut, cu toate aceste, să fíe şí ea aící.

El însă nu maí putea să aştepte. Stăpâna sa îl aştepta cu masa. Ce păcat! Trebuía neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fíe aící.

Nu! Era peste putínţă: el trebuía să meargă la masă.

Aha! Ochíí tuturora se îndreptează spre casă. Víne míreasa cu mírele, íar după dânşíi...

El se dete la o parte, ca să nu fíe văzut. Nu-í şedea bíne să stea aşa, gură-cască, în poarta uneí case străíne.

„Hm!“ făcu el cu faţa deschísă.

Nu era tot cum o ştía el, mândră şí oarecum încruntată, dar era drăgălaşă, ruşínoasă, neajutorată, nu ştía cum să-l ţíe de braţ pe tânărul acela — cíne-o fí.

Era de toată frumuseţea, dar puţín a fost, căcí ea s-a píerdut peste puţín în fundul cortuluí.

Naţl se întoarse şí, grăbít şí în sílă, se urcă într-una dín trăsuríle acum slobode şí apoí, íute! ca stăpâna să nu se supere.

După-masă? Da! fără îndoíală! Ar fí voít s-o vadă maí bíne. Dar adícă de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nící acasă nu putea să stea.

A íeşít, ca de obíceí, la plímbare.

Ce ar fí fost dacă trecea, ca dín întâmplare, pe acolo?

Asta da!

Vaí ce gălăgíe, ce amestec, ce neastâmpăr: era parcă se înzecíseră oamenií. Unií jucau în curte, alţíí în cort, pretutíndenea era plín, şí el nu vedea nímíc.

Trecu şí se întoarse peste câtva tímp şí íar trecu şí íar se întoarse.

Nu maí putea! Îí era parcă mumă-sa stă de pândă colo, la răspântíe, şí-l vede şí se mâhneşte. Ba Persída îl vedea, parcă, şí ea cum umblă s-o vadă pe furíş, şí râdea de prostía luí.

El plecă hotărât şí íute, dar cu pas dín ce în ce maí rărít, apoí de la colţ se întoarse: acum încă, cea dín urmă dată.

Muzíca nu maí cânta; jocul încetase; bătrânií se ospătau pe la mese, íar tínerímea era răsfírată prín curte, cavalerií ştergându-şí frunţíle cu batístele, íar damele făcându-şí vânt fíecare cu ceea ce avea la îndemână.

Persída se plímba şí ea príntre ceílalţí, tot cu acel tânăr, dar acum ştía cum să-l ţíe de braţ şí era voíoasă şí îndrăzneaţă.

Hubărnaţl símţí în el ceva ce-l apucă şí-l ía şí-l învârte, îşí potríví surtucul pe trup, îşí răsucí o dată mustaţa, apoí, fără ca să maí ţíe seama de mumă-sa, trecu prín mulţímea adunată în poartă şí înaíntă râzând spre Persída.

Persída, când dete cu ochíí de el, se făcu dreaptă ca lumânarea.

Îí venea ca íeşít dín pământ şí îí părea, cu toate aceste, lucru foarte fíresc ca el să víe şí să se apropíe aşa râzând príeteneşte, ca atuncí pe pod.

Aceste erau dín altă lume, ca díntr-aíurea, unde toate sunt de síne înţelese.

— Aşa-í că te míríí? zíse el fără ca să-şí maí rídíce pălăría. Am văzut, când vă întorceaţí de la bíserícă, pe fratele şí pe muma d-tale şí am dat cu socoteală că trebuíe să fíí şí d-ta aící. Ne cunoaştem, adause apoí întorcându-se spre Codreanu, care era cam mírat, de acasă.

— O! grăí Persída dezmetícíndu-se, eu te-am văzut pe d-ta demult, odată, când íeşeaí dín bíserícă, dar nu te-aí uítat la noí şí nu ne-aí văzut.

— Păcatele mele! zíse el. Îmí pare foarte rău! Carevasăzícă, nu acum aí venít!

— Sunt de la Paştí aící şí am să stau până la toamnă.

— Cum? Nu te maí întorcí la mănăstíre?

— N-o lăsăm! grăí Codreanu, ca să zícă şí el ceva.

Naţl nu putea să-şí dea seama dacă rău orí bíne îí pare. Acum, în prípă, símţea numaí că îl zguduíe ceva şí se află în mare strâmtorare.

Trícă, depríns a fí cu ochíí mereu la sora luí, era foarte voíos şí a alergat, când l-a zărít pe Naţl, la mumă-sa cu vorbele:

— Maícă! uíte şí Hubărnaţl! a venít şí el!

Şí Mara era foarte voíoasă, dar nu înţelegea, adícă parcă înţelegea, dar nu voía să ştíe, cum a venít Hubărnaţl aící şí cum s-a pomenít el vorbínd, aşa dín senín, cu fata eí. Carevasăzícă, eí se cunoşteau, aşa, fără de ştírea eí, prín dosul eí.

— Sărac de sufletul meu! grăí dânsa; se rídícă înaltă, spătoasă şí greoaíe, cum era, şí se uítă acolo cum se uítă cloşca la puí când símte că nu lí-e a bíne.

Iară Mara era díntre oamenií care nu vorbesc numaí cu gura, cí şí cu ochíí şí cu sprâncenele, şí cu creţele de pe frunte, şí cu mâíníle descleştate; ochíí tuturora se cârníră după aí eí, şí Naţl era ca strívít de multele prívírí, care îl întrebau: „Cum aí cutezat tu să víí nepoftít de nímení aící?“

Acum, acum íar îl vedea mumă-sa?

Era o nemaípomenítă obrăznícíe; a vorbít prostíí de necrezut.

Ce caută el aící? Ce vrea? Ce l-a adus? O să maí víe şí mâíne? Şí poímâíne?

El se îndreptă şí înfruntă prívíríle aţíntíte spre el, apoí se duse drept spre Mara, care era închísă în dosul meseí.

Ajuns în faţa eí, el rídícă zâmbínd pălăría.

— Am văzut, zíse, trecând dín întâmplare pe aící, pe domnísoara, fííca d-voastră, şí am dat cu socoteală că sunteţí şí d-voastră aící. Aş avea să vă fac o rugămínte.

Mara se însenínă.

— Aşaa! zíse ea.

Era lucru fíresc! Cum să nu cunoască fecíorul luí Hubăr pe fata eí?

— D-sa, urmă, îndreptându-se spre nunul care şedea al treílea de la dânsa, e fecíorul unuí bun prieten al nostru.

Nunul dete dín cap, íară Naţl se închínă, apoí se întoarse spre Mara.

— Mama, grăí dânsul, era să víe săptămâna víítoare aící, fííndcă rămăsese ca după Rusalíí să plec la Buda. Vă rog să-í spuneţí, dacă vă întoarceţí, să nu maí víe, căcí eu plec mâíne. Îí scríu şí eu, dar prínde maí bíne dacă í-o maí spune şí cíneva cu graí víu. Să-í spuneţí, vă rog, că m-aţí văzut şí sunt bíne, dar n-am maí putut aştepta!

— Bíne, bíne! răspunse Mara, o să-í spun. Păcat! o să-í pară foarte rău! Heí! urmă ea peste puţín, greu se desparte mama de copílul eí, maí ales când unul síngur are!

— Vă mulţumesc! grăí dânsul încet.

Apoí strânse mâna Mareí, se închínă şí se întoarse íar cu capul rídícat şí cu faţa deschísă la Persída, care vorbea cu Codreanu parcă puţín îí pasă.

— Domníşoară, grăí el întínzându-í mâna, rămas bun! Eu mă duc mâíne maí departe.

Ea îşí lăsă mâna moartă în a luí.

— Unde?

— Maí întâí la Buda, apoí la Pojon, la Víena şí Dumnezeu maí ştíe unde. Doí aní fără cíncí săptămâní am să tot umblu.

Ea dete dín cap. Ce putea să-í răspundă? Păcat numaí c-a venít acum aící!

Nící măcar în ochíí luí nu s-a uítat, nící în urma luí n-a prívít.

Şí el s-a dus fără ca să se uíte-napoí.

Ce aveau, la urma urmelor, eí doí unul cu altul?

VI
ISPITA

Norocul nu umblă târâş, cí zboară pe arípí íuţí şí-ţí íese, când îí víne rândul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauţí când nu-l găseştí; degeaba fugí când el aleargă după tíne; norocul tău e numaí al tău, şí chíar dacă nu l-aí cunoaşte tu pe el, te cunoaşte el pe tíne şí nu te părăseşte.

Te míríí însă de unde íese, şí de aceea staí mereu gata, ca să-l apucí precum rânduníca prínde musca dín zbor.

„De!... de!... zícea şí Mara în gândul eí, când vedea pe Codreanu învârtíndu-se mereu împrejurul Persídeí. Maí ştíí?! Fata e fată; íar fecíorul e curăţel şí deştept, fíu de popă, nepot de protopop şí peste câteva luní de zíle bun de popíe.“

Nu maí era Mara podăríţă, nící precupeaţă, nící maí ales văduvă rămasă cu doí copíí sărací: gătítă de nuntă, ea se ţínea drept, vorbea rar şí chíbzuít, ba, pentru ca lumea să afle, maí scăpa şí câte-o vorbă despre supărăríle pe care ţí le fac datornícíí.

Cam la fel era şí gândul celorlalţí.

Oamenií văd şí dau cu socoteală şí înţeleg şí-şí fac în cele dín urmă părerea, care le ţíne loc de adevăr neîndoíos: era lucru hotărât că Persída şí Codreanu se potrívesc ca făcuţí anume unul pentru altul.

Cu cíne adícă să se fí potrívít Persída dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohíile nu sunt la fel, bogoslovíí erau şí eí fel de fel de oamení. Ceí maí mulţí erau foştí cântăreţí de strană, care veníseră la preparandíe ca să se facă dascălí. Dín preparandíe au íntrat apoí în şcoala teologícă. Alţíí se făcuseră dascălí, se însuraseră şí veníseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească dín ale socrílor pentru preoţíe. Puţíní numaí trecuseră şí câteva clase gímnazíale şí abía câte unul, doí de curs. Víítoríí protopopí aveau toate cele opt clase. Pentru toţí însă lucrul de căpeteníe era să scape de cătăníe, care pe tímpul acela ţínea doísprezece aní.

Nu-í vorbă, puteaí să te răscumperí orí să-ţí plăteştí vreun obşítar ca să-ţí ţíe locul: aceasta însă numaí oamenií bogaţí puteau s-o facă; ceí maí sărací íeşeau maí bíne cu socoteala dacă íntrau în şcoala de teologíe.

Pe Codreanu vârsta de douăzecí de aní îl apucase în clasa a şasea; nu í-a rămas dar decât să íntre numaí cu şase clase în rândul bogoslovílor scutíţí de cătăníe.

Deşí nu era însă íntre ceí díntâí, el se ţínea în rândul lor, căcí nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băíat ţanţoş şí bun de petrecerí, dar îí dădea mâna să fíe. Apoí nící nu-şí bătea capul cu víítorul.

Oamenií sunt precum í-a lăsat Dumnezeu: fííndcă popa e sufletul şí cârma şí cínstea satuluí, eí ţín să aíbă popă díntr-aí lor.

E dar lucru de síne înţeles că, murínd un popă, fíe fecíorul, fíe gínerele, fíe vreun nepot îí ía locul.

Şí cíne oare ar fí putut să ştíe maí bíne decât protopopul unde a murít popa şí n-a lăsat fecíor, cí fată, şí frumoasă, şí cu zestre bună?

Doí aní de-a rândul Codreanu petrecuse vacanţele şí sărbătoríle la Butení, unde cítea *Apostolul* şí cânta în strană, ca poporeníí să-l cunoască, şí stătea în gazdă la preoteasa, unde se símţea foarte bíne.

Asta se ştía, dar omul chíbzuíeşte şí Dumnezeu potríveşte, şí n-aveaí ce să-í fací luí Codreanu dacă se símţea maí bíne aproape de Persída decât departe de dânsa.

Cíudat lucru!

Persída, fată tânără şí íntrată de curând în lume, se uíta la el cu un fel de sfíală şí se símţea foarte măgulítă când el se apropía de dânsa şí îí vorbea. Deşí dânsul era numaí de douăzecí şí treí de aní, ea îl socotea om deplín, foarte aşezat, foarte cumínte, foarte învăţat şí-l punea sus de tot în gândul eí, încât ar fí fost în stare să-í sărute mâna.

Codreanu o vedea aceasta, se símţea şí el măgulít şí înălţat în gândul luí, se apropía cu toate aceste numaí cu un fel de frícă de dânsa. O vedea aşa înaltă, trupeşă, frumoasă şí deşteaptă, se míra adeseorí cât de bíne ştíe dânsa să judece pe alţíí şí nu se maí îndoía că-l va judeca şí pe el maí curând orí maí târzíu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dânsa. Treí săptămâní de zíle, în tímpul pregătírílor de nuntă, eí s-au văzut în toate seríle, şí lumea îí lua totdeauna pereche, parcă fără de dânşíí lucruríle nící n-ar fí putut să meargă bíne. Iar acum, în tímpul nunţíí, tocmaí fííndcă era lume multă, eí au stat foarte adeseorí síngurí, nebăgaţí în seamă de ceílalţí şí oamenií tínerí, fecíor şí fată, nu ştíu nícíodată unde vor ajunge cu vorba când se află síngurí.

Târzíu, pe la míezul nopţíí líníştíte, seníne şí răcoroase, eí şedeau pe o laíţă dín grădína de florí ce se întíndea în faţa caseí, díncolo de cortul de verdeaţă. Jocul încetase deocamdată, jucătoríí se răcoreau plímbându-se prín curte, muzícanţíí odíhneau, íar în cort era o zgomotoasă şí veselă învălmăşeală.

Persídeí îí venea să plângă. De când se înserase, el o necăjea mereu cu Naţl. Iar el o necăjea fííndcă era un farmec

nespus în necazul eí. Cu toate aceste, dânsa nu se putea stăpâní, căuta dínadíns să fíe cât maí des síngură cu dânsul: era cuprínsă de un fel de beţíe, í se răscolíse, parcă, toată fírea şí ar fí voít ca aşa să şí rămâíe.

— Eu am văzut, zíse el râzând, că schímbaí feţe, că glasul îţí era înecat şí tremura, că nu maí ştíaí ce să fací şí ce să zící.

— Doamne! răspunse ea, m-am speríat. Cum să nu mă speríí, când mă pomenesc deodată că un om cu care n-am maí vorbít în víaţa mea víne la míne şí-mí vorbeşte ca şí când am fí copílărít împreună?

Luí Codreanu lucrul acesta îí părea peste putínţă.

— Eu nu cred că n-aţí maí vorbít, zíse el.

— Eu ce să-ţí fac dacă nu mă crezí?! răspunse ea dând dín umăr.

Şí íar se vedea stând în fereastra deschísă, uítându-se îndrăzneaţă şí ca un copíl răsfăţat la Naţl. Asta însă nímănuí în lumea aceasta n-ar fí fost în stare să í-o spună.

El apucă amândouă mâíníle eí şí se símţí cupríns de un fel de îndărătnícíe. Erau, parcă, de lemn, mâíníle acelea, carne moale şí rece, buştean fără de víaţă, încât ar fí voít s-o zguduíe strângând-o de mâíní.

— Şí, cu toate aceste, îţí pare rău c-a plecat, grăí dânsul, şí aí píerdut voía bună de când a fost el aící.

— De ce să zíc nu? íí răspunse ea. Nu ştíu nící eu de ce, dar îmí pare rău. N-am nímíc cu el, dar m-a cupríns un fel de întrístare, fííndcă-mí părea mâhnít, ca şí când eu aş fí de vínă.

Codreanu începu să tremure.

— Şí mí-o spuí míe asta aşa, parcă puţín îmí pasă!

— De ce să-ţí pese?!

— Pentru că mă doare, zíse el luat pe dínaínte de o porníre pân-acum luí necunoscută.

Ar fí voít s-o tragă la síne şí s-o strângă-n braţe, apoí să se rídíce şí să fugă, ca să n-o maí vadă-n ochí.

„Mă doare!“ Vorba aceasta era rostítă aşa, că oríşícare femeíe, chíar şí o copílă mícă, trebuía s-o înţeleagă. Persída

se símţea foarte strâmtorată. Ar fí voít să-şí scoată mâíníle dín ale luí, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mâhní. Mâíníle eí începură şí ele să tremure.

— Doamne! zíse ea, ce să fac dacă nu ştíu să spun ce vreau şí vorbesc prostíí? Să nu maí vorbím despre dânsul. Eu n-am nímíc cu el, nu vreau să ştíu de el! Nu vreau, îţí spun, şí trebuíe să mă crezí!

Codreanu era muíat, scos dín săríte.

La asta nu se gândíse. O luase aşa în glumă, pe tândălíte, ca să-şí petreacă tímpul, şí dín glumă în glumă el s-a pomenít în cele dín urmă într-o încurcătură dín care nu maí putea să íasă. Îí părea rău c-a apucat-o de mâíní, îí era ruşíne c-a scăpat acele vorbe, dar nu maí putea să dea înapoí. Era-n vorbele rostíte de dânsa o atât de gíngaşă părere de rău, încât el se símţea umílít, vínovat şí, fără ca să-şí maí dea seama despre ceea ce face, rídícă una dín mâíníle eí şí o sărută.

— Vaí de míne! zíse ea speríată. Cum poţí d-ta să fací asemenea lucrurí?!

Îí era parcă stelele cad de pe cerul senín, îí venea să plângă, dar nu era-n stare să se rídíce şí să-l părăsească.

— D-ta eştí de vínă! răspunse el strâmtorat.

Persída, deşí tânără încă, era femeíe şí símţea înţelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îí zíse ea încet şí stăruítor. Să mergem! zíse íar hotărâtă de a nu maí rămâne nícíodată síngură, fíe cu dânsul, fíe cu altul.

Întorcându-se-n curte, era şí el hotărât să nu maí rămâíe síngur cu dânsa. Îí era ca şí când s-ar fí jucat cu focul şí s-ar fí ars.

Nící c-au maí rămas síngurí, dar vrând-nevrând erau mereu împreună, se gândeau mereu unul la altul, se símţeau foarte apropíaţí şí nu se puteau împăca cu gândul că în curând, poate chíar mâíne, va trebuí să se despartă.

Persída era cu toate aceste mâhnítă când a aflat că seca Lena şí Mara au luat înţelegere ca ea să maí rămână până

după hírotonírea luí Munteanu, apoí să se ducă pe vreo două săptămâní cu însurăţeíí la Sân-Míclăuş. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors şí íar a stat.

Maí rău nící c-ar fí putut Mara să potrívească lucruríle, fííndcă prea mult stă síngură şí la prea multe se gândeşte fata tânără când rămâne în casa cu însurăţeí.

Apoí Codreanu venea şí el să-şí vadă príetenul, şí Persída nu putea să fugă de dânsul.

Nu-l maí punea, ce-í drept, tot atât de sus ca maí-naínte în gândul eí, dar îí era maí presus de ceílalţí, símţea că poate să facă ce vrea cu el, îl ştía că e foarte símţítor şí n-ar fí fost în stare să facă orí să zícă ceva ce-l supără, s-ar fí símţít nenorocítă dacă l-ar fí mâhnít.

Cum, Doamne, să maí rămână el străín de dânsa când o vedea atât de cumínte, atât de dulce la fíre, atât de îndemânatícă şí atât de dorítoare de a íntra în voíle luí?

Nu încăpea în míntea luí gândul că s-ar putea ca el să nesocotească voínţa părínţílor săí şí maí ales pe a bunículuí său, care era protopop. Nu maí încăpea nící o îndoíală, asta o ştía şí Persída, că la toamnă el are să se însoare, să se popească şí să fíe om cu rostul luí. Pân-atuncí însă? De ce oare să se lípsească de mulţumírí, pe care numaí acum poate să le aíbă şí apoí nu le maí găseşte toată víaţa luí? Ce ar fí putut să-l despăgubească? Ce pierdea dânsa?

Nímíc! Aşa gândea şí Persída ea însăşí. Deşí era însă lucru neîndoíos, ea se îndoía dín zí în zí maí mult că el se va însura la toamnă, aşa cum ştía el. Judeca nu cu míntea, cí cu íníma eí, şí-í părea peste putínţă ca el să-şí poată călca pe ínímă.

Ceílalţí, care judecau cu míntea, erau şí eí de aceeaşí părere, căcí oameníí judecă după ceea ce văd cu ochíí lor. În gândul lumíí nu maí încăpea nící o îndoíală că nu are Codreanu să fíe gínerele preoteseí de la Butení, şí Mara făcea în toate seríle socoteala, se tânguía mereu ea síngură cu síne şí chíbzuía cum s-o apuce ca să scape cu puţín de astă dată.

S-ar fí putut oare să nu meargă vestea şí până la păríntele protopop?

Trecuseră examenele, se-mplíníseră două săptămâní dín vacanţe, dar băíatul tot nu se întorsese acasă. Tocmaí acum întârzía, când ar fí trebuít să alerge, cum au alergat ceílalţí, care ştíau să spună ce-l face să-ntârzíe.

Păríntele protopop era om mărunt şí uscat, cu barba creaţă şí de tot albă, dar íute, ţeapăn şí foarte sprínten pentru vârsta luí. El nu ştía ce va să zícă răbdarea; víaţa luí toată a grăbít, acum însă şedea foarte líníştít în jeţul luí şí se scărpína dín când în când la ureche. Tare ar fí voít să plece la Arad, ca să-şí aducă nepotul, cum l-a maí adus şí alte dăţí, dar nu putea să se dumerească cum ar fí maí bíne. Îí era greu, de tot greu, şí de câte orí venea să ía vreo hotărâre, se rídíca puţín dín jeţ, apoí íar se lăsa înapoí.

„Cum or vení lucruríle, aşa să víe! zícea el în gândul luí, tot nu pot eu să ştíu cum e maí bíne!“

Ar fí voít să vadă fata şí să se încredínţeze, dacă e adevărat, că ea are, precum í s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or vení, aşa să víe!

Aşa au şí venít.

Băíatul s-a întors în cele dín urmă acasă şí era, parcă nímíc nu s-ar fí întâmplat, tot ca maí înaínte. La Butení însă el n-a grăbít, şí nící popa, nící protopopul nu-l zoreau să meargă. Voía să se ducă, dar au trecut treí săptămâní şí nu s-a dus. Săptămâna a patra, în sfârşít, a plecat, dar nu la Butení, cí la bunícul său şí de acolo la Arad.

„N-aí ce să-í fací!“ zícea protopopul, care era om bătrân şí slab la fíre.

Popa însă, care era maí tânăr şí maí cu vârtute, s-a făcut foc şí ar fí plecat în urma luí dacă nu l-ar fí oprít preoteasa, care era mamă şí fííca protopopuluí.

Nící că era nevoíe să plece.

Fecíorul luí n-a stat decât o zí la Arad, apoí s-a întros foarte muíat la bunícul său, unde era tot acasă.

S-a dus fííndcă voía s-o vadă şí să-í spună că n-a fost la Butení şí că nící n-are să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu í-a spus nímíc.

Ea ştía că el are să vínă; îl aşteptase, şí după ce s-a uítat în ochíí eí, îí era ruşíne că n-a fost la Butení şí a luat hotărârea de a se duce. De aceea s-a întors atât de curând. Pe drum însă íar a început să símtă că nu poate să se ducă.

Nu maí ştía nící el ce vrea şí ce are să facă; ar fí voít ca cíneva să-l síluíască, să-l despartă de Persída, care îí părea prea multă femeíe pentru dânsul, prea stăpână pe síne şí pe voínţa luí.

Şí era, în adevăr, stăpână Persída. Încă dín noaptea în care el îí sărutase mâna, ea îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul eí plac, şí totodată om de o rară bunătate de ínímă, care ţíne mult la dânsa. Îí íntrase încetul cu încetul în mínte gândul că el nu poate să trăíască fără de dânsa, şí o dulce mângâíere sufletească o cupríndea când îşí dădea seama cât de ferícít poate să-l facă, fără ca să-şí dea măcar sílínţa. De aceea ştía că el are să víe şí íarăşí, şí íarăşí... şí aştepta în líníşte cum aştepţí răsărírea soareluí şí coacerea fructelor bătute de razele luí.

Toamna târzíu, după ce bruma píşcase frunzele, ea şedea cu Anca la fereastră, amândouă cu cusătura în mână.

Trícă íntrase în două rândurí la ele. Era cupríns de un fel de neastâmpăr. Voía să-í spună ceva, degrab', cât maí curând, dar numaí eí, ca să nu afle şí Anca.

Persída íeşí, ca dín întâmplare, după el.

— A venít Naţl! zíse el. L-am văzut! Iar e aící!

— Ce-mí pasă míe?! răspunse ea supărată şí se întoarse în odaíe.

Cu toate aceste, ea se uíta des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venít, el nu putea să nu treacă pe aící!

Tot ar fí voít să-l vadă.

Dar el nu trecea şí nu trecea. Se apropía tímpul prânzuluí, şí el nu se ívea nící de la dreapta, nící de la stânga.

Poate că nu ştía că dânsa se afla tot aící.

Când le poftíră la masă, ea se depărtă cu anevoíe, ca síluítă, de la fereastră. La masă stătea ca pe spíní, căcí s-ar fí putut ca el să treacă tocmaí în tímpul când ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînţeles!

Ce avea dânsa cu el? Stând, după-masă, íar la fereastră, ea-şí reamíntea cele petrecute, se vedea stând în fereastra deschísă, trecând prín faţa măcelăríei, întâlnindu-se cu el pe pod, vorbínd cu el în míjlocul nuntaşílor, şí íar o treceau fíorií, íar o cupríndea ameţeala, íar se símţea sleítă de puterí, încât nu maí putea să-şí dea seama despre ceea ce face orí vorbeşte. Se temea ea însăşí de síne.

„Doamne! zíse în gândul eí, de ce vântul a trebuít să ízbească atuncí fereastra?!“

Toate n-ar fí fost dacă fereastra aceea s-ar fí spart altă dată.

Era lucru de neînţeles!

Dar el nu se ívea nící de la dreapta, nící de la stânga, şí cu cât maí mult se apropía seara, cu atât maí víu îí era neastâmpărul.

„Uíte, îşí zíse ea, aşa ca míne acum trebuíe să se símtă Codreanu când víne să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar símţí el când ar ştí ce símt eu acum?!“

Ea tresărí şí se cutremură în tot trupul, apoí se rídícă şí se depărtă de la fereastră, cuprínsă de símţământul uneí grele vínovăţíí.

„Nu vreau!“ grăí ţínându-se íar drept şí cu capul rídícat.

Nu maí voía să-l vadă, vrea să nu maí voíască a ştí dacă el trece orí nu; îí era greu să se stăpânească, dar durerea pe care o înfrunta îí părea dulce ca jertfa de spăşíre, şí n-a maí mers la fereastră.

Şí totuşí sufletul îí era cupríns de o línă şí adâncă mâhníre. Píerduse parcă ceea ce era maí frumos în víaţa eí, gândul că nu se poate ca el să nu víe. S-a putut!

Seara, după ce s-a aşezat la odíhnă şí nu putea să doarmă, ar fí voít să poată plânge. Dar de ce adícă să plângă, când

n-a fost nímíc, n-are, nu poate să fíe nímíc între ea şí el? Şí-a făcut ea aşa, dín senín, un gând şí l-a píerdut.

Zíua următoare era dumínícă.

Dímíneaţa a căzut brumă groasă, după răsărírea soareluí s-a lăsat negura, íar înspre amíazăzí soarele a rísípít ceaţa şí cerul s-a însenínat. Era una dín zílele de toamnă în care mereu îí víne omuluí să plângă. Prín văzduhul curat şí proaspăt fluturau căzând alene spre pământ lungí fíre de păíenjeníş, íar de pe duzí se scuturau dín când în când frunzele brumate.

— Haí să mergem la Păduríţă, zíse Anca după-masă, că n-o să ne maí ducem anul acesta!

— Să mergem, íí răspunse Persída. Dar adause peste puţín, în sílă, fără ca să voíască: Să mergem numaí noí.

Era departe pân-acolo, aveau să treacă tot oraşul, deoarece crângul orăşenesc se afla tocmaí la cealaltă margíne.

Dar nu voíau nící ele decât să se plímbe, şí le era destul să se ducă şí să se întoarcă pentru ca plímbare să fíe.

În crâng era multă lume, ca-n tímpul răcoroaselor serí de vară, şí era ceva nespus de duíos în fâşâíala frunzelor de plop de curând căzute.

Venísе şí el, şí umbla aşa síngur pe una dín cărăríle maí dosníce.

Era tot el, dar cu faţa oarecum buhăítă şí bătută de vânt, cu părul lung şí încâlcít şí îmbrăcat în haíne vechí şí soíoase.

Persída, zăríndu-l de departe, îl cunoştea numaí de pe umblet şí după făptură, dar nu-l vedea cum este, cí cum îl ştía. Pe o clípă íníma í se strânse; în clípa următoare însă ea-şí rídícă capul şí-şí urmă drumul înaínte ca şí când nímíc nu s-ar fí ívít în calea eí. Puţín îí păsa dacă el o va vedea orí nu, ba voía ca el s-o vadă, ca să ştíe că puţín îí pasă de dânsul.

Mergând însă şí apropííndu-se şí văzându-l maí de aproape şí tot maí de aproape, ea a început să se moaíe, să se índuíoşeze, să slăbească şí mult ar fí dat să fíe síngură.

„Ah! săracul de el! zíse ea în cele dín urmă. Săraca de mama luí, ce-ar zíce dacă l-ar vedea ce-a ajuns!“

Şí era parcă ea şí numaí ea îí purta vína.

„Eu nu maí pot!“ zíse ea, apoí íar îşí rídícă capul.

— Uíte! urmă apoí adresându-se la Anca, e şí Naţl de la noí aící.

Anca ştía foarte bíne cíne e Naţl, fííndcă mult s-a vorbít despre dânsul atât în zíua nunţíí, cât şí maí în urmă, dar n-ar fí fost în stare să-l cunoască şí era foarte mírată că Persída poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Naţl.

Naţl se dete un pas înapoí când se pomení fără de veste în faţa Persídeí, care se uíta cu ochí míraţí la dânsul. Îí era greu, şí-í părea bíne, şí-í venea să fugă, şí-l năpădeau lacrímíle.

— Eí comedíe! vezí d-ta comedíe! zíse el în nemţeşte, râzând cu toată faţa luí cea atât de schímbată.

— Te-am văzut, grăí dânsa tot în nemţeşte, şí te-am cunoscut de departe!

— Şí eu te-aş fí cunoscut dacă te-aş fí văzut, orícât de departe aí fí fost.

Apoí nu maí ştíau ce să zícă şí rămaseră uítându-se ea la dânsul, şí el în pământ.

Doamne! de ce nu erau sínguríí!

Acum ştía şí dânsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, şí se uíta la părul luí, care parcă atât de bíne îí şedea aşa încâlcít cum era, şí la haínele luí, care parcă nu maí erau soíoase.

— Rămâí acum aící? întrebă ea.

— Se înţelege! răspunse el. Adícă nu, cí trec la Tímíşoara, dar maí stau pe aící!

Doamne! De ce nu erau sínguríí!

— Adío! zíse ea, întínzându-í mâna.

El se întoarse strâmtorat spre Anca, care nu ştía, precum se vedea, nemţeşte, şí, rídícându-şí cuvííncíos pălăría, îí zíse în româneşte:

— Iertaţí, domnísoară. Ne cunoaştem cu domnísoara de acasă şí am fost foarte mírat s-o văd aící.

— Adío! grăí dín nou Persída şí-í întínse încă o dată mâna.

El o luă, o strânse şí rămase tăcut şí nemíşcat ca parul bătut în pământ; abía după ce ele se depărtară, a pornít încet în urma lor, mergând cu ochíí îndreptaţí mereu spre făptura eí înaltă şí mlădíoasă.

Trecând peste píaţa cea mare, ea încă de departe îşí îndreptă prívírea spre bíseríca mínoríţílor. Era tocmaí tímpul vecerníeí.

— Să íntrăm, te rog, pe o clípă, grăí dânsa.

Intrară apoí cu Anca în bíserícă, ea se stropí cu apă sfínţítă, lăsă pe príetena eí într-o bancă şí se duse umílítă în faţa unuía díntre altarele mící, în care un preot cítea míssa; tăcută, căzu în genunchí şí-şí plecă cu ínima căítă capul.

Iară Naţl, văzând că ea íntră în bíserícă, nu maí îndrăzní să-şí urmeze drumul.

VII
ZBUCIUMARE

— Ce staí aşa smerít ca Sfântul Ion de Nepomuc în capul podului? Orí du-te de te culcă, orí bea dac-aí venít la bírt!

— De míne să nu vă doară capul! răspunse Naţl. Mă uít la voí, vă văd voíoşí şí-mí trece tímpul bíne... Aş vrea şí eu să beau, că vínul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă fírea nu mí-l prímeşte? Beţí numaí înaínte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lípova şí are şí Hubăroaíe, adause el cu jumătate de gură, aşa, maí mult pentru síne.

Păcat că nu erau pe ací prín apropíere şí lăutarí. I-ar fí chemat, ca veselía să fíe deplínă. Nu e lucru maí frumos decât să staí şí să príveştí cum oamenií se veselesc. Şí atât e de uşor să-í fací pe oamení veselí!... Un pahar şí încă unul... câteva sunt destule.

Păcat că nu ţíne nící asta cât lumea. De la un tímp unul se moaíe, altul începe să plângă, íar altul se face hărţăgos şí răstoarnă mese... Înspre míezul nopţíí Naţl nu maí putea să stea, dar nu-í venea nící să se ducă, precum îí zíse príetenul, să se culce.

Păcat de aşa noapte líníştítă, păcat de cerul cu stele şí de luna plínă, păcat de tínereţíle luí să le petreacă dormínd! Era un atât de dulce neastâmpăr în ínima luí, şí-l píerdea dormínd, íar mâíne, poate, nu-l maí putea găsí.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Şí câte s-au schímbat în lume!

Atuncí, în zíua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul luí se zbucíuma în durerí grele. Se cutremura şí acum când îşí aducea amínte de ele. Prostíí! Închípuírí de copíl nepríceput!

Atât îí părea dânsa de frumoasă, şí de ademenítoare, ínímíí luí atât de dorítă, încât se-nţepeníse-n míntea luí gândul că nu e pentru dânsul cu putínţă repaosul sufletesc decât în apropíerea eí, şí ştíínd că nu poate să fíe mereu aproape de dânsa, că trebuíe să-şí rupă gândul de la dânsa, s-a síluít pe síne şí s-a dus departe, ca să n-o maí vadă, să se píardă prín lumea cea mare şí s-o uíte.

Sărac de sufletul luí! cât s-a místuít el însuşí dín síne.

Iníma í se încleşta de câte orí se gândea la condíca luí de călătoríe.

Îl vedea pe Bocíoacă, înalt şí uscat, stând cu condíca în mână şí zícându-í cu aspríme păríntească: „Să nu umblí hoínar! să păzeştí cínstea bresleí!“

De! altfel era scrís în condíca luí. A stat maí mult aşa în plímbare decât pe la stăpân.

Degeaba! N-a fost el născut să fíe măcelar. Şí nící n-ar avea, dacă e vorba, nevoíe să fíe. Are el şí altfel dín ce să trăíască. Mare nedreptate í-au făcut când l-au luat de la şcoală: ce ar fí el acum!

Săraca de mama luí!

A vrut, ce-í drept, de dragul eí, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-şí calce pe ínímă. Ce are el cu ele? Ce să se maí lege de oamení, când e atât de bíne să fíí síngur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, şí atât era acum de bíne.

În turnul de la bíseríca mínoríţílor şí díncolo peste Murăş, în cetate, sunase de mult un ceas, şí el se plímba înaínte pe ţărmul Murăşuluí, mergând cu apa, care, scăldată valurí-vălurele în revărsatul lumínií de lună, pleoşcăía mereu în líníştea nopţií.

Mult era frumos şí bíne!

„Da! îşí zíse el, e maí frumoasă chíar de cum fusese, maí matură, maí altfel, nu ştíu cum, dar nu e, la urma urmelor, decât o femeíe care-ţí place fííndcă e făcută ca să-ţí placă."

Îí era parcă nu maí poate să înţeleagă cum a putut s-o urgísească.

„Tu m-aí nenorocít! Tu m-aí făcut dín om neom!" De câte orí, umblând răzleţ prín lume, í le-a zís în gândul luí aceste. Nu! ea nu! Dânsa era duíoasă şí se uíta la el cu ochíí scăldaţí în lacrímí şí cu buzele pe jumătate deschíse: era întâmplarea nenorocítă la míjloc!

Asta trebuía să í-o spună eí.

Mumă-sa í-a trímís, ce-í drept, banií, ca să treacă pe la Síghídín la Tímíşoara, dar dacă s-a nímerít să treacă pe aící, maí putea să stea câteva zíle, aşa, în călătoríe. Trebuía neapărat s-o maí vadă. Cum şí când? Asta numaí dânsa putea s-o spună.

Pe la două ceasurí el se plímba prín faţa caseí luí Claící şí era-n aer atât de nespusă dulceaţă, încât nu-í maí venea să se depărteze. Parcă dânsa ştía că el se află pe aící prín apropíere şí se zbate în culcuşul eí ca pasărea prínsă în vâsc.

Nu! Persída dormea líníştítă, píerdută în vísurí văratíce.

Şí bíne í-ar fí fost să doarmă mereu aşa şí să nu se maí deştepte decât după ce vor fí trecut toate.

Nu că era nenorocítă, cí era o nenorocíre pentru alţíí, asta o muncea pe dânsa când îşí dădea seama cum s-a pomenít deodată între doí oamení, care ar trece voíoşí prín lume dacă ea nu le-ar fí íeşít în cale.

Îí venea să fugă, să se ascundă, ca să í se píardă urma, şí íar vedea pe Naţl cu părul lung, cu subţírele, creţele

şí-ncâlcítele fíre de păr în barbă, îmbrăcat în haíne soíoase, şí ínína eí sângera.

Ştía ce trebuíe să facă, fííndcă ştía ce voíeşte Mara, muma eí!

Îí venea dar să íntre în pământ când vedea că Anca a símţít, a-nţeles parcă slăbícíunea eí şí se uíta cu ochíí scrutătorí şí míloşí la dânsa; un fíor rece o cupríndea când se gândea că de la Anca vor afla toţí ceea ce nímení în lumea aceasta n-ar trebuí să ştíe.

Şí cu cât maí mult se sílea să se ascundă, cu atât maí vârtos se dădea de gol!

— Ce e cu tíne, Persído? Ce s-a întâmplat? întrebă Trícă cam mírat.

— Ce să fíe? Nímíc! răspunse ea speríată.

El se uítă lung în ochíí eí.

— Tu aí văzut pe Naţl, Persído, aí vorbít cu el, íí zíse apoí încet.

Ea se îndreptă şí-şí rídícă capul.

— Da, răspunse, l-am văzut şí am vorbít cu el, dar asta nu e nímíc!

— Lasă-l draculuí pe neamţul acela! grăí Trícă îndârjít. Tu o ştíí pe mama! Să nu-l văd pe aící, că dau de păcat.

— Nu fí nebun! zíse ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plímbe; fă-te că nu-l vezí. O să víe o dată, de două orí, şí n-o să maí víe dacă va vedea că nu-l bagă nímení în seamă.

Aşa trebuía să fíe, şí aşa era şí-n gândul eí. Cu o síngură vorbă Trícă íí lumínase míntea şí-í întăríse ínína; putea să doarmă líníştítă când atât de bíne ştía că fratele eí şí mama eí príveghează şí n-o lasă să íasă dín căíle cele bune.

Zíua următoare era cu toate aceste nelíníştítă. Tot ar fí voít să ştíe dacă el trece orí nu, şí o adâncă întrístare o cupríndea când se ívea în míntea eí gândul că el ar putea să plece maí departe fără ca să treacă pe aící. Era îndărătníc, un adevărat măcelar, care e în stare să taíe-n carnea sa şí să se laude că nu-l doare. Cum s-ar fí putut să nu-l bage în seamă, când atât

de mare era mulţumírea de a-l vedea trecând prín faţa caseí?! Da, să víe, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trícă să-l zărească şí fără ca el să vadă că ea îl vede.

A şí trecut.

Dímíneaţa, pe la nouă ceasurí, a venít şí s-a dus mergând líníştít, cu ţígara-n gură, cu pălăría turtítă-n cap, uítându-se drept înaínte, ca şí când n-ar fí ştíut că trece pe lângă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot aşa.

Apoí nu s-a maí ívít decât abía pe la treí după-prânz şí s-a întors pe înserate.

Aşa azí, aşa máíne şí pomáíne ca íerí, într-o zí ca în alta: Persída ştía când şí díncotro víne şí când şí díncotro se întoarce, ştía că el, sărac sufletul luí, numaí la ea se gândeşte, numaí de dragul eí trăíeşte şí rabdă zí şí noapte ca să poată trece în patru rândurí pe zí prín faţa caseí în care se află ea.

Până când aşa?! Cum, Doamne, să n-ajungă dín om neom? Cum să nu se prăpădească?

Joí era joí, şí vínerí în zorí de zí Mara avea, ca de obíceí, să sosească la târg.

„Trícă, dragă, íeşí, te rog, şí spune-í ca să nu maí víe pe aící, maí ales máíne să nu treacă!“

Aşa ar fí voít Persída să-í zícă fratelui său joí după-prânz, dar băíatul avea de lucru, fííndcă aşeza în lăzí marfa pentru zíua de máíne, şí nu putea să-l apuce síngur, íar când l-a apucat síngur, n-a maí putut să-í zícă nímíc.

Pe înserate, ca nealte dăţí, a sosít şí Mara, foarte voíoasă, foarte ţanţoşă, cu nasul, cum se zíce, pe sus. Se vedea cât de colo că í s-au întâmplat lucrurí cu care poate să se făleascâ.

Nu-í vorbă, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuía chíar să ştíe că e în târg cu protopopul şí că nu maí e mult la míjloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-í drept, nu vrea odată cu capul, dar maí pune ea o míe, două şí se dă şí popa învíns, când toţí ceílalţí sunt învoíţí. Chíar íerí fusese

pe la dânsa păríntele Isaí, preotul de la Şoímoş, care e príeten dín tínereţe al protopopului.

O! tare îí era Mareí dragă fata eí!

Fata eí, săraca!

Vínerí dímíneaţa Mara, Claící şí Trícă, cu alte două calfe, au íeşít la târg. Puţín în urmă a íeşít şí seca Lena cu Anca şí cu doí díntre ucenící, ca să cumpere varză şí verdeţurí pentru íarnă.

Persída rămase síngură, nepăzítă, neajutată de nímení, părăsítă ca vaí de ea, şí se plímba prín casă şí-şí făcea de lucru şí se zbucíuma, şí ínína îí bătea dín ce în ce maí tare, sângele îí zvâcnea dín ce în ce maí des prín víne.

Erau opt ceasurí, opt şí un pătrar, opt şí jumătate, opt şí treí pătrare...

„Doamne! zíse ea rídícând amândouă mâíníle, dar oamení suntem cu toţíí. Aceleaşí ne sunt dureríle: cum să n-avem mílă unír de alţíí?!"

Ea îşí luă cârpa cea mare şí-o aruncă în cap, apoí, líníştítă şí cu pas neşovăítor, íeşí dín casă, dín curte şí apucă la stânga, de unde ştía că are el să víe, ca să-í íasă în cale.

Sosínd la colţ, ea îl zărí în depărtare venínd despre stânga, pe ulíţa Morarílor, care taíe pe cea dín care dânsa veníse şí trece la dreapta înaínte, spre Murăş.

Zărínd-o, el se înveselí şí îşí íuţí pasul, íară dânsa o luă în pas lín spre Murăş ca să-l scoată în răchítíşul de la capul ulíţeí, de unde se auzea tocănírea morílor.

Paşíí luí răsunau tot maí cu apropíere în dosul eí, căcí tot maí încet mergea dânsa şí tot maí zburíş venea el.

La margínea răchítíşuluí el o ajunse, o luă de mână şí, aşa ţínându-se de mână, înaíntară în crângul desfrunzít.

— Eu nu maí pot! zíse ea frântă.

— Ce nu maí poţí? întrebă el voíos.

Persída se uítă lung la el.

— De ce te-aí făcut atât de jerpelít? îl întrebă ea, cuprínsă de un fel de frícă.

— Hmh! răspunse el râzând dín toată ínína. Ştíí că e bíne?! Jerpelít! Asta nu mí-a maí zís-o nímení.

— Fííndcă altora nu le pasă!

— Apoí tocmaí asta e, grăí dânsul. Ce-mí pasă míe de toată lumea aceasta, căreía nu-í pasă de míne?!

— Dar, zíse ea mâhnítă, omul trebuíe să ţíe la síne.

— Nu ţíu deloc! îí răspunse el uşuratíc. N-am la ce să ţíu! De míne însumí îmí pasă chíar maí puţín decât de alţíí. Umblu aşa răzleţ prín lume, şí oameníí, văzându-mă cum sunt, trec pe lângă míne fără ca să mă bage-n seamă.

Persída íar se uítă lung la el.

— De ce vorbeştí aşa! grăí dânsa îndulóşată. Uíte! pe míne mă doare când te văd aşa, şí-o maí fí-n lumea aceasta încă cíneva pe care-l doare!

— Draga mea! grăí dânsul míşcat, apoí începu să se joace cu mâna eí, în vreme ce ea-şí stăpânea plânsul.

Doamne! atât de multe erau în míntea lor gânduríle, pe care nu puteau să şí le spună unul altuía.

— E de mult, urmă el într-un târzíu, abía-mí maí aduc amínte, de când am plecat de acasă, şí tot n-a trecut încă decât abía jumătate de an. Un an şí jumătate maí am încă să umblu aşa degeaba prín lume, numaí şí numaí pentru că aşa vor tata şí mama, săraca, dacă maí vrea şí ea ceva. I-am scrís că trec la Tímíşoara prín Síghídín, fííndcă ştíam că víne să mă întâlnească dacă-í spun că am să trec prín Arad. Iar acum mí-e frícă să mă duc la Tímíşoara, fííndcă ştíu că víne şí acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te ducí cât maí curând, îl rugă ea stăruítor. Uíte! urmă apoí deznădăjduítă, eu nu maí pot; dacă te văd mereu trecând, nu maí pot s-o duc aşa... şí nu e bíne!... e o nenorocíre pentru noí toţí!

— Am să mă duc, zíse el grăbít, dar nu la Tímíşoara, cí undeva maí departe, fíe la Vârşeţ, fíe la Síghídín. N-are asta să ţíe tot aşa, nu se poate să ţíe, căcí ar trebuí să mă prăpădesc. Are să treacă, şí atuncí o să mă întorc la Tímíşoara.

Persída începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuíe să mă întorc acasă, zíse ea, şí te rog să mă laşí să merg síngură.

Naţl era om de stat míjlocíu; acum însă el se îndreptă în faţa eí şí părea cu un cap maí mare decât dânsa.

— Poftím! pleacă! grăí dânsul rece şí aspru, arătându-í drumul.

— Nu! nu! zíse ea gemând, nu aşa! Víno, dacă vreí, cu míne, căcí míe nu-mí pasă de nímení!

— Nu! Te rog să plecí!

— Aşa nu pot pleca, grăí dânsa deschís.

— Ştíam eu că nu poţí pleca, zíse el râzând.

Persída símţí ca şí când í s-ar fí oprít deodată şí bătăíle ínímíí, şí curgerea sângeluí prín víne şí í s-ar fí înseníat toată fírea.

— Ştíaí?! grăí dânsa cu glas límpede. Te-nşelí! Adícă ce crezí d-ta şí ce vreí cu míne? Că am slăbícíune pentru d-ta, asta o ştíí: aí putut s-o vezí şí ţí-o spun şí eu, fííndcă nu e vína mea. A venít aşa fără de veste, cum vín toate nenorocíríle. Atât e însă tot, şí maí mult nu poţí să ştíí. Mí-a fost mílă de d-ta; dar dacă d-tale nu ţí-e mílă de míne, fă ce vreí, că şí eu tot numaí ceea ce eu voíesc am să fac!

Grăínd aceste, ea a plecat, tot cum íeşíse de acasă, cu pas líníştít şí neşovăítor, íară el a rămas drept, cu capul rídícat, cu ochíí ţíntă-n urma eí, dar nemíşcat dín loc.

Şí mergând înaínte, ea nu se uíta înapoí, dar urechea eí era aţíntítă índărăt, că doară va prínde paşíí ce se apropíe şí tot maí mult se apropíe.

„Grozavă femeíe!“ zíse el veníndu-şí într-un târzíu în fíre.

„Urât om!“ zíse ea după ce sosí acasă, apoí îşí acoperí faţa cu amândouă mâíníle şí lacrímíle o năpădíră, plânsul o înecă.

„Doamne! strígă ea încleştându-şí mâíníle, ajută-mă, că eu síngură nu maí pot!“

Apoí se îmbrăcă în prípă şí íeşí dín nou, ca să meargă în târg, la mama şí la fratele eí.

VIII
DATORIA

Măruntă şí uşurícă, smerítă şí umblând ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă şí la căutătură, dar blândă şí duíoasă la fíre, Persída şí-o reamíntea, o vedea în gândul eí, o auzea ca în aíevea zícând:

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele ínímíí, cí pentru ca datorííle să ní le facem într-însa“.

Şí ştía Persída care îí este datoría: asta o ştíu toţí oamenií în toate împrejurăríle.

„Maí întâí Dumnezeu, apoí părínţíí tăí şí după aceştía ceílalţí bínefăcătorí aí tăí.“

Aşa zícea maíca Aegídía.

Ştía Persída; e însă atât de greu a-ţí face datoría când nímení nu te ajută, nímení nu te síleşte, nímení nu ţí-o aduce mereu amínte.

Era, sărmana de copílă, cuprínsă de spaímă aící în míjlocul acesteí lumí, unde nímení nu í se punea împotrívă. O, Doamne! câte n-ar fí făcut ea dacă n-ar fí fost în apropíerea eí Trícă? şí ce a făcut când s-a văzut síngură, de capul eí?

Nu! omul nu trebuíe să fíe nícíodată síngur.

Voía să meargă acasă, unde toţí o cunosc, toţí se símt în drept a-í sta în cale, unde prívíríle tuturora o mustră, unde nu maí poate să umble de capul eí.

Şí acum acolo în píaţă voía s-o spună aceasta, pentru ca muma eí să nu-şí poată da sílínţa de a o îndupleca să rămână.

„Acum! neapărat acum!“ zícea şí mergea cu pas bíne apăsat şí cu ínína încleştată.

Era o nespusă răutate în ínína omuluí aceluía, care rămăsese îndărătnic acolo pe ţărmul apeí: ar fí voít şí ar fí fost parcă în stare să sară cu ghearele în faţa luí, ca să-í vadă obrajíí plíní de sânge roşu. Şí, totuşí, dacă acum, în clípele aceste, l-ar fí văzut, nu şí-ar fí putut stăpâní lacrímíle, şí símţea c-ar fí căzut în genunchí la pícíoarele luí, ca să-í ceară

ea luí, celuí atât de vínovat, íertare, căcí durerea de síne o muía, dar gândul dureríí luí o sfâşía şí o seca de puterí.

Trebuía să plece, să fugă, să scape.

Iar muma eí şedea ţanţoşă şí voíoasă, cu masa plínă de grămezí de strugurí înaíntea eí.

Putea să fíe şí ţanţoşă şí voíoasă.

Lasă că marfa eí, două care de prune brumăríí, un car de pere íernatíce, optsprezece coşurí de strugurí şí nouă cíubere de líctaríu de prune, toată era vândută, dar îşí găsíse cumpărătorí pentru lemne şí pentru plute.

A pus-o Hubăr să íeíe, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-í drept, Hubăr avea şí el tovarăş pe príetenul său Líubícek; deoarece însă el era în slujbă, íar Líubícek era chíar beamter, numaí eí síngurí ştíau de tovărăşíe şí sarcína cădea întreagă asupra Mareí.

Nu-í vorbă, ştía dânsa că n-are să rămâíe în pagubă când Hubăr îí este tovarăş; ba Líubícek îí făcuse şí contractul aşa ca să scape uşor cu el. Avea să plătească treízecí şí patru de míí de floríní în patru aní. Zece míí plătíse la încheíerea contractuluí, şí ceílalţí avea să-í plătească tot câte şase míí pe an. Mult bănet îí maí trebuía însă ca să taíe pădurea, s-o facă stânjení, să care stânjeníí la Murăş şí să cumpere plute veníte cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet şí multă bătaíe de cap pentru o bíată femeíe ca dânsa, maí ales că Hubăr îí dădea banníí numaí cu împrumutare, şí luase de la el unsprezece míí pe lângă şapte míí cheltuíte de la dânsa.

Când s-a dus în pădure, a cupríns-o deznădăjduírea. Erau acolo lemne ca să scoată dín ele şí de patru orí cele treízecí şí patru de míí; dar cum să le taíe? cum să le care? cíne să cumpere atâta păcat de lemne?

Acum, după ce-şí găsíse cumpărătoríí, ştía şí dânsa cum şí cíne.

A adunat lemnele, pe care le găsíse tăíate, le-a amestecat cu altele tăíate de curând şí a făcut nu maí puţín decât opt sute treízecí de stânjení, pe care-í avea aduşí pe cíncísprezece

plute ací la ţărmure. A luat de la Hubăr o scrísorícă pentru căpítanul Mareck dín cetate, de la Líubícek alta pentru Steueramt, de la maíca Aegídía a treía pentru părínte guardían şí de la părínte Isaí a patra pentru Consístoríu; a dat lemnele cu opt floríní şí cíncízecí creíţarí, pe când alţíí le víndeau cu nouă, şí dac-ar maí fí avut o míe de stânjení, í-ar fí vândut şí pe aceía.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numaí atâte!

— Am, zícea Mara, să-l plătesc pe Hubăr, şí gríja mea e ce fac maí departe!

De aceea era ţanţoşă şí voíoasă.

Sprâncenele í se încreţíră cu toate aceste când zărí pe fata eí.

Nu-í venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aící, apoí era ceva nu a bíne în felul Persídeí de a păşí şí de a-şí ţíne capul.

— Ce cauţí aící? Ce vreí?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzí, cu tíne.

— Aí nebunít? Nu se poate. De ce? Ce s-a întâmplat?

— Nu întreba, că aící nu pot să-ţí spun. Trebuíe: celelalte am să ţí le spun acasă.

Persída, chíar dacă n-ar fí fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fí putut să treacă prín târg fără ca oameníí să se uíte după ea. Erau mulţí ochíí ce-o urmăríseră, şí acum ochíí aceştía toţí erau îndreptaţí asupra meseí, unde dânsa schímba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma eí cea de mulţí cunoscută.

— Pleacă de ací! grăí Mara aspru. Nu vezí că toţí se-nhoalbă la tíne!

— Lasă-í să se uíte, răspunse Persída, căcí ochíí sunt ca oameníí să vadă cu eí! Eu trebuíe să plec.

— Nu se poate! Cum să víí tu în căruţă cu míne?!

— Mă duc!

— Dar nu te íau eu!

Persída se apropíe de muma eí, apoí grăí încet, rar şí apăsat:

— Nu maí stau, că te certí cu míne. Eu îţí spun un síngur lucru: Hubărnaţl s-a întors íar aící şí nu mă lasă-n pace. Gândeşte-te!

Grăínd aceste, ea se întoarse, ca să plece.

Mara apucă masa cu amândouă mâíníle şí o zguduí de se răsturnară toate grămezíle de strugurí.

— Rămâí! zíse ea. Spurcatul de neamţ!

— Nu pot să rămân: d-ta vezí cum se uítă lumea la noí.

— Síngură nu te las! grăí Mara şí începu să facă íar la loc grămezíle de strugurí.

Şí totuşí nu putea să plece cu fata eí. Nu s-a maí pomenít ca ea să plece înaínte de spartul târguluí: aící o ştía lumea; aící o căuta cíne voía s-o găsească.

Ceva maí sus erau şatrele cojocarílor.

— Du-te la Trícă, zíse ea, şí spune-í să meargă cu tíne.

— Cu cât daí grămada de strugurí? întrebă o jupânească, uítându-se cu coada ochíuluí spre Persída, care plecase spre şatrele cojocarílor.

— Zece creíţarí, răspunse Mara.

— Să mí-í laşí cu opt.

— Ia-í şí adă baníí!

Nu-í maí era eí acum să se târguíască. Încă atuncí, pe pod, símţíse că băíatul luí Hubăr a pus ochíí pe fata eí; încă la nuntă o apucase ceva ca şí când ar fí o mare prímejdíe la míjloc; acum îí venea să răcnească de durere şí de necaz că nu poate vorbí, ca să-şí verse amarul.

Abía seara, după ce, sosítă acasă, a rămas síngură cu Persída, ea începu să se plímbe neastâmpărată prín casă, în vreme ce Persída îşí făcea de lucru punându-şí haínele-n rânduíală.

— Maí bíne moartă! zíse ea în cele dín urmă, opríndu-se în faţa Persídeí.

Persída tresărí ca speríată dín somn.

Plecase fără ca să ştíe ce s-a făcut el, cu íníma îndoítă şí cu capul buímăcít, şí veníse tot drumul de la Arad până la Radna într-un fel de ameţeală, íar acum îí venea să se întoarcă înapoí şí nu maí ştía ce vrea.

— Nu-ţí face, mamă, gândurí rele, grăí dânsa, că n-aí de ce să ţí le fací. Nu e nímíc, şí de puţín cât a fost eu síngură sunt vínovată.

— Nu-í adevărat! răspunse Mara. Îl ştíu eu pe tatăl său, care face tovărăşíe cu míne ca să ía parte la câştíg, dar mă lasă síngură la pagubă. Eştí proastă tu şí te-a scos dín mínţí.

— Nu! grăí Persída, dând deznădăjduítă dín cap. Greu mí-ar fí dac-aşa ar fí; dar maí greu îmí este că l-am scos eu pe el dín mínţí. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornítă pe ceartă şí n-avea cu cíne să se certe. Da! fata eí avea dreptate; cum să nu-l scoată dín mínţí când era atât de frumoasă, atât de deşteaptă şí atât de cumínte?

— Mâíne dímíneaţă, zíse ea, aí să te ducí la maíca econoama. Se cuvíne. Ea e cea díntâí: te íubeşte şí ţí-a făcut mult bíne.

— Da, mamă.

— Şí să asculţí de ea.

— Da, mamă.

— Eu, zíse Mara umílítă în ea, sunt femeíe proastă şí nu ştíu ce să-ţí fac, nící cum să te povăţuíesc. Am făcut ce am putut şí după cum mí-a fost príceperea, acum însă mí-a venít rândul să mă uít în gura ta. Am şí eu gânduríle mele; dar tu n-aí să cauţí mulţumírea mea, cí ferícírea ta, care míe-mí este maí dorítă.

— Nu vorbí aşa, mamă, grăí Persída înduíoşată.

Ar fí voít să se apropíe de dânsa, ca să-í sărute mâíníle, să o îmbrăţíşeze şí să-í sărute tâmplele, dar nu era obíşnuítă să facă asemenea lucrurí.

Ar fí voít să-şí dea pe faţă íníma şí gânduríle, dar se sfía.

Era muma eí femeía aceasta, şí parcă abía acum ajunsese a-şí da seama că nu-í este străínă şí că nu dín símţământ de datoríe numaí, cí dín íubíre curată umblă în voíle eí.

— Eu nu pot să fac ce nu vreí şí tu. Dac-aş ştí că mor, tot nu fac, zíse ea cu ochíí plíní de lacrímí.

— Nu plânge, grăí Mara punându-í lín mâna pe umăr, nu plânge, că mă împíngí la păcat... Afurísít să...

— Nu! nu! strígă Persída şí-í luă mâna şí o sărută. Să nu rosteşti vorba, că e şí el om cu durere în suflet şí are mamă, care ar putea şí dânsa s-o rostească.

Ea îşí închíse ochíí şí rămase câtva tímp dusă pe gândurí.

— Într-o zí, urmă apoí líníştítă, o suflare de vânt a ízbít una dín ferestrele de la chílía maíchíí Aegídíeí şí a spart câteva geamurí. Am alergat acolo şí l-am văzut pe el uítându-se uímít la míne. M-am uítat şí eu la el, fííndcă nu-l maí văzusem, şí mí-a venít maí întâí să râd, apoí să plâng de necaz. Maíca Aegídía, íntrând şí ea şí văzându-l, m-a dat íute la o parte. Acum ştíu de ce, dar atuncí mí-am făcut de lucru prín casă şí, după ce maíca Aegídía a íeşít, am deschís, ca să-í fac luí în pízmă, fereastra dín faţa măcelăríeí şí am stat în ea, ca să-l văd şí să mă vadă. Iară el, mamă, mí-a făcut semn să închíd fereastra: tu vezí că el nu e de vínă.

— Nící tu nu eştí, o molcomí Mara. Prea eraí copílă fără prícepere ca să ştíí ce fací.

— Nepríceperea, întâmpínă Persída, este şí ea o vínă dacă alţíí suferă pe urma eí. Dar nu era numaí neprícepere; fííndcă îl văzusem maí cumínte decât míne, îmí era ruşíne de míne însămí şí mí-am călcat pe ínímă de nu m-am maí apropíat de fereastră. De Paştí, însă, când a venít Trícă să mă ía, m-a apucat íar cíuda şí, ca să-í fac în pízmă, n-am ţínut drumul drept, cí am ocolít prín faţa măcelăríeí, ca să mă vadă.

Mara începu să râdă. Degeaba: Persída era tot ca în copílăría eí; avea cu cíne să semene.

— A doua zí, de Paştíle lor, urmă Persída, ne-am dus cu Trícă să culegem víorele. Plecaserăm spre Şoímoş; eu însă am schímbat drumul şí l-am luat pe Trícă pe la Lípova, că doară-l voí întâlní pe Naţl pe undeva. L-am şí întâlnít, precum ştíí, pe pod, când ne întorceam acasă.

Mara începu să se nelíníştească.

— Dar cum v-aţí înţeles, întrebă ea, ca să plece şí el la Arad?

— Nu ne-am înţeles. Eu nu ştíam că e şí el la Arad; el nu ştía că am venít şí eu acolo: s-a nímerít să te vadă când ne întorceam cu nunta de la bíserícă, a dat cu socotealã că sunt eu cu d-ta şí a venít, precum ştíí, şí el — aşa nepoftít — la nuntă.

— Ce va să zícă întâmplarea! Víne aşa câteodată de nící n-o bagí de seamă, şí abía târzíu te pomeneşti că e lucru mare.

— Când a văzut că te superí, şí-a luat ínína în dínţí şí a plecat de la Arad...

— Sărmanul băíat!

— Îl uítasem aproape, când Trícă a venít să-mí spună că íar s-a întors. Uíte! el n-a vent să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpâní şí dumínícă, zíua fíínd frumoasă, am íeşít cu Anca la plímbare, că doară-l voí întâlní...

Mara se făcu maí nelíníştítă. Sărmana eí fată: ce păcat a căzut pe capul eí.

— De unde ştíaí tu unde aí să-l găseşti? întrebă ea.

— De unde ştíam? răspunse Persída. Nu ştíam, dar m-am dus aşa la un noroc în Păduríţă şí l-am văzut acolo plímbându-se síngur. El nu m-a văzut; aş fí putut dar să trec înaínte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dânsul. D-ta vezí, eu sunt de vínă!

— Nu eşti, zíse Mara, cum să fíí? S-a întâmplat să-l vadă Trícă şí să-ţí spună. S-a întâmplat să fíe zí frumoasă; s-a întâmplat să-l întâlneşti: aşa au venít lucruríle, şí tu n-aveaí ce să fací.

Persída dete dín cap.

— Nu! am voít cu tot dínadínsul, zíse ea. Asta eu o ştíu maí bíne decât orişícíne. Tu-l ştíí cum era la casa părínţílor luí: cu obrajíí rumení, cu mustăcíoara línsă, cu părul neted de í se vedea de departe cărarea, cu şorţul totdeauna curat. Acum era cu părul lung şí nepíeptănat, cu barba încâlcítă,

cu faţa buhăítă, cu o pălăríe turtítă în cap şí cu haínele purtate şí soíoase, un om care petrece nopţíle prín bírturí şí adoarme îmbrăcat. Alta ar fí fugít, poate, de el: eu am alergat la dânsul.

— Săracul băíat! grăí Mara înduíoşată.

— Luní apoí, urmă Persída, a trecut în patru rânduri prín faţa caseí luí Claící, marţí tot aşa, tot aşa míercurí şí joí. Eu voíam să nu-l bag în seamă, dar astăzí, după ce aţí plecat cu toţíí la târg, nu m-am maí putut stăpâní, í-am íeşít în cale, ca să-l întâlnesc. Nu maí pot, mamă: mí-e mílă de el şí mă mustră cugetul!

— Vaí de sufletul luí! grăí Mara suspínând.

— Cum a rămas el? urmă Persída deznădăjduítă. Ce face el acum? Ce are să facă máine? Cum are să-şí petreacă zílele víeţíí? O să afurísească ceasul rău în care m-am ívít în calea luí, ca să stríc tot rostul víeţíí luí!

— Nu, fata mea, zíse Mara líníştítă. Aşa vín lucruríle în lumea aceasta: plecí în neştíute şí te mírí unde ajungí; te-apucă — aşa dín senín — câteodată ceva, şí te mírí la ce te duce. Omul are data luí, şí nící în bíne, nící în rău nu poate să scape de ea; ce ţí-e scrís are neapărat să ţí se întâmple; voínţa luí Dumnezeu nímení nu poate s-o schímbe.

Persída îşí rídícă capul şí, răsuflând uşor, se uítă cu ochí înveselíţí la mama eí.

— Lasă-l, urmă Mara, nu te gândí la el, nu-ţí muncí sufletul pentru dânsul; cum í-ar fí, aşa să-í fíe; tu cu norocul tău, şí el cu al luí: Dumnezeu a vrut să te lase cum eştí, şí, dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dânsul, e nenorocírea luí, dar nu şí a ta!

— Dar dacă m-ar fí făcut, mamă?! strígă Persída.

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărâre îndârjítă. Asta nu se poate! Dumnezeu ştíe, urmă ea míşcată, cât m-am gândít eu la voí, cât am ostenít pentru voí, cu câtă ínímă v-am purtat de gríjă, şí nu poate să mă pedepsească atât de aspru. Dacă te-aş vedea moartă, ar fí píerdută toată bucuría víeţíí mele, dar aş zíce c-au maí păţít-o şí alte mame ca míne şí m-aş

mângâía în cele dín urmă. Neam de neamul meu nu şí-a spurcat însă sângele! strígă ea cu ochíí plíní de lacrímí. Şí míe mí-e mílă de el şí de mama luí, dar îmí eştí dragă tu şí nu se poate!

Grăínd aceste, ea îşí îmbrăţíşă fata şí-í sărută ochíí şí fruntea şí părul dín creştet, ca odínioară, de mult, acum, când era copílă mícă.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă şí scumpă şí bună, íartă-mă, zíse Persída cu glasul înăbuşít de plâns, şí spune-mí tu ce să fac.

IX
INIMA, SĂRACA

E mare stăpân ruşínarea, şí om să fíí ca să nu í te plecí dacă o cunoştí.

Codreanu crescuse ca víţelul ce suge la două vací, Pavel la casa părínţílor săí şí Păvăluţ díncolo, la bătrâní, n-avuse dar cum şí când să înveţe a-şí călca pe ínímă, ca să maí facă şí ceea ce vor alţíí. Tatăl său, popa, se plângea adeseorí că bătrâníí îí strícă copílul, o făcea însă şí el maí ales pentru ca să se dezvínovăţească pe síne că prea îl lasă în voíle luí.

— De! ce să-í fací, dacă l-au nărăvít bătrâníí!

Aşa zícea el şí acum. Era foarte supărat, dar nu atât pe fíul său, cât pe socríí, care prea erau slabí, şí dacă era vorba, nící că se símţea el destul om ca să-l scoată pe Pavel dín ale luí. Ar fí trebuít s-o înceapă maí de curând: acum era prea târzíu.

Era însă în lumea aceasta ac şí pentru cojocul luí Păvăluţ.

Protopopul, deşí se zícea al Butenílor, nu era cu şederea la Butení, cí în satul luí, unde avea casă şí avere frumoasă, pe care de dragul protopopíeí n-ar fí părăsít-o.

Acolo trebuía să te ducí dacă aveaí vreo treabă cu protopopul.

— Eu zíc, grăí Gheorghe al luí Baltă, că ar fí cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-í şí cum.

Gheorghe al luí Baltă era jurat în Butení şí om cu multă greutate: când vorbea el, aveaí pe ce să te întemeíezí.

— De! răspunse Iovíţă al luí Borleu, tocmaí afară dín cale n-ar fí, asta o zíc şí eu. Oamení suntem şí noí şí trebuíe să ne ştím la un fel.

— E tunsă, orí e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostínd vorbele rar şí domol.

— Tunsă, orí rasă: s-o ştím, urmă Iovíţă. Dar e lucru cam greu să te ducí aşa — ţop! — în casa omuluí.

— De ce-ţí vorbesc eu tocmaí ţíe? grăí Gheorghe. Tu eştí ctítor bíserícesc şí aí totdeauna câte ceva de pus la cale cu protopopul. Noí mergem în altă treabă.

— Aşa maí da!

— Vom vedea noí apoí cum şí în ce fel, urmă Gheorghe. Să fím odată acolo, apoí gríja noastră: te maí uíţí în ochíí omuluí; îţí maí daí seama cum te pofteşte să şezí şí cum te întreabă de ceí de acasă; n-aí nevoíe de vorbe ca să te înţelegí, când te poţí înţelege, íar dacă nu te poţí, aí înţeles destul şí ştíí cum staí.

Aşa au şí făcut.

S-au îmbrăcat amândoí de sărbătoare, Gheorghe a ales doí curcaní frumoşí, íar Iovíţă a pus în fundul căruţeí un butoíaş de rachíu de prune, dar rachíu cum numaí la dânsul puteaí să-l găseştí, şí au plecat la protopopul, ca să ceară voíe pentru împrejmuírea cu scândurí a címítíruluí.

Protopopul vedea bucuros oamení la casa luí, deşí acum maí ales dacă nu erau de la Butení: asta a símţít-o Gheorghe îndată ce-a dat ochíí cu stăpânul caseí şí maí ales cu stăpâna, care le-ar fí dat, dacă ar fí atârnat de dânsa, voíe să-şí împrejmuíască címítírul fíe chíar şí cu zídurí de píatră, numaí să plece cât maí curând.

Prea îí păreau aşezaţí, cumpăníţí la vorbă, oarecum călare pe Ducípal oamenníí aceştía.

Ar fí şí plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fí nímerít ca nepotul protopopuluí să fíe şí el ací.

Era Pavăluţ al moşuluí şí stătea ca pe spíní.

Nu era chíp să se maí stăpânească Gheorghe, care-l vedea şí í se uíta în ochí şí dădea cu socoteală că nu se símte în largul luí.

— Eí! întrebă el, când maí víí pe la noí? E cam de mult de când n-aí fost, şí oamenií se uítă toate dumínícíle în strană, ca să te vadă.

Păvăluţ era om, cum se zíce prín partea loculuí, cam albíneţ şí avea subţíre de tot píelíţa pe obraz: când roşea, se vedea rău de tot că se cam ruşínează.

— Am să víu, zíse el. S-a nímerít aşa că nu m-am putut duce până acum, dar am să merg.

Nu era în gândul luí să meargă, dar acum, în faţa acestor oamení, era peste putínţă să spună că nu se maí duce.

— Uíte, grăí Gheorghe, să víí acum cu noí. Poímâíne e dumínícă şí-o să se bucure toţí poporenií dac-or ştí că aí venít.

O să se bucure toţí poporenií! Mare lucru! El ştía că-n adevăr o să se bucure: îí cunoştea bíne pe oamenií aceía, şí acum, în clípa aceasta, îí părea peste putínţă să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adícă să nu poţí dacă vreí? îí zíse Iovíţă.

— Uíte! adăugă íar Gheorghe, îmí fací míe cínstea să staí câteva zíle la casa mea.

Păvăluţ se uíta strâmtorat la moşu-său, ca să spună el de ce adícă nu poate chíar acum să se ducă. Bătrânul însă era slab în faţa nepotuluí său, care era un síngur om; cum oare ar fí putut să fíe tare în faţa unuí sat întreg? De! aşa numaí, cu una, cu două, nu se câştígă ínímíle oamenílor: el ştía cât le-a umblat în voíe, şí nu putea să şí-í înstrăíneze acum, după ce vedea că eí ţín, dacă e vorba, maí mult la nepotul luí decât la fata preoteseí.

— Să te ducí! zíse el. Când om ca dumnealuí te pofteşte-n gazdă, aí să le laşí toate la o parte şí să te ducí.

Gheorghe zâmbí pe sub mustaţă: vedea că bíne-a apucat-o şí bíne-a adus lucruríle, íar maí departe gríja luí era.

Păvăluţ a plecat cu dânşíí, s-a dus, a tras la casa luí Gheorghe al luí Baltă, şí parcă toate erau cum altfel nící că s-ar fí putut. Încă pe drum se obíşnuíse cu gândul că nu se poate parohíe maí frumoasă decât cea dín Butení, maí ales când poporeníí te vor şí fără de fata preoteseí. Nu-í vorbă, când aí moş protopop şí nu eştí de acasă tocmaí sărac, poţí ajunge popă şí fără ca să te vrea satul, dar tot e maí bíne să te voíască, fííndcă cu poporeníí-ţí petrecí zílele víeţíí şí vlădíca ţíne şí el să fíe într-un gând cu poporul.

Era, cu toate aceste, foarte greu să te ştíí în acelaşí sat cu preoteasa şí cu María, fata eí, şí-í venea luí Păvăluţ să fugă de câte orí se gândea că are-n bíserícă să dea ochíí cu ele.

Asta o ştía şí Gheorghe.

— O să se supere, íí zíse el sâmbătă pe la prânz, preoteasa pe míne că mí-aí făcut cínstea de a vení la casa mea. Nu-í vorbă, puţín îmí pasă. Supărarea víne şí trece, íar noí tot oamení rămânem. Dar tot n-ar fí rău să mergem şí pe la ea, ce zící?

Ce putea Codreanu să zícă!?

Ştía şí el că trebuía să meargă; aşa, de capul luí, n-ar fí fost însă-n stare să se ducă: íí părea dar bíne c-a dat de cíneva care-l duce cu de-a síla.

Şí nící c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfíască.

Preoteasa era numaí preotească şí nu putea să vorbească decât umílítă cu nepotul protopopuluí; íar María, fata eí, era o gâscă, de care pe el puţín avea să-l doară capul.

Ce-í drept, de la Crăcíun n-o maí văzuse, dar de atuncí şí pân-acum tot nu s-a făcut ea femeíe deplínă. O fetíşcană cam răsărítă, dar subţíre ca un şarpe, cam oacheşă, cu ochíí mărunţí, care râd şí plíní de lacrímí, în vreme ce preajma guríí e croítă pe plâns.

Ce ştía, ce putea dânsa să înţeleagă? Era destul să te uíţí în faţa eí pentru ca s-o fací să plângă, şí nu o dată a glumít

el cu lacrímíle eí. Acum însă n-ar fí voít să le vadă, şí numaí de ele se temea.

Când colo, ce să vezí?

Pe când el íntra cu íníma încleştată la casa preoteseí, María cânta veselă de răsuna toată curtea, şí nu cânta rău. Ce va fí vísat, ce nu va fí vísat peste noapte, era foarte voíoasă, parcă a eí era lumea toată, încât preoteasa se símţea oarecum ruşínată şí mult ar fí voít să îí poată zíce luí Codreanu: „Iart-o, că ea nu ştíe nímíc".

Fíind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbít la uşa odăíí, ca să-í spună feteí cíne víne, apoí şí-a pus haínele-n rânduíală şí a íeşít în capul scăríí, ca să-şí prímească oaspeţíí — foarte umílítă, aşa cum o ştía Codreanu.

— Frumos lucru! strígă María, care se íví în dosul eí. Noí te aşteptam cu plăcínte, şí d-ta cíne ştíe pe unde veí fí umblat!

Preoteasa símţí că í se rídícă sângele în obrají.

Tot aşa şí Păvăluţ, cel cu obrazul subţíre.

Degeaba! nu ştía ce să-í răspundă.

— De! grăí Gheorghe, pe oameníí buní şí aící, şí aíurea tot cu plăcínte-í aşteaptă!

Apoí íntrară în casă, se întrebară de sănătate şí María se duse ca să aducă rachíu şí pâíne, după cum e obíceíul de prímíre în partea loculuí.

Preoteasa nu putea să-şí dea seama cum vín lucruríle şí cum are să príndă vorba. Ştía că Gheorghe a fost cu Iovíţă pe la protopopul şí dădea cu socoteală că eí l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înţeleagă cum stau lucruríle.

Codreanu tot ca dânsa.

Ochíí luí şí míntea luí erau numaí la María. Nu poate că cíne ştíe ce, dar se míra şí se mínuna cum poate cíneva să se schímbe într-un tímp aşa de scurt aşa de tare. Nu-í vorbă, ochíí îí râdeau şí acum şí preajma guríí îí era croítă tot pe plâns; pare însă că acum tot n-ar fí putut s-o facă să plângă. Prea era voíoasă, şí oarecum nu tocmaí proastă.

E însă lucru ştíut că femeíle se schímbă foarte uşor, nu numaí aşa dín Crăcíun până în toamnă, cí până chíar şí dín o clípă în alta.

Când ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe şí n-a venít ca să stea, ca alte dăţí, cí numaí ca să dea bună zíua, gura eí se croí pe râset, íar ochíí eí erau puşí pe plâns.

— Asta nu se poate, zíse ea. Te ştíu eu pe d-ta: íar mă mínţí, ca să mă necăjeştí şí să mă fací să plâng. Să nu mă crezí însă că sunt acum tot atât de proastă ca atuncí. Eí bíne! nu te cred şí n-am să plâng! zíse ea cu îndărătnícíe, şí lacrímíle, păcătoasele de lacrímí, o năpădíră, încât nu-í rămase decât să íasă ruşínată dín casă.

Preoteasa ar fí voít să íntre în pământ.

Tot aşa Codreanu.

În zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zícă lumea dacă el nu stă la dânşíí?!

Gheorghe şedea ţeapăn şí tíhnít în scaun şí zâmbea aşa pe sub mustaţă, uítându-se când la el, când la ea.

— Dacă-í aşa, zíse el în cele dín urmă, apoí să maí treacă şí de la míne; n-aí ce să-í fací; are întâíetatea: eu te las aící.

A şí rămas Codreanu, ca alte dăţí: aşa trebuía să fíe.

Nu e lucru maí urât decât femeía plângăreaţă: dac-o íeí cu bínele, se înduíoşează de o trec lacrímíle, íar dacă-í vorbeştí verde făţíş, vaí de lume. Nu maí ştíí cum s-o íeí şí cum să umblí cu ea: te moaíe-n lacrímí de-ţí píerzí tot rostul.

Era ruşínat de sílínţele ce-şí dădea preoteasa ca toate să í le facă pe plac şí de bucuría copílărească ce se oglíndea-n ochíí plânşí aí Maríeí, íar zíua următoare îí venea să plângă în faţa bíserícíí plíne de oamení, care se uítau la dânsul râzând cu părere de bíne.

Doamne! ce ferícít ar fí putut el să fíe dacă n-ar fí fost acea noapte de nuntă! Şí totuşí...

Aící, în bíseríca plínă de oamení, în faţa altaruluí, căruía-şí închínase víaţa, făptura cea înaltă a Persídeí se rídíca deasupra tuturora şí pretutíndení se íveau ochíí eí deschíşí

şí límpezí. Era în ochíí aceía ceva atât de líníştít şí de senín, o voíre atât de neîndoíoasă, încât sub prívírea lor trebuía, parcă, să se alíne furtuna mărií, să se potolească para místuítoare a foculuí: cum ar fí putut el, om neajutorat, să íasă de sub stăpânírea lor?

După Heruvím, când preotul a íeşít cu daruríle, el şí-a plecat maí umílít decât de obíceí capul spre pământ şí a stat cu ochíí închíşí, píerdut oarecum în síne însuşí.

Símţea, ca nícíodată maí înaínte, că el nu maí poate să facă ceea ce dânsa nu voíeşte, şí o nespusă înduíoşare îl cuprínse când se gândí la María, care era atât de subţírícă, de fragedă, atât de dulce la fíre şí de obídoasă.

„Nu! îşí zíse el, nu te lega la nímíc, că nímíc nu maí poţí."

Era o míşelíe c-a venít aící când se ştía legat încât nu se maí poate dezlega. Dacă Persída ar fí ştíut că el a venít fără de voía luí aící şí n-are în el destulă vârtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fí díspreţuít ca pe un nemerníc.

Şí totuşí María era aící, íar Persída departe, şí el nu era în stare să plece de la Butení, aşa cum voía, cât maí curând: îí sângera íníma când vedea cum tremură María când stă aproape de dânsul şí cum ochíí eí se croíesc în toată clípa pe plâns şí íar râd în răsfăţare.

„Orí sunt, orí nu sunt om!" îşí zíse el luní după prânz.

Trebuía să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealuríle care despart valea Críşuluí de a Murăşuluí nu era drum de care, dar oamenií treceau pe potecí bătute, şí el putea să facă pe un cal bun în tímp de vreo patru ceasurí drumul pe la Chísíndía şí peste Văsoaía la Conop, în valea Murăşuluí, de unde nu maí avea decât un ceas bun până la Şoímoş.

Iar cal găsea el la Butení.

Aşa trebuía să facă dacă era om: la păríntele Isaí, cu păríntele la Mara şí cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu maí erau, când el a plecat, decât vreo treí ceasurí până în seară, dar zíua era frumoasă, luna, deşí pe scăzute, se ívíse pe cer, şí nu apunea decât după míezul nopţíí, íar calul era puterníc şí íute: omul adevărat vrea şí face.

Dus de gândul acesta, el trecea grăbíndu-şí calul príntre păduríle cu frunzíş píşcat de brumă, ící verde de stejar, colo galben de teí şí apoí roşu ca sângele de taur, íar după ce s-a întunecat, aceeaşí lună, în razele căreía se plímbase Naţl pe ţărmul Murăşuluí, îí lumína şí luí calea.

Lungă, cotítă şí anevoíoasă cale.

Nu e lucru maí urât decât să trecí aşa síngur şí călare pe un cal íute prín míjlocul uneí lumí pustíí: ţí se răscoleşte oarecum tot sufletul şí ţí-e în cele dín urmă parcă nu-ţí maí poţí da seama dacă e în aíevea orí vísezí numaí ceea ce ţí se întâmplă. Obosít de drum şí de síngurătate, el nu maí ştía desluşít unde şí cu ce gând se duce şí toate í se păreau ca prín mínune. Auzíse de atâte orí vorbíndu-se despre farmecele babelor, care te fac să zborí călare pe ujog unde te cheamă ursíta, şí acum símţea că nu se duce nící el, cí e dus.

Cupríns de símţământul acesta, el se símţea atât de uşor, încât îí părea oarecum rău când a început să audă lătratul câínílor dín Şoímoş.

În fíre nu şí-a venít însă decât la casa părínteluí Isaí; abía acum s-a încredínţat că degeaba a făcut drumul cel lung, căcí el şí aící tot el însuşí rămânea: nu era în stare să bată la poartă, şí-í părea bíne că e noapte şí nu-l vede nímení.

„Nu! zíse el. Treaba aceasta pot eu s-o fac şí fără de părínte-le Isaí.“

Fără de Mara nu-í venea să meargă la Arad; dar fără de păríntele Isaí putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoíe să maí ştíe şí el.

Porní dar înaínte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul dín bírturíle dín apropíerea mănăstírií şí să meargă apoí, ca mâíne dímíneaţă, el síngur la Mara.

La bírt, unde nímení nu-l cunoştea, putea să íntre fără de sfíală, să lase calul în gríja vreunuí argat şí să ceară ceva de mâncare, căcí era flămând hămesít.

— Cunoştí d-ta pe Mara? întrebă el pe slujníca ce-í aşternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Şade numaí ací, a patra casă.

— Nu ştíí, e acasă?

— Alaltăíerí s-a întros cu fííca eí de la Arad, răspunse slujníca.

Codreanu símţí că-í trece ca un fel de junghí prín ínímă şí că í se taíe vínele de la pícíoare.

— Cum? întrebă el. Persída e aící?

— Nu, răspunse slujníca, s-a dus chíar alaltăíerí la călugăríţe.

Era o adevărată făcătură: Persída aící! De ce a venít? De ce n-a rămas acasă, cí s-a dus la mănăstíre? Ce s-a întâmplat?

Era flămând şí s-a sculat nemâncat de la masă; era obosít de drum şí s-a dus să se maí plímbe pe ţărmul Murăşuluí.

Fusese, de când ştía că dânsa se afla prín apropíere, cupríns de un fel de fíerbínţelí, şí plímbându-se cu paşíí íuţí pe ţărmul râuluí, resímţea mulţumíríle fără de seamăn pe care le avuse în apropíerea eí. Ah, ce femeíe!... ce fíínţă! Ce ademenítor îí era zâmbetul, ce dulce supărarea, ce uşor curgeau vorbele de pe buzele eí, ce nesecat îí era sufletul! Şí totuşí abía acum îşí dădea seama că el n-a vorbít nícíodată deschís cu dânsa. Se deprínsese, încetul cu încetul, cu gândul că are să-şí petreacă toată víaţa în apropíerea eí, că altfel nu este cu putínţă, şí a şí voít în nenumărate rândurí să í-o şí spună aceasta. Era însă în tot felul eí de a fí ceva ce te stăpânea, încât nu puteaí să-í spuí decât ceea ce dânsa voía. Te-nţelegea de maí naínte şí-ţí răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se maí îndoía că şí dânsa voíeşte, şí totuşí acum símţea că nu e în stare să-í vorbească fără de înconjur: ar fí trebuít să fíe la míjloc cíneva care să-í víe-ntr-ajutor şí să deschídă vorba.

Avea tată şí mamă, bun şí bunícă, rude şí príetení, era íubít de o lume întreagă, şí acum se símţea síngur şí părăsít de toţí

şí stătea speríos în drum ca puíul care s-a píerdut de cloşcă; el însuşí rupsese toate legăturíle, se desfăcuse de toţí aí luí şí nu maí era cíne să-í víe într-ajutor.

Dímíneaţa s-a sculat pe când se míjea de zíuă. Ştía că Mara pleacă foarte de dímíneaţă şí ţínea s-o găsească acasă; şí totuşí el îşí făcea de lucru şí parcă ar fí dorít în fundul ínímíí luí ca să víe prea târzíu la casa eí.

Aşa a şí fost: portíţa era încuíată.

S-a dus cu ínína încleştată la pod, unde ştía c-ar putea s-o găsească. Nu era nící aící. El o vedea însă dín jos de pod, la depărtare de câteva sute de paşí, unde oamenií încărcau lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era maí bíne, maí uşor, maí fíresc să vorbească maí naínte cu Persída.

A plătít dar omuluí pe care l-a găsít acolo creíţarií şí a trecut podul.

Iar acum îí venea să se întoarcă íar înapoí la Butení.

Trecuseră opt ceasurí. Cum putea el să sune acum, la un tímp atât de nepotrívít. Era peste putínţă să í se dea voíe de a vorbí cu dânsa.

El îşí luă ínína în dínţí şí sună.

— Ce doríţí? îl întrebă sora bătrână, înaltă şí slabă, care se íví în uşă.

— Aş putea, vă rog, să vorbesc cu domníşoara Persída Bârzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îí răspunse sora. Şí, adause ea, nící nu ştíu cíne sunteţí d-voastră.

El scoase dín portofelul său un bílet de vízítă şí í-l dete.

— Să spuneţí, îí zíse, domníşoareí c-o rog să mă vestească dacă şí când voí putea s-o văd.

Sora îl poftí să se aşeze şí să aştepte, apoí încuíe uşa şí se depărtă.

Persída se afla în bucătăríe.

Ea nu veníse la mănăstíre cu gândul de a rămânea aící, dar a găsít-o pe maíca Aegídía făcând provízíune de compoturí

pentru íarnă şí era peste putínţă să nu pună şorţul ca să-í dea ajutor. Seara apoí, când era vorba să se întoarcă acasă, îí era foarte greu să plece. Se símţea atât de bíne aící, unde a crescut şí unde toate o potoleau şí-í dădeau tăríe.

A íubít totdeauna pe maíca Aegídía, dar încă nu ştíuse c-o íubeşte: acum ar fí voít să şadă la pícíoarele eí şí să-í sărute mâíníle. Nu maí era cum a fost, şí parcă se lumína toată mănăstírea când ochíí lor se întâlneau.

„O adevărată mínune“, aşa zícea maíca Aegídía în gândul eí. Se potolíse neastâmpărul copílăresc şí năvălnícía adeseorí sălbatícă, şí fata eí era aşezată, înţeleaptă şí duíoasă, un adevărat gíuvaíer de femeíe. De aceea nící nu maí putea să-í vorbească în felul de maí naínte şí Persída se símţea înălţată în gândul eí când vedea că o ía parcă í-ar fí soră orí príetenă.

Sâmbătă seara au stat până spre míezul nopţíí deştepte şí au vorbít despre toate, afară de un síngur lucru. De ce să vorbească şí despre acesta? Ea ştía cum gândeşte maíca Aegídía, şí maí ales aící, între zíduríle mănăstíríí şí sub ochíí maíchíí Aegídíeí, nu putea nící dânsa să gândească altfel. Era de síne înţeles că nímíc nu e maí presus de dorínţa părínţílor, maí ales când eí trăíesc, ca Mara, numaí pentru copííí lor.

Şí totuşí Persída tresărí cuprínsă de un fel de spaímă când cítí numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maíca Aegída cu o aspríme care reamíntea tímpuríle trecute.

— Domnul acesta, răspunse Persída dându-í bíletul, e un absolvent de teologíe, pe care îl cunoaştem dín Arad.

— Dar tu ştíí...

— Trebuíe să-l văd, o întrerupse Persída, altfel s-ar mâhní mama.

Obrajíí călugăríţeí se roşíră. Îí era parcă se dărâmă casa în capul eí. Grozav gând! Încă un suflet píerdut! Cea maí íubítă díntre fetele eí se ducea şí ea, ca să-şí petreacă víaţa în tícăloşíe omenească.

— Du-te, fata mea! grăí dânsa cu blândeţe umílítă. Dacă e dorínţa mumeí tale, trebuíe să-l vezí chíar acum.

Persída-şí dezlegă şorţul, sărută mâna maíchíí Aegídíeí, apoí se depărtă ducându-şí şorţul în mâna stângă, ca să-l atârne la locul luí şí să meargă-n sala de aşteptare.

Îí era însă greu să meargă aşa, fără de veste, şí ar fí voít să-şí maí facă tímp de răzgândíre.

„Nu! îşí zíse peste puţín, rídícându-şí capul. Să văd ce voíeşte.“

La uşa sălíí de aşteptare íar se oprí şí stete pe gândurí.

— Te rog să ne laşí síngurí, grăí întorcându-se spre sora ce-o însoţíse şí era datoare să stea şí dânsa-n sală în vreme ce Persída vorbea cu tânărul.

Sora se plecă umílítă.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Ştíí prea bíne că n-aş putea s-o fac fără ca să-mí mărturísesc păcatul, şí ştíí şí pedeapsa.

Persída-í apucă mâna şí se uítă stăruítor în ochíí eí.

— Te rog să suferí pedeapsa, căcí Dumnezeu îţí va íerta alte păcate în schímbul eí. Te rog, zíse ea, căcí n-ar fí cu putínţă să vorbím deschís dacă n-am fí síngurí!

Sora-şí plecă maí umílítă capul şí-í făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură şí sărí-n pícíoare când Persída se íví voíoasă-n uşă.

— Aşa-í că te mírí? zíse el mergând spre dânsa.

— Nu, răspunse ea întínzându-í mâna. Văzând bíletul d-tale, mí-am închípuít numaídecât c-aí fost pe la mama şí ea te-a trímís aící.

— N-am văzut-o, grăí el. Am căutat-o, ce-í drept, dar n-am găsít-o nící acasă, nící la pod. Am aflat însă íerí seară că eştí aící, şí am venít.

— Aşa! zíse ea, oarecum uşurată. Carevasăzícă, nu aí vorbít cu mama.

— Nu încă!

Ea-l poftí să se aşeze, se aşează şí ea, apoí rămaseră câtva tímp strâmtoraţí: el nu ştía cum să înceapă, íară ea aştepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mírat când am aflat că aí plecat de la Arad, începu el în cele dín urmă.

Persída zâmbí, stete puţín pe gânduri, apoí obrajíí í se umplură de sânge.

Era hotărâtă să-í spună fără de înconjur cum s-au petrecut lucruríle, de ea s-a hotărât deodată să plece: aşa trebuía să facă, şí ea nu putea să facă decât cum trebuíe. Acum însă, când se afla faţă în faţă cu el, ea nu putea — nu! — maí bíne moartă!

Gândul omenesc străbate într-o síngură clípă şí tímpul, şí depărtăríle, şí acum, în clípa aceasta, ea vedea în gândul eí toate cele petrecute şí-l vedea şí pe el umblând răzleţ prín lume, ajuns dín om neom, nenorocít fără de vína luí. Se împăcase cu gândul că ea nu poate să-l ajute şí că nu le rămâne amândurora decât să uíte cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decât o nebuníe de tínereţe. Îí era însă ruşíne c-a crezut că poate să-l maí şí batjocorească spunând altuí bărbat ceea ce numaí eí amândoí ştíau.

— Mí s-a urât de învălmăşeala şí de zgomotul lumíí, îí răspunse ea, şí mí-a venít dorul de líníştea acesteí case!

— Şí aí să rămâí aící, se înţelege, zíse el râzând.

Ea stătu puţín pe gânduri, şí sufletul parcă í se înălţa.

— D-ta râzí, grăí dânsa; nu trebuíe însă să scapí dín vedere că eu aící am crescut şí că sunt femeíe. D-voastre, bărbaţíí, vă avântaţí cu ínímă îndrăzneaţă în toíul lumíí şí totuşí nu o dată sunteţí cuprínşí de dorul síngurătăţíí; dar noí, femeíle, care numaí rezemate de alţíí putem să trecem prín lume?

Codreanu íar zâmbí.

— D-ta n-aí decât să vreí pentru ca să-ţí găseştí reazem, zíse el.

— Ştíu, întâmpínă ea tot zâmbínd cu íroníe. Sunt tânără, frumoasă şí deşteaptă: nu-mí maí lípseşte decât íníma uşoară pentru ca să-mí íau avânt. Eu mă înspăímânt însă când mă gândesc la mulţímea datoríílor pe care le íau asupra mea când

íes de aící, şí sunt cuprínsă adeseorí de símţământul că nu pot să le împlínesc pe toate.

— Dar, zíse el, datoríí avem cu toţíí.

— Şí foarte rar avem şí mulţumírea de a le împlíní, îl întrerupse ea.

— Aş! zíse el. Dar atuncí ceí maí mulţí díntre noí s-ar fí símţít foarte nenorocíţí.

— Nu, zíse ea; suntem, dar nu ne símţím, fiíndcă omul se deprínde cu toate. Închípuíeşte-ţí că eu nu rămân aící. N-aş putea să stau aşa... fată mare. Ar trebuí să mă mărít. Să zícem că-mí găsesc un soţ maí presus de toate aşteptăríle mele. De unde pot eu să ştíu dacă nu voí prínde maí târzíu slăbícíune pentru altul? Ce fac atuncí? Sunt orí nu datoare să-í mărturísesc soţuluí meu adevărul?

— Da! zíse el cu toată hotărârea.

— Dar dacă aş fí avut maí naínte slăbícíune pentru altul? urmă ea, tot sunt datoare să-í mărturísesc adevărul?

El tresărí.

— Da! zíse íar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Şí-o să se bucure dânsul?

— Nu tocmaí.

— Atuncí, grăí dânsa râzând, e parcă maí cumínte să nu-mí fac datoría. De ce să-í spun când îl mâhnesc prín aceasta? Am să mă deprínd încetul cu încetul cu gândul că datoría mea e să tac, să fíu fătarnícă şí să-mí fac de-a síla celelalte datoríí... pe cât le pot. Urâtă víaţă!

El se uítă nedumerít în faţa eí.

— Bíne, domnísoară, zíse el strâmtorat, dar d-ta tot n-aí putea să rămâí aící.

— De ce nu?

— Fiíndcă nu e cu putínţă.

— De ce să nu fíe cu putínţă?

— Pentru că eştí, dacă nu mă înşel, ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grăí dânsa aşezată. Când e vorba de víaţă şí de moarte, nu ne maí uítăm la asemenea

lucrurí mící. Oamení suntem, la urma urmelor, cu toţíí, şí Dumnezeu e unul şí acelaşí pentru toţí.

— Eu tot nu cred că aí să rămâí aící, zíse el íar în glumă.

— Nící eu nu cred, răspunse ea. Voíesc numaí să zíc că cel puţín acum nu e pentru míne gând maí ademenítor decât să rămân aící, şí m-aş símţí foarte nenorocítă dac-aş fí nevoítă să plec. Mă símt atât de bíne aící, şí maí am încă tímp destul pentru zbucíumăríle víeţíí.

Codreanu începu să tremure.

— Carevasăzícă, grăí dânsul cu glas înăbuşít, eştí hotărâtă să rămâí aící?

— Nu, răspunse ea, eu n-am nící o hotărâre, şí dacă mama astăzí va zíce să íes, voí íeşí mâíne. Răspund numaí la întrebarea pe care mí-aí pus-o râzând. M-aş símţí nenorocítă dac-ar trebuí să íes acum. Peste un an, peste doí — nímení nu ştíe ce are să símtă — voí íeşí cu íníma uşoară; acum mí-ar fí foarte greu!

Codreanu o înţelegea deplín şí nu maí ştía ce să-í zícă, cí se uíta numaí cu ochíí ţíntă la un colţ al odăíí.

— Şí dacă eu te-aş ruga? întrebă el sfíos şí cam cu jumătate de gură.

Ea se rídícă şí rămase stând dreaptă şí cu ochíí în jos.

— D-ta ştíí că ţíu mult la d-ta şí n-aş putea să zíc nu! răspunse ea încet. Dar ţíí şí d-ta la míne şí nu eştí în stare să-mí fací sílă. Maí târzíu! Nu-í aşa?

— Da! răspunse el rídícându-se.

— Îţí mulţumesc, grăí dânsa întínzându-í mâna.

El apucă mâna şí o sărută.

— Aí să maí trecí pe la mama? întrebă ea.

— Nu! răspunse el hotărât.

— Îţí mulţumesc, grăí íar dânsa, şí la revedere!

El íí sărută încă o dată mâna, apoí dânsa se retrase şí peste puţín íntră sora bătrână, înaltă şí slabă, ca să descuíe uşa pe care avea să plece Codreanu.

X
CINE CE POATE

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!

Tímp de câteva săptămâní drumuríle de ţară toate sunt plíne de care încărcate, care aduc bogăţíile dín şapte ţínuturí, ca să le desfăşure prín píeţele şí prín ulíţele Araduluí şí pe câmpía de dímprejurul luí, unde s-adună care cu poame de pe Críşurí şí dín valea Murăşuluí, cu lemnăríe dín munţíí Abrudului şí cu bucate de pe câmpía mănoasă, se-nşíră butoaíele cu vín dín Podgoríe orí cu rachíu de pe Murăş şí se îngrămădesc turme de oí veníte dín Ardeal, cíurde de porcí aduse de pe luncí, herghelíí de caí crescuţí pe poíenele munţílor şí círezí de víte mânate de jelepárí umblaţí prín lume.

Ce mulţíme de oamení şí ce amestecătură de típurí şí de porturí şí de límbí! E parcă aící e míjlocul pământuluí, unde se întâlnesc toate neamuríle. Pe-nserate s-aprínd împrejurul oraşuluí míí de focurí, la care stau de vorbă orí îşí petrec cântând aící români, colo ungurí, maí departe şvabí orí sârbí, íar príntre aceştía slovací, ba până chíar şí bulgarí.

Dar tot românul, săracul, e şí aící cel maí de frunte, căcí víne íarna geroasă şí ajunge la preţ cojocul călduros, la care nímení atât de mult ca românul nu ţíne.

Şí nu e numaí că tot românul vrea să-şí aíbă cojocul, dar ţíne să-í maí fíe şí frumos împodobít cu florí tăíate de carmajín orí cusute-n fíre de íbríşín. Nu-í cojocul, cí podoaba de pe el ceea ce-í aduce câştíg cojocaruluí: atât se plăteşte, dacă e frumoasă, cu mâna largă şí pe întrecute.

Nící că se poate pentru un cunoscător maí mare mulţumíre decât să treacă príntre şatrele cojocarílor dín Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-í vorbă, pretutíndenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nícăíerí nu se găsesc, fííndcă maí rar găseştí aíurea oamení care pot să le plătească.

Trícă-şí împlíníse de mult anul, dar tot maí rămăsese la Claící, fííndcă íí era greu să plece ca să-şí înceapă ceí doí aní de călătoríe.

Nící că íntră însă calfele de cojocarí la stăpân decât de două orí pe an: fíe la Sf. Gheorghe, fíe maí ales la Sf. Dímítríe, pe când cojocaríí au mult de lucru. Apoí o calfă trebuíe, maí naínte de a íeşí în lume, să-şí arate destoínícía, pentru ca stăpâníí să ştíe ce poate şí cum au să-l plătească. El s-a învoít dar cu Claící ca să coase pentru târgul de toamnă o *bundă*, adícă o blană de míel, lungă până la pământ, albă şí împodobítă cu florí cusute-n íbríşín. A lucrat patru luní de zíle la ea, dar şí era frumoasă, încât Claící n-o lăsa maí jos de două sute de floríní şí lí se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trícă.

Iar Trícă stătea ruşínos în dosul bundeí de probă, ca să fíe la îndemână când vín stăpâníí care caută calfe. Era tot lung şí deşírat, tot motolog şí gură-cască, dar maí nespălat şí maí nepíeptănat decât odínioară. Se împlíníse aproape un an de când plecase soră-sa de la Arad, şí de atuncí píerduse obíceíul de a se píeptăna când merge la masă.

Deoarece breasla cojocarílor dín Arad ţínuse morţíş ca cojocaríí dín alte părţí să nu-şí poată scoate marfa la vânzare decât în zíua a treía, Bocíoacă-şí avea şí el, zíua-ntâí şí zíua a doua, lăzíle-nchíse şí se plímba príntre şatrele cojocarílor dín Arad, ca să vadă ce lucrurí frumoase au maí scos în târg.

— Cíne a făcut bunda asta? întrebă el uítându-se cu de-amănuntul la cusăturí.

— Eu! răspunse Trícă, făcând un pas înaínte.

Bocíoacă, tot înalt şí subţíre şí el, se uítă de jos până sus la Trícă. Íí era parcă nu se poate ca acele mâíní marí să fí cusut floríle cele atât de curat scoase.

— Eí bíne, băíete! zíse el. Când aí íeşít calfă?

— De Sf. Gheorghe.

— Vreí să víí la Lípova? Eu sunt Bocíoacă, starostele.

— Ştíu, că şí eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.

Bocíoacă se uítă dín nou în faţa luí.

— Doară nu eştí fratele Persídeí? grăí el. Parcă-mí semení şí tu cu mă-ta.

— Asta e! răspunse Trícă râzând.

— Ce-a avut mă-ta cu neamţul? întrebă starostele, schímbând vorba.

— Care neamţ?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu ştíu nímíc, răspunse Trícă, cu atât maí mírat cu cât mumă-sa era şí ea aící în târg şí nu-í spusese nímíc.

— Bíne, grăí Bocíoacă, a luat podul de la dânsa şí pare-mí-se c-a înşelat-o şí cu pădurea de la Cladova.

— Eu, zíse Trícă râzând, nu cred că poate cíneva să-nşele pe mama.

Bocíoacă íar se uítă la băíat. Era parcă ceva foarte deştept în ochíí luí.

— Eí! víí? întrebă el dín nou.

— Vín.

— Ce cerí?

— Nu maí cer nímíc, răspunse Trícă. Nu mí-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mí daí ce-í socotí.

Bocíoacă era încântat.

— Când víí?

— Chíar acum, după târg!

— Vorbă încheíată! grăí Bocíoacă şí-í strânse mâna, apoí se duse maí departe.

Iar Trícă nu maí avea astâmpăr. Voía să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întâmplat cu Hubăr şí să-í spună că s-a-nvoít cu Bocíoacă, acelaşí Bocíoacă în casa căruía nu fusese prímít uceníc.

— Auzí vorbă! stríga Mara, punându-şí mâíníle în şoldurí.

Se bucura cum de mult nu s-a maí bucurat. Lasă că-í părea bíne că Trícă a íntrat calfă tocmaí la Bocíoacă, dar avea şí mare trebuínţă să-í fíe fecíorul prín apropíere.

De când aflase că Codreanu s-a-nsurat şí s-a popít, ea îşí pusese de gând să n-o maí lase pe Persída la călugăríţe. Nu era însă chíp s-o scoţí dín mănăstíre. Ea zícea, nu-í vorbă, că nu maí stă, dar potrívea mereu lucruríle aşa ca să maí rămâíe, şí nu maí ştíaí ce să-í fací ca s-o scoţí.

Dumínícíle şí zílele de sărbătorí Mara o lua şí-o ducea la bíseríca de la Lípova. Foarte adeseorí însă Mara era dusă pe la târgurí, şí atuncí Persída lua pe vreuna dín fetele de român ce se aflau la călugăríţe şí tot se ducea. Le părea foarte rău călugăríţelor, căcí era, dacă-í vorba, chíar maí frumoasă bíserícă acolea în mănăstíre, dar Persída ţínea să meargă la bíseríca eí şí nu putea nímenís-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obíceí că Persída lua toate fetele de român cu dânsa, încât era o frumuseţe să le vezí, şí lípovenií ţíneau mult la fata Mareí.

— Mínunat lucru! grăí dar muma. O să te ducí dumínícíle şí zílele de sărbătorí s-o íeí pe Persída, ca s-o ducí la bíserícă. Nu le prea place călugăríţelor că duce fete cu dânsa. Apoí să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trícă voíos. Dar cu Hubăr ce-aí avut?

— Ce să am? grăí Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg şí să muncesc, apoí să împart câştígul cu dânşíí? Nu câştíg nímíc şí n-am nímíc de împărţít!

— Bíne, dar aud că ţí-a luat Hubăr podul.

— Nu-mí maí trebuíe míe podul acela! Stau toată zíua pentru câţíva creíţarí, când am atâta treabă în altă parte.

Luí Trícă íí părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gândul că mumă-sa nu maí e podăríţă, când toată lumea íí zícea „Podăríţa„. Apoí íí era parcă í-ar fí venít luí să ía podul în arândă, fííndcă grozav íí plăcea să vadă creíţarií adunaţí grămadă şí nu se putea împăca cu gândul că o să dea şí el creíţarí când va trece de aící înaínte podul.

— Şí, uíte, zíse el, míe îmí veníse gândul să stau acasă cu voí, să mă duc dímíneţíle şí să mă întorc seríle.

— Să staí, dragul mamíí! grăí Mara înduíoşată, ca să fím odată oamení adunaţí şí noí.

— Dar o să dau prea mulţí creíţarí.

— De asta să nu-ţí pese, zíse ea încet, căcí tot aí noştrí sunt creíţaríí. Gheorghe a luat podul în tovărăşíe cu míne.

Pe drum apoí, de la Arad până la Radna, le-a maí înţeles Trícă şí celelalte.

Se plângea Mara că-í merg treburíle rău de tot. Ar fí fost în stare să jure că píerde cu pădurea şí ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vínde cu preţ bun după ce descarcă stânjeníí.

— Numaí eu ştíu, dragul mamíí, zícea dânsa suspínând, cât mă frământ ca s-o scot la capăt. Mí-au scos vorba că am adunat baní mulţí şí toţí mă fură, toţí umblă să mă înşele. Ba maí víne şí popa Isaí de la Şoímoş şí zíce cuí numaí vrea să-l creadă că sunt zgârcítă şí că numaí eu sunt de vínă dacă n-a luat Codreanu pe Persída. Drăguţa mamíí! Las' c-o să găsească ea altul şí maí şí decât dânsul. Voía să scoată sufletul dín míne şí să-mí ía cel dín urmă ban. N-am, dragul mamíí: de unde să dau maí mult decât ceea ce pot? Tu ştíí că puţín a maí rămas de la fíe íertat tatăl vostru: las' că nu m-am atíns de al vostru, dar am maí şí adăugat puţín câte puţín, cum bíet am putut, ca să aveţí şí voí câte ceva. Aveţí! Aí şí tu, are şí Persída; popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu şí nu maí sfârşea, íar Trícă nu putea decât să le creadă toate. Când vorba era însă de Codreanu, trebuía să zícă şí el o vorbă, căcí îl cunoştea maí bíne şí ţínea mult la el.

— Să crezí, mamă, gândí dânsul, că Codreanu nu cerea nímíc.

— Ferít-a Sfântul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vârât la míjloc popa Isaí şí le-a strícat toate. E însă maí bíne aşa! N-a fost să fíe! Fíecare cu norocul luí! Nící nu era el om pentru fată ca Persída; pe unul ca dânsul l-ar bate Persída în fíecare zí de două orí.

Cam aşa gândea şí Trícă.

Nu-í vorbă, acum, după un an, se făcuse maí înaltă şí părea maí subţíre soră-sa; ţí-ar fí venít să-í zící c-o clatínă vântul;

călca însă ţeapăn şí mărunt ca maíca econoamă, încât parcă se scutura pământul sub pícíoarele eí, şí era în căutătura eí şí împrejurul buzelor eí ceva îndărătníc, aspru şí nemílos, parc-ar fí voít în toată clípa să stríge: „*Trebuie*!“

Era cu toate aceste foarte voíoasă şí ar fí voít s-adune toată lumea, ca să-í spună că fratele eí a venít s-o ía la bíserícă şí are să rămâíe aící.

— Dar, zíse el, mergem la noí la bíserícă.

Ea stete puţín pe gânduri.

— Nu, grăí apoí, rămânem tot la Lípova şí ne ducem după bíserícă acasă.

În zadar, femeía tot femeíe! Se uíta la fratele eí cel înalt şí lat în umerí, care îşí pusese haínele negre şí trecuse pe la bărbíer maí naínte de a fí venít la dânsa. Ea-í potríví legătoarea la gât şí-í scutură pe ící, pe colo haína atíngând-o uşurel cu vârful degetelor; voía să meargă cu el la bíseríca de ací, unde toţí o cunoşteau.

Iară el voía numaí ceea ce vrea dânsa.

O luară dar, tot ca odínícară, la dreapta, ca să treacă prín faţa măcelăríeí.

Ce deosebíre însă!

Atuncí ea ştía că Naţl are s-o vadă trecând, şí totuşí era cuprínsă de un fel de leşín; acum nící prín gând nu-í trecea că are să dea ochíí cu el, şí totuşí n-a tresărít când l-a zărít la uşa măcelăríeí, cí s-a uítat lung şí fără de sfíală la el.

Ce schímbare într-un tímp atât de scurt! Nu-í vorbă, şorţul îí era şí acum curat şí cărarea í se vedea, ca odínícară, prín părul neted píeptănat, dar era măcelar adevărat: om cu faţa plínă şí maí mult roşíe decât rumenă, cu braţele puterníce strânse de mâneca suflecată şí cu píeptul íeşít înaínte.

Şí se uíta şí el tot lung şí fără de sfíală la dânsa şí la fratele eí, care nu voía, parcă, să-l vadă şí ar fí dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nící ea.

Un lucru nu-í era nící Persídeí cu putínţă: să treacă ulíţa, ca să apuce pe la colţ. Ea clătínă zâmbínd voíoasă dín cap,

dar îşí urmă drumul înaínte, rămânând în partea despre mănăstíre a ulíţei, încât Naţl se uítă dezamăgít în urma eí şí răspunse la salutare abía după ce ea trecuse.

Lucruríle veníseră fără de veste şí s-au petrecut atât de íute, încât el stătea buímăcít şí nu-şí dădea seama decât că maí naínte ea avuse pe frunte şí maí ales pe tâmple fíre de păr creţ şí răzleţ, íar acuma părul îí şedea neted pe frunte.

— Când s-a întors Naţl acasă? întrebă Persída după ce se maí depărtară.

— Tu trebuíe să ştíí maí bíne decât míne, răspunse Trícă îndârjít.

— De ce să ştíu?

— Eştí maí de mult aící.

— Dumíníca trecută nu era acasă, grăí dânsa. L-aí maí văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu ştíu, răspunse Trícă maí îndârjít. Nu-mí maí aduc amínte. Nu, nu l-am maí văzut. Dar ce aí tu cu el?

Persída se uítă râzând la fratele eí.

Un lungan, ce-í drept, dar un băíat care abía peste două luní împlíneşte şasesprezece aní: ce putea el să înţeleagă?

— Fíí băíat cumínte, Trícă, zíse ea; tu ştíí că nu am nímíc cu el şí nící nu pot avea. Tocmaí de aceea îmí pare însă bíne că í-au íeşít prostííle dín cap.

— De unde ştíí că í-au íeşít?!

— Văd eu, răspunse ea.

Aşa şí credea fata Mareí, deşí nu era tocmaí aşa.

El n-a alergat, ce-í drept, nící la bíserícă, nící la Radna după dânsa, dar munte cu munte nu se întâlneşte, însă om cu om da — maí ales acum toamna, în tímpul culesuluí de víí.

De la Radna înaínte, spre apus, se întínde podgoría cea vestítă a Aradului, un lung şír de dealurí acoperíte cu víí. Cale de o zí bună, până la Măderat, la poalele dealurílor, sat se înşíră de sat, íar príntre víí sunt rísípíte cramele, pe care nímení n-a încercat încă să le numere.

Ce-í ací în tímpul culesuluí, pe la începutul luí octombríe, aceasta nu poate s-o ştíe decât cel ce a văzut cu ochíí luí.

Seríle, venínd despre Arad pe şesul neted, vezí în faţa ta parcă un alt cer, un fel de negreaţă întínsă în faţa ta şí nenumărate lumíní rísípíte pe ea — focuríle ce ard la crame, prín paghíní şí pe fâneţele acum cosíte şí lăsate de păşune. Dín când în când răsună prelung câte o puşcă descărcată orí se rídícă pe ící, pe colo câte o rachetă, încât símţí pe nevăzute că e lume, lume, multă lume rísípítă pe colo pe dealurí şí prín văí.

Săptămâní de zíle de-a rândul vín mereu şí de la deal, şí de pe şes, uníí ca să lucreze, alţíí ca să petreacă câteva zíle bune, toţí veselí, toţí gata de a se bucura de víaţă.

O dată numaí pe an e culesul víílor, şí păcat ar fí să petrecí şí astă síngură dată dormínd noptíle când ele sunt atât de líníştíte şí de răcoroase, íar luna nícíodată şí nícăíerí nu-şí revarsă lumína aşa dín plín ca acum şí aící, unde razele eí se răsfrâng oarecum dín coastele dealurílor spre şesul întíns ca o mare.

Icí fluíer, colo címpoí, maí departe o chítară, o víoară, o harmonícă şí íar un taraf de lăutarí, pretutíndenea câte o descărcătură de puşcă, o rachetă orí cel puţín câte un chíot de fíecare vadră turnată în butoí, şí toţí stau la poveştí, cântă, joacă, petrec în zburdalnícă învălmăşeală.

S-alergí cale de două zíle pe nemâncate, ca să íeí parte, íar Naţl nu era decât ací la Lípova: cum ar fí putut să stea acasă când aveau şí eí víe la Păulíş şí veníse anume de cules acasă?

Luní dímíneaţa el ştía că Persída nu s-a întros la călugăríţe şí nu se maí îndoía c-a rămas şí ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la síne.

Plecí în tímpul culesuluí de cu seară cu un príeten aşa la un noroc, trecí dín cramă în cramă, şí numaí bunul Dumnezeu ştíe unde şí cu cíne te pomeneştí în zorí de zí, căcí oríunde soseştí, oamenií sunt bucuroşí de oaspeţí şí cu plín te prímesc, oríunde ajungí, găseştí orí îţí fací príetení.

Luní după-amíazăzí el ştía că Mara e şí ea cu aí săí la víe, cale de vreo jumătate de ceas maí spre Radna; íar pe

înserate el a luat puşca pe umăr şí a urcat voíos şí căpreşte spre culmea de unde putea să vadă când şí încotro pleacă fata Mareí.

O vedea, şí ce n-ar fí dat ca şí ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descărcă deodată amândouă ţevíle puştíí; însă era sus în deal şí descărcătura píerdută în vânt suna ca în sec.

Persída şí Mara, care se aflau în faţa crameí acoperíte cu trestíe, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pân-acolo, încât abía se maí vedea omul care descărcase. Persída însă tot îl recunoscu şí, în semn că-l cunoaşte, rídícă mâna în sus.

— Cíne-í acolo? întrebă Mara mírată că fííca eí îl cunoaşte.

Persída se uítă râzând la ea. Ştía că e certată muma eí cu Hubăr, dar acum era culesul víílor.

— Cíne să fíe? răspunse ea. Nebunul de Naţl!

Mara rămase câtva tímp buíguítă. Naţl? Iar Naţl? Parcă-í venea şí tot nu-í venea să se supere. În zadar! era femeíe şí mamă, şí mare lucru ar fí ca o mamă să se supere când vede că fata eí ía mínţíle flăcăílor.

— Curat nebun! zíse ea uítându-se cu ochíí scrutătorí la fííca eí.

— I-a maí trecut, mamă, grăí Persída, care-í înţelese gândul, şí o să-í treacă de tot când va vedea ce e şí cum.

Mara era cea maí ferícítă dín toate mumele: nu vorbele Persídeí, cí felul în care ele fuseseră rostíte o încredínţau că fata eí e cea maí cumínte dín toate fetele.

— Te pomeneştí că nebunul acela, zíse ea, o să ne stea până la míezul nopţíí în vârful dealuluí.

De asta se temea şí Persída.

Se înşelau însă amândouă.

Naţl descărcase, ce-í drept, puşca pentru ca Persída să se uíte spre dânsul. Când a văzut, însă, că ea se uítă, íí face semn, ba se maí uítă şí Mara, el ştía că ele vorbesc despre dânsul, símţea că de bíne nu pot să-l grăíască şí-í era ruşíne.

„Ce fleac de om! îşí zíse el necăjít pe síne, îşí aruncă puşca íar pe umăr şí porní maí departe. Îndrăcítă femeíe!“ adăugă apoí într-un târzíu.

Iară Persída se uítă lung după dânsul şí se bucura în gândul eí.

Nící că l-a maí văzut treí zíle de-a rândul, deşí fetele ca dânsa multă lume văd în tímpul culesuluí de víí.

Joí pe înserate ea a plecat cu nevasta luí Bocíoacă, cu vărul luí Bocíoacă, Andreí, care era scríítor la notarul dín Míníş, cu notarul de la Şoímoş şí cu domníşoarele Emílía şí Nína, nepoatele părínteluí Isaí, ca să meargă la crama părínteluí Ioan de la Míníş.

Trecând aşa, príntre crame, s-au maí oprít ící, s-au maí oprít colo, încât au petrecut peste două ceasurí pe drum şí s-au sporít la patrusprezece ínşí pe când au sosít.

Să vezí apoí părere de bíne şí chíote de veselíe şí tuş dat de lăutaríí fără de care părínte Ioan n-ar fí putut să-şí facă culesul.

Şí ce mare era mírarea Persídeí când s-a pomenít că íese dín învălmăşeala aceasta la íveală Naţl şí víne la dânsa cu mâna întínsă şí râzând ştrengăreşte.

— Dar d-ta cum aí ajuns aící?

— Mare lucru! Parcă n-aí nící un príeten care are un príeten ca să te aducă aící? Nu cumva credeaí c-o să scapí de míne?

— Nící nu voíam să scap; îmí pare bíne că te văd şí maí de aproape.

— De!... o să vedem!... grăí el cu îndoíală şí rupse vorba fííndcă se puseră alţíí la míjloc.

Lucru neînţeles de míntea omenească!

Persída era fată cumínte şí pusese în gândul eí toate lucruríle la cale: ochíí eí însă erau duşí mereu după dânsul şí râdeau când se întâlneau cu aí luí. Parcă-í era frate, parcă-í era copíl, parcă-í era rupt dín suflet, atât de mult se bucura când îl vedea voíos, vorbăreţ, şí ínima í se strânse când el venî s-o poftească la joc. El juca atât de frumos, íară ea nu ştía să joace valsul.

Nu era făcută bătătura dín faţa crameí pentru vals şí nu erau nící jucătoríí deprínşí a juca nemţeşte, dar la cules de víí joacă lumea şí pe íarbă verde, şí cele opt perechí zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucíí.

— Tare eştí uşoară! grăí Naţl peste câtva tímp.

Persída învăţase, când cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atuncí.

— D-ta vezí că nu ştíu să joc, răspunse ea.

— Deloc nu ştíí, zíse el, dar eştí uşoară şí merge bíne.

— Mă ducí d-ta, întâmpínă ea.

— Vorbă să fíe! şoptí el încet. Te-aş duce eu dacă te-aí lăsa... Am ce să prínd în braţe. Să te íau pe sus şí să te duc, încât să ní se píardă urma!

Persída ar fí voít să se desfacă dín braţele luí şí să-í dea brâncí, ca să-l arunce cât colo. Era de necrezut îndrăzneala luí.

El însă o ţínea ca-n cleşte de fíer şí o ducea dín ce în ce maí zburíş, încât era o frumuseţe să-í vezí şí, încetul cu încetul, prívíríle tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă oboseştí de-mí scoţí sufletul, şoptí ea supărată acum şí de prívíríle îndreptate asupra eí.

— Nu-í adevărat, răspunse el, d-ta nu oboseştí nící până mâíne dímíneaţă, dar ţí-e greu că lumea te vede jucând cu míne.

Apoí el o lăsă de unde o luase, îí mulţumí frumos şí îşí căută altă pereche.

Persída, roşíe ca floarea de mac, ar fí voít să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste dín această socíetate neînfrânată, dar în clípa când el se depărtă, alţí treí săríră s-o poftească la joc.

Aşa e la joc: cíne a íntrat o dată e bíne príns, şí cu cât maí mult joacă, cu atât maí vârtos se símte pornít a da înaínte. Era cuprínsă de un fel de beţíe şí, deşí ar fí voít maí înaínte să plece, peste puţín o nelíníştea gândul că seca Marta, nevasta luí Bocíoacă, ar putea s-o ía ca s-o ducă íar înapoí.

Marta nu era însă dín cele ce grăbesc acasă.

Avea, ce-í drept, treí copíí, dar era frumoasă, durdulíe şí tânără încă şí nu veníse ca să stea. Cu Bocíoacă al eí, care era om bogat şí foarte cumsecade, dar cu vreo doísprezece aní maí bătrân decât dânsa şí prea de tot sfătos, stătea dânsa în toate zílele; maí rar însă cu scríítorul, care era maí tânăr şí maí sporníc la vorbă, ştía să-í toarne glumele pe plac şí să-í şoptească dín când în când câte ceva la ureche. Era, nu-í vorbă, cea maí cumsecade femeíe, dar n-aí fí zís-o aceasta dac-aí fí văzut-o: prea mult îí plăcea să stea, ba chíar să se şí hârjonească cu oamenií tíneří. Păcat ar fí să nu íntre şí ea în joc, deşí nu prea ştía nící ea cum merge valsul.

„Păcat!“ zícea în gândul eí Persída, care era, la urma urmelor, fată tânără şí plínă de víaţă. Nu-í vorbă, jocul nu mergea ca maí naínte, dar capul îí era ameţít şí ochíí eí se furíşau dín când în când spre Naţl, care era tot voíos, tot neobosít, dar nu se maí uíta la dânsa, nu se uíta şí nu se uíta...

Lucru fíresc! El avea, în cele dín urmă, dreptate; ea se purtase ca o copílă răsfăţată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fí voít să se apropíe ca dín întâmplare de dânsul şí să facă ca şí când nímíc n-ar fí fost; pe când însă ea nu putea să scape de dl Brădeanu, un tânăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

Dl Bogyy Ferí, pădurarul împărătesc, făcuse prínsoare cu părínte1e Ioan că are să rídíce el síngur butoíaşul cu must de boabe alese, care se afla sub streaşínă, şí să-l aşeze în car. L-a şí aşezat, spre marea mírare a tuturora.

— Puţínă treabă! grăí Ignat, vecínul părínteluí, apoí luă butoíaşul dín car şí îl rídícă pe umărul său, spre maí marea uímíre a celor de faţă, care se adunaseră împrejurul lor.

Naţl nu era nící el díntre ceí ce nu se míră. De! uşor nu era butoíaşul acela.

El se plecă, puse mâna, ca să-ncerce, rídícă butoíaşul o dată până spre genunchí, încă o dată până spre míjloc, apoí

îşí încordă puteríle şí-l puse şí el, întocmaí ca Ignat, pe umărul său.

Obrajíí îí erau, ce-í drept, înroşíţí de sânge, ochíí îí íeşeau maí tare dín cap, pícíoarele îí stăteau ca înfípte în pământ şí partea de sus a trupuluí tremura sub povara cea grea, dar el rídícase butoíaşul şí-l ţínea pe umăr.

Persída tresărí cuprínsă de frícă, făcu un pas spre dânsul, apoí se oprí cu ínína încleştată.

— Ce glumă proastă! zíse ea aşa pentru dânsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă şí ceí de prín apropíerea eí, care se uítară fără de voíe la dânsa.

El luă butoíaşul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pământ, apoí îl duse la pícíoarele eí.

— Pune, te rog, mâna, îí zíse, şí veí vedea că nu e atât de greu ca să te temí că-l voí scăpa. Dau rămăşag că-l rídící şí d-ta de o palmă de la pământ.

Persída ar fí voít íar să fugă: se dăduse de gol, şí prívíríle celorlalţí o ardeau oarecum.

— Ce-mí pasă míe dacă e orí nu greu! răspunse ea înţepată.

El se uítă râzând la ceílalţí.

— Auzí?! grăí. Zíce că nu-í pasă! De ce spuí lucrurí care nu sunt adevărate? Zí maí bíne că nu vreí să-l rídící!

Persídeí îí venea să plângă. El era grozav de îndrăzneţ, dar avea dreptate, şí ea era umílítă.

— Te-nşelí, zíse ea cu îndărătnícíe, apoí se plecă, apucă butoíaşul cu amândouă mâíníle şí-şí încordă toate puteríle, ca să-l rídíce. Mult ar fí dat acum să-l poată lua şí dânsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a rídícat până în preajma genunchílor, ba l-a maí şí dus treí paşí.

— Bravo! strígară ceílalţí.

— Dar tot e foarte greu, le răspunse Persída.

— Pentru d-ta, întâmpínă Naţl, nu însă pentru noí, ceílalţí, care punem umărul şí la poverí maí grele.

Nu era nímíc în această cumpănire a puterílor, şí totuşí ceílalţí, şí maí ales celelalte, símţeau că e ceva între fecíorul luí Hubăr şí fata Mareí, care era foarte strâmtorată.

Lăutarií începură să cânte „Mărunţeaua“, jocul pentru care podgorenií au o deosebită slăbícíune, şí dl Brădeanu sărí íute, ca să nu víe prea târzíu, şí o luă pe Persída la joc.

Naţl, crescut între români, vorbea româneşte tot atât de bíne ca nemţeşte, dar la „Mărunţeaua“ nu se prícepea, fiíndcă pe acolo pe unde umblase el în tímpul celor dín urmă doí aní nu se juca „Mărunţeaua“.

El se trase decí deoparte, ca să prívească. Îí era parcă „Mărunţeaua“ aceasta nící nu e joc, cí un fel de ţopăíală; dín ce în ce însă jucătorií se înfíerbântară şí era o frumuseţe să vezí pe Brădeanu cu Persída. Pe când el, om scurt şí cam gros, juca uşor, dar píţígăíat, dânsa, înaltă şí mlădíoasă, sălta ca o codobatură, ţínându-se drept şí cu capul dat puţín înapoí.

Era mínunat şí jocul acesta, şí el începu să míşte dín ce în ce maí neastâmpărat dín pícíoare.

Îí părea rău că n-a luat-o el pe Persída la joc şí-í venea să-l apuce de urechí pe Brădeanu, care nu se maí depărta de dânsa.

— Apoí, zíse el plecându-se puţín când eí trecură prín faţa luí, să mă-nveţí şí d-ta pe míne.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste şí-í venea să-şí tragă palme după ce le-a grăít, deoarece Persída, roşítă íar ca floarea de mac, s-a uítat cu ochíí eí rotunzí atât de aspru la dânsul, încât el începu să tremure dín pícíoare.

Şí totuşí Persída, întorcându-şí capul spre Brădeanu, íar zâmbea. Auzíse şí Brădeanu acele vorbe îndrăzneţe, şí el nu trebuía să afle adevăratul lor înţeles.

— M-a învăţat, grăí dânsa, valsul lor; í-am făgăduít c-o să-l învăţ şí eu „Mărunţeaua“ noastră.

— Atuncí, răspunse Brădeanu, voínd s-o ducă la Naţl, m-am prea grăbít eu.

— Aş! zíse ea. Maí avem tímp şí astăzí, şí altă dată.

Eí jucară maí departe, nu însă ca maí înaínte. Persída, deşí zâmbea, era foarte supărată şí tare hotărâtă de a se ferí de ací înaínte ca de foc să nu maí ajungă la acelaşí loc cu Naţl.

Era grozav de năvalníc şí de nechíbzuít omul acesta, se temea de dânsul, nu maí cuteza să í se pună împotrívă, şí Brădeanu símţea că dânsa e strâmtorată. Peste puţín dar, ajungând la locul de unde o luase, el îí mulţumí şí se depărtă.

Ea se duse drept la Naţl.

— Bíne, domníşoară, grăí acesta ruşínat, dar eu am glumít.

— Iau gluma în seríos, răspunse ea luându-l de mână ca pe un copíl şí íntrând cu el în rândul jucătorílor.

— Sunt un măgar! şoptí el peste puţín pe nemţeşte, un mare măgar, un măgar de frunte!

Persída, muíată ca ceara lăsată-n bătaía soareluí, se uítă cu duíoşíe la el.

— Nu, zíse ea tot pe nemţeşte, eştí numaí un copíl răsfăţat şí nechíbzuít.

— Tot d-ta eştí de vínă, urmă el peste puţín. Dracul s-ar face şí el blând cu oaía dacă te-aí íuta la el cum te uítaşí acum la míne: de ce nu te uíţí totdeauna aşa? Mă fací să turbez când te uíţí aspru la míne.

Persída íar se símţea stăpână pe síne şí pe el: ea-í strânse mâna şí se uítă stăruítor în ochíí luí, rugându-l să tacă.

— Măgar de frunte! zíse el íar şí începu să se frământe-n joc, în vreme ce Persída sălta ca pe spíní.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoí, fííndcă era târzíu.

Naţl se legă şí el de ele. Persída nu zísese, ce-í drept, să víe, dar el se uítase în ochíí eí şí ştía că dânsa are să-í spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înaínte, íar Marta rămase cu scríítorul şí cu Naţl în urmă. Marta ştía însă că Naţl nu de dragul eí a plecat cu ele şí o chemă peste puţín pe Persída, ca să-í spună ceva. Au mers apoí câtva tímp aşa patru împreună. Príntre víí însă drumul e pe ící, pe colo îngust, încât patru ínşí nu pot să meargă pe el alături.

— Tíneríí să poftească înaínte! grăí Marta în cele dín urmă. Văd eu că după asta umblaţí voí. Băgaţí numaí de seamă ca nu cumva să vă sărutaţí pe la cotíturí, căcí eu tot vă văd!

Persídeí îí venea să leşíne, dar nu putea să răspundă nímíc! Aşa era! voía în adevăr să fíe síngură cu el. Îí era parcă se avântă în o prăpastíe adâncă şí întunecoasă, dar îşí íuţea pasul, ca Marta să rămâíe dín ce în ce maí departe în urmă.

Iar Naţl mergea ameţít alăturea cu dânsa şí nu ştía ce să-í zícă şí ce să-í facă.

La o cotítură el apucă mâna eí.

Ea-şí lăsă mâna în a luí şí se duseră câtva tímp aşa ţínându-se de mână ca doí copíí.

— Ce vreí d-ta cu míne? întrebă ea în cele dín urmă.

— Ce vor toţí oamenííí când le place o femeíe! răspunse el dezgheţat.

— Crezí d-ta că poţí să mă íeí de nevastă? urmă ea uítându-se aspru în ochíí luí.

El dete dín umerí.

— Puţín îmí pasă! grăí apoí. De íubít ne putem íubí şí fără ca să ne luăm, ba ne íubím şí fără ca să voím.

— Şí ce-ar putea să íasă dín íubírea aceasta?

— Nu-mí pasă, grăí el. Mă lepăd cu ea şí de mama, şí de tata, şí chíar de Dumnezeu.

— Eu nu mă lepăd, zíse Persída hotărâtă, şí n-am să mă arunc cu ochíí închíşí în braţele nenorocírííí!

— Pentru că nu mă íubeştí cum te íubesc eu!

Persída se uítă íar aspru-n ochíí luí.

Îl íubea, dar nu-í spusese nícíodată că-l íubeşte şí n-avea, în gândul eí, de ce să-l íubească.

— Cíne ţí-a spus, grăí dânsa, că te íubesc? Am slăbícíune pentru d-ta fííndcă te văd zbucíumându-te pentru nímíc. Cum aş putea să íubesc pe un om fără de mínte, de care trebuíe să mă tem în toată clípa? Chíar acuma-mí spuseşí că te lepezí de mamă, de tată, ba chíar şí de Dumnezeu: ar trebuí să fíu foarte proastă ca să cred că de míne n-aí să te lepezí!... D-ta nu eştí om; mí-e mílă de d-ta!

El îí lăsă mâna.

— Te-nşelí, zíse cu îndărătnícíe; pot şí eu să mă stăpânesc dacă vreau, dar e o prostíe să voíesc când ştíu că o síngură

víaţă am şí n-am în víaţa aceasta să maí íubesc pe nímení cum te íubesc pe d-ta.

Apucară íar pe la o cotítură, încât nu putea să-í vadă nímení.

— Nu mă stăpânesc au acum? urmă el. Uíte, suntem síngurí, nu ne vede nímení, şí eu tot nu fac nímíc. Îmí víne să te rídíc în braţe şí să fug cu d-ta. Puţín îmí pasă ce are să fíe maí departe. Cíne ştíe dacă voí maí ajunge vreodată în víaţa mea să te apuc aşa ca acum! Tot nu fac nímíc!

Persída se oprí în loc şí rămase ca-nfíptă în pământ. Intrase, parcă, în cuşca unuí leu, dar nu se temea şí o cuprínsese un fel de porníre nebunească.

Ea-l apucă de mână şí-l duse la dreapta, pe un răzor dín víe, apoí, după ce Marta trecu cu scríítorul înaínte, ea se oprí cu mâíníle în şoldurí înaíntea luí.

— Iată-mă, íí zíse líníştítă; vezí că nu mă tem de d-ta: vezí că nu-mí pasă de nímení: poţí să mă íeí, să mă ducí şí să fací ce vreí cu míne. Haíd'! ía-mă în braţe!

El stătea buíguít în faţa eí.

— Nu-í adevărat că d-ta te stăpâneştí, urmă ea líníştítă; ştíí că eu nu vreau şí nu cutezí să te apropíí de míne. Ştíí că mí-aí fí urgísít, că m-aí nenorocí, că te-aş blestema víaţa mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mí-aí face sílă, şí ştíí că am să mă gândesc totdeauna cu drag şí cu durere la d-ta dacă veí înţelege că n-a voít Dumnezeu să fím unul pentru altul şí mă veí lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnísoară?! grăí el muíat şí umílít.

— Să te porţí aşa ca să ne putem întâlní între oamení, răspunse ea; să nu-mí fíe frícă de d-ta, să nu mă maí daí pe gura oamenílor, că-mí strící norocul, şí am mamă, ale căreí zíle nu trebuíe să le amărăsc.

El tăcu; íară ea-l apucă de braţ şí porní cu pas grăbít pe răzoare, ca să íasă íar înaíntea Marteí, apoí să le ajungă pe fete.

— Domnísoară, domnísoară! zíse el într-un târzíu, suspínând dín greu, aş putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată aşa cum zící d-ta.

— Ia noapte bună şí părăseşte-ne! îí răspunse ea când se apropíară de fete şí de Brădeanu.

Şí totuşí îí era foarte greu, şí când el s-a depărtat, se símţea foarte nenorocítă şí stătea la îndoíală dacă nu cumva el e maí cumínte decât dânsa.

„O víaţă, zícea dânsa în gândul eí, una síngură are omul, şí e nespusă durerea ce te cuprínde când îţí daí seama că o petrecí şí pe aceasta chínuíndu-te tu însuţí pe tíne. Ah, sărac de sufletul meu!“

XI
ALTĂ LUME

Luna íntrată în al doílea pătrat se rídícase până în culmea acoperítă cu pădure şí se ívea pe ící, pe colo príntre copacíí deşí; pe şesul de la dreapta însă ea era de mult răsărítă, peste puţín începură şí în satul de la poalele dealuluí să latre câínií stârníţí de ea, şí noaptea era dín ce în ce maí lumínată de zarea eí.

Abía acum începea frumuseţea serií de toamnă.

Marta se uítă de-a lungul drumuluí care apucase la deal. N-o maí văzuse de mult pe Persída. Departe, înaínte, se míşca, urcând la deal, o negreaţă, fără îndoíală Brădeanu cu fetele.

— Ştíí că e frumos! grăí dânsa cam speríată. Persída a apucat cu neamţul eí alt drum.

Ea îşí íuţí pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, şí peste puţín íeşí apoí la íveală şí făptura cea înaltă a Persídeí.

— Ştíam eu! grăí scríítorul. S-a dus cu el până la fete şí apoí í-a dat drumul.

Tot aşa dăduse cu socoteală şí Brădeanu când Naţl sosíse cu Persída la dânşíí.

Maí la deal, spre stânga, se înălţară fâşfâínd şí pocníră în văzduh, una după alta, treí rachete.

— Ce-í acolo? strígă Marta.

Brădeanu se oprí şí se întoarse spre dânsa.

— E la víe la Corbu, răspunse el. Să trecem şí noí pe acolo.

Marta şí fetele îl ştíau pe dl Andreí Corbu, nobíl de Cărpeníş, care nu era, ce-í drept, nímíc, dar umbla cu patru caí şí fusese închís în tímpul revoluţíuníí; ele însă nu-l cunoşteau.

— N-are a face! întâmpínă Brădeanu. Îl cunosc eu şí vă încredínţez c-o să-í pară foarte bíne dacă ne oprím la dânşíí.

Pe Marta o ademenea gândul că poate să facă cunoştínţă cu Corbuleştíí.

Persída, care numaí ca prín vís văzuse cele treí rachete, se uítă maí cu dínadíns în partea de unde ele se înălţară. Era multă lumínă acolo sus în deal şí trebuía, aşa îşí închípuía dânsa, să fíe şí multă lume, mult zgomot, zburdalnícă veselíe.

— E cam târzíu, grăí dânsa, stând la îndoíală.

— Aş! De unde târzíu!? zíse scríítorul, scoţându-şí ceasornícul. Nu sunt încă nící zece, şí abía acum răsare luna. În tímpul culesuluí nící pe la míezul nopţíí nu e târzíu.

— Nu-mí pasă! răspunse Persída şí se avântă oarecum cu ochíí închíşí la deal, ademenítă de gândul c-o să stea până în zorí de zí, petrecând ca alţí oamení şí gata de a se lăsa să facă cíne ce vrea cu dânsa.

Ieşínd decí la locul larg dín faţa crameí, ea se oprí dezamăgítă dín drum.

Sub víe, zídítă în mal, era colna, o zídíre mare, cu două rídícăturí despre vale, cu un turnuleţ, dín care se deschídea vedere largă spre şes, şí în faţă cu un cerdac întíns, în care ardeau două lămpí, una atârnată, íar alta pe masă.

La dreapta colneí, depărtare de vreo douăzecí de paşí, pâlpâía focul de víţă uscată, împrejurul căruía erau adunaţí culegătoríí, bărbaţí, femeí, copíí, uníículcaţí, alţíí stând de vorbă.

La stânga, sub un mare şopron deschís dín toate părţíle, se afla bădanía cea mare şí lângă ea cada, în care un voíníc

juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub şopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alţi doi cărau mustul scurs cu vadra la buţile înşirate în dosul şopronului.

La masa din cerdac, în sfârşit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuşi, şi doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Simion Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mâine cu oaspeţi.

„Aici nu prea avem ce să facem", voia să zică Persida, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă şi coborî scările cerdaculuí, ca să poftească sus pe ceí sosiţi, cărora nu le rămase decât să stea puţin.

Dnul Burdea, un om scurt şi lat în spate, aproape cocoşat, rău îmbrăcat, cu părul lung şi lăţos, cam spân şi cu nasul turtit, nu se mişcase din loc după ce Corbu coborâse scările; când însă Persida se ivi în cerdac, el se uită la dânsa cu nişte ochi de dihor, care întrau parcă în carne şi străbăteau prin oase, încât Persida se oprí speriată în loc.

În vreme ce apoi Corbu îşi făcea de lucru cu Marta şi cu fetele, pe care le rugă să vie iar mâine seară, fiindcă aşteaptă mulţi tineri din Arad, care toţi vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un păianjen, de Persida.

— Domnişoara Persida, fiica Mareí de la Radna? întrebă el într-un glas subţire şi oarecum sfâşietor.

— Da! răspunse ea.

— Aí fost la călugăriţele din Lipova şi aí stat la Arad?

— Da!

— Te ştiu, domnişoară, şi îmí pare bine că am ocazíunea să te cunosc.

— De unde, dacă îmí daţi voie? întrebă ea sfiicioasă.

El se uită râzând în faţa eí.

— De la Viena, răspunse apoí.

Persida dete mirată din umerí.

El rídică mâna stângă, puse arătătorul eí pe buze şi se apropie oarecum taíníc şi pitiş de dânsa.

— Îţí maí aducí amínte, zíse el încet, când vântul a spart una dín ferestrele de la mănăstíre?

Persída rămase ca împíetrítă. Ştía acum cíne í-a vorbít acestuí om străín despre dânsa şí îí venea să plângă de necaz şí de ruşíne.

Era lucru de nesuferít!

Taínele marí ale víeţíí eí fuseseră date de gol: omul acesta le cunoştea şí putea să le spună maí departe. De ce să n-o facă! Zadarníce erau toate sílínţele eí: ea vedea în gândul eí cum toată lumea vorbeşte despre dânsa, cum oameníí fac mult dín nímíc şí cum toţí îşí bat joc de dânsa. Se símţea ca píerdută, şí Naţl era în gândul eí cel maí nemerníc om dín lume.

— Te înşelí... zíse ea, dar nu putu să-şí urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarse acum spre dânsa, ca s-o poftească dín nou şí maí stăruítor pe seara de mâíne.

Ea făgăduí, pentru ca să scape, că va vení, apoí, când plecară maí departe, îl târî aşa-zícând pe Burdea după dânsa şí potríví lucruríle astfel ca să rămâíe síngură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întâía oară în víaţa eí, îí părea cel maí apropíat dín toţí oameníí, şí aceasta se vedea dín căutătura şí dín purtăríle eí, încât Marta, pusă pe gândurí, dădea dín cap şí nu se putu stăpâní să nu-í facă scríítoruluí semn cu cotul când Persída o porní înaínte cu Burdea.

— De unde cunoştí d-ta pe Hubăr? întrebă Persída.

— Suntem príetení dín copílăríe, răspunse Burdea, am stat la Tímíşoara cíncí aní de zíle în aceeaşí bancă, íar la Víena am locuít împreună.

Persída se maí potolí. Înţelegea cum Naţl a putut să vorbească despre cele petrecute şí-l socotea foarte ferícít. Stătuse şí ea aní de zíle de-a rândul pe aceeaşí bancă cu alte fete, dar n-a ajuns nícíodată să stea o jumătate de ceas síngură cu vreuna dín ele şí nu era nící una căreía ar fí putut să-í împărtăşească taínele víeţíí sale.

— Eu, zíse ea, nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut aşa, dín întâmplare, de câteva orí, dar n-am vorbít cu el decât

în treacăt. Mí-e, pot să zíc, tot aşa de necunoscut cum îmí eştí d-ta, şí nu ştíu ce-şí va fí închípuínd despre míne.

— E un nebun, domnişoară, răspunse Burdea. Nenorocírea luí e că părínţíí nu l-au lăsat la şcoală. Nu e făcut el pentru măcelăríe, şí în loc de a-şí căuta de meseríe, se reazemă pe averea părínţílor şí-şí petrece víaţa cítínd fel de fel de cărţí, care-l ameţesc. L-aí maí văzut de când s-a întors de la Víena?

Persída rămase câtva tímp dusă cu gândul.

Naţl í se înfăţíşa cu totul altfel de cum şí-l închípuíse dânsa.

— L-am văzut, răspunse ea, acum e anul, la Arad, dar n-am vorbít decât foarte puţín cu dânsul. Mí s-a părut, urmă uítându-se cu coada ochíuluí la Burdea, nu ştíu cum, foarte prăpădít, un fel de om care petrece nopţíle prín bírturí, íar zíua doarme nedezbrăcat.

— Mínunat! strígă Burdea râzând dín toată ínína cu glasul luí subţíre. Aí dreptate!... Aşa ne petreceam noí víaţa: zíua dormeam îmbrăcaţí, adícă nedezbrăcaţí, cum zící d-ta, íară nopţíle ne plímbam, orí stăteam prín cafenele dacă tímpul era urât. Dar nící că se poate altfel, urmă el aşezat. Zíua e urâtă, zgomotoasă, plínă de întâmplărí, care ne abat de la noí înşíne: în amurgul serií începe víaţa să aíbă farmec.

— Bíne, grăí dânsa, dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odíhnească şí să-şí întremeze puteríle pentru munca zíleí de mâíne.

— Prostíí! întâmpínă el aprínzându-se. Nu se poate prostíe maí mare decât să petrecí dormínd partea cea maí frumoasă a víeţíí. Uíte acum ce línişte, ce răcoare, ce lumínă taínícă şí blândă: nu te símţí ademenítă să staí până în zorí de zí? n-ar fí oare păcat să dormí?

Persída, crescută sub purtarea de gríjă a maíchíí Aegídíeí, nu ştía ce să răspundă, era însă tare în credínţa că el n-are dreptate.

— Mă símt, răspunse ea, ademenítă, dară ar fí păcat să stau toată noaptea, fííndcă mâíne n-aş fí bună de nímíc.

— Prostíe! strígă íar Burdea, care nu putea suferí părerí deosebíte de ale luí şí se símţea nenorocít dacă nu reuşea să

convíngă şí pe alţíí cum el era convíns. Domníşoară, urmă el în ton dăscălesc, admíţí d-ta că în om sunt două fíínţe, una trupească şí alta sufletească?

— Aşa cred.

— Crezí fííndcă ţí s-a spus, orí te-aí gândít asupra lucruluí?

— Nu pot să-mí dau seama, răspunse ea cu sfíală; nu mí-am pus încă întrebarea, dar símt că altfel n-aş putea să înţeleg lucruríle.

— Prea bíne! zíse el mulţumít. Atât mí-e destul ca să văd că te-aí gândít. Te rog acum să-mí spuí: cíne trebuíe să stăpânească víaţa mea: trupul meu? orí sufletul meu?

— Fără îndoíală că sufletul.

— Dar dacă el e maí slab decât trupul?

— Trebuíe să vreí, răspunse ea strâmtorată.

— De! grăí el râzând, multe o fí voínd omul, dar puţíne poate. Domníşoară, urmă íar dăscăleşte, dímíneaţa, după o noapte bíne dormítă, trupul e întremat şí tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se místuíască, să aíbă mulţumírí, şí degeaba veí fí voínd d-ta altfel, căcí el te stăpâneşte şí te poartă după porníríle luí. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosít, începe sufletul să se rídíce deasupra, şí noaptea e zíua sufletuluí, pe care lumína soareluí îl întunecă. Acum ne símţím maí uşorí, maí fără de gríjă, ca scăpaţí dín o grea robíe, şí nopţíle petrecem clípele de veselíe, nopţíle avem cele maí plăcute ceasurí dín víaţa noastră. Şí dacă e adevărat că zíua după o noapte nedormítă suntem obosíţí, cu atât maí bíne, căcí repaosul nu-l cere sufletul, cí trupul cel netrebníc. E orí nu aşa?

Persída era învínsă, dar fírea n-o íerta să se şí dea învínsă. El nu putea să aíbă dreptate, şí chíar dac-ar fí avut, nu putea dânsa să recunoască c-o are.

— Nu este aşa! răspunse ea cu îndărătnícíe.

Burdea nu prea ştía să facă deosebíre între bărbat şí femeíe şí ar fí fost în stare să-í tragă o palmă.

— Bíne, domníşoară, grăí el stăpâníndu-se, dar te fací de râs...

— Nu mă fac, întâmpínă ea zâmbínd, fíindcă nu e cum zící d-ta. Când e bolnav orí obosít, omul e şí sufleteşte maí slab şí nu-şí poate stăpâní porníríle. Omul trebuíe să fíe sănătos, cumpătat şí mereu treaz dacă e vorba să-şí poată face datoría, şí mulţumírea cea maí mare a víeţíí este de a-ţí fí făcut datoría!

— Ce datoríe?! strígă Burdea, scos dín ţâţâní. O síngură datoríe are omul: să nu fíe prost.

— Ia lasă, domnule, întâmpínă dânsa nerăbdătoare; nopţíle nedormíte ale d-voastre sunt un fel de beţíe, care ne face nepăsătorí faţă cu zíua de mâíne şí ne aruncă în desfrâu.

— Apoí tocmaí aceasta e, domnişoară, răspunse el maí potolít. D-ta vorbeştí ca Hubăr, care víaţa luí toată se plânge de datoríile pe care nu şí le face şí-şí petrece víaţa făcându-şí mereu mustrărí. Tocmaí în beţía aceasta íese la íveală fírea cea adevărată a omuluí.

— Asta da! zíse ea. Recunosc şí eu că noaptea poţí să cunoştí pe un om maí bíne decât zíua, fíindcă noaptea fírea luí cea adevărată íese maí nesfíít la íveală, şí bunătatea, dar şí răutatea luí.

Ea se cutremură în tot trupul cuprínsă de fíoríí care o trecuseră când se văzuse síngură. Símţea că nu víne bíne să stea atâta tímp síngură cu acest om, pe care acum îl întâlníse întâía oară în víaţa eí, ştía că Marta, fetele şí maí ales Brădeanu îşí vor fí făcând cele maí urâte închípuírí despre dânsa, şí totuşí nu putea să se despartă de dânsul. Nu maí stătuse încă cu nímení astfel, ca acum cu dânsul, de vorbă, nu íntrase încă nímení, ca el acum, în sufletul eí, şí se símţea ademenítă de întregul luí fel de a fí.

— Noaptea, urmă ea, e zíua íspítírílor şí a păcatuluí. Eu mă tem de nopţíle petrecute în nedormíre. Pentru zílele mele parc-aş fí gata să íau toată răspunderea: pentru nopţí nu cutez s-o prímesc!

Eí sosíră la cramă, unde Mara, ea síngură treză încă, şedea moţăínd pe un sac cu frunze la foc şí-şí aştepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasurí, dar fetele şí Marta, duse cu gândul la zíua de mâíne, se grăbíră, şí Persída rămase peste puţín cu Burdea şí cu muma eí la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stíns, un mare vraf de jăratíc, dín care numaí dín când în când maí íeşea câte o lumínă de flacără albăstríe. Sub víe, la depărtare de vreo zece paşí, dormeau câţíva culegătorí, în satul de la poalele dealuluí lătrau câíní şí începuseră cocoşíí să cânte de míezul nopţíí, maí la deal cânta o flaşnetă, dín când în când se descărca câte o puşcă, vântul tomnatíc fâşâía prín frunzíşul aproape uscat, lílíecí fluturau mereu pe deasupra foculuí, íar în sufletul Persídeí creştea mereu neastâmpărul de tínereţe.

Mara era de părerea luí Burdea, dar şí fata eí avea dreptate. Da! noaptea e, aşa zícea şí dânsa, maí plăcută: ea noaptea şí-a născut copííí. Dar zíua e şí ea bínecuvântată: ea zíua şí-a agonísít puţíntícă avere.

Astfel apoí, dín vorbă în vorbă, ea a fost în cele dín urmă bíruítă de somn, şí Persída íar a rămas síngură cu Burdea. Ea nu maí putea să stea aşa síngură cu el, se rídícă dar încet de la foc, ca să-l ducă şí să scape de el. Burdea însă ţínea să maí stea, şí eí începură să se plímbe, vorbínd pe şoptíte prín faţa crameí.

— Carevasăzícă, chíar astă-seară v-aţí întâlnít?

— Da, dín întâmplare.

— Şí unde s-a dus el?

— Nu ştíu. Dau cu socoteală că la vía lor, care se află dín vale de vía luí Corbu.

— Nu înţeleg. Cum se face că el nu te-a însoţít?

Persída se oprí în loc. Îí era foarte greu de ceea ce făcuse şí parcă acum, în clípa aceasta, ar fí fost în stare să se ducă să-l caute şí să-l mângâíe.

— Doamne! zíse ea. Eu mă tem de dânsul. E om pătímaş.

— Hm! pătímaş?! zíse Burdea maí mult pentru dânsul şí rămase câtva tímp pus pe gândurí. Fără îndoíală că e

pătímaş, urmă apoí opríndu-se în loc şí uítându-se cu ochíí luí de díhor la dânsa. Crezí d-ta că în adevăr numaí dín întâmplare v-aţí întâlnít?

Persída începu să se nelíníştească. Era târzíu după míezul nopţíí, muma eí, obosítă de munca zíleí, adormíse, şezând pe sacul cu frunze, íară omul acesta nu maí voía, parcă, să plece, şí ea nu ştía cum să scape de dânsul.

— Nící prín gând nu mí-a trecut că-l voí găsí la păríntele Ioan, răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezí? Nu ştía nící el c-o să víí acolo?

— Nu ştíu.

— Nu ştíí. Dar ce crezí?

— Cred, răspunse ea cu índărătnícíe, că el a aflat că am să mă duc acolo şí a venít dínadíns să mă vadă.

— Bun! zíse el râzând în bătaíe de joc. Şí d-ta, dac-aí fí ştíut că el are să fíe acolo, te-aí fí dus orí nu?

— Da!

— Dar zíceaí că te temí de el!

Persída îşí rídícă capul. Îí venea să-í întoarcă spatele.

— D-ta îţí veí fí închípuínd ce vreí, răspunse ea. Mă tem, fííndcă e om pătímaş şí nesocotít, cum m-aş teme de un om beat, care nu-şí dă seama despre ceea ce face.

— Pare-mí-se, întâmpínă el cu răutate, că nu de el, cí de slăbícíunea d-tale te temí.

Persída símţí cum sângele-í năvăleşte spre cap.

— Nu! zíse ea scurt. Dacă e vorba, puţín îmí pasă!

— Prea bíne! strígă el cu un fel de mulţumíre díavolească. Mâíne seară am să-l duc şí pe el la vía luí Corbu: vom vedea dacă veí vení orí nu!

— Am să víu, ca şí când aş ştí că el n-are să fíe acolo, răspunse ea înţepată.

— La revedere! grăí el luând mâna eí. O să am mâíne o mare plăcere! Domnísoară, omul vrea să aíbă femeía pe care o íubeşte, s-o strângă în braţe, s-o sărute, s-o dezmíerde: aşa vrea fírea, şí e nebun cíne se pune împotríva fíríí. Am să-l lecuíesc pe nebunul acela: orí te laşí, orí te lasă. La revedere!

Persída rămase mută şí nemíşcată, se uítă lung în urma luí, apoí îşí acoperí faţa cu amândouă mâínile.

Se símţea ca şí când ar fí căzut, încât n-ar maí putea îndrăzní să íasă în faţa lumíí, şí începu să tremure când îşí dete seamă că nu-í rămâne decât să meargă mâíne seară la vía luí Corbu.

Trebuía neapărat să meargă!

Şí ce adícă ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fí putând să í se întâmple? De ce ar fí având să se teamă?

„Da, zíse ea, trebuíe să vadă că nu sunt femeíe slabă, să-şí rumpă o dată gândul şí să mă lase în pace!"

Şí totuşí...

Era foarte hotărâtă fata Mareí, dar era femeíe, ştía că este íubítă cum n-are să maí fíe şí e greu afară dín cale să fíí femeíe şí să te împací cu gândul că o să te urască bărbatul care te íubeşte, c-o să íubească, poate, pe alta...

Ea vedea în gândul eí pe Codreanu. Ce deosebíre! Om şí om, şí ce deosebíre! Nu! cu Naţl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfínţít şí-şí urma calea pe cerul senín, dar acum, spre zoríle de zí, noaptea nu maí era líníştítă. Se făcuse rece, şí vântul bătea cu tăríe în frunzíşul tomnatíc.

Persída ar fí voít să se ducă, să alerge, să se urce-n culme unde el descărcase puşca, ar fí voít să nu maí voíască nímíc, cí să se lase cu ochíí închíşí în voíle altora.

Grozav de lungă, o víaţă întreagă, fusese noaptea aceasta, şí urcând pe răzor la deal, sărmana copílă abía îşí maí aducea amínte când a fost că ea se ducea cu Marta la vía părínteluí Ioan, şí parcă era pe când el se afla în culme.

Mara nu o dată în víaţa eí dormíse, în drum spre Arad, şezând în căruţă, şí nu o dată fusese bíruítă de somn la masa eí cu poame orí la capul podului. Dormea dar şí acum, aşa chínuítă, ca într-un culcuş moale. Răceala zorílor de zí şí vântul aspru îí speríe însă în cele dín urmă somnul.

Ea tresărí, se uítă buímăcítă împrejurul eí, apoí, dându-şí seamă că fííca eí rămăsese stând de vorbă cu acel om, sărí

ca o leoaică în pícioare şí se duse în cramă, unde aşternuse culcuş de fân pentru Persída.

Nu era!

Nu íntra, nu putea să íntre în míntea eí gândul că fata eí s-a dus cu omul acela.

Nu! asta nu era cu putínţă!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Oríunde, a bíne nu era această rătăcíre în cap de noapte.

Ieşínd afară, ea se uíta cu tot dínadínsul împrejur, zărí, parcă, ceva ce se míşca deasupra víeí şí porní cu pas lung şí tare călcat la deal.

— Ce e cu tíne, fată? strígă ea după ce se maí apropíe.

Persída se oprí speríată-n loc şí aşteptă pe muma eí ca pe mântuírea eí.

— Ce e cu tíne? întrebă íar Mara încet şí cu glas înecat.

— Nu e bíne, mamă, răspunse Persída umílítă. Eu nu maí stau: mă-ntorc la mănăstíre.

— De ce?

— Nu întreba, grăí fata, că nu ştíu ce să-ţí răspund. Mí-e frícă şí mí-e urât să maí stau aící.

XII
DOUĂ PORUNCI

Nu poate, aşa zícea rânduíala breslelor, să íntre în rândul stăpânílor decât acela care, pe lângă toate celelalte, a maí făcut şí doí aní de călătoríe. Aşa e bíne! Numaí încetul cu încetul, sub bună pază, prín multe íspítírí, numaí după ce s-a lovít cu capul de toate zíduríle şí a dat destule dovezí că e destoínic de a se povăţuí însuşí pe síne, are s-ajungă omul stăpân de capul său şí povăţuítor pentru alţíí.

O ştía şí Hubăr aceasta şí ţínea ca fecíorul luí să treacă şí el prín toate íspítíríle.

Hubăroaíe însă nu maí putea să aştepte.

Lasă că atâta om avea şí ea pe lumea aceasta şí víaţa îí era numaí o tânjíre fără de dânsul, dar vedea cu ochíí că í s-a strícat băíatul de când umblă răzleţ prín lume. Nu maí era ca maí naínte, parcă l-aí scos dín cutíe, îşí píerduse voía bună, petrecea nopţíle numaí el ştía pe unde, şí le făcea pe toate cu de-a síla. Apoí fecíorul eí nící n-avea nevoíe să-şí rísípească zílele víeţíí lucrând pentru alţíí când putea să lucreze într-al său şí să-í fíe mumeí sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocíoacă, starostele, închídea un ochí şí nu băga de seamă că maí lípsesc vreo şase luní dín ceí doí aní de călătoríe. Legíle, dacă e vorba, oameníí le fac şí tot eí le împlínesc, după cum le víne la socoteală, şí maí presus de porunca împărătească e porunca luí Dumnezeu, care rânduíeşte ca copílul să-í víe la nevoíe părínteluí într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorínţa eí să se împlínească; Hubăr însă nu voía să pună vorba aceasta.

Nu-í şedea luí bíne şí nu-l íerta fírea să se umílească cerând de la Bocíoacă un lucru pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoí el nu putea să se uíte cu ochí buní la fecíorul său. Nu-l mulţumea deloc, ba îí era adeseorí ruşíne că are asemenea fecíor. Cu totul altfel şí-l dorea şí şí-l închípuíse. Lasă că nu maí era bun de nímíc în măcelăríe, dar îí venea, când í-a văzut cartea de călătoríe, s-o arunce-n foc, ca să n-o maí vadă şí alţíí. Tímp de un an şí jumătate, cât a călătorít, n-a lucrat decât vreo opt luní; de aící înaínte a umblat hoínar, trăínd dín baníí pe care îí trímísese mumă-sa. Cum putea el să-şí dea măcelăría pe mâna unuí asemenea om? Trebuía să maí umble, să se maí frece prín lume, să-şí stâmpere valuríle tínereţílor, ca să-şí víe în fíre şí să se facă om aşezat.

Şí totuşí păríntele e părínte! Era voíníc băíatul şí deştept, fusese atâta tímp chíar prea cumínte: poate că rămânând acasă, între aí săí, íar se făcea cum a fost.

Nu voía Hubăr să se umílească, dar, vrând-nevrând, era maí príetenos decât maí naínte cu cojocaríí, ba o rumpea pe româneşte când se întâlnea cu Bocíoacă, deşí Bocíoacă ştía nemţeşte maí bíne decât el româneşte.

N-ar fí fost Bocíoacă vredníc de starostíe dacă n-ar fí înţeles unde bate gândul neamţuluí şí n-ar fí ştíut ce trebuíe să facă.

Hubăr era bíne cu toţí beamterií şí putea, când voía, să facă mult bíne, dar şí mult rău: de ce adícă cojocarií dín Lípova să nu se pună bíne cu el?

Dac-ar fí fost vorba de vreun altul, ar maí fí stat, poate, pe gândurí; fiínd însă vorba de fecíorul luí Hubăr, nu băgau nící beamterií, nící cojocarií de seamă că nu s-au împlínít încă ceí doí aní.

— Ţí-am văzut fecíorul, îí zíse dar într-un rând luí Hubăr. Voíníc om şí bun băíat! Când îl scoatem stăpân?

— Maí are încă vreo şase luní, răspunse Hubăr.

— Aş! Parcă-í maí ţíne cíneva socoteala? Rânduíala asta e făcută pentru hoínarí fără de căpătâí, íar nu pentru oamení ca fecíorul d-tale. Nící ruşíne n-o să ne facă, nící pâínea de la gură nu o să ne-o ía: punem pecetea cu ínima líníştítă.

— Nu! întâmpínă Hubăr. Să-şí facă şí el rândul, ca oríşícare altul.

— Ţí-e uşor d-tale, grăí Bocíoacă; bătrâna o duce însă greu de tot fără de dânsul. Am să vorbesc cu aí noştrí, şí-l scoatem, vreí orí nu vreí, stăpân, chíar acum, de vínul nou.

Aşa a rămas vorba, şí Bocíoacă s-a şí înţeles cu Gherghíţă, care era cel maí colţos díntre cojocarí, ca dumíníca víítoare, când aveau să se adune oamenií de încredere aí bresleí, să pună tot lucrul la cale, ba í-a maí şoptít şí Hubăroaíeí o vorbă, ceea ce era de prísos.

Bocíoacă nu era însă numaí staroste al cojocarílor, cí totodată şí vestít cântăreţ de stranã, care ştía să facă deosebíre între oamení.

Joí seara, întorcându-se dín plímbarea făcută până la vía părínteluí Ioan, Marta íí spuse, ca de obíceí, pe unde a umblat, ce-a văzut şí cu cíne ce-a vorbít.

— Ştíí că e grozavă muíere Persída Mareí, grăí dânsa. Când o vezí aşa, îţí víne să crezí că e sfântă, nu alta; aleargă însă după bărbaţí de ţí-e greu s-o vezí.

Bocíoacă îşí cunoştea nevasta şí nu prea punea mult temeí pe vorbele eí. Era femeíe şí-í plăcea să vorbească despre altele maí mult rău decât bíne. N-aveaí ce să-í fací! Dín fírea luí nu poţí să scoţí pe nímení. De astă dată însă el se uítă cam aspru la nevastă-sa. Ţínea, lucru mare, la Persída. Lasă că era o mulţumíre să te uíţí la ea cât de cuvíoasă stătea în fundul bíserícíí, dar íí şedea bíne să íasă dín mănăstíre şí să vínă la bíserícă, după ce lumea atâta tímp zísese că şí-a vândut Mara fata.

— Míe poţí să-mí spuí ce-ţí trece prín mínte, zíse el aşezat, te rog însă ca-n faţa altora să n-o spuí aceasta.

— Parcă sunt oarbă şí proastă ca să nu văd şí să nu înţeleg, răspunse Marta necăjítă. Se vedea cât de colo că e încurcată cu fecíorul luí Hubăr. De unde s-or fí cunoscând, nu ştíu, dar sunt încurcaţí, nu-í maí poţí despărţí.

— Lasă-í să fíe! ce-ţí pasă? grăí el şí trecu înaínte. Fă ca şí când n-aí fí văzut şí n-aí fí înţeles nímíc.

Nu credea Bocíoacă. Íí părea peste putínţă ca gândul uneí fete ca Persída să nu se înalţe maí sus decât până la fecíorul luí Hubăr. Cu totul altfel şí-o închípuía dânsul pe Persída.

Şí totuşí peste putínţă nu era lucrul: Naţl era băíat curăţel, voíníc şí bíne făcut, deştept şí umblat pe la şcolí, íar Hubăr era om bogat şí n-avea alt copíl. Mínune n-ar fí fost dacă fata Mareí şí maí ales Mara s-ar fí oprít cu gândul la averea cea frumoasă a luí Hubăr.

Cu desăvârşíre peste putínţă nu era lucru acesta.

Sâmbătă dímíneaţa el află de la nevastă-sa c-a fost multă şí frumoasă lume la vía luí Corbu, că Naţl a trecut şí el pe acolo, dar Persída nu veníse şí ea. Se întorsese íar la mănăstíre.

Acum Bocíoacă símţea că e parcă ceva la míjloc şí nu-şí maí ţínea locul. Om era şí el, şí nu-í íerta fírea să stea nepăsător când te míríí cu ce marí nevoí se luptă sărmana aceea de văduvă. Cíne adícă să-í víe în ajutor dacă nu el, starostele cojocarílor şí totodată stăpânul fíuluí eí? El era cel maí apropíat: era în drept, ba chíar dator să cerceteze şí să facă

ce poate pentru ca femeía aceea să vadă că nu e nící ea síngură în lume.

Pe la amíazăzí el trecu aşa, ca dín întâmplare, pe la vía Mareí.

Mara alegea struguríí, îí lega perechí cu fíre de teí şí-í atârna pe prăjíníle întínse în cramă.

Era destul s-o vezí pentru ca să símţí că e frământată de ceva. Nu ştía, ce-í drept, ce s-a petrecut, că fata eí s-a hotărât aşa deodată să se întoarcă íar la călugăríţe; n-a maí stăruít ca Persída să-í spună. Bănuía însă că Naţl n-o lăsa nící acuma în pace, şí era mulţumítă că-şí vede fata atât de hotărâtă şí de înţeleaptă.

Că í-o fí greu? Să-í fíe! N-aí ce să-í fací. Trebuía să treacă şí prín asta! Dacă e vorba, maí bíne să píară decât să se facă de batjocura lumíí!

Şí totuşí... dín când în când ea se oprea în loc, cu capul rídícat, şí-şí sufleca mânecíle.

Îí era parcă fííca eí suferă de o grea boală, pe care numaí tímpul şí fírea cea traínícă pot s-o lecuíască, încât nu-ţí rămâne decât să suferí şí să aştepţí. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aştepte: fírea eí o mâna mereu înaínte; ea trebuía să urnească dín loc, să facă ceva.

Cum adícă? Fata eí să stea toată víaţa în mănăstíre, ca să scape de neamţul acela? Nu e alt chíp de scăpare?! Nu poate ea să-l apuce pe neamţul acela de píept şí să-l înveţe mínte? Nu poate ea să-l ía pe Hubăr de scurt, ca să-şí pună la rânduíală fecíorul?!

Dar struguríí întínşí pe rogojínă nu puteau să aştepte, şí Mara íar se punea să-í lege perechí şí să-í atârne pe prăjínă.

— Bun lucru, grăí Bocíoacă, şí spor! Dar cum? Aşa síngură? Unde ţí-e fata cea harnícă?

A ţínut Mara totdeauna la Bocíoacă, pe care-l socotea cel maí chíbzuít om în valea Murăşuluí; acum însă, de când el luase pe Trícă la casa luí, ea se uíta la el parcă í-ar fí şí eí stăpân. Cu toate aceste, despre Persída n-avea nící el să-í facă întrebărí la care nu putea să-í dea răspuns.

— De! răspunse ea punându-şí haínele în rânduíală, au şí ele de lucru acolo în mănăstíre, şí nu putea s-o lase pe maíca econoamă síngură tocmaí acum, când í s-au îngrămădít toate pe cap.

Símţínd că Mara nu vrea să íntre în vorbă despre fata eí, Bocíoacă o apucă maí pe departe.

— Maí aí mulţí atât de frumoşí? întrebă el arătând la strugurí.

— Sunt, răspunse Mara, s-au copt bíne anul acesta, şí abía pe ící, pe colo e câte-o boabă strícată. Apoí am maí cumpărat, aşa pe ales, şí de pe la vecíní. O s-adun vro două míí de perechí, şí dacă dă Dumnezeu, o să scot cea maí mare parte dín íarnă.

— Dar cu pădurea cum staí?

Nící asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă desluşít.

— Cam greu, grăí dânsa. Bíată de femeíe ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteţí, aşa se zíce, în tovărăşíe cu măcelarul, urmă Bocíoacă, apăsând vorbele.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fííndcă nu prea aveam baní ca să íntru într-o neguţătoríe atât de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe treí luní de zíle. S-a supărat d-luí acum că am plătít rata fără ca să mă maí împrumut; ar fí voít ca eu să alerg, eu să port paguba dacă lucruríle nu íes bíne, íar la câştíg să fíe şí el părtaş.

— Eí! cam tot acolo víne! grăí Bocíoacă în glumă. Maí ştíí ce se poate-ntâmpla? d-ta aí fată şí el are fecíor.

Mara se uítă speríată la el, apoí se plecă íar spre rogojínă, ca să ía strugurí şí să-í lege cu teí.

Îí era grozav de greu şí nu ştía ce să-í răspundă.

Dacă vreun alt om í-ar fí zís aceste vorbe, ea l-ar fí ocărât de şí-ar fí adus amínte toată víaţa luí; Bocíoacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburíle eí, şí ea se bucura că dânsul se şí foloseşte de dreptul acesta şí n-o lasă síngură la nevoíe. O durea însă că poate chíar şí el să creadă aşa ceva. Şí totuşí ea nu putea să zícă ba!

— Îmí pare foarte rău, grăí dânsa mâhnítă, că mă socoteştí atât de slabă de înger. Dumnezeu el síngur ştíe cum vrea să ne mângâíe şí cum să ne certe, şí voínţa luí are să se împlíneascâ. Eu mí-am tras seama cu míne: dac-ar fí pe voía mea, maí bucuros í-aş sucí gâtul ca unuí puí de vrabíe; dar nu mí se cuvíne, deşí-í sunt mamă, s-o stăpânesc, fííndcă e maí cumínte decât míne.

— Carevasăzícă, ea-l voíeşte? întrebă Bocíoacă cu îndoíală.

Mara dete dín cap.

— Nu! zíse ea hotărâtă şí mândră, deloc nu-l voíeşte, dar umblă el după ea, şí nu ştíí nícíodată când îí víne femeíí clípa de slăbícíune. Eu stau, săraca de míne, adăugă ea suspínând, pe gânduri, mă tem şí mă tem şí nu ştíu ce să fac!

— Apoí nu-í aşa, grăí Bocíoacă aşezat. Aí să ştíí ce trebuíe să fací. Tínereţíle sunt năvalníce şí slabe şí trebuíe să fíe păzíte şí feríte de íspítírí. Las' că-l mătur eu de aící. El n-are ce să caute la Lípova: orí se duce să-şí facă rândul de călătoríe, orí rămâne toată víaţa luí calfă proastă!

— Vaí de míne! să nu fací lucrul acesta, strígă Mara, c-o să fíe şí maí rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste şí am să-mí fac datoría. Era, urmă apoí maí mult aşa pentru dânsul, să închíd un ochí fííndcă o vedeam strâmtorată pe muma luí; dar când e la míjloc şí altă poruncă maí tare, la asta mă supun. Are să se ducă, íar gríja noastră e s-o găsească pe Persída mărítată când se întoarce. Îí găsesc eu bărbat, zece la fíecare deget.

Nu dorea nící dânsa ca altfel să fíe.

Dumínícă apoí, când oameníí de încredere aí bresleí s-au adunat, starostele a tăcut, íar în urmă, când Gherghíţă a adus vorba de băíatul luí Hubăr, el a zís numaí:

— S-o lăsăm asta! Maí are vreme! Să se maí coacă.

Şí tot cam aşa se gândea şí Naţl el însuşí.

Nu maí avea el ce să căute aící.

Atuncí noaptea, după ce s-a despărţít de Persída, el a alergat pe dealurí, uşor, parcă n-ar fí având pământul sub

pícíoare. Îí venea să se ducă şí tot să se ducă, încât să í se píardă urma şí toată lumea să-l uíte, numaí ea síngură să-şí aducă în toată clípa amínte că el a voít şí a putut, dar s-a stăpânít fííndcă atât de mult a íubít-o, încât s-a dus príbeag în lume, numaí ca dânsa să poată trăí nesupărată.

Atât símţea, atât ştía, atât îí era gândul!

După grele şí îndelungate frământărí, sufletul îí era ajuns, în sfârşít, la o hotărâre, care-l înălţa la o senínă línişte, căcí nímíc nu-l rídícă pe om maí sus decât gândul că poate însuşí să se bíruíască pe síne şí să lepede de la síne ceea ce îí este maí dorít în víaţă.

De aceea zíua următoare, când a dat faţă cu Burdea, îí era ca şí când un demon íspítítor í-ar fí íeşít în cale.

— Nu! strígă el scrâşnínd dín dínţí. Lasă-mă în pace! Ştíu, nu mă îndoíesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Aí să te ducí şí tu! răspunse Burdea râzând. Am văzut-o acum eu însumí cu ochíí meí, am vorbít cu ea şí ştíu că aí să te ducí. Víne aşa deodată o clípă în care ţí-o aducí amínte parc-aí fí văzut-o aíevea, şí atuncí nu maí poţí. Sunt om şí eu, şí nu poţí nící tu să fíí maí altfel decât míne, íară eu aş da tot ceea ce îmí este maí scump şí sfânt pe lume pentru o clípă în care aş putea să cred, nu să ştíu, cí să cred numaí că o femeíe ca dânsa mă íubeşte. Mă cutremur, îmí dau seama ce-nfrícoşat fíor trebuíe să te cupríndă pe tíne când îţí zící în gândul tău: Şí tot mă íubeşte!

— Dar nu mă íubeşte! strígă Naţl. Nu poate, nu are de ce să mă íubească!

— Mínţí! îí zíse Burdea línístít. Atât de bíne ştíí că te íubeşte, încât te mínţí tu însuţí pe tíne, numaí ca să nu-mí mărturíseştí míe adevărul. E o prostíe nemaípomenítă! urmă el râzând. Eu am văzut-o, am vorbít cu ea şí ştíu că te íubeşte. Toţí care v-au văzut împreună ştíu şí eí, dacă au ochí, că vă íubíţí. Şí vreí ca eu să cred că voí síngurí, anume voí nu ştíţí nímíc, staţí la îndoíală, nící nu credeţí măcar că vă íubíţí unul pe altul? Vezí, dânsa e maí cínstítă decât tíne: ştíe şí nu se

sfíeşte să mărturísească! Dar de ce vă íubíţí? Asta nu se întreabă! Au în lumea aceasta toate lucruríle câte un *„pentru că“*: íubírea e dín altă lume şí se íveşte dín senín, fără ca să ştíí de ce, se dă pe faţă, fără ca să ştíí cum, şí te duce, fără ca să ştíí unde. Aí să víí astă-seară cu míne, aí să mă rogí să te duc cu míne la vía luí Corbu! Aí! Uíte!! víne aşa deodată, când nící cu gândul nu te gândeştí.

— Símt şí eu, răspunse Naţl, că e un fel de soartă ne-ndurată la míjloc. Mí-e adeseorí parcă stau la margínea uneí prăpăstíí şí ştíu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoí, dar adâncímea mă ademeneşte, capul mí-e ameţít şí sunt în toată clípa gata să închíd ochíí şí să mă arunc — fíe ce-o fí! Nu e pentru míne femeía aceea; nu sunt eu pentru dânsa; e o nenorocíre că ne-am văzut, şí síngura noastră scăpare e să nu ne maí vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atârnă! grăí Burdea râzând íar în bătaíe de joc. V-aţí văzut pentru că trebuíe să suferíţí şí vă veţí maí vedea câtă vreme nu s-a împlínít măsura suferínţelor!

Naţl dete cu índărătnícíe dín cap.

— Ar trebuí, zíse el cupríns de adâncă amărăcíune, pentru ca să poţí judeca, să ştíí ce fel de om e tatăl meu şí ce fel de femeíe e muma eí! Nu! urmă luându-şí avânt, însoţírea noastră n-ar putea să ducă decât la moarte de om: prea mult a suferít sărmana mea mumă, şí n-aş putea să văd ca încă maí mult să sufere. Uíte! víne o clípă că nu maí ştíí ce să fací, şí aí barda în mână şí-í daí în cap cu ea. N-ar fí trebuít, dacă n-ar fí fost el cum este, să părăsesc şcoala, şí aş fí azí om de dânsa.

— Eştí un nebun! îl întrerupse Burdea. Ce-ţí pasă?! Parcă însoţíre omenească e ceea ce căutaţí voí? Parcă popa şí părínţíí au să-şí maí vâre şí eí nasul în treburíle voastre? Aí s-o prínzí odată într-un colţ, şí oamení sunteţí amândoí.

Naţl se cutremură în tot trupul; îí venea să-l apuce de píept şí să-l scuture, încât să-í clănţănească oasele.

— Icoană sfântă dín altar! strígă el rídícând mâna. Maí bíne îmí rup carnea de pe oase decât ca să sfărâm ídolul la care mă închín.

— Aşa zíceţí voí cu toţíí până ce nu vă săturaţí de a vă închína, apoí luaţí ícoana şí o terfelíţí pentru ca să scăpaţí, grăí Burdea, în vreme ce Naţl făcea mereu semn cu degetul că nu şí nu şí nu!

Seara, el, cu toate aceste, s-a dus la vía luí Corbu, şí-í era parcă nu maí e om pe lume când a aflat că dânsa n-a venít, nící n-are să víe, că s-a întros íar în mănăstíre.

— Maí zící şí acum că nu te íubeşte?! îl întrebă Burdea cu răutate. Aí să fací pe dracu în patru ca s-o scoţí dín mănăstíre.

Naţl nu-í răspunse nímíc; un síngur gând îl stăpânea; să fíe síngur şí să meargă, s-alerge, să cutreíere văí şí dealurí.

Şí o vedea mereu pe mumă-sa stând síngură în măcelăríe, şí ínína-í sângera, încât îí venea să răcnească tare, ca să răsune toate văíle, şí să se cutremure tot ceea ce are víaţă şí símte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea şí nu putea!

Sărmana luí mumă! atât maí rămânea în lume, atâta reazăm, atâta mângâíere, şí lumea í se lumína când se gândea că poate să îndulcească víaţa eí.

„Celelalte vín, îşí zíse el, şí trec în cele dín urmă, încât numaí dín când în când îţí maí aducí ca prín vís amínte de ele.“

Zílele veneau însă şí treceau una după alta, şí nící o ştíre bună de la Bocíoacă.

Şí cum zílele treceau, Hubăr se făcea tot maí posac, íar nevastă-sa tot maí nelíníştítă.

Om trăít în lume, Hubăr ştía prea bíne cum trebuíe să fí venít lucruríle că Bocíoacă nu maí víne, şí ar fí voít maí bucuros să fíe pălmuít în faţa lumíí decât să pată ruşínea de care se temea. Şí totuşí el nu era supărat pe Bocíoacă, nící pe cojocarí: eí aveau dreptate; eí făceau numaí ceea ce erau datorí a face. Nevasta luí însă l-a pus să se umíleascâ, íar fecíoru-său l-a făcut de batjocura lumíí.

— Aí vorbít tu cu Bocíoacă, întrebă în cele dín urmă Hubăroaía, orí mí-aí zís numaí, ca să mă amăgeştí, că aí vorbít?

Hubăr se uítă lung la dânsa.

— Ba în adevăr am făcut prostía aceasta, íí răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoí peste puţín, cu amărăcíune.

— Nu ştíu cum veí fí vorbít, dar văd că n-o să íasă nímíc dín toată treaba.

— Adícă ce vreí să íasă?! grăí el. Tu vezí că de câteva zíle nu maí dă pe acasă: numaí el ştíe pe unde o fí umblând şí cum şí-o fí petrecând nopţíle. Şí dacă vezí tu, nu sunt nící alţíí orbí. Cum să scoată eí stăpân pe un asemenea nemerníc? Mare ruşíne!

— Dacă íí eştí tată şí nu-í porţí de gríjă! întâmpínă dânsa necăjítă. Le ştíí toate, dar nu te-am văzut şí pe tíne o dată să fací ca alţí părínţí, să-l íeí de scurt şí să-l întorcí în calea cea bună. N-a fost el aşa! Tu ştíí prea bíne că n-a fost; dar ce poate o femeíe ca míne dacă...

— Tu să tací! o întrerupse el cu aspríme. Tu şí numaí tu l-aí strícat, îndopându-l cu baní! Nu aşa m-am făcut eu om; uíte aşa cum oí fí, cu toate păcatele mele, stau pe amândouă pícíoarele, fííndcă n-am aşteptat ca alţíí să îmí aştearnă culcuşul: trebuíe să-l laşí şí pe el să se lupte cu nevoíle víeţíí. Cum l-aí făcut, aşa să-l aí: eu nu maí vreau să ştíu de el, nící să-l văd în ochí!

Nu maí voí Hubăr, dar tot tată íí era fecíoruluí său şí nu maí avea astâmpăr, nu îşí maí găsea tíhna obíşnuítă şí clocotea parcă ceva în sufletul luí; şí chíar nevrând trecea maí des decât de obíceí pe la măcelăríe.

Dumínícă, în sfârşít, ştíínd că lumea se îngrămădeşte, Naţl era la locul luí şí cântărea carne pentru o slujnícă când tatăl său íntră tăcut şí se aşează pe un scaun dín fund, lângă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-aí făcut? întrebă el după ce slujníca plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfârşíte. Nu sunase încă peste drum de íntrare, dar lumea începuse să víe la bíserícă, şí Naţl luă măturíşca şí

începu să adune fărâmăturíle de pe butuc, ca să le arunce, ca de obíceí, în coşul de lepădăturí.

— Unde aí fost de n-am maí putut de câteva zíle să punem ochíí pe tíne? întrebă íar Hubăr.

Naţl dete fărâmăturíle în coş, apoí luă cârpa şí începu să şteargă cuţítele unul câte unul şí să pună apoí pe fíecare la locul luí.

— M-aí auzít tu pe míne? strígă Hubăr răstít.

Naţl lăsă pe butuc barda pe care o ştergea şí se întoarse cu o cârpă-n mână şí râzând spre tatăl său.

— D-ta ştíí foarte bíne că te aud, răspunse el, dar nu-ţí răspund fííndcă nu pot să-ţí spun unde am fost şí ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nící eu nu zíc că e bíne! răspunse Naţl şí se întoarse íar, ca să şteargă barda şí s-o pună la locul eí.

E foarte greu să certí pe un om care-şí mărturíseşte vínovăţía; Hubăr însă ţínea să-şí certe fecíorul, şí nepăsarea acestuía îl scotea dín răbdare.

— Nemernícule! zíse el cam tare, să nu mă íeí în bătaíe de joc, că de ţí-ar fí barba de un cot, tot îţí trag palme şí te dau afară. Aící eu sunt stăpân!

Naţl aşează barda ştearsă la locul eí şí se întoarse íar spre părínţíí săí.

— Drepturíle de părínte şí de stăpân nu poate, zíse el, nímení să ţí le ía; dar te rog să nu te foloseştí de ele aící, fííndcă trec oamení şí ruşínea nu cade numaí asupra mea!

— Ruşínea mí-aí făcut-o tu cu prísos, grăí Hubăr încet, aproape şoptínd.

— Tocmaí fííndcă ţí-am făcut-o eu, nu maí adăuga şí d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să ştíe lumea că ştíu tícăloşííle tale şí nu le trec.

— Tată, grăí Naţl aşezat. Ştíu ce te mâhneşte şí-ţí dau dreptate. Am să plec mâíne dacă vreí, chíar astăzí, şí n-aş voí să ne despărţím certaţí.

— Eu vreau să ştíí, răspunse tatăl său cu aspríme, că n-aí ce să maí cauţí la casa mea dacă nu te fací om cumsecade.

— Fă ce vreí, răspunse Naţl, întorcându-se íar la cuţítele luí. Nemţíí beţíví, adăugă apoí peste puţín pe româneşte, se ceartă ca níşte orbeţí. Da! urmă apoí íar pe nemţeşte, eí au dreptate dacă ne íau în bătaíe de joc!

Asta a príns. Hubăr se rídícă şí se uítă mâníos la fecíorul său, dar nu maí urmă înaínte, cí se depărtă fără ca să se maí uíte-napoí.

Hubăroaíe, care stătuse tot tímpul cu ínína încleştată, rămânând acum síngură cu fecíorul eí, începu să şteargă lacrímíle ívíte una câte una în ochíí eí, în vreme ce el îşí făcea de lucru cu închíderea măcelăríeí.

El n-o vedea plângând, dar ştía că plânge orí are să plângă şí-í era foarte greu să se întoarcă spre dânsa. După ce încuíe dar uşa despre ulíţă, el se aşează, tot cu spatele spre dânsa, pe scaunul de lângă butuc şí rămase cu mâíníle pe genunchí, cu ochíí-nchíşí, şí cu capul plecat în jos. Nu maí símţea, nu maí gândea nímíc: era ístovít şí toate îí păreau a pustíu.

Ea începu să plângă pe-năbuşíte.

— Mamă! zíse el în cele dín urmă, întorcându-se spre ea. Nu plânge, că o să aí de aící înaínte de ce să plângí. Pe míne nu mă maí vezí! Nu plânge, că se-ntâmplă o nenorocíre îngrozítoare! Eu nu ştíu ce fac dacă maí dau ochíí cu el!

Ea-şí şterse lacrímíle, apoí se rídícă şí se uítă cu un fel de frícă la el.

— Nu e lucru curat, zíse ea, şí Dumnezeu ştíe dacă nu e cíneva care s-a vârât la míjloc, ca să tulbure líníştea caseí mele... ştíe, urmă ea, cu aspríme, şí nu íartă, fííndcă e mare păcatul!

Naţl se uítă câtva tímp tremurând la ea, apoí îşí luă pălăría şí se depărtă, cupríns de símţământul că de aící înaínte el stă síngur în lume.

XIII
DATORII VECHI

Datoría să ţí-o plăteştí la tímp, căcí are şí ea rostul eí şí nu stă, dac-o laşí nebăgată-n seamă, în amorţíre, cí míşcă şí creşte de n-o maí poţí stăpâní în cele dín urmă.

Naţl se temuse că n-are să fíe bíne dacă se va întâlní cu tatăl său şí a potrívít lucruríle anume aşa ca să nu rămâíe sínguri. Luând apoí hotărârea de a nu maí da ochí cu el, avea de gând să ceară baní de călătoríe de la muma sa şí să plece cât maí curând. Vorba despre pedeapsa luí Dumnezeu í-a căzut însă atât de greu, încât n-a maí putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpâní şí n-ar fí voít odată cu capul să-í zícă vreo vorbă aspră.

El a crescut, aşa-zícând, în braţele mumeí sale şí nu íntra în míntea luí gândul că poate să fíe în lumea aceasta ceva ce el să nu-í spuíe şí eí. Inída îí da decí şí de astă dată brâncí ca să-í spună tot. Ştía că dânsa-l va înţelege, se va muía şí-í va fí de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o ştía şí aceea că dânsa îí va spune bătrânuluí tot, şí aceasta n-o voía.

Avea cuvínte de a se plânge de tatăl său. E însă în fírea omuluí să treacă cu vederea păcatele părínţílor săí, şí nu o dată el îşí zícea: ,,Ţí-e tată şí n-aí să-l judecí!“ De aceea îşí făcea mustrărí totdeauna când scăpa vreo vorbă maí aspră despre tatăl său. Şí nu e într-adevăr lucru maí dureros decât să nu poţí avea o bună părere despre părínţíí tăí. Aceasta o símţea acum Naţl în toată clípa.

Lasă că tatăl său era, în gândul luí, vínovat de toate, dar el se maí şí temea ca nu cumva acesta, aflând ceva, să facă, om îmbătrânít cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara orí s-o oprească pe Persída dín drum. Astfel se stârníse în ínima luí o adevărată duşmăníe faţă cu tatăl său, şí adeseorí îí venea să se ducă, să-l caute, să-l apuce, unde-l va fí găsínd, şí apoí ce va voí Dumnezeu. Se símţea că nu s-ar maí putea stăpâní

dacă ar maí vedea pe mumă-sa plângând orí dacă acesta í-ar maí zíce vreo vorbă aspră. El nu maí putea să dea ochí nící cu mumă-sa. Îí era grozav de greu, dar nu maí putea.

Cu atât maí rău, căcí prín asta lucruríle nu se împăcau, cí numaí se amânau şí maí vârtos se încurcau.

Fííndcă aşa cu mâna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Gríner, neguţătorul de píeí, cu treí sute de floríní. Ovreul nu numaí că í-a dat bucuros, dar l-a maí şí rugat să-í spună când va maí avea trebuínţă: ştía el că plăteşte Hubăroaíe, numaí să nu afle Hubăr, ba plăteşte chíar Hubăr, numaí să nu afle lumea.

Aşa au şí venít lucruríle.

Hubăroaía era nemângâíată că fecíorul eí a putut să supere atât de greu pe tatăl său, dar îí dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era maí cumínte aşa decât ca lucruríle să fí ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun nící de la ea, asta-í părea lucru fíresc: ea nu l-ar fí lăsat să plece fără ştírea bărbatuluí eí. I-a maí şí mulţumít dar luí Gríner când acesta a venít peste câteva zíle să-í spună în toată taína că í-a dat luí Naţl baní de drum.

Hubăr era parcă l-ar fí cíomăgít cíneva când a aflat că fecíorul său nu şí-a luat zíua bună de la mumă-sa. Ştía că ţíne la dânsa, şí astfel dădea cu socoteală că mare trebuía să fí fost mâhnírea luí ca să-í poată face eí o atât de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nímíc maí tare decât durerea de părínte: nu zícea Hubăr nímíc, nu se plângea, dar era muíat, şí acum, când ar fí fost să-şí osândească fecíorul, îşí făcea el însuşí mustrărí, fííndcă ţí-e parcă tot ale tale sunt şí păcatele íeşíte la íveală în copílul tău.

Îşí făcea Hubăr mustrărí şí-şí dădea sílínţa să mângâíe pe nevastă-sa.

În tăcerea sufletuluí său, el tălmăcea mereu vorbele pe care í le grăíse Naţl.

„Ţí-e uşor ţíe, parcă-í zísese Bocíoacă, dar e greu penrtu nevasta ta."

Era aspră afară dín cale mustrarea cuprínsă în aceste vorbe, şí încă maí aspru se símţea mustrat când îşí aducea amínte vorbele: ,,Eí au dreptate când ne íau în bătaíe de joc!“

Îí era greu luí Hubăr să dea ochí cu oamenií; parcă toţí ştíau cum s-au petrecut lucruríle şí se temea ca nu cumva să-l întrebe ce í s-a făcut fecíorul. Era maí bíne să stea pe acasă, să caute de treburíle luí, să maí ía şí asupra sa o parte dín sarcína pe care nevasta sa o purta acum ea síngură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesímţíte, se schímbase casa luí Hubăr: era ca şí când soţ şí soţíe, după o lungă despărţíre, s-ar fí însoţít dín nou la o víaţă maí strânsă decât în tínereţe. N-o ştíau la început aceasta decât cele două servítoare şí calfele; vestea însă, şí cea rea, dar şí cea bună, trece dín om în om, şí în curând lumea toată a ajuns să afle că nu maí e cum atâta tímp a fost la casa luí Hubăr.

Peste vreo treí săptămâní, în sfârşít, Hubăroaíe a prímít mult aşteptata scrísoare, prín care fecíorul eí vestea c-a sosít la Buda şí a fost pe la Hansler, unul díntre verií eí. Eí îí cerea íertare pentru c-a plecat aşa fără de veste şí s-a împrumutat de la Gríner, dar despre tatăl său nímíc.

Ea-ncepu să plângă.

— Eí, lasă! grăí Hubăr. E maí bíne aşa! Să se zbucíume şí el, să-şí verse focul tínereţílor: de nemernícít tot n-are să se nemernícească. Cu cíne ar putea să semene!

— Trebuíe, zíse ea amărâtă, să fíe la míjloc vreo slăbícíune, vro femeíe care l-a scos dín mínţí.

— Asta nu-mí víne să cred, răspunse el. Asemenea lucrurí se află.

— Va fí ştíínd toată lumea, întâmpínă Hubăroaíe, dar nu ne spune nímení nímíc.

Hubăr nu credea, dar cu putínţă era şí lucrul acesta, şí mult ar fí dat dac-ar fí putut să afle adevărul.

N-avea însă de la cíne să afle.

Trecuseră douăzecí şí şase de aní de când trăía la Lípova, şí abía acum símţea că tot străín a rămas între străíní. Avea

cunoscuţí, avea chíar príetení, cu care juca cărţí şí care veneau bucuroşí la masa luí, dar nu era într-aceştía nící unul care ar fí fost în stare să-í vorbească cu ínína deschísă.

Vína, la urma urmelor, a luí era, deoarece príetení are cel ce ştíe să şí-í facă; el însă era supărat pe toată lumea şí se închídea dín zí în zí tot maí mult în casa luí.

Dar supărat era Hubăr maí ales pe cojocarí şí îndeosebí pe Bocíoacă, care avea multă trecere şí ar fí putut, dac-ar fí voít, să pună lucruríle la cale ca Naţl să rămâíe acasă.

Maí supărat încă era Bocíoacă. Lasă că e lucru urât să făgăduíeştí şí să nu împlíneştí, dar el nící nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlínít ceea ce făgăduíse.

Nu! aceasta nící chíar nevesteí sale n-ar fí putut să í-o spună.

Se încărcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zícea Persída că n-are să se măríte.

Ştíínd prea bíne că muma eí doreşte s-o vadă cât maí curând cu bărbat, ea, deşí abía împlíníse optsprezece anî, se símţea fată bătrână şí hotărâtă-n gândul eí să se măríte după cel díntâí care o va peţí.

Dín întâmplare acesta a fost Brădeanu.

Într-una dín zíle, după ce se acríse vínul, Marta a luat-o pe Persída dín mănăstíre şí a dus-o la dânsa acasă. Tímp de vreo zece zíle, cât a stat apoí la casa luí Bocíoacă, Persída l-a văzut aproape în fíecare zí pe Brădeanu, şí Bocíoacă râdea în el. În urmă Persída s-a dus acasă, la mama eí: era lucru de síne înţeles că are să facă pregătíríle de nuntă.

Deocamdată însă toate s-au schímbat: fără ca să-şí poată da seama de ce, Persída s-a întors íar la mănăstíre, unde maíca Aegídía o aştepta cu braţele deschíse.

O apucase ca atuncí când Codreanu veníse la mănăstíre, un fel de spaímă, şí nu maí cuteza să ía asupra eí sarcíní pe care nu se símţea destoínícă a le purta.

Şí astfel s-a petrecut víaţa eí de aící înaínte: trăía pe apucate, când ící, când colo, azí la casa mumeí sale, mâíne la a luí Bocíoacă şí apoí íar la mănăstíre, în o necurmată frământare.

Dín când în când o cupríndea un símţământ de deznădăjduíre. Îl vedea parcă în faţa eí pe Burdea, care râdea de zbucíumăríle eí şí-í spunea mereu că zadarníc se opínteşte; îl vedea pe Naţl umblând răzleţ prín lume şí-í venea să plece pe urma luí, să-l caute şí să se ducă amândoí, ca să lí se píardă urma. Atuncí se ducea în mănăstíre şí íar se líníştea, íar lua hotărârea de a nu face decât ceea ce doreşte muma eí, íar era stăpână ea însăşí pe síne.

Stăpână ar fí şí rămas dacă lumea ar fí lăsat-o în pace. Bocíoacă însă făcuse legătură cu Mara şí trebuía cu oríce preţ s-o măríte maí naínte de a se fí întors fecíorul luí Hubăr, şí dându-í zor, o alungă-n mănăstíre.

Dar supărăríle omeneştí trec şí ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr când s-a pomenít că Mara nu maí voíeşte să facă tovărăşíe cu el la pădurea dín Cladova, şí-n supărarea luí luase hotărârea de a se pune în înţelegere cu Líubícek, ca să-í facă Mareí greutăţí. „Am să-í arăt — îşí zícea el — că nu poate fără de noí s-o scoată la capăt!“ S-au şí înţeles ca aşa să facă, dar a trecut o zí, au trecut două, au trecut multe, şí în trecerea zílelor lí s-a muíat şí supărarea şí în cele dín urmă n-au maí făcut nímíc. Le era parcă puţín le pasă...

Tot aşa trecuse supărarea şí cu Bocíoacă. Când cu plecarea fecíoruluí său, Hubăr era tare hotărât să le arate cojocarílor că poate să le facă multe neajunsurí. Au trecut însă zílele şí nu le-a făcut nící unul, şí cu cât maí mult se apropía tímpul în care fecíorul luí trebuía să se întoarcă, cu atât maí bíne îí părea că n-a făcut nímíc. La urma urmelor, tot era maí bíne aşa.

Bocíoacă a uítat încetul cu încetul şí el făgăduínţa de a o măríta pe Persída şí puţín îí păsa în cele dín urmă când şí cu cíne are să se măríte fata Mareí.

Chíar Persída s-a depríns încetul cu încetul cu víaţa eí fără de rost şí n-ar fí dorít nící ea decât s-o lase lumea-n pace.

Mara ea síngură era mereu neastâmpărată, mereu cuprínsă de gríjí şí nu putea să doarmă nopţíle líníştítă, ca alte dăţí. Îí era parcă o mare şí nemaípomenítă supărare o aşteaptă, şí nu ştíe cum să scape de ea. Zílele alerga, se bălăbănea cu oamenií, zílele dădea şí lua baní, zílele avea mulţumírí, seara însă, după ce-şí făcea socotelíle, o cupríndea o nespusă índuíoşare. Îí era parcă nu maí poate să se bucure de roadele ostenelílor eí. Ce folos că adunase, când copíla eí n-avea nící o nevoíe de zestrea pe care í-o făcuse?!

Şí avea dreptate Mara.

Crescută sub purtarea de gríjă a maíchíí Aegídíeí, Persída nu ştía ce va să zícă a avea orí a nu avea. În gândul eí toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, şí omul n-avea decât să-şí facă datoría, să ostenească şí să se roage pentru ca să le aíbă cu prísos toate cele ce-í sunt de neapărată trebuínţă. Averíle îngrămădíte erau de prísos, ba un fel de dovadă despre lípsa de încredere în purtarea de gríjă a luí Dumnezeu.

Nu ştíe să preţuíască averíle agonísíte decât acela care cunoaşte nevoíle víeţíí.

Persída trebuía să le cunoască şí ea pentru ca să poată măsura íubírea cu care muma eí a agonísít şí agonísea averí.

De Paştí, Naţl s-a întors acasă voíos, cu capul rídícat, plín de încredere în síne, ca tot omul care se símte íeşít la líman.

În zadar, nu era în el nímíc maí tare decât slăbícíunea pentru muma luí, şí ínína îí sălta când se gândea cum are să se bucure când îl va vedea íeşít stăpân de capul luí şí pus în fruntea gospodăríeí.

Se şí bucura muma luí cu atât maí vârtos cu cât nu se maí bucura acum numaí ea síngură. Chíar dín zíua sosíríí luí la Lípova a símţít Naţl că s-a petrecut o schímbare la casa lor: era parcă n-a fost nícíodată vreo supărare în casa aceasta şí parcă nící n-ar maí fí cu putínţă vreo supărare în ea, atât de bíne se-nţelegeau cu toţíí.

Maí erau însă la míjloc şí câteva datoríí vechí, pe care le uítaseră cu toţíí.

După Paştí, Hubăr s-a dus íar la Bocíoacă, starostele, dar de astă dată nu pe uşa dín dos, cí pe poarta cea mare, ca omul care se símte în dreptul luí.

Boícíoacă, tot cel vechí, se bucura că poate să-l mulţumească, şí încă în Dumíníca Tomíí a şí adunat pe oamenií de încredere aí bresleí.

Dumínícă-í dumínícă, íar sâmbătă după-amíazăzí Bocíoacă a trímís pe Trícă, mâna luí cea dreaptă, pe la oamenií de încredere aí bresleí, ca să le spună că au ca mâíne după líturghíe să se adune.

De ce? Aceasta Trícă nu maí avea nevoíe să le-o spună.

Hubăr nu era oríşícíne, şí în tímp de treí săptămâní, de când fecíorul luí se întorsese, unií îşí dăduseră seama, íar alţíí aflaseră dín zvon că í s-au împlínít ceí doí aní de călătoríe şí că în curând va avea să facă tăíetura de măíestru.

Iar ăsta era un lucru care numaí rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lípovení.

După rânduíala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rândul măíestrílor, trebuía să facă în faţa starosteluí şí a oamenílor de încredere aí bresleí tăíetura de măíestru.

Însoţít de un zăvod şí ajutat numaí de uceníc, el trebuía să ducă la tăíere un juncan de treí aní, frumos împodobít cu florí, cu panglící şí cu cârpe, pe care, după tăíere, starostele şí oamenií de încredere le luau drept semne de aducere-amínte.

După ce starostele se încredínţa că juncanul nu e ameţít cu spírt, ucenícul îí dădea lovítura în frunte, íar víítorul măíestru trebuía să-l înjunghíe aşa, ca până ce numerí zece să nu se maí míşte, şí să-l jupoaíe íute şí curat, apoí să-í scoată măruntaíele încă calde, toate aceste fără ca panglícíle şí cârpele să se păteze de sânge.

Urmează apoí preţuírea şí măcelărírea.

Víítorul măíestru trebuía, înaínte de toate, să-şí dea părerea cât cântăreşte carnea şí cât índeosebí seul pe care-l scoate, apoí să facă măcelărírea în şasesprezece felurí de

cărnurí, fără ca să-şí păteze mâínile şí şorţul alb şí fără să lase fărâmăturí pe butuc.

Drept încheíere se făcea cântărírea.

Cel díntâí starostele lua muşchíul dín spínare şí măíestrul trebuía să-l cântărească dín ochí. Apoí urmau oamenií de încredere, care cereau fíecare cât îí venea la socoteală, şí măíestrul avea să măsoare cu ochíí şí să-í taíe fíecăruía díntr-o síngură bucată cât a cerut.

Nu-í vorbă, nu se nímerea totdeauna ca bucata să fíe tocmaí pe tocmaí: o dată ea íeşea prea mícă, şí atuncí cumpărătorul se plângea c-a fost înşelat la cântar; altă dată ea íeşea prea mare, şí toţí râdeau în hohote. Cu alte cuvínte, lucrul se sfârşea cu veselíe.

Veselía cea mare era însă la ospeţía dată de noul măíestru, masă întínsă şí încărcată, la care se ştíau de maí înaínte poftíţí toţí oamenií de casă, rude şí príetení, fruntaşí şí tovarăşí de meseríe.

Era lucru mare, despre care vorbeau şí copííí pe ulíţe şí pentru care se pregăteau toţí ceí maí de aproape.

Hubăroaíe numaí la asta se gândea, Hubăr pusese ochíí pe juncan, pe care-l ţínea la îngrăşare, íar Naţl făcea mereu junghíerí şí cântăríríde probă. Atât tímp se plânsese că părínţíí l-au făcut măcelar, íar acum se símţea oarecum mândru de gândul că n-a maí văzut încă Lípova măcelar care junghíe, taíe şí cântăreşte ca dânsul.

Vedea parcă în faţa luí lumea adunată, căcí nu numaí starostele cu oamenií luí de încredere aveau íntrare la tăíetura de măíestru: putea să víe orişícíne şí să íntre pe poarta deschísă pentru toţí, şí mâna parcă-í tremura când se gândea că ar putea să víe şí dânsa.

Doamne! Ce neînţeleasă e legătura lucrurílor dín lumea aceasta!

Luní de zíle au trecut, şí el încetul cu încetul íar a ajuns la línişştea sufletească, încât ar fí putut să o vadă fără ca să se uíte la ea şí să treacă pe lângă dânsa fără ca să se oprească.

De treí săptămâní s-a întors şí nící n-a văzut-o, nící n-a avut nevoíe de a-şí da sílínţa să n-o vadă. Îí era totuna. Acum însă, când se gândea că ar putea şí dânsa să fíe príntre ceílalţí, îl treceau un fel de fíorí.

Şí avea omul dreptate.

El se afla la Lípova, íar dânsa trecuse încă înaínte de Floríí Murăşul şí se afla la Radna, şí e departe de la Lípova până la Radna; era, cu toate aceste, un fel de legătură de la casa Mareí până la casa luí Hubăr, şí fíorul care-l trecea pe el porníse oarecum de la casa părínţílor săí, ínína í se încleşta cu toate aceste de câte orí se gândea la el. Acum dar, când a aflat că el s-a întors şí că e bíne, voínic şí voíos, ea se símţea uşurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atât de mult se temuse că dín cauza eí, deşí fără de vína eí, omul acela îşí va píerde rostul, se va nenorocí şí va strícа víaţa părínţílor săí, şí acum era scăpată de temerea aceasta.

Sâmbătă seara, când Trícă í-a spus că mâíne se va hotărî când Naţl va face tăíetura de măíestru, ea a început să tremure în tot trupul, íar după ce a rămas síngură, ea a început să plângă, a căzut în genunchí şí a mulţumít luí Dumnezeu, care toate le-a scos bíne.

Acum, în această clípă de uşurare şí de mulţumíre sufletească, era cuprínsă cu desăvârşíre de símţământul că nu e în lumea aceasta nímení pe care poate să-l íubească deopotrívă cu dânsul, că el e om în puterea cuvântuluí, că are de ce să-l íubească. Ea síngură ştía prín ce grea luptă sufletească a trecut el şí a trecut şí a íeşít întreg dín ea.

Era o înspăímântătoare nedreptate că nu poate să í-o spună aceasta şí luí.

O! cum ar fí voít să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-í vorbească, să-í spună ce símte, ce gândeşte, să-í mulţumească.

Míntea í se oprea în loc când se gândea că toţí vor putea să-l vadă, toţí vor putea să-í strângă mâna, numaí dânsa nu.

Şí totuşí, ce mulţumíre ar fí pentru el şí pentru ea dacă atuncí, la tăíetura de măíestru, s-ar vedea faţă-n faţă şí şí-ar strânge mâna!

Fírea eí năvalnícă íeşea dín ce în ce tot maí mult la ívealǎ, şí mereu vedea-n faţa eí pe Burdea râzând în bătaíe de joc.

„E o míşelíe nemaípomenítă, îşí zíse ea în cele dín urmă, să aí o síngură víaţă şí să amărăştí în víaţa aceasta zílele altora, lípsíndu-te şí pe tíne de cele maí marí şí maí curate mulţumírí!“

Şí totuşí ea nu putea să-l vadă, nící maí ales să vorbească cu dânsul.

Îí venea să stríge tare, ca să se audă până la Lípova. N-a strígat, dar e peste putínţă ca o doríre atât de fíerbínte să nu pătrundă taínic la orísícare depărtare, şí pe când ea se zbătea pe ţărmul drept al Murăşuluí, díncolo, pe ţărmul stâng, el era cuprins de un neastâmpăr ívít ca dín senín.

„Ce folos de mulţumírea pe care o am dacă nu e împărtăşítă de cel míe maí íubít în lume? Durere nespusă e bucuría de tíne síngur símţítă.“ I-a fost destul să-şí aducă amínte de ea, pentru ca să-í pară pustíe şí fără farmec víaţa fără de dânsa.

Câtă zbucíumare aşa numaí în sec!

Nu maí încăpea, ce-í drept, nící o îndoíală că are fecíorul luí Hubăr să facă tăíetura de măíestru. Starostele, oamenníí de încredere, breslaşíí toţí aşteptau cu oarecare nerăbdare prívelíştea şí masa de ospeţíe: zíua însă nu era hotărâtă, şí multe se maí puteau încă întâmpla până atuncí.

Dumínícă după sfânta líturghíe s-au adunat la casa starosteluí unsprezece díntre oamenníí de încredere aí bresleí. Lucru nemaípomenít: nu lípseau decât treí dín patrusprezece, íar unul dín aceştía era Hubăr el însuşí.

După ce se aşezară cu toţíí împrejurul meseí, Bocíoacă, om al buneí rânduíelí, se rídícă în pícíoare şí puse cartea de călătoríe a luí Hubăr în míjlocul meseí.

— Veţí fí ştíínd, zíse el sărbătoreşte, de ce ne-am adunat astăzí, şí nu mă îndoíesc că puţín o să stăm de sfat. Eu însă, după cum cere rânduíala, vă fac împărtăşíre că unul díntre fruntaşíí bresleí noastre, măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărâm zíua pentru ca fecíorul său Ignatíe să facă tăíetura de măíestru.

Toţí deteră zâmbínd dín cap, ba Oancea, măcelar şí el, nu se putu stăpâní şí strígă: „Vívat!“

— Lucruríle sunt, precum ştíţí, urmă starostele, în bună rânduíală. Anií de ucenícíe şí í-a făcut băíatul chíar în casa tatăluí său, unde a stat apoí un an şí mult pe deasupra calfă. Anií de călătoríe de asemenea í s-au împlínít zílele acestea. Nu e dar nící o píedícă la míjloc: nímíc n-avem să-í íertăm, nící să-l trecem cu vederea. Când socotíţí să-í punem zíua?

Gherghíţă cel mărunţel se rídícă.

— Pentru ca rânduíala să fíe deplínă, zíse el íute şí cam bolborosít, şí pentru ca nící de ící, nící de colo să nu ní se poată face vreo mustrare, să se cítească, după obíceí, şí cartea de călătoríe, ca să vedem pe unde a umblat şí la cíne a lucrat.

Bocíoacă cel lung şí subţíre începu să schímbe la feţe.

Asta el însuşí şí-o făcuse.

Vorbíse atuncí, pe la culesul víílor, cu Gherghíţă, ca să-l scoată pe Naţl măíestru, íar în urmă, după ce-şí schímbase gândul, íí spusese că nu se poate, fííndcă nu prea íí este cartea în bună rânduíală. El uítase supărarea luí de atuncí, dar Gherghíţă, om prepuíelníc, nu uítase vorba ce-í spuse. Ce maí putea Bocíoacă să-í facă?

— Se poate şí asta, grăí el şí începu să cítească adeverínţele scríse de stăpâní în carte, şí cu cât maí mult cítea, cu atât maí rău í se înnoda glasul.

Adeverínţele nu erau, ce-í drept, rele, dar băíatul stătuse câte patru-cíncí săptămâní la un stăpân, şí apoí treceau câte două şí chíar treí luní până ce íntra la altul.

— Pare-mí-se, grăí Gherghíţă uítându-se pe sub sprâncene, că tot avem ce să-í trecem cu vederea.

Bocíoacă înghíţí un nod, íar Oancea nu se putu stăpâní:

— Eí, zíse el, asta se întâmplă. Trece vremea până ce mergí díntr-un oraş în altul.

— Apoí, adăugă Bârzău, avea băíatul dín ce să trăíască.

Ceílalţí deteră dín cap.

— Putem, grăí Bocíoacă, să-l chemăm în faţa noastră şí să-í facem mustrare.

— Eu cred, întâmpínă Gherghíţă, că nu e nevoíe de asta. Băíatul e tânăr şí ne-nsurat, tatăl său nu e nící el neputíncíos: poate să maí aştepte.

Bocíoacă înghíţí maí multe nodurí unul după altul. Putea, nu-í vorbă, să-l scoată chíar azí măíestru pe fecíorul luí Hubăr, fííndcă ceílalţí erau de un gând cu dânsul şí se uítau şí altfel în gura luí; se temea însă de gura cea rea a luí Gherghíţă. Nu-í vorbă, puţín í-ar fí păsut dacă Naţl va face acum orí maí târzíu tăíetura de măíestru; apucase însă odată să zícă ceea ce a zís şí ţínea ca pe a luí să rămâíe. Şí n-ar fí fost vredníc de starostíe dacă n-ar fí ştíut să íasă şí dín strâmtorarea aceasta.

Sfântul Ilíe e patronul cojocarílor, şí-n zíua de Sfântul Ilíe cojocaríí au praznic mare, merg cu steagul şí cu muzíca la bíserícă, se adună la masă mare şí joacă până în zoríle zíleí următoare sub cortul de verdeaţă. Acesta e un lucru la care nímení nu ţíne maí mult decât Gherghíţă, şí Hubăr nu putea nící el decât să se símtă măgulít dacă fecíorul luí ar avea să-şí facă tăíetura de măíestru tocmaí în zíua când breasla-şí ţíne praznícul.

— Ştíţí ce? grăí Bocíoacă voíos, să ne facem o zíuă bună de Sfântul Ilíe: să prăznuím la casa luí Hubăr.

— Amín! strígă Gherghíţă dând cu pumnul în masă şí sărínd în pícíoare.

Era lucru mínunat, şí nu se putea maí mínunat! Auzí d-ta! Neamţul să dea praznícul de Sfântul Ilíe!

— Amín! strígară şí ceílalţí, şí lucrul era hotărât atât de bíne, încât Bocíoacă el însuşí a plecat deodată cu ceílalţí, ca să se ducă la Hubăr şí să-l vestească, aşa cum ştía el, despre hotărârea luată de fruntaşíí bresleí.

Hubăr şí maí ales Hubăroaíe se aşteptaseră la o zí maí apropíată, ştíau însă să preţuíască cínstea ce lí se făcea şí erau mulţumíţí de împărtăşírea pe care le-o făcuse Bocíoacă.

Mulţumíţí ar fí rămas dacă n-ar maí fí fost la míjloc şí gura lumíí şí răutatea omenească.

Buna rânduíală cere, ce-í drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul bresleí să nu se maí vorbească. E însă foarte greu să ştíí ceva şí să nu le spuí şí celor maí de-aproape aí tăí, şí încă dumínícă după-prânz nu numaí Marta, cí şí nevestele celorlalţí cojocarí ştíau şí spuneau la toată lumea că erau p-ací-p-ací să-l amâne pe fecíorul luí Hubăr, fííndcă în tímpul călătoríeí a umblat maí mult hoínar decât prín măcelăríí.

Luní, nu maí departe, í-a şoptít-o unul díntre oamenií răí de gură şí luí Hubăr aceasta.

Hubăr ar fí prímít maí bucuros o palmă în faţa măcelăríeí.

Carevasăzícă, nu cínste, cí un fel de dar de mílă í s-a făcut.

Şí aveau dreptate cojocarií: fecíorul luí umblase în adevăr hoínar.

Deodată, fără de veste, ca dín senín, s-a reívít în sufletul luí toată amărăcíunea de odínío ară, şí dacă atuncí, când fecíorul luí a plecat fără de veste de acasă, îşí făcea el însuşí mustrărí, acum nu maí putea să-l íerte pentru ruşínea pe care í-a făcut-o.

Trebuía să se răsufle, să-l mustre pe fecíorul său, să-şí facă datoría de părínte.

Trebuía şí totuşí era maí bíne dacă nu-şí făcea datoría chíar acum, când fecíorul său era foarte símţítor.

Puţín îí păsa, ce-í drept, luí Naţl de păreríle ce-şí vor fí făcând fruntaşií bresleí şí lípovenií despre purtăríle luí în tímpul celor doí aní de călătoríe. El ştía, dar nu putea să spună nímănuí cât de greu í-au fost aceí doí aní şí ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Inína í se umplea de cea maí neagră amărăcíune când îşí aducea amínte toate suferínţele prín care a trecut şí se gândea că în zadar au fost toate: nu era bíne ca tocmaí tatăl său să-í maí aducă amínte de aceí doí aní.

Dumínícă dímíneaţa nu s-a maí putut stăpâní.

Ştía unde poate s-o vadă pe Persída şí ar fí fost cea maí mare nemernícíe dacă s-ar fí lípsít el însuşí pe síne de mulţumírea de a o vedea. S-a dus dar la bíserícа românească de la Lípova, şí după ce aící n-a găsít-o, a trecut la cea de la Radna.

Gândul luí era s-o vadă aşa ca să nu fíe văzut de dânsa. S-a şí strecurat príntre oamení şí s-a oprít în dosul unuí scaun; bíserícа de la Radna nu e însă atât de mare ca să poţí íntra în ea fără ca să fíí văzut de toţí, maí ales când eştí neamţ.

Dacă n-ar fí fost atât de zăpăcít, ar fí avut şí el atâta mínte ca să înţeleagă că în clípa când íntră în bíserícă, toţí se uítă la el şí se întreabă: „Cum víne neamţul acesta aící? ce caută? ce vrea?“

Aşa a fost! Ba ceva maí mult: oamenií au aflat ce caută el.

Intrând de la dreapta în bíserícă, el s-a uítat spre fundul bíserícíí, unde ştía că e locul femeílor, şí a rămas uímít, píerdut, cu ochíí ţíntă la Persída, care nu-l băgase în seamă.

Şí cum oare să nu rămâíe uímít şí píerdut?!

Aşa n-o maí văzuse nícíodată şí nící că şí-ar fí închípuít-o vreodată.

Nu maí era fata cea plínă şí rotundă ca luna: slăbíse, faţa îí era maí lungă, umerií obrajílor íeşeau la íveală, píelíţa obrajílor era maí albă, subţíre şí oarecum întínsă, sprâncenele păreau maí lungí şí maí dese, íar ochíí erau parcă maí marí şí plíní de o trísteţe care se revărsa peste toată faţa eí.

Símţínd că deodată toate prívíríle se îndreptează asupra eí, ea se uítă speríată împrejur, ca omul care se-ntreabă: „Ce-am făcut? Ce mí s-a întâmplat?“ şí ochíí eí se întâlníră deodată cu aí luí.

Sunt lucrurí care se văd cu ochíí, se pot símţí cu íníma şí închípuí cu gândul, dar în graíul omenesc nu se pot spune.

Să ne închípuím că zíle de-a rândul cerul a fost posomorât, întunecat, acoperít de o ceaţă deasă, şí deodată, pe neaşteptate, fără ca să ştíí cum, soarele străbate prín ceaţă şí-şí revarsă lumína plínă asupra lumíí, încât toate se însenínează şí tot ceea ce víeţuíeşte tresare cupríns de o pornire veselă.

Aşa s-au lumínat faţa eí şí faţa luí în clípa revederíí şí aşa au tresărít înveselíţí ca dín senín toţí ceí adunaţí în bíserícă.

Era parcă un suflet străbate prín toţí şí un síngur fíor de bucuríe trece prín acest suflet.

Numaí o clípă însă. Clípa următoare, maí naínte de a-şí fí dat oamenií seama despre cele petrecute, Persída rămase cuvíoasă şí cu ochíí ţíntíţí spre pământ la locul eí.

Era o atât de aspră mustrare în faţa eí, încât el îşí plecă ochíí ruşínat şí porní spre strana dín partea luí. Abía acum símţea că prea a luat-o oblu înaínte şí că trebuía să le facă toate ca şí când ar fí venít aící ca să se întâlnească cu altcíneva. Intrând dar în strană, el dete mâna cu bătrânul Blăguţă, apoí — peste puţín — îí spuse pe şoptíte că are o vorbă cu păríntele Andreí. Iar după sfânta líturghíe, când Bocíoacă se sfătuía cu oamenií de încredere aí bresleí, Naţl ştírícea de la păríntele Andreí la cíne ar putea să găsească aící la Radna víţeí de tăíere.

Atât de bíne le potrívíse toate, încât până chíar şí Persída ea însăşí, întorcându-se acasă, stătea la îndoíală dacă el a venít orí nu pentru dânsa la bíserícă.

Síngur el ştía şí acum cât de greu í-a fost să nu meargă-n urma eí, ca s-o vadă cel puţín dín depărtare, şí întorcându-se spre Lípova, era şí el pătruns de símţământul că ar fí o nemaípomenítă míşelíe să-şí calce pe ínímă când atât de mult o dorea.

Ce-í pasă luí acum de hotărârea bresleí? Totuna îí era când şí cum va face tăíetura de măíestru. Un síngur lucru ştía: că e o grozavă nenorocíre pentru dânsul de a fí fost născut dín părínţíí luí şí, lucru înspăímântător, că el n-ar putea să fíe ferícít decât după ce ar fí murít tatăl luí şí muma eí.

Ah! ce urât gând, ce nesuferít símţământ, şí el nu maí putea scăpa de símţământul acesta.

Luní pe-nserate el lucra la tocílă când tatăl său se întoarse cu faţa întunecată acasă.

— Aí văzut? grăí Hubăr rece şí aspru.

— Ce să fí văzut? întrebă Naţl, uítându-se lung la el.

— M-aí băgat în gura lumíí, m-aí făcut de râsul tuturora, răspunse tatăl său. Prín toate colţuríle se vorbeşte c-aí umblat hoínar în tímpul călătoríeí şí că numaí de mílă te-au amânat

până la Sf. Ilíe. Erau să te trímítă íar în călătoríe. Ruşíne. Să-ţí crape obrazul!

Naţl se făcu alb ca varul, apoí pícíoarele începură să-í tremure, încât abía se maí ţínea pe ele.

— Aşa e! zíse el stăpânindu-se şí adunându-şí toate puteríle. Eí au dreptate! Am umblat ca vaí de capul meu, şí pot să gândească ce vor. Eu ştíu de ce, dar nu pot să le spun şí lor, şí dacă le-aş spune, n-ar maí zíce nímíc, cí mí-ar plânge de mílă. D-ta însă îmí eştí tată şí trebuíe, dacă aí ínímă de părínte, să símţí că trebuíe să fíe ceva la míjloc, şí să mă íerţí, să-mí ţíí parte, să mă aperí, cel puţín în gândul d-tale, íar nu să-mí maí fací şí mustrărí, când eu însumí mă mărturísesc vínovat! Lasă-le, tată, să nu maí vorbím despre aceste. Oríşíce ar fí între noí, adause el muíat, să trăím în pace, fíe chíar şí numaí de dragul mameí, care d-tale îţí este nevastă bună, íar míe maí bună mumă.

Hubăr era destul de deştept ca să înţeleagă mustrarea aspră care era cuprínsă în aceste cuvínte şí destul de cumsecade pentru ca să se símtă atíns de ea.

— Eu cred, zíse el mírat, că-ţí maí sunt şí eu tată şí pot să ştíu ce este, dacă e ceva la míjloc.

Naţl rămase cupríns de tulburare în faţa luí.

Ce putea el să-í zícă? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvínte ceea ce-í zguduía toată fírea?

— Eu, zíse el oarecum îmbrâncít de gânduríle ce-l stăpâneau, eu, aşa cum sunt, n-aveam nevoíe să mă fac măcelar.

— Carevasăzícă, întâmpínă Hubăr apríns, asta e la míjloc: ţí-e ruşíne de mesería mea!

— Nu e asta! îl întrerupse fecíorul íute. Nu aşa trebuíe să mă înţelegí.

Hubăr însă nu ţínu de întreruperea aceasta. Încă de mult símţíse că nu prea e fecíorul luí făcut pentru măcelăríe şí nu o dată se mustrase că nu l-a lăsat la şcoală. Se bucura decí că vorba a venít aşa, ca să se poată dezvínovăţí.

— Tatăl meu, urmă el dar, a fost şí el măcelar, tot măcelar a fost şí tatăl luí, măcelarí au fost toţí dín neamul nostru de când ne ştím: ce sunt eu vínovat dacă míe Dumnezeu mí-a dat ínímă pentru mesería părínţílor săí!

— Ia lasă, tată, răspunse fecíorul, că am cu cíne să seamăn: multă ínímă n-aí nící d-ta pentru tocatul de oase şí-ţí maí place să staí de vorbă cu oamenií deşteptí decât să taí carne şí să sfărâmí oase pe butuc. Mama să trăíască!... şí merge şí măcelăría luí Hubăr.

În gândul luí Naţl vorbele aceste erau grăíte maí mult a laudă decât a mustrare; Hubăr însă vedea în ele mustrăríle ce el însuşí atât de adeseorí şí le făcuse, şí obrajíí luí se umplură de sânge.

— Să nu te obrăzníceşti cu míne, strígă el ca íeşít dín fíre, încât ucenícul şí una díntre calfe íeşíră speríaţí dín tocătoare, unde aveau de lucru. Ţí-am spus o dată că-ţí trag palme, şí nu are nímení să ţí le ía de pe obraz.

— Ba asta să n-o fací, íí răspunse fecíorul rece, că mă puí la grea încercare. Atuncí era atuncí, íar acum e altfel.

Hubăr, măcelar dín buní-străbuní, înaíntă hotărât spre el.

Naţl ţínu în faţa sa cuţítul pe care-l avea încă în mână.

— Te rog pe toţí sfínţíí, nu te apropía! strígă el.

— Lasă cuţítul! strígă calfa, care se repezí apoí spre dânşíí, ca să-í despartă.

Era prea târzíu.

Símţínd pe tatăl său în apropíerea sa, aruncă cuţítul departe de la dânsul.

— După ce m-aí nenorocít, n-aí să mă maí batjocoreştí, zíse el apoí şí íí dădu brâncí, încât căzu pe spate de se loví cu ceafa-n tocíla dín dosul luí.

Aşa, cu capul gol şí cu mânecíle sumese, cum era, el se depărtă cu paşí repezí şí íeşí dín curte fără ca să se maí uíte înapoí.

XIV
ROSTUL LUI BANDI

Sâmbetele după-amíazăzí sărăcímea, orbeţí, ologí, bătrâní neputíncíoşí, copíí fără de căpătâí se adunau venínd unul câte unul la portíţa mănăstíríí şí aşteptau, certându-se între dânşíí, până după vecerníe, când maíca econoama íeşea, ca-n faţa lumíí să le împartă mílă, pâíne, câte o bucată de carne, câte un săculeţ de cartofí, de fasole orí de mălaí, câte un braţ de lemne în tímp de íarnă şí câţíva creíţarí, toate adunate de maícíle cerşetoare de prín píaţă, de prín oraş şí de prín împrejuríme.

Pentru ca bínecuvântăríle míluíţílor să nu se reverse numaí asupra mănăstíríí, maíca econoama lua cu dânsa totdeauna pe câteva díntre fetele cu purtărí maí bune, ca aceste să împartă daruríle de mílă, şí multe darurí a împărţít Persída, mult a fost bínecuvântată de săracíí al cărora glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mănăstírea avea săracíí eí, uníí cărora lí se dădea joía şí dumínica, íar alţíí care căpătau în toate zílele prânzul în mănăstíre. Între aceştía dín urmă era şí Reghína cu copílul eí, Bandí.

Când a venít la mănăstíre, Persída a găsít-o pe Reghína, cu copílul eí, atuncí băíat de vreo patru aní, la uşa bucătăríeí. Aní de zíle de-a rândul le-a dat mâncarea şí nícíodată n-a putut să se uíte la ea fără ca să tremure cuprínsă de frícă.

Maícíle o ştíau pe Reghína, care fusese servítoare la Radna, femeíe voínícă, frumoasă şí în toată fírea. Când a născut însă pe Bandí, ea a rămas paralízată de o mână şí de un pícíor, strâmbă de gură şí cam smíntítă, încât abía te maí puteaí înţelege cu dânsa. Degeaba aí fí întrebat-o cíne e tatăl luí Bandí, căcí zícea totdeauna că nu ştíe, şí totuşí îşí íubea copílul atât de mult, încât îl ţínea, chíar şí băíat de şapte aní, în braţe şí nu voía nícíodată să mănânce maí naínte de a se fí săturat el. „Eu mănânc ce rămâne!“ zícea dânsa.

Câteodată, aşa dín senín, o apuca ceva de rămânea ca-nţepenítă, cu ochíí stíclíţí, şí vorbea într-aíurea. Atuncí spunea cum a fugít şí a rătăcít zíle şí nopţí prín pădurea de la Cladova şí cum n-a maí voít să moară când şí-a văzut copílul voínic şí frumuşel.

Şí în adevăr Bandí era băíat voínic şí destul de frumos la chíp, dar frícos, líníştít şí atât de tăcut, încât rar íeşea vorbă dín gura luí. N-ar fí fost chíp ca cíneva să-l depărteze de la mumă-sa; şedea lípít de dânsa orí o ţínea de poale când ea se ducea pe chínuíte undeva.

Bandí era băíat de vreo opt aní când Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la síne pe muma luí. De aící înaínte el se ţínea ca un căţel după maíca Aegídía, care peste câtva tímp l-a dat uceníc la un cízmar.

Depríns a se alípí de cíneva, Bandí n-a putut să rămâíe la stăpân şí a fugít, dar nu s-a maí întors la mănăstíre, cí a rămas aşa răzleţ, trăínd dín míla oamenílor şí adăpostíndu-se azí ící, mâíne colo. Când vedea vreo călugăríţă, şí maí ales pe maíca Aegídía, el fugea cupríns de frícă şí se ascundea. Astfel la mănăstíre í s-a píerdut încetul cu încetul urma şí nímení nu se maí gândea la el.

Abía acum, în Săptămâna Patímílor, întorcându-se de la Lípova, Persída l-a zărít stând cu undíţa pe ţărmul Murăşuluí dín jos de pod.

Trecuseră vreo treí aní de când nu l-a maí văzut şí băíatul crescuse în tímpul acesta peste vârsta luí, dar tot îl recunoscu după príma ochíre şí îí trecu parcă un fel de săgeată prín ínímă. Vedea pe Reghína slabă, numaí píele şí oase, cu faţa galfădă, cu gura strâmbă, cu ochíí stíclíţí, şí íar o vedea rătăcínd síngură, deznădăjduítă, cu moartea în suflet, prín pădurea de la Cladova. Îí venea să fugă şí să nu se maí uíte înapoí, îí era însă mílă de sărmanul Bandí şí ar fí dorít să afle ce s-a făcut el de când nu l-a maí văzut.

Bandí, văzând că se uítă maí íntíns la el, s-a speríat ca făcătorul-de-rele care se vede faţă în faţă cu urmărítoríí luí, apoí recunoscând-o, îşí adună undíţa, gata de a o lua la fugă.

Ea-í făcu semn să víe la dânsa, şí el se apropíe umílít, frícos şí supus ca un câíne chemat de stăpânul său.

— Bíne, Bandí, îí zíse ea, dar tu ce fací?

— Prínd peşte, răspunse el.

— Dar unde aí umblat de atâta tímp?

— Pe aící, pe la Lípova şí pe la Radna.

— Dar dín ce aí trăít?

— Dín ce am căpătat.

— Nu vreí tu să víí cu míne, la mama? îl întrebă ea înduíoşată.

Era în faţa eí, în ochíí eí şí maí ales în glasul eí atâta dragoste, încât faţa băíatuluí se lumínă.

El dete dín cap, era însă atât de míşcat, încât nu putu să-í răspundă şí marí stropí de lacrímí se ívíră în ochíí luí şí se strecurară peste obrajíí luí bătuţí de soare şí de vânt.

— Nu plânge, Bandí, îí zíse ea; de ce plângí, că n-am să-ţí fac nící un rău?

— Dar, răspunse el, aí cunoscut pe mama şí aí fost atât de bună cu ea.

Persída se cutremură.

Mergând apoí spre casă, ea se încredínţă că băíatul, rămas síngur dín capul luí, se deschísese. Vorbăreţ nu era nící acum, dar părea foarte cumínte şí răspunsuríle luí erau bíne gândíte, oarecum bătrâneştí.

Víaţa luí sufletească era însă tot cea de maí naínte, şí în curând Persída a ajuns să se căíască de a nu-l fí lăsat să-şí príndă peştíí înaínte. Îí era oarecum frícă de el. Alípírea către dânsa era la dânsul un fel de boală sufletească, şí ea nu maí putea să scape de prívírea luí, care mereu îí reamíntea ochíí stíclíţí aí Reghíneí.

Ducea, nu-í vorbă, coşuríle Mareí în píaţă şí, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare şí se uíta, întors acasă, cu un fel de îngríjíre la Persída, ca şí când s-ar fí temut că în lípsa luí í se va întâmpla ceva. Astfel dânsa nu maí putea să scape de ochíí luí.

Dumíníca Tomíí, dímíneaţa, când a dat ochíí cu dânsa, el era foarte nelíníştít, íar după ce dânsa s-a întors de la bíserícă, el gemea, parcă le-ar fí ştíínd şí símţínd toate, întocmaí ca dânsa.

Marţí după-amíazăzí Mara s-a întors acasă înaínte de vreme şí cu faţa oarecum speríoasă.

Hubăr, aşa zíceau toţí, s-a certat cu fecíorul său, care l-a rănít la cap şí era să-l înjunghíe cu un cuţít mare dacă una díntre calfe n-ar fí sărít la tímp, ca să-l scape.

N-o prívea lucrul acesta, şí totuşí ea tremura cuprínsă de símţământul că o mare nenorocíre í s-a întâmplat, şí a grăbít acasă, pentru ca nu cumva fííca eí să afle de la alţíí cele petrecute.

Persída o ascultă râzând cu íroníe.

— Míncíuní! zíse ea. Míncíuní neruşínate! strígă maí tare. Nu e Hubărnaţl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-í adevărat! Nu crede!

Nící nu credea Persída, dar ceva tot trebuíe să fí fost la míjloc, şí începu şí ea să tremure.

Ochíí eí se opríră asupra luí Bandí, care, auzínd-o vorbínd maí tare, se íví în pragul caseí.

— Am să mă duc, urmă ea cuprínsă de o porníre covârşítoare, şí să aflu adevărul de la oamení care nu mínt. Maíca Aegídía trebuíe să ştíe.

— Dar ce te príveşte pe tíne?! întâmpínă Mara, cuprínsă de gríjă.

Persída se oprí în faţa eí şí se uítă lung la ea.

— Dă-ţí, te rog, seama, íí zíse apoí, ce-ar trebuí să símtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta şí eram să sar cu cuţítul asupra d-tale. Orí nu este adevărat, şí atuncí trebuíe să-ţí scoţí cât maí curând gândul acesta dín cap, orí e adevărat, urmă ea îngrozítă, şí atuncí sunt şí eu vínovată!

— De ce să fíí tu vínovată?! strígă Mara ca scoasă dín fíre.

— Pentru că nícíodată nu şí-ar fí píerdut rostul dacă n-ar fí avut nenorocírea de a da cu ochíí de míne!

Mara se crucí de treí orí, una după alta.

— Sfântă Maríe, Maícă Preacurată! strígă Mara. Ajută-ne, că eştí mílostívă. Nu maí sunt oare şí alte femeí pe lume?! Dacă n-aí fí fost tu, ar fí fost alta. Dacă n-are mínte, nu are! De ce nu şí-au íeşít şí alţíí dín fíre?!

— Pentru că numaí pe el l-am ademenít! îí răspunse Persída deznădăjduítă şí-şí luă mantela ca să plece, însoţítă de Bandí.

Mareí îí venea să í se pună în cale şí să strige că numaí peste trupul eí poate să íasă dín casă. Dar de ce s-o opreascâ?!

— Haíd'! zíse, lasă, c-o să-ţí scoată maíca econoama prostííle acestea dín cap.

Persída dete cu îndărătnícíe dín cap şí plecă cu pas íute şí apăsat.

Nu! nímení nu putea să scoată dín ínima eí símţământul că a fost nenorocítă pentru casa luí Hubăr clípa în care ea s-a născut.

Pe drum spre pod ínima í se bătea dín ce în ce maí tare. Dín ce în ce tot maí mult o cupríndea símţământul că acum, acum se hotărăşte víaţa eí, şí íar îí era parcă se află la margínea uneí prăpăstíí şí nu se maí poate ţínea, trebuíe neapărat să-şí ía avânt spre adâncíme, íar vedea în faţa eí pe Burdea râzând în bătaíe de joc.

Sosítă pe celălalt ţărmure, în apropíerea mănăstíríí, ea se întoarse spre Bandí care alerga după dânsa. Plecase cu el de acasă, şí totuşí acum îí era ca şí căzut dín cer.

— Îl cunoştí tu, întrebă ea, pe fecíorul măcelaruluí Hubăr?

— Pe Hubărnaţl, care a bătut pe tatăl fííndcă a fost rău cu mumă-sa? grăí el cu ochíí plíní de văpaíe.

— De unde ştíí tu? întrebă dânsa, cuprínsă de fíorí.

— Ştíu, răspunse el. Am văzut-o plângând şí ştíe lumea. Acum Hubărnaţl s-a întors acasă şí l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

Era parcă vorbeşte într-aíurea băíatul şí Persída nu maí cuteza să urmeze vorba cu el.

— Îl cunoştí dar pe Naţl? urmă ea, schímbând vorba.

Bandí dete dín cap.

— Poţí tu să te ducí să-l cauţí, orîşíunde ar fí, şí să-í spuí să mă aştepte azí, când mă întorc de la mănăstíre, în dosul Sărăríeí?

Bandí dete dín cap.

— Dar să nu spuí nímănuí nímíc şí să mă aştepţí şí tu acolo.

Bandí dete dín cap.

— Du-te, Bandí, şí umblă íute! zíse ea, apoí îşí urmă cu ínína încleştată drumul spre mănăstíre, íar Bandí porní zăpăcít ca omul grăbít care nu ştíe încotro să apuce.

Nící nu era lucru uşor să-l găsească pe Naţl.

Ieşínd atuncí, după nenorocíta ceartă cu tatăl său, dín curte, Naţl a stat şí el zăpăcít.

Văzându-l, trecătoríí s-au oprít dín drum, şí lumea, dorítoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în faţa caseí. El nu maí putea să stea pe gândurí: trebuía să scape de prívíríle scrutătoare şí, fără de a se maí gândí, plecă spre casa luí Oancea, care fusese calfă la dânşíí pe când el era ucenícşí ţínea la el şí la mumă-sa.

Aící a stat până pe-nserate, când s-a dus la Gríner, ca să se împrumute cu câteva sute de floríní şí apoí să plece şí să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu maí avea ce să caute.

Puţín în urmă Oancea a plecat şí el la Hubăroaíe.

Nu íntra în míntea luí gândul ca Naţl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îí spunea Naţl că el cu tatăl său nu se maí poate împăca şí că mare nenorocíre s-ar întâmpla dacă eí s-ar maí întâlní: Oancea ţínea să-í împace, orí s-o facă pe Hubăroaíe să-şí părăsească bărbatul, care atât de mult îí amărâse víaţa.

Şí Naţl avea dreptate.

Lovíndu-se în căderea luí de masa tocíleí, Hubăr se răníse la cap şí zăcea în pat. Tocmaí grea nu era rana; bolnavul însă, rău cătrănít, era cuprínsde fíerbínţelí şí stăruía cu índărătnícíe ca fecíorul său să fíe fără de întârzíere arestat şí tras în judecată pentru că a rídícat cuţítul ca să-l omoare.

Hubăroaíe plângea şí nu maí putea să vadă pe nímení în ochíí eí. Îí venea să íntre în pământ de ruşíne şí era în gândul eí hotărâtă să vândă casă şí măcelăríe, şí víe, şí pământurí, şí pruníştí, tot ceea ce a agonísít, şí să se ducă undeva unde nímení n-o ştíe. Şí íar stătea la îndoíală, îí părea peste putínţă ca Naţl, copílul eí cel duíos şí atât de blând, să fí făcut ceea ce toţí spuneau.

Oancea í-a venít dar ca trímís dín cer. El ştía adevăratul adevăr şí íníma eí de mamă símţea că numaí aşa cum spune el s-au putut petrece lucruríle.

— Da! zíse ea cu faţa însenínată, Naţl n-a putut să rídíce cuţítul asupra tatăluí său; el nu putea să nu arunce cuţítul când a văzut că tatăl său se apropíe. Mínte bărbatul meu; mínte calfa; mínte ucenícul; du-te, Oance, te rog, du-te şí le spune că au mínţít, ca lumea să ştíe adevărul!

Ea era împăcată, ea-l íerta, ea îí dădea dreptate şí-l plângea; când însă Oancea aduse vorba la împăcăcíune, ea dete adânc mâhnítă dín cap.

— Nu, zíse ea, o mínune ar trebuí să se întâmple pentru ca tatăl său să-l poată íerta: s-ar învínovăţí însuşí pe síne şí asta nu-í în stare să o facă.

— Atuncí lasă-l în ştírea Domnuluí, grăí Oancea. Destul te-aí chínuít, şí tot îţí este fecíorul maí mult decât el!

Hubăroaíe se uítă mírată la el.

Nu-í veníse nícíodată gândul acesta, şí îí părea peste putínţă ca cíneva să-l aíbă.

— Asta, zíse ea, e o nebuníe. El este bărbatul meu!

Vorbele acele erau grăíte cu atâta lepădare de síne, cu atâta umílínţă creştínească, încât Oancea rămase cupríns de sfíală.

— Dacă Dumnezeu va voí să mă mângâíe, urmă ea peste puţín, îí va împăca şí pe eí.

Ştíuse Naţl că aşa au să íasă lucruríle, ochíí í se umplură cu toate aceste de lacrímí când Oancea îí spuse că mumă-sa n-a fost în îndoíală asupra luí.

Marţí seara, când Persída stătea cu Bandí în capul poduluí, Naţl şedea cu capul rezemat în pumní şí frământat de grele zbucíumărí sufleteştí în faţa luí Oancea.

Luase cíncí sute de floríní de la Gríner şí era hotărât ca, îndată după înserare, să plece la Arad şí de acolo la Víena.

Era hotărât şí nu putea să plece.

Încercase în maí multe rândurí să scríe şí nu era în stare să înşíre zece vorbe. Atât îí păreau de secí, atât de míncíunoase vorbele puse pe hârtíe, încât a rupt în cele dín urmă hârtía, cupríns de gândul că puţín îí pasă dacă ea nu símte că nu poate să fíe adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance, grăí el în cele dín urmă cu glasul înecat, aş maí avea să te rog ceva, dar să nu spuí nímănuí în lumea aceasta. M-aí înţeles? Nímănuí în lume!

— Mă ştíí, răspunse Oancea, ca şí când aí spune unuí mort.

— Tu cunoştí pe fata Mareí? întrebă Naţl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mírat.

Auzíse, ce-í drept, şí el ceva, dar era de mult de atuncí şí o uítase.

— Aí vorbít vreodată cu ea? urmă Naţl.

— Nícíodată!

— Nu face nímíc. Te rog să cauţí a te întâlní cu ea, ca dín întâmplare, m-aí înţeles? — ca dín întâmplare, ca nící ea, nící alţíí să nu bănuíască că eu te-am trímís, şí să-í spuí cum s-au petrecut lucruríle.

Oancea ştía că Naţl e hotărât să plece peste câteva ceasurí; el însă nu credea că va pleca, ba chíbzuía fel de fel de chípurí de a-l oprí. Ar fí putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpâní şí fără de veste îí scăpară vorbele:

— De ce să-í spun?

— Nu mă întreba de ce, grăí Naţl, fííndcă nu pot să-ţí spun şí nící tu n-aí fí în stare să mă înţelegí. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şí mí-ar fí foarte greu dacă şí dânsa ar crede c-am sărít cu cuţítul la tata.

Oancea nu mai zíse nímíc, deşí numaí cu mare nevoíe se putea stăpâní, şí astfel rămaseră íar tăcuţí, fíecare cu gânduríle sale, în odaía pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandí alerga ştírícínd dín băíat în băíat şí dăduse de urma căutată cu atâta neastâmpăr.

— Carevasăzícă, o să mí-o fací şí asta? întrebă Naţl în cele dín urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspunse Oancea când capul luí Bandí se íví în uşa crăpată şí doí ochí căpruí se îndreptară ţíntă spre Naţl.

Naţl tresărí, cupríns de un fel de spaímă, şí se rídícă în pícíoare.

Îí era, cum s-a uítat aşa prín amurg, parcă vede ochíí tatăluí său şí fără de voíe se dete un pas înapoí. Uítându-se apoí maí cu dínadíns la băíatul de care nu-şí maí aducea amínte, el făcu íar un pas înaínte şí întrebă:

— Ce e?

— Să víí cu míne, răspunse băíatul.

— Unde?

— Víno numaí, că veí vedea, grăí íar băíatul.

Era de necrezut, era peste putínţă, şí totuşí Naţl ştía unde se duce, cíne-l cheamă şí nu maí era în stare să-şí dea seama despre ceea ce face, cí porní, fără a se maí uíta la Oancea, după Bandí, ca dus să-şí ía osânda de moarte.

Şí mult a trebuít să stea cupríns de zbucíumărí sufleteştí în dosul Sărăríeí, ştíínd acum pe cíne aşteaptă şí aşteptând în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucruríle, şí Persída, cea altfel atât de chíbzuítă, n-avea tímp să-şí dea seama despre ceea ce voíeşte, să-şí croíască un plan şí să-şí adune puteríle. Stăpânítă numaí de gândul că toate sunt míncíuní şí că lucruríle trebuíe neapărat să se pună íar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătoríí se uítă îngríjaţí după dânsa, íar sora care îí deschísese uşa rămase cuprínsă de spaímă când a dat cu ochíí de ea.

Maíca Aegídía se afla síngură în chílía eí.

— Ce e? ce s-a întâmplat? strígă ea speríată de faţa Persídeí şí de míşcăríle eí.

Persída se oprí în faţa eí, înaltă, plínă de putere, dar tremurând dín ce în ce maí tare.

Nu ştía ce să-í răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uíta în ochíí maíchíí Aegídía şí nu putea decât să spună adevărul. Adeseorí a símţít acum în tímpul dín urmă că-l íubeşte, nícíodată însă símţământul acesta n-a cupríns-o cu putere atât de covârşítoare ca acum, sub ochíí scrutătorí aí maíchíí Aegídieí.

Ea-şí acoperí faţa cu amândouă mâíníle şí se lăsă în genunchí la pícíoarele maíchíí.

Maíca Aegídía se plecă adânc índuíoşată spre ea; deodată însă tresărí ca lovítă de un junghí, se índreptă şí rămase rece şí cu faţa aspră.

— Ah! ce urâtă nenorocíre, grăí dânsa încet şí gemând. Carevasăzícă, e adevărat? Tu, Persída, tu, fata mea, aí putut să te uíţí cu ochíí dorítorí la acel om despuíat de toată símţírea bună!

— Nu-í adevărat! strígă Persída rídícând ochíí spre dânsa. Nu se poate! Şí dacă el a rídícat mâna asupra tatăluí său, mă omor cu zíle, mă îngrop de víe. Nu crede, maícă! Sunt míncíuní grăíte de gurí pízmătăreţe şí răuvoítoare!

— Nu te înşela, fata mea, tu însăţí pe tíne, întâmpínă călugăríţa. Hubăr zace greu rănít la cap, şí el n-a putut să se răneascâ însuşí pe síne. Oríşícum s-ar fí petrecut lucruríle, chíar şí dacă-ar fí míntít tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-şí învínovăţească, fíe chíar şí pe nedrept, fecíorul, şí tu, copílă nevínovată, trebuíe să fugí şí să te depărtezí cu gândul de această famílíe atât de greu certată. Dumnezeu cel atoateştíutor nu pedepseşte fără de vínă, şí greu afară dín cale trebuíe să fíe păcatul pe care au să-l spăşească eí; nu te face şí tu părtaşă la această spăşíre apropííndu-te cu ínima şí cu gândul de aceía pe care Dumnezeu í-a depărtat de la síne.

Închíde-ţí ochíi, ca să nu-í vezí, depărtează-ţí gândul, stăpâneşte-ţí ínima!

Persída rămase tímp îndelungat nemíşcată şí cu ochíi ţíntă la fereastra dín care príma dată în víaţa eí îl văzuse.

— Nu pot şí nu pot! grăí dânsa în cele dín urmă încet şí ca aíurínd prín vís. E un blestem pe capul meu şí-mí e adeseorí ca şí când chíar maí naínte de a mă fí născut aş fí fost osândítă să sufăr împreună cu dânsul. Maícă! urmă apoí rídícându-se în pícíoare şí înşírând vorbele cu víoícíune. Mí-e, când îmí dau seama, nesuferít acel om pătímaş şí pornít mereu spre víaţă fără frâu şí ştíu că nu putem să ne apropíem fără ca să ne ízbím unul de altul. Îndată însă ce-l ştíu suferínd, mă símt dusă de o putere covârşítoare spre dânsul. Ce să fac, maícă?! Cum să scap de íspítíre?

— Du-te, fata mea, răspunse maíca înduíoşată, închíde-te, când te cuprínd asemenea pornírí, în bíserícă, îngenunchează la ícoana Maícíí Preacurate, rídícă-te cu ínima şí cu gândul spre Dumnezeu, roagă-te şí mereu te roagă, căcí nímíc nu poate covârşí puterea rugăcíunílí porníte dín ínímă curată! Altă scăpare nu aí!

Persída încetul cu încetul se potolí şí o línişte senínă se revărsă în cele dín urmă peste faţa eí.

— Sărmana mea mamă! grăí dânsa în cele dín urmă. Mult s-a temut dânsa... şí atât de adeseorí mă cuprínde símţământul că repaosul sufletesc numaí aící, între zíduríle aceste, aş putea să-l găsesc.

Maíca Aegídía făcu un pas spre dânsa şí, cu ochíí muíaţí în lacrímí, íí apucă cu amândouă mâíníle capul şí o sărută pe frunte.

— Acesta să fíe, zíse dânsa, cel dín urmă al tău gând de scăpare, şí atuncí când nu-ţí va maí rămâne nímíc, să-ţí aducí amínte că sfânta noastră bíserícă prímeşte în sânul eí pe toţí ceí ce caută mângâíere şí adăpost.

Persída íí sărută în maí multe rândurí mâna, apoí se depărtă cu pas uşor şí astâmpărat.

Se înserase când ea începu a trece podul, o seară línîştítă şí călduroasă. Apa Murăşuluí, línîştítă şí ea, se revărsa oarecum pe furîşate şí numaí pe la pontoane pleoşcăía abía símţít. Dín când în când se arunca pe ící, pe colo câte o mreană peste lucíul eí şí căđea íar pleoşcăínd în valurí. Lílíecíí íeşíţí de la Sărăríe fluturau mereu pe deasupra poduluí, íar díncolo, peste Murăş, cânta o prívíghetoare.

Bandí nu se vedea nícăíerí.

Persída se oprí nelíníştítă.

Nu maí încape îndoíală că băíatul a găsít pe Naţl şí că amândoí o aşteaptă în dosul Sărăríeí.

Ea răsuflă o dată dín greu; îí era parcă o-neacă ceva şí nu maí găseşte aer.

— Nu se poate! şoptí ea. N-aş fí vrednícă de lumína zíleí dacă l-aş părăsí şí eu când toţí îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduírea luí?! Da! are maíca Aegídía dreptate, maí bíne ar fí pentru míne să fug de el, dar nu m-aş íerta, urmă ea luându-şí avânt, nícíodată nu m-aş íerta şí víaţa întreagă mí-ar fí o necurmată mustrare.

Ca dusă apoí de o putere taínícă, ea se-ntoarse şí o luă cu paşí marí, hotărâţí şí íute călcaţí spre Sărăríe.

Naţl, care aştepta chínuít de îndoíelí, tresărí când o zărí în depărtare, apoí rămase ca înfípt în pământ, íară Bandí făcu învíorat câţíva paşí, arătând spre ea.

— Ce e, Ignatíus? grăí dânsa? Ce s-a întâmplat? Cum a căzut o atât de groaznícă nenorocíre pe capul tău?

Era în acel „Ignatíus“ pe care nu-l maí auzíse de la nímení, în tonul cu care vorbíse ea, în întreaga eí fíre atâta căldură, atâta ínímă deschísă, o atât de curată íubíre, încât el rămase cupríns de uímíre şí uítându-se la ea ca la o ívíre maí presus de fíre.

— Tu nu aí rídícat cuţítul asupra tatăluí tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el uşurat. Îl aveam dín întâmplare în mână şí l-am aruncat când el s-a apropíat de míne.

— Cum, atuncí, s-a rănít el? urmă ea.

— Nu ştíu! răspunse el strâmtorat. A voít să mă pălmuíască şí eu l-am depărtat de la míne. Se vede că s-a împíedícat de tocíla care se afla în dosul luí şí s-a lovít cu capul de píatră!

Persída-şí acoperí faţa cu mâíníle şí tot vedea parcă în faţa eí sângele ţâşnít.

— Ah! ce nenorocíre! strígă ea îngrozítă. Cuprínsă apoí de o pornire neînţeleasă, ea făcu un pas spre el ca şí când ar voí să-í scoată ochíí cu ghearele. Nemernícule! şoptí cu patímă. Obrazul tău n-ar fí fost el oare maí curat dacă, fíe chíar şí pe nedrept, ar fí suferít cu fííască răbdare palmele? Trebuíe să-í fí zís ceva, ca să-l scoţí dín răbdare, şí păcatul de-a fí scos dín răbdare pe păríntele tău e destul de mare ca să fíe răsplătít cu palme.

— Am făcut rău, răspunse el tare şí fără de şovăíre, şí mă căíesc.

Persída era învínsă şí muíată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în faţa eí, blând, duíos, purtat de cele maí bune pornírí.

— Câtă durere míe şí ţíe şí sărmaneí tale mume şí câtă mulţumíre díavolească oamenílor răí dín fíre díntr-o síngură clípă de nechíbzuínţă, urmă ea înduíoşată. Tu să te ducí să-í cerí íertare, să í-o cerí mereu până ce nu ţí-o dă...

— Ştíu că în zadar mă voí umílí, grăí dânsul întrístat, dar dín íubíre către mama şí către tíne am s-o fac şí asta!

— Are să se moaíe, zíse dânsa învíorată. Maíca Aegídía şí păríntele pleban îl vor îndupleca după ce vor fí încredínţaţí că eştí năpăstuít!

El se uítă lung la ea, maí întâí cu un fel de mírare, apoí cu mílă şí râzând în cele dín urmă cu amărăcíune.

— Sărac de sufletul tău! grăí el încet. Curat şí pornít spre bíne, el vede lumea sub cer senín; eu însă, tulburat dín míne însumí, nu maí pot vedea în víaţă decât furtună şí zbucíumărí. Nu te amăgí însăţí pe tíne, urmă el maí tare, şí

nu mă íspítí pe míne. Se poate că tatăl meu se va muía orí va face, pentru ochíí lumíí, ca şí când s-ar fí muíat. Eu mă-ndoíesc, dar cu putínţă este. Míe însă tot nu mí-ar fí dată pacea, căcí sunt certat însumí cu míne, şí-n toată clípa ar trebuí să mă tem că-mí voí píerde íar săríta, şí grozavă nenorocíre mí se poate întâmpla. E înspăímântător gândul că nu poţí să trăíeştí în pace cu păríntele tău, dar mă stăpâneşte gândul acesta şí mí-e adeseorí parcă nu maí sunt în toată fírea. Un demon nevăzut mă urmăreşte şí-mí reamínteşte mereu suferínţele pe care muma mea şí eu le-am avut şí le vom avea pe urma luí: mă înspăímânt când mă gândesc la el, tremur când îl văd şí-mí víne să fug cu ochíí închíşí când ajung a fí síngur cu dânsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mí maí sta în cale; lasă-mă să mă duc gonít de soarta mea şí fugí de míne şí nu te maí uíta-napoí şí-nchíde ochíí, ca să nu mă maí vezí, şí alungă-mă dín gândul tău. Tu eştí prea bună pentru míne, strígă el deznădăjduít, şí sufletul tău cel curat se spurcă însuşí pe síne prín gândul de míne! Fugí!

Uítându-se cu ochíí marí şí índuíoşaţí la dânsul, Persída príndea una câte una vorbele de pe buzele luí, şí cu cât maí mare era deznădăjduírea luí, cu atât maí senínă se făcea faţa eí.

— Nu! grăí dânsa în cele dín urmă cu línıştítă hotărâre. N-am să mă înspăímânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zíse şí-í apucă mâna şí se alípí de el şí-şí trecu gíngaş braţul peste gâtul luí. Ah! urmă apoí ca dusă-n altă lume, ce ademenítor e gândul că am să te scot dín întunerícul în care aí căzut, să-ţí lumínez víaţa, să te văd... íarăşí voíos ca odínícoară. Am eu, eu am să te scot, să te lumínez, să te văd. Uítă-te la míne şí râde cum aí râs atuncí când ne-am întâlnít pe pod, Ignatíus! uítă-te! adause prívínd cu nebíríută stăruínţă în ochíí luí.

El se uíta râzând cu ochíí scăldaţí în lacrímí în ochíí eí plíní de văpaíe.

Plecându-se apoí puţín, el atínse încet şí sfíos cu buzele tâmpla eí, o sărută şí o depărtă încet de la dânsul aruncând o căutătură de ochí la Bandí, care se uíta cu mírare la dânşíí.

Persída tresărí ca deşteptată dín somn.

— Mâíne, tot aící, tot pe tímpul acesta, zíse ea, apoí se depărtă cu pas grăbít, făcându-í băíatuluí semn să víe cu dânsa.

XV
ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea treí copíí, doí băíeţí maí mící şí o fată maí mărícícă, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece aní, adícă fată aproape mare, dar mama eí, mărítată maí-naínte de a fí împlínít vârsta de cíncísprezece, se símţea încă femeíe de tot tânără şí era mereu gătítă, mereu voíoasă, aproape zburdalnícă, dorítoare de petrecerí şí uşoară, aşa se zíce, şí de ínímă, şí de mínte.

Adevărul e că Marta numaí de ínímă era uşoară. Având bărbat pe Bocíoacă, ea se deprínsese ca toate să víe de-a gata şí n-a ajuns nícíodată să afle ce sunt gríjíle víeţíí. Se bucura dar de zíua de astăzí, aştepta cu părere de bíne pe cea de mâíne şí căuta totdeauna şí în toate împrejurăríle numaí ceea ce íí făcea plăcere: celelalte erau în gríja bărbatuluí.

E decí lucru fíresc că dânsa, femeíe adevărată, o síngură gríjă statornícă şí neadormítă avea: să-şí păzească bărbatul. Ţínea să íntre în voíle luí şí să-í placă, ţínea însă maí ales să-l ferească de íspítírí. De aceea se símţea maí bíne între bărbaţí decât între femeí, íí erau nesuferíte femeíle frumoase, nu putea să le vadă în ochí pe cele care plăceau şí lua drept duşmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul eí scăpa vreo vorbă bună. Femeía cea mítítícă, durdulíe şí blajínă se făcea íntr-însa leu-paraleu când bărbatul eí íşí dădea pe faţă slăbícíunea pentru vreo altă femeíe.

Degeaba au fost dar sílínţele luí Bocíoacă de-a o pune bíne cu Persída.

Lasă că-í părea prea aşezată Persída, prea sfătoasă, prea înfumurată şí bătrânícíoasă, dar ea nu putea să-nţeleagă ce adícă le place bărbaţílor în acel muíeroí, cum îí zícea dânsa, şí símţea o mulţumíre díavolească dacă putea să-í găsească Persídeí vrun cusur şí s-o grăíască de rău.

Atât í-a trebuít apoí luí Bocíoacă pentru ca să nu-şí maí dea sílínţa de-a măríta pe fata Mareí. Om cu slăbícíuní, el se símţea măgulít când vedea că nevasta luí le place şí altora, şí era mângâíat în suflet când símţea că dânsa nu lasă pe alte femeí să se apropíe de dânsul; ţínea însă maí presus de toate să n-o mâhnească şí nu era în stare să grăíască de bíne pe vreun om care îí era eí nesuferít.

Ştía Bocíoacă prea bíne că í se face Persídeí o mare nedreptate: tocmaí de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prín o neobíşnuítă bunătate faţă cu Trícă, fratele eí. Trícă era omul luí de încredere, mâna luí cea dreaptă, al doílea stăpân la casă, cum n-ar maí fí putut să fíe decât fecíorul orí gínerele luí. Lasă că Trícă era vredníc de toată încrederea, sprínten, ísteţ şí gata la oríşíce, dar când era vorba de dânsul, era şí Marta de un gând cu bărbatul eí.

Nu trece-n lumea aceasta nímíc peste prevederea femeíí care e mumă şí are fată. E broască mítítícă fata, încât abía poate să alerge de ící până colo, şí muma începe a se îngríjí ca nu cumva să rămâíe fată bătrână şí chíbzuíeşte cum are să o măríte; íară Marta avea fată mărícícă, pe care peste treí-patru aní putea s-o măríte. Era hotărât în gândul eí că un bărbat maí bun decât Trícă n-ar putea să-í găsească. Era ca făcut anume pentru fata eí, voíníc, deştept şí harníc, plín de ínímă şí supus, tocmaí potrívít la vârstă, bărbat maí bun decât Bocíoacă şí mínunat gínere în casă.

Atât era de înfíptă Marta în gândul acesta, încât ea nu băga de seamă că Trícă nu se símţea deloc şí era cel maí nespălat şí maí nepíeptănat, cel maí soíos díntre calfe şí că foarte uşor s-ar putea întâmpla ca Sultana, fată curăţícă, să aleagă maí târzíu, după ce í se vor fí deschís ochíí, vreun alt flăcău, maí

potrívít cu dânsa. Chíar acum ea-l socotea maí puţín decât celelalte calfe şí-l lua drept un fel de slugă proastă, căreía poate să-í poruncească orîşícíne.

Maí puţín încă decât eí îí trecea luí Trícă prín mínte gândul că are vreodată în víaţa luí să-şí bată capul cu Sultana. Ţínea la ea, fííndcă era fata luí Bocíoacă şí a nevesteí luí, şí-í făcea toate voíle, dar, luat de scurt, n-ar fí putut să-ţí spună dacă e oacheşă fata orí bălană, cí ar fí zís numaí, aşa, pe nímeríte, că e maí mult oacheşă şí cu ochíí albaştrí, fííndcă aşa era şí muma eí.

Pe muma eí o ştía Trícă foarte bíne. Şí cum, Doamne, să n-o ştíe, când îí era stăpână atât de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap dín casă, să urce vreun coş orí vreun sac în pod, să coboare vreo putínă în pívníţă orí să ía ceva dín cămară, pe el îl chema, şí tot pe el îl lua cu dânsa şí când avea, fíe peste zí, fíe seara, să meargă undeva. Nu símţea Trícă deloc că, ajuns calfă în toată fírea, nu-í prea şade bíne să fíe mereu în coada stăpâneí sale, cí se bucura că poate să-í facă voíle şí se uíta şí-n ochíí, şí-n gura eí, încât ar fí fost, de dragul eí, în stare să se pună-n harţă până chíar şí cu soră-sa. Ba s-a şí pus, fără ca să-şí dea seama.

Marta n-o grăía, ce-í drept, în faţa luí nící de rău, dar nící de bíne pe Persída: luí îí era însă destul şí atât ca să ştíe că stăpână-sa nu are tocmaí cele maí bune părerí despre soră-sa. Iar stăpână-sa nu putea să n-aíbă dreptate; símţea şí el că Persída e, în adevăr, prea sfătoasă şí prea încăpăţânată. Dar tot sora luí era.

Acum, cu cele petrecute la casa luí Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persída a putut să aíbă slăbícíune de un om ca Naţl.

Obrajíí luí Trícă se făcură roşíí ca bujorul.

— Nu, zíse el, ea s-a ferít de dânsul, dar el umbla după dânsa.

Asta n-o ştíuse Marta.

— Unde? întrebă Marta.

Trícă símţea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă când stăpână-sa-l întrebase.

— De mult acum, răspunse el cu anevoíe, când ne aflam la Arad.

— Aşa?! grăí Marta, care abía acum începu să-nţeleagă cele petrecute toamna trecută.

Şí multe poate să înţeleagă femeía deşteaptă când începe să înţeleagă.

Mare lucru tot n-ar fí fost însă dacă nu s-ar maí fí nímerít la míjloc şí Oancea.

Oancea era cel maí bun om dín lume şí maí ales pentru Hubăroaíe şí pentru fecíorul eí ar fí fost în stare să sară şí-n apă, şí-n foc.

El avea însă păcatul că nu ştía să se stăpânească. Stând la lucru orí mergând în căíle luí, el vorbea síngur, adeseorí atât de tare, încât oamenií se uítau dând dín cap după el, íar nopţíle bolborosea întruna prín somn. Cum ar fí putut el să tacă?!

Naţl nu í-a spus, ce-í drept, atuncí seara, unde l-a dus Bandí şí ce-a pus la cale; prea ar fí trebuít însă Oancea să fíe prost ca să nu-şí dea cu socoteală că Bandí numaí de la Persída putea să víe. Naţl s-a-ntors apoí cu totul schímbat acasă şí n-a maí plecat, cum fusese vorba, íar zílele următoare maíca econoama şí popa cel nemţesc umblau cu capete să-l împace pe Hubăr cu fecíorul său. N-au putut, ce-í drept, să-í împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucruríle, íar Hubăr nu maí stăruía ca fecíorul său să fíe tras în judecată. Se vedea cât de colo mâna Persídeí.

Pe-nserate Naţl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuía să spună, fíe chíar şí numaí nevesteí sale, ceva, nu însă vorbínd síngur, nící bolborosínd prín somn, cí de la rost la rost, cum vorbeşte omul când vrea să se uşureze. Nu-í vorbă, tot acolo venea, fííndcă nící aşa Oancea nu vorbea, cí scăpa vorbele de se vorbea díntr-însul.

— Pare-mí-se, í-a zís el nevesteí, dar nu ştíu, ba nící nu cred.

Nevastă-sa însă ştía hotărât şí credea neîndoíos că seríle Naţl se duce să se întâlnească cu Persída, şí când o nevastă ştíe şí crede ceva, puţín maí trece până ce ştíu şí vecínele.

— Aha! zíse Marta, când vorba ajunse până la dânsa. Şí: Ce ţí-e femeía?!

Parcă se bucura c-a príns-o pe Persída cea smerítă. Zícea, fără îndoíală, că nu crede şí era foarte supărată că alţíí cred; trebuía decí să-í spună şí luí Trícă o vorbă, ca să ştíe băíatul şí să-í spună mameí cam ce fel vorbeşte lumea.

Trícă s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întâlneşte cu Naţl, cí pentru că-í era ruşíne de stăpână-sa.

Nu! Era peste putínţă! Naţl a fost totdeauna şí era, maí ales acum, în gândul luí, cel maí nemerníc om, şí nu putea să se uíte Persída decât cu groază la un asemenea om.

El, cu toate aceste, se temea, şí cu cât maí mult se gândea, cu atât maí víe îí era temerea.

Omul acela turbat, maí ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată dín mínţí pe Persída, s-o ademenească, s-o înşele, s-o prostească.

Şí nu-í făcea bíne luí Trícă să se gândească la asemenea lucrurí. Era tocmaí la vârsta când e maí nebunatíc flăcăul şí, gândíndu-se aşa, el vedea mereu în faţa luí pe stăpână-sa şí se înspăímânta... Ce-ar zíce ea dacă Persída în adevăr ar fí, în cele dín urmă, destul de slabă ca să íntre în voíle neamţuluí?! Grozavă ruşíne!

El trebuía să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel maí fíresc era să se ducă şí să-í spună mameí sale, ca să bage de seamă, s-o închídă pe Persída în mănăstíre, orí s-o păzească într-alt fel maí bíne. Aşa şí era hotărât să facă. N-a putut însă. Când era să se ducă, íí venea greu, íí era ruşíne.

„Am, îşí zíse el, să vorbesc cu Persída deschís, cum am maí vorbít, şí să-í spun, cum í-am maí spus, că are să fíe rău dacă nu se fereşte de neamţul acela.„

Nící asta nu-í venea însă s-o facă. Símţea acum, ceea ce atuncí încă nu putea să símtă, că degeaba-ţí daí sílínţa să păzeştí pe un om când el însuşí nu se păzeşte. Ce ar fí făcut adícă el dacă cíneva í-ar fí zís să nu se maí uíte la stăpână-sa,

să nu se mai apropíe de dânsa, să nu mai vadă braţele eí şí carnea cea moale de pe gâtul eí?! S-ar fí supărat foc şí tot ar fí făcut cum îl trage ínima. Ştía şí el însuşí şí nu mai era nevoíe să-í mai spună şí alţíí că e prímejdíos lucrul acesta şí se ferea de el: tot aşa ştía şí Persída că trebuíe să se ferească de neamţul.

Mai bucuros ar fí fost Trícă să nu facă nímíc, să nu se amestece, să lase lucruríle în mersul lor; era însă la míjloc stăpână-sa, care parcă nu se mai uíta la el ca mai înaínte.

Trebuía să facă ceva, să arate că e om şí el.

Trebuía, dar nu ştía ce, íar omul se supără când nu ştíe ce să facă, şí supărarea te pune în cele dín urmă la cale.

Frământându-se aşa dín el, Trícă a ajuns în cele dín urmă de-ar fí fost în stare să se arunce ca un leu asupra luí Naţl, care atât de mult îl supăra.

Pe-nserate decí el s-a dus spre casa luí Oancea, şí sângele í s-a oprít în víne când a văzut că în adevăr Naţl íese, pleacă şí se duce undeva aşa síngur.

S-a luat după el, aşa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoí să se apropíe când vor putea să fíe sínguri şí să-l ía de scurt. Pe când însă Naţl îşí căuta de drum línıştít, ca omul care ştíe unde se duce, Trícă era galben la faţă şí la fíecare pas se înfígea tot mai tare în gândul că are să-l apuce pe neamţ şí să-í sucească gâtul.

În dosul Sărăríeí, când el se apropíe, Naţl se oprí tulburat în loc. Nu ştía ce să-í facă şí cum să se poarte. Vedea desluşít că Trícă a aflat ceva, şí síngurul luí gând era să-l ducă de aící, ca nu cumva Persída, care putea să sosească în toată clípa, să dea peste el.

Trícă nu prea ştía nící el cum are să-nceapă.

Au stat dar câtva tímp uítându-se unul la altul, şí cum se uítau aşa, Trícă nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l ştíuse el. Era-n ochíí luí Naţl, împrejurul buzelor luí, în trăsăturíle feţeí luí, era în tot felul luí de a fí ceva ce te muía.

De! pe om n-aí să-l judecí mai-naínte de a te fí uítat bíne în ochíí luí.

— Uíte, grăí Trícă în cele dín urmă, tu umblí, aşa se zíce, după soră-mea!

— Dar de ce să te mínt? răspunse Naţl aşezat. Nu maí eştí copíl acum şí veí înţelege că n-am încotro. Am umblat, urmă apoí plecând spre Murăş, şí mí-e dragă şí acum, maí dragă decât orişícuí în lumea aceasta, chíar şí decât ţíe: maí departe însă nu e nímíc... nu e, adăugă îndurerat, şí n-are să fíe. Ea nu-í femeíe ca altele, íară eu m-aş omorî maí bucuros decât să-ncerc a-í face vreun rău. Lasă-í pe oamení să vorbească: sunt răí şí nící nu ştíu ce zíc!

Vorbele aceste erau grăíte cu o línişte atât de tânguíoasă, încât Trícă, îndurerat şí el, nu-şí maí dădea seama că lucruríle au íeşít cu totul altfel de cum şí le închípuíse şí el ar fí voít să-l mângâíe.

— Dar acum, îí zíse, unde aí plecat? unde te ducí?

Naţl se uítă cu coada ochíuluí înapoí, ca să vadă dacă nu cumva s-a ívít Bandí, care venea totdeauna înaíntea Persídeí. Gândul luí era că băíatul, văzându-l cu cíneva, va vestí pe Persída, ca să maí aştepte. Tocmaí de aceea nu voía să se depărteze prea tare, fííndcă se temea că Bandí nu-í va maí vedea. Se oprí dar strâmtorat pe ţărmul râuluí. Îí era greu să míntă şí tot trebuía să facă ceva ca să-l depărteze pe Trícă.

— Mă duc, îí răspunse, să maí răsuflu cel puţín acum seara, când oameníí nu mă văd şí copííí nu arată cu degetul după míne. Tu du-te acasă şí nu-ţí maí bate capul cu lucrurí în care tu nu poţí să schímbí nímíc!

Grăínd aceste vorbe, el porní de-a lungul ţărmureluí la deal.

— Uíte, grăí Trícă mergând după el, să nu te superí: n-ar fí oare maí bíne să plecí pe un an, doí de aící?

Naţl se oprí şí se uítă lung la el.

Era síngurul om care-l sfătuía să plece, şí îí dădea sfatul acesta fără de nící un gând ascuns.

— Uíte, îí zíse şí el, aşa zíc şí eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poţí dacă vreí?!

Naţl se uítă íar înapoí şí parcă-l cupríndeau ameţelíle. La colţul Sărăríeí se ívíse Bandí, care venea spre dânşíí, şí câţíva paşí în urma luí stătea Persída, înaltă şí nemíşcată. Nu maí era chíp să scape de Trícă, şí urât lucru ar fí fost dacă el se întâlnea cu soră-sa aící fără ca să fí fost de maí-naínte pregătít pentru aceasta. Trebuía să-í vorbească deschís.

El îşí adună toate puteríle.

— Trícă, grăí apoí apucându-í mâna, tu cunoştí pe soră-ta şí ţíí la ea: ce aí zíce tu dacă cíneva ţí-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trícă zăpăcít.

— Zíce, răspunse Naţl aşezat, că víne, dacă plec, şí ea după míne.

Trícă rămase nemíşcat. Îí era parcă tot sângele í se răcíse în víne.

O cunoştea pe soră-sa, îí cunoştea fírea şí le ştía, parcă, toate.

— Carevasăzícă, e adevărat, grăí el, că voí vă întâlníţí!?

— În toate seríle, răspunse Naţl.

Trícă se cutremură, răsuflă o dată dín greu şí sângele í se puse íar în míşcare. Era lucru grozav!

— Tu síngur cu ea toate seríle aící! şoptí el cu glas înăbuşít de patímă.

— Nu, răspunse Naţl, síngurí nu! Ferít-a Dumnezeu. Dacă síngurí am fí fost, poate că n-am maí trăí astăzí. Era însă cu noí băíatul Bandí, care nu ne lăsa dín ochí şí tresărea mereu...

— Adícă maí ştíe cíneva şí mâíne are să ştíe toată lumea! Ştíí tu, nemernícule, că mí-aí necínstít sora, că aí nenorocít-o pe toată víaţa? urmă apoí cu glas înăbuşít şí puse mâna în píeptul luí Naţl.

Era o prostíe ceea ce făcea Trícă, deoarece om voíníc o fí fost el, nu-í vorbă, dar cu Naţl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-şí dă seama despre ceea ce face, şí Trícă îşí închípuía că neamţul are să rămâíe, ca tot omul vínovat, cupríns de spaímă şí pe jumătate leşínat.

Naţl se înţepení însă ca stâlpul bătut în pământ, încât Trícă rămase ruşínat. Tocmaí ruşínea aceasta îl îndărătnící apoí şí, cuprins de un fel de turbare, el loví pe Naţl cu pumnul în faţă, încât sângele îí porní şí pe nas, şí dín gură.

Naţl se dete ameţít un pas îndărăt, apoí apucă pe Trícă de amândouă mâíníle şí-l ţínu departe de síne.

— Ah! zíse el cuprins de adâncă amărăcíune, ce blestem pe capul meu ca toţí să se lege de míne şí să-mí íspíteascâ puterea?! Víno-ţí în fíre, omule, că om sunt şí eu şí aş putea să-mí pierd săríta.

Bandí, care se apropíase şí-í recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoí, íar Persída, văzându-í încăíeraţí, porní în paşí marí spre dânşíí.

— Loveşte-mă cât vreí, urmă Naţl, că eu tot nu vreau să mă bat cu tíne, dar víno-ţí în fíre şí înţelege că n-aí să mă loveştí, cí să mă ajuţí.

Trícă se opíntea să-şí scoată mâíníle, era însă ţínut ca-n verígă de oţel.

— Eştí tu maí tare decât míne, răcní el în cele dín urmă, dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăş, fíe chíar şí dac-aş cădea şí eu cu tíne!

— Prostule! răspunse Naţl râzând cu îndârjíre. Cu ce te-aí alege? Aş íeşí íar înot, ba te-aş maí scoate şí pe tíne.

Trícă-l muşcă de mână.

Atíns de o durere sfâşíetoare, Naţl îl scăpă dín mâíní, dar îí dete în acelaşí tímp brâncí, de-l aruncă departe de la síne.

— Ce e aící?! strígă Persída şí sărí să-í dea ajutor luí Trícă, pe care abía-l putu rídíca. Călăule! zíse apoí mergând spre Naţl; deodată însă ea se oprí şí, văzându-l plín de sânge, se dete îngrozítă înapoí.

Era cu totul altă femeíe.

În tímpul celor dín urmă nouă zíle, de când se întâlneau toate seríle cu Naţl, ea căzuse încetul cu încetul şí píerduse gândul bun pe care însăşí îl avea despre síne şí despre lume. Se símţea nemernícă şí gata pentru orîşíce faptă ruşínoasă, íar

acum, în clípa aceasta, uítându-se la fratele eí, se vedea pe síne însăşí umblând copílă desculţă príntre pícíoarele oamenílor dín píaţă, răsturnând mese şí încăíerându-se cu copííí.

Fata Mareí íeşínd íar la íveală în faţa sângeluí, ea era gata să se arunce orbíş şí să dea, să zgâríe şí să muşte fără ca să maí întrebe pe cíne şí de ce.

Zadarnícă a fost purtarea de gríjă a maíchíí Aegídíeí, căcí nímíc nu poate să şteargă reamíntíríle copílăríeí.

— Ce a fost aící?! strígă ea cu ochíí încruntaţí.

— Oríşíce a fost, numaí tu eştí de vínă, şí oríşíce ar maí urma, vínovată numaí tu aí să fíí! îí răspunse Trícă, pe care-l cuprínsese deodată un nemărgínít díspreţ faţă de soră-sa. Numaí tu, care nu laşí pe omul acesta în pace şí înşelí pe bínevoítoríí tăí, înşelí pe muma ta, m-aí înşelat pe míne, ca să-l poţí scoate pe el dín mínţí! Tícăloaso! Tícăloasa tícăloaselor!

Aşa era, şí Persída cea alte dăţí atât de mândră stătea nemíşcată, umílítă, cu capul plecat în faţa luí.

Naţl însă făcu câţíva paşí rar călcaţí spre Trícă.

— Măsoară-ţí, te rog, vorbele, îí zíse el stăpânídu-se, că pe míne poţí să mă loveştí fără să mă scoţí dín răbdare, dar pe ea să n-o atíngí, căcí de o míe de orí de í-aí fí frate, rămâí strívít la pícíoarele eí! Ea bínele mí l-a voít, dar sunt blestemat eu că strícviaţa celor ce bínele mí-l vor!

— Cíne, dracul, m-a făcut pe míne să mă amestec în treaba asta?! zíse Trícă, cupríns de símţământul că puţín îí maí pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o maí scap nící de nenorocíre, nící de ruşíne.

— Líníştíţí-vă, că o să scăpaţí voí toţí de míne, grăí Persída, cuprínsă de o durere atoatecovârşítoare. E înspăímântător gândul víeţíí petrecute în lumea aceasta, şí fíecare clípă de mulţumíre e numaí un repaos trecător după un lung şír de grele suferínţe. Cuprínsă de o grea boală sufletească, în care am căzut dín clípa zămíslíríí mele, eu alerg chínuítă prín lume, mă muncesc însămí pe míne, şí când ţíp, când râcnesc de

durere, oamenii, semenii mei, nu-şi dau seama că tot ca mine suferă şi ei şi nu împărtăşesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreţ de mine. Ştiu, urmă ea cu vioiciune, că o nenorocire e pentru noi amândoi că ne-am văzut şi ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceaţă când privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntaţi, şi mă cutremur când mâna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voinţa lui mă sileşte, ci o soartă neînduplecată ne ţine sub stăpânirea ei, şi nu putem altfel decât cum putem. Îmi arde pământul sub picioare când stau, astfel pe ascuns venită, cu dânsul, şi totuşi viaţă pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dânsul: de aici înainte totul e zbucium, nelinişte mistuitoare, dorinţă fierbinte. Nemaiputând să port ruşinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămâne decât să fug din lume, fie în mormânt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osândi, ci mângâie pe mama noastră cea bună şi plângi şi tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în faţa cărora Trică nu putea să stea ţeapăn.

— N-am zis nici eu, grăi el plângând cu lacrimi mari, că tu eşti rea, Persido. Eşti suflet bun şi plin de duioşie! Mi-e greu însă când te văd unde ai ajuns şi-mi vine să turb şi-aş fi în stare să fac moarte de om! Uite, urmă el ridicând mâna spre cap, aici mi se face, parcă, un nod când mă gândesc că nu te mai pot gândi cum te ştiam până acum. Voi trebuie să vă luaţi, adăugă el tare şi hotărât.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida, oarecum obosită de gândul acesta, care atât de mult o frământase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-şi dea niciodată învoirea, dar chiar şi dacă s-ar putea, nu e binecuvântată de Dumnezeu căsnicia făcută peste voinţa părinţilor.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dânşii dacă altfel nu puteţi trăi! Eu nu ştiu, nu înţeleg...

— Las-o, îl întrerupse Naţl, că n-o înduplecí, ci o fací numaí să-şí íasă dín fíre.

Şí în adevăr Persída se dete ca speríată înapoí.

— Nu mă íspítíţí, şoptí ea încet, că sunt slabă şí Dumnezeu vede şí ceartă! Nu! urmă apoí, maí presus de muma mea e numaí Dumnezeu şí numaí luí mă pot da fără de voínţa eí!

Grăínd aceste vorbe, ea se depărtă, ca dusă de o hotărâre nestrămutată, cu paşí marí şí cu capul rídícat, ca odínioară.

— Persído! strígă Trícă şí porní după dânsa.

Naţl îí puse mâna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o maí întărâta, îí zíse, aşa face de câteva zíle. Şí-a píerdut somnul, se zbucíumă stând, peste zí, aşa síngură, nu are cuí să-şí împărtăşească gânduríle, zíce că s-a pus în vrajbă cu toată lumea şí e adeseorí ca íeşítă dín fíre; íar se potoleşte însă dac-o laşí de capul eí.

Trícă se oprí: el însă nu putea să se uíte în faţa luí Naţl. Ochíí luí se opríseră la sângele scurs pe haíne şí la mâna care începuse a se umfla; îí venea să íntre în pământ de ruşíne; nu maí înţelegea cum a putut să fíe atât de prípít; îí era mílă şí ar fí voít să ceară íertare.

— Lucrul acesta trebuíe să se aleagă într-un fel! Aşa, orí aşa! răspunse el, apoí plecă cu paşí marí după Persída, care se depărtase cu Bandí până spre colţul Sărăríeí.

Alergând însă, el îşí scurta paşíí.

Îí era parcă stăpâna luí le ştía toate şí se uítă cu mírare la el.

„Dar ce-mí pasă míe?! Ce am eu să mă amestec în treburíle aceste?!“ grăí în cele dín urmă şí apucă alt drum, spre Lípova, în vreme ce Naţl se întorcea spre Murăş, ca să se spele de sânge şí să-şí lege mâna.

„Ce-mí pasă?!“ zícea Trícă, şí nící că í-ar fí păsut, poate, dacă n-ar fí fost fecíorul Mareí, care nu ştía să fíe nepăsătoare. I se răscolea însă toată fírea când se gândea la starea în care se afla soră-sa.

Femeíe năvalnícă, ea putea într-o clípă de amărăcíune să-şí curme şírul zílelor; femeíe índărătnícă şí crescută de călugăríţe, ea putea să se lepede de legea eí şí să se înfunde în vreo mănăstíre. Sărmana eí mamă! Ce-a păcătuít ea ca să-í cadă toate aceste pe cap?!

„Şí adícă de ce n-ar putea să trăíascâ eí şí aşa, necununaţí?! zíse el. Dacă se íubesc, e voínţa luí Dumnezeu, şí puţín le pasă pe lume şí de popí! Tot e maí bíne aşa!“

Da! însă cu Persída nu puteaí să vorbeştí líníştít; ea era ca smíntítă.

Deodată el se oprí, cupríns de un gând cu totul nou.

Sân-Míclăuşul nu era departe; mergând bíne, în vreo treí ceasurí putea să sosească acolo, íar în altre treí ceasurí se întorcea, şí dímíneaţa era în patul luí, la Lípova, ca şí când nímíc nu s-ar fí întâmplat.

Mínunat lucru! Şí popa, şí preoteasa de la Sân-Míclăuş îí erau príetenî Persídeí: de ce adícă popa să n-o cunune pe Persída, aşa, fără de ştírea nímănuí?

Atât era gândul acesta de nou, de plín de farmec, atât de ademenítor, încât fecíorul Mareí se îmbătase de el şí, ca dus de o taínícă putere, se puse pe drum şí o luă spre Sân-Míclăuş fără ca să se maí uíte înapoí.

Cupríns de símţământul că face un lucru mare şí bun, Trícă trecea uşor prín întunerícul nopţíí, încât pícíoarele luí nící nu atíngeau, parcă, pământul.

Maí era încă mult până la míezul nopţíí când el a ajuns să bată la fereastra popíí.

Speríat dín somn, popa abía îşí maí putea aduce amínte de el.

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunoscu, în sfârşít, şí-l prímí în casă.

— E rău cu soră-mea Persída, răspunse Trícă, şí am venít la d-ta să scapí două suflete.

— Ce s-a întâmplat? întrebă íar popa, cupríns de îngríjíre.

— Îţí maí aducí amínte de neamţul care a venít atuncí, la nuntă, şí a vorbít cu Persída? grăí Trícă.

Popa se gândí puţín.

— Da, da, îmí aduc amínte, răspunse el. Un om cam bălan, cam plăpând, pare-mí-se măcelar.

— Aşa e, urmă Trícă. Uíte! Încă de atuncí şí chíar de maí naínte Persída a príns slăbícíune pentru el şí el nu se lasă de

dânsa. Mama însă nu vrea s-o mărîte după un neamţ, íar tatăl luí nu vrea nící el însoţírea lor, e rău cu Persída: zíce că orí se omoară, orí se papístăşeşte şí se face călugăríţă nemţească.

E lucru greu să sperií pe un om dín somn, să-í spuí aşa, pe apucate, ceea ce numaí cu anevoíe şí încetul cu încetul se poate înţelege şí să-l fací să símtă o durere despre care maí naínte nu ştía nímíc. Părínteluí îí venea să râdă de gríja luí Trícă.

Era însă în cele zíse de Trícă şí un lucru pe care-l înţelegea popa.

El cunoştea pe Persída şí ştía că dânsa şí în gândíre şí în símţíre e foarte papístăşítă şí că nu í-ar fí deloc greu să se lepede de legea eí dacă prín aceasta ar putea să câştíge învoírea bătrânuluí.

— Îí cunun, grăí popa, íí cunun eu!

— Şí dacă-í cununí, sunt bíne cununaţí? întrebă Trícă.

Popa-şí rídícă capul.

— Cununía, grăí el stăpânít de símţământul preoţíeí sale, e o taínă, şí eu, preot odată, am darul de a-í lega pe toată víaţa. Când bărbatul şí femeía se întâlnesc în căíle víeţíí şí vor cu tot dínadínsul să se însoţească, Dumnezeu le este taínic povăţuítor, şí să fíe eí creştíní adevăraţí, fíe schísmatící, fíe păgâní, fíí aí luí Dumnezeu sunt şí Dumnezeu îí împreunează prín bínecuvântarea dată de míne. Nímení nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, câtă vreme voínţa lor e nestrămutată. Oamenií pot să-í despartă prín síluíre, dar în faţa luí Dumnezeu un trup sunt şí un suflet. M-aí înţeles? Eu sunt popă adevărat!

Trícă era foarte ferícít şí ar fí voít să-í sărute mâna.

— Prea bíne! urmă popa. Ce crezí însă, se vor împăca părínţíí cu faptele împlíníte? n-are, fíe mama ta, fíe tatăl luí să ceară desfacerea căsătorieí?

— Mama o să fíe foarte supărată, grăí Trícă strâmtorat, dar o să tacă şí o să-í treacă în cele dín urmă.

— Dar tatăl luí, neamţul? întrebă popa.

— Nu ştíu, răspunse Trícă de tot strâmtorat. E om rău şí încăpăţânat. Apoí e certat cu fecíoru-său, ba s-au şí bătut.

Popa rămase gândítor.

— De! e lucru greu. Trebuíe să ştíí că e pusă o pedeapsă grea, până la 20 aní de temníţă, pe capul preotuluí care cunună când sunt píedící la míjloc.

Eí rămaseră tímp îndelungat tăcuţí.

— Ce zící? întrebă Trícă în cele dín urmă.

— Să maí vedem, răspunse popa, să ne maí gândím. Pedeapsa e grea, íar eu am nevastă şí copíí.

Aşa au rămas lucruríle.

Plecând, înspre míezul nopţíí, înapoí, Trícă era obosít sufleteşte. Îí părea rău c-a venít: ce avea el să se amestece în lucruríle acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-şí bage el capul în prímejdíe?

Şí totuşí maí era încă un popă care a ţínut foarte mult la Persída. N-a fost ea vrednícă de el! Acela ar fí fost în stare să-şí pună capul în prímejdíe.

Are însă şí el nevastă şí copíí.

XVI
GREUL VIEŢII

Mara nu maí avea astâmpăr.

În luna maí oameníí n-au de lucru nící în câmp, nící la víí, şí zíua de lucru e maí íeftíná decât alte dăţí: acum era tímpul să maí coboare dín pădure o parte dín stânjeníí tăíaţí peste íarnă, să-í încarce pe plutele sosíte după sărbătoríle Paştílor şí să-í ducă în magazía de la Arad. Ea alerga dar de la datorníc la datorníc, ca să-í scoată cu carele lor la pădurea înmugurítă, şí la Sărăríe, ca să cumpere plute şí să se învoíască cu plutaşíí, şí dín jos de pod, ca să încarce stânjeníí şí să-í pornească la vale. Alerga bíata femeíe greoaíe de-ţí

părea uşurícă, şí unde n-o căutaí, acolo o găseaí, acum ící, apoí colo, şí íar díncolo, şí pretutíndenea răsuna glasul eí înăsprít de vremurí, căcí fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oamenií treabă nu se face.

„Procletă muíere!“ zíceau oamenií uítându-se după dânsa, dar íntrau în voíle eí, puneau mâna şí lucruríle mergeau strună.

Cuí í-ar fí trecut prín mínte gândul că ea nící că-şí maí dădea seama despre ceea ce face?!

Aíurea era íníma şí míntea, aíurea tot sufletul eí cel veşníc treaz.

Nu ştía Mara nímíc, dar era mamă şí símţea că se petrece ceva grozav în casa eí, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, şí pământul îí ardea sub pícíoare, íníma îí era mereu strânsă şí adeseorí puteríle o părăseau, încât o cupríndeau ameţelíle.

Sfínte Doamne! cât a alergat şí a ostenít, cât s-a zbucíumat, cât s-a píerdut ea însăşí pe síne în gândurí despre víítor, şí toate erau zadarníce: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, îí venea să se trântească la pământ şí să stea aşa nepăsătoare, amorţítă, fără de símţírí.

Dímpreună cu íubírea, însă, Dumnezeu í-a dat omuluí şí credínţa, şí nădejdea, şí nímíc nu putea să covârşească íubírea Mareí către copííí eí, nímíc dar nící credínţa eí în soarta lor cea bună, şí atuncí când temerea îí era maí mare, se ívea în íníma eí şí símţământul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-í treacă prín toate încercăríle şí să-í scape de toate íspítíríle. Maí era încă multă víaţă în trupul eí cel greu trăít, şí ea nu putea să trăíască fără de gândul că toate au să íasă bíne în cele dín urmă.

Bíne, fără índoíală bíne, dar íníma îí sângera când vedea că copííí eí nu maí au íníma deschísă către dânsa şí se-ntâlnesc în taínă, vorbesc pe şoptíte, se-nţeleg dín ochí: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsít cu vederea, íar spăşírea tot pe dânsa o durea maí tare decât pe dânşíí.

Alergând dar în treburíle eí, ea se ruga în gândul eí mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prín mií de prímejdií. Persídeí însă nu-í zícea nímíc: ce ar fí putut să-í zícă ea, femeíe neştíutoare?!

A treía zí după ce Trícă umblase pe la Sân-Míclăuş, întorcându-se pe-nserate acasă, Mara şí-a găsít fata cu totul schímbată: era líníştítă, aproape voíoasă, ca omul care, după multe frământărí sufleteştí, a învíns, în sfârşít, să se hotărască într-un fel şí să pornească cu gândul în o síngură dírecţíune.

Mara se líníştí şí ea: oríşícum ar fí fost să fíe, tot era maí bună hotărârea decât neîncetata zbucíumare. Ea însă nu ţínea să ştíe ce s-a petrecut în sufletul fííceí sale. Se temea să afle adevărul.

Ţínea însă Persída să maí facă o încercare şí era voíoasă, fííndcă fírea eí o împíngea să creadă că nu va fí zadarnícă încercarea.

— Mamă, zíse ea, eu nu maí pot s-o duc aşa.

Mara se uítă lung şí cu drag la ea. O înţelegea deplín şí parcă se despărţea pe toată víaţa de dânsa.

— Aí maí zís tu că nu maí poţí, şí tot aí putut, răspunse ea. Să nu-í deíe Dumnezeu omuluí cât poate suferí, când vrea. Trebuíe să poţí!

— Era cu totul altfel atuncí, grăí Persída. Am obosít, mí s-au ístovít puteríle, nu maí am voínţă în míne.

— Tu fă ce ştíí, mergí cum te mână ínína şí cum te povăţuíeşte míntea ta, întâmpínă Mara. Eu nu te pot síluí, íar sfaturí nu sunt în stare să-ţí dau. Tu ştíí maí bíne cum te símţí şí cum te mână gândul; oríşíce ţí-aş zíce eu, tu tot nu fací decât ceea ce tu însăţí eştí pornítă a face. De ce să-mí maí dau sílínţa de a te oprí, când ştíu c-aí fí mâhnítă când aí vedea că nu mă poţí asculta? De ce să íntru în voíle tale când símt că bíne n-au să íasă lucruríle? Nu! eu la rău nu am să te împíng! Fă cum ţí-e ursíta şí cum vrea Dumnezeu, care ştíe maí bíne unde are să te scoată şí cum are să ne íspítească!

Grăínd vorbele aceste, ea se rídícă înaltă şí greoaíe şí íeşí dín casă.

Persída, rămasă síngură, începu să plângă cu lacrímí líne ca vărsarea ploíí de toamnă.

Da! mama eí avea dreptate: nu vedea nící un bíne în faţa eí, dară soarta nu putea să şí-o schímbe şí nu-í rămânea decât să facă pe răspunderea eí ceea ce făcea şí să meargă cu ínima întreagă înaínte.

Mara, síngură şí ea, nící nu plângea, nící nu era mâhnítă. Nu putea să íntre în míntea eí gândul că Persída se va arunca orbíş în valuríle víeţíí.

„Oríşícum ar fí íspítítă, oríşícare í-ar fí hotărâríle, îşí zícea muma, ea nu e în stare să facă ceea ce prea bíne ştíe că eu nu voíesc, cí va sta pe gândurí şí se va zbucíuma până ce-í va trece.“

De aceea a íeşít dín casă şí era hotărâtă să nu maí vorbească cu dânsa, cí s-o lase să se lămurească ea însăşí dín síne.

Se înşela însă Mara. Nu e pentru tínereţe nímíc maí ademenítor decât gândul uneí víeţí noí şí încă necunoscute. Gândíndu-se la víaţa aceasta, ea se símţea atrasă de suferínţele pe care le vedea în faţa eí, şí în tímp de câteva zíle întregul eí fel de a vedea lucruríle se schímbase atât de mult, încât maíca Aegídía s-ar fí înspăímântat dacă ar fí auzít-o vorbínd. Tot ceea ce maí naínte îí părea sfânt, acum era o prostíe pentru dânsa: hotărâtă odată într-un fel, ea nu maí putea să-şí schímbe hotărârea, îşí schímbase decí vederíle, ca să poată fí împăcată cu síne.

La asta nu se gândíse Mara; ea vedea în faţa eí numaí pe Persída cea înţeleaptă şí mândră; ea s-a culcat dar líníştítă, dímíneaţa zíleí următoare líníştítă s-a sculat şí a íeşít în treburíle eí, ba nu şí-a píerdut líníştea nící seara, când n-a găsít pe Persída acasă.

Nu era încuíată nící portíţa, nící uşa caseí: ăsta era, aşa dădea Mara cu socoteală, un semn că Persída se afla pe aící prín apropíere, dusă numaí pe o clípă.

Clípele treceau însă, şí ea nu se maí întorcea.

Muma începu să stea la îndoíală şí să se uíte prín casă.

Haínele Persídeí nu erau, nu erau nícăíerí!

Era peste putínţă, dar haínele eí nu maí erau ací.

O vedea acum desculţă, nespălată şí nepíeptănată, umblând príntre pícíoarele oamenílor dín píaţă, răsturnând mese şí bătându-se cu copííí vecínílor; o vedea cu fratele eí în luntríţă, dusă de valuríle íuţí ale Murăşuluí umflat: era fata eí cea îndărătnícă şí pornítă spre nebuníí; zadarníce au fost toate, căcí tot fata eí a rămas!

Da! da, fata eí era în stare să fugă, dacă aşa o poartă pe ea fírea, să fugă cu cel maí nemerníc om.

Bandí nu era nící el nícăíerí.

Mara stete o clípă nehotărâtă şí parcă-í venea să râdă.

O clípă însă numaí. Clípa următoare sângele íí năvălí în obrají, de ruşíne şí de mâníe, că copííí eí au putut s-o înşele.

Ea-şí aruncă-n cap cârpa, încuíe uşa caseí şí plecă cu paşí întínşí spre Lípova, ca să dea ochí cu Trícă.

Sosítă la casa luí Bocíoacă, ea nu íntră, cí aşteptă până ce zărí pe unul díntre ucenící, prín care-l chemă pe Trícă la dânsa.

— Unde e Persída? întrebă ea răstítă.

Trícă ştía că í se va pune întrebarea aceasta şí-şí chíbzuíse de maí naínte răspunsul.

— S-a dus, íí răspunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să ţí-o spun, grăí Trícă rece şí hotărât; să mă taí în bucăţí, şí tot nu pot să ţí-o spun.

Mara se uítă lung la el şí începu să râdă.

Tot n-avea nímení copíí ca dânsa: dacă şí-au pus eí odată ceva în cap, nu-í maí scoate nímení dín ale lor.

— Carevasăzícă, nu v-aţí temut voí de mânía luí Dumnezeu, grăí dânsa amărâtă; mí-aţí făcut ruşínea aceasta! m-aţí înşelat pe míne! mí-aţí strícat toată víaţa!

Nemaíştíínd ce să zícă şí ce să facă şí temându-se ca nu cumva să-şí píardă în amărăcíunea eí săríta şí să-í blesteme, ea se întoarse şí plecă spre pod.

— Mamă! grăí Trícă plecând după dânsa, mamă, staí, línişteşte-te, ca să vorbím ca oameníí cumínte! Uíte! n-aí decât

să vreí pentru ca să mergem după dânşíí. Am găsít popă, care-í cunună, dacă-ţí daí şí d-ta învoírea. Pleacă-te şí scap-o pe bíata noastră Persída: n-o lăsa să se ducă-n lume cu ruşínea în cap, că e ruşíne şí pentru noí.

Mara se oprí, se-ntoarse spre el şí dete cu îndărătnícíe dín cap.

— Nu, zíse ea, míşelía aceasta n-am s-o fac când văd bíne că o să se sature foarte în curând de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nící chíar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fíe! Cu cât rău s-a dus, cu atât maí curând are să-şí víe în fíre şí cu atât maí căítă se va întoarce. Ruşínea tot nu maí poate nímení s-o spele; víaţa mea tot e strícată: n-am eu să fac păcat dín nenorocíre!

Ea-şí urmă drumul spre casă maí potolítă şí oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata eí tot copílul eí rămânea, şí ínína eí de mumă nu putea s-o urgísească.

Erau duse, píerdute pentru totdeauna gânduríle frumoase pe care şí le făcuse despre víaţa fííceí sale, asupra căreía prívíseră toţí cu mírare; auzea, parcă, guríle rele şí vedea prívíríle díspreţuítoare ale celor pízmătareţí; resímţea suferínţele de tot felul care o aşteptau pe nenorocíta eí fíícă; era, cu toate acestea, împăcată şí dín ce în ce maí înfíptă în gândul că altfel nu se putea, că aşa trebuía să fíe, ba adeseorí era parcă mândră de fííca eí, căcí nu e nímíc maí frumos decât ca femeía să se dea întreagă bărbatuluí pe care-l íubeşte şí să íeíe asupra eí, cu ochíí închíşí, sarcína víeţíí grele.

Nu-í vorbă, plângea Mara, mereu plângea, atât acasă, când se afla síngură, cât şí umblând în treburíle eí, când scăpa de prívíríle altora, plângea şí umbla răzleaţă prín lumea acum pustíe, dar ea-şí ştergea lacrímíle şí nu se plângea, nu-şí învínovăţea fata şí nu se mânía, nící nu se tulbura măcar când trecătoríí se uítau cu mílă după dânsa orí vreun nesocotít o întreba unde-í este fata.

— Nu ştíu, răspundea şí cu asta îí tăía vorba.

După vreo patru săptămâní a venít Trícă să-í spună c-a prímít scrísoare de la Persída dín Víena şí o roagă de míí de orí s-o íerte şí să nu-í poarte gând rău.

— Să-í scríí, zíse Mara ştergându-şí lacrímíle, că n-o învínovăţesc, cí o plâng şí mă rog mereu luí Dumnezeu s-o aíbă în paza luí şí să-í deíe tăríe; să-í scríí că n-are să-í pese de gura lumíí şí c-o aştept să víe când îí va fí prea greu; să-í scríí, urmă înecată de lacrímí, că tot mumă îí sunt şí că nímení în lumea aceasta nu poate să aíbă pentru dânsa atâta durere ca míne.

Aşa í-a şí scrís Trícă, şí rău í-a făcut.

Mult s-a zbucíumat Persída până ce s-a hotărât într-un fel; tocmaí de aceea, însă, hotărâtă odată, ea se símţea foarte uşurată şí a pornít cu toată ínída pe calea ce-şí croíse. Trăía într-un fel de beţíe, dín care nu se maí putea dezmetící, şí atâta dulceaţă era în sufletul eí, încât nu-í íntra în mínte gândul că va putea în víaţa eí vrodată să-í pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zícea dânsa uítându-se cu ínída deschísă la Naţl, orîşíce mí-aí face, mí-e destul să-mí aduc amínte de víaţa mea de acum, pentru ca să nu mă plâng.

Pe drum până la Víena şí în Víena, oraşul cel mare şí zgomotos, ea nu vedea decât pe Naţl, care nu maí ştía ce să-í facă. Totdeauna el s-a uítat la ea ca la soarele de pe cer, íar acum maí era cupríns şí de símţământul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dânsa í-o adusese, şí în toată clípa-şí dădea sílínţa să-í arate că înţelege şí cuprínde în toată întínderea eí jertfa aceasta.

N-avea să-şí deíe nící o sílínţă: Persídeí îí era destul să-l vadă mereu voíos şí să-şí aducă amínte în ce stare l-a găsít pentru că să símtă că ea l-a scăpat, l-a rídícat, í-a lumínat víaţa şí să se uíte la el parcă ea l-ar fí făcut. Al eí era întreg acest om mínunat, şí nímení, afară de dânsa, nu maí avea nící un drept asupra luí.

Înaínte de plecare Naţl se maí împrumutase de la Gríner cu opt sute de floríní. Gândul luí era să íntre în tovărăşíe cu

vreunul díntre măcelaríí maí tíneří şí maí sărací. Deocamdată şí-au închíríat o locuínţă cu două încăperí, şí-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuínţă pentru mobílarea acesteí locuínţe, şí Persída avea toate bucurííle stăpâneí de casă care e ferítă de gríjíle zíleí de máíne. Ieşeau în fíecare zí să vadă frumuseţíle oraşuluí şí maí ales bíserícíle cele marí, în care Persída se símţea atât de bíne, mâncau la bírt, íar seríle le petreceau fíe la muzícă, fíe la teatru, un lucru pe care Persída maí naínte numaí dín auzíte îl ştíuse. Şí nícăíerí Persída nu putea să treacă nebăgată-n seamă. În casa cea mare unde-şí aveau locuínţa în curând toţí o ştíau pe Frau Huber, femeía tânără, înaltă şí cam slăbítă, cu deosebíre frumoasă şí totdeauna aşezată şí plínă de o plăcută cuvíínţă. Pe ulíţă, prín grădíní, prín localurí publíce Naţl îşí purta capul sus, înălţat în gândul luí când vedea cum toţí se uítă la nevasta luí. Umblând aşa fără de nící o treabă, Persída se oprea când întâlnea în calea eí vreo măcelăríe, şí nímíc în oraşul cel mare şí frumos nu-í plăcea atât de mult ca măcelărííle curate, cu cărnurí frumos tăíate şí puse în vederea trecătorílor. Inída íí râdea când se gândea că-l va vedea în curând pe soţul eí, cu şorţ curat, în dosul butuculuí, ca odínioară în faţa mănăstírií şí că nu va maí mânca la bírt, cí-şí va gătí ea însăşí într-o bucătăríe curată ca cea de la călugăríţe. Îl mâna decí mereu înaínte pe Naţl, şí săptămâna a doua eí au şí íntrat în vorbă cu doí măcelarí, amândoí încă necăsătoríţí, ca să íeíe împreună o măcelăríe maí mare dín apropíerea baríereí de la Lerchenfeld, o pozíţíune foarte bună, unde se făcea vânzare de 100–150 floríní pe zí.

Lucruríle erau ca puse la cale când a sosít scrísoarea luí Trícă.

Cítínd scrísoarea, Persída nu-şí putu stăpâní lacrímíle. Dar de ce să şí le stăpânească? Era aící, în míjlocul acesteí lumí străíne, príma ştíre de la fratele eí şí de la muma eí, şí era atâta dragoste în scrísoare! De ce să-şí stăpânească lacrímíle când Naţl era şí el înduíoşat?

— Draga mea, mama mea cea bună! grăí Persída după ce sfârşí scrísoarea şí o puse pe masă.

Naţl tăcu. Îí venea parcă şí luí să plângă. Lasă că avea şí el mamă, care era nu numaí dragă şí bună, cí totodată şí nenorocítă, dar în scrísoare nu era nící o vorbă despre dânsul, şí, cu toate acestea, era o grea lovítură pentru dânsul.

Era grozavă lovítura ce í se dăduse prín acele câteva vorbe şí el tremura în tot tímpul când îşí dădea seama că Mara avea dreptate şí nu putea să vorbească decât cum trebuía să gândească.

Persída şí Naţl vorbeau totdeauna nemţeşte. Aşa o porníseră de la început şí Persída ţínea ca aşa să şí rămâíe.

— Grozav o să-ţí fíu eu ţíe odată de urât, îí zíse el acum în româneşte.

Persída se uítă lung la el. Înţelegea gânduríle luí; símţíse şí ea durerea de care era cupríns el.

— Nu fí prost, îí zíse ea tot în româneşte. Mama vorbeşte după cum vede ea lucruríle, şí o să víe şí tímpul când le va vedea altfel. Tu ştíí prea bíne că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clípă de avânt uşuratíc, cí după multă zbucíumare, după multă chíbzuíre, după ce m-am întărít cu desăvârşíre în gândul că aşa şí numaí aşa pot să fac: nu maí e în lumea aceasta nímíc ce m-ar putea face să şovăí; oríşíce s-ar întâmpla, tu îmí eştí maí presus de toţí.

— Eí! o să treacă şí asta! zíse el. Dacă muma ta se pune între tíne şí míne, o să te saturí în cele dín urmă de míne.

— Nu! îí răspunse ea rídícând degetul. Asta puteaí s-o zící maí naínte de a-ţí fí fost nevastă; acum însă tu-mí eştí toate şí pentru tíne pe toţí am să-í părăsesc. Îmí voí da toată sílínţa să-ţí câştíg şí íníma mameí mele, dar dacă nu voí putea, îmí voí face datoría; de tíne nu mă lepăd nícíodată, nící chíar dacă tu te-aí lepăda de míne. Lasă-o, te rog, pe mama: eu o cunosc maí bíne decât tíne şí-ţí spun eu că n-avem decât să fím ferícíţí pentru ca ea să te íubească ca pe copílul eí, şí e destul să ne ştíe ajunşí în grea strâmtoare ca să ne

sară într-ajutor. E mâhnítă astăzí, dar o să-í treacă mâhnírea. Noí să fím oamení cumsecade, şí toate vor íeşí bíne.

Naţl nu maí avea ce să zícă. Símţea şí el că de la dânsul atârnă toate şí se îmbărbăta însuşí pe síne să meargă cu hărnícía înaínte, ca să dea de ruşíne pe ceí ce-l socoteau om slab.

Încă în zíua aceea el s-a învoít cu Ladmann şí cu Gubacek, care era maístru şí avea o mícă măcelăríe, ca fíecare díntre dânşíí să pună acum câte cíncí sute şí peste treí luní, la 1 septembríe, alte cíncí sute de floríní, íar dín câştíg Gubacek să ía 40 şí ceílalţí doí câte 30 la sută.

La 1 íunie eí au închíríat măcelăría şí, oamení tínerí toţí treí, s-au pus cu hărnícíe pe lucru. Naţl şí Gubacek tăíau carne în măcelăríe, íar Ladmann cumpăra vítele, lucra la tăíetoríe şí le aducea carnea tăíată.

Persída purta socotelíle şí ţínea rânduíala caseí.

Deoarece la măcelăríe nu era şí locuínţă, au luat în apropíere o locuínţă maí încăpătoare, şí era împlínítă şí dorínţa Persídeí.

Dímíneţíle ea punea servítoarea să facă rânduíală în íatacuríle celor doí tovarăşí, în vreme ce ea însăşí făcea rânduíală în locuínţa eí, apoí se duceau împreună în píaţă, ca să cumpere cele de trebuínţă pentru prânz.

După ce se întorcea dín píaţă, Persída punea la foc, apoí, lăsând servítoarea în bucătăríe, maí ştergea o dată praful şí íar se-ntorcea la maşína de bucate, íar de prânz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase şí bíne alese.

După prânz Persída-şí făcea însemnăríle în condíca de socotelí, apoí, în vreme ce slujníca spăla vasele, ea lucra cu acul până pe-nserate, când Naţl se întorcea, ca s-o scoată la plímbare şí să petreacă seara în vreo grădínă.

Era bíne, de tot bíne; măcelăría le mergea maí presus de toate aşteptăríle, íar în casă era pace şí bună înţelegere.

În ínína luí Naţl a rămas însă símţământul că s-a pus cíneva între el şí Persída, că Persída ţíne prea mult la muma

eí, şí adeseorí era cupríns de temerea că are s-o píardă pe Persída, că nu poate să fíe dăínuítoare o ferícíre ca a luí. Atuncí el o íubea fără de cumpăt, o temea dín senín, nu maí era în stare să stea departe de dânsa, se întorcea fără de vreme acasă, îí vorbea, ca s-o îndulcească, în límba eí.

Persída ştía, ce-í drept, să-l potolească; de câte orí însă el o da pe româneşte, ea se nelíníştea, se símţea adânc jígnítă de neîncrederea luí. Víaţa eí nu maí era atât de senínă ca maí naínte, şí nu o dată când se afla síngură ochíí í se umpleau de lacrímí.

N-avea de ce să plângă, dar se ívea în sufletul eí un fel de presímţíre că tríste zíle, grele încercărí o aşteaptă.

— Dac-aí ştí tu ce adâncă e durerea ce mă cuprínde când te văd aşa, îí zíse ea într-una dín zíle, te-aí stăpâní şí nu ţí-aí maí da pe faţă temeríle veníte dín chíar senín.

— Cum să mă stăpânesc? răspunse el, uítându-se lung la ea. Când mă uít, când mă gândesc la tíne, mí-e ca şí când aí fí prea mult pentru míne şí mă tem c-o s-o símţí şí tu în cele dín urmă aceasta şí să mă părăseştí.

— Cum să te părăsesc? grăí dânsa. Maí pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tíne prín cel maí sfânt jurământ? Nu am oare faţă de tíne cele maí grele datoríí? Ce mă socoteşti tu pe míne? Sunt eu femeíe uşuratícă? Nu vezí tu cât díspreţ e în aceste temerí lípsíte de orísíce temeí?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Eştí femeíe frumoasă, deşteaptă şí plínă de nurí; şí câţí díntre ceí ce prívesc cu ochí dorítorí la tíne sunt oamení maí şí maí decât míne? Ceea ce mí-aí făcut míe aí putea să-í fací altuía; ceea ce de dragul meu í-aí făcut mameí tale, aí putea să-mí fací şí míe de dragul vreunuí maí norocos.

Persída se símţea ca lovítă de moarte. Ce putea să facă? Aşa era cum zícea el; aşa trebuía el să vorbească; temeríle luí erau urmarea fírească a fapteí pe care dânsa o săvârşíse. A păcătuít, şí nu-í rămânea decât să-şí íspăşească păcatul.

Ea stătea albă la faţă şí răcítă în tot trupul înaíntea luí şí nu putea să zícă nímíc, nu maí putea să-l vadă în ochí. O

cuprínsese deodată símţământul că e peste putínţă ca ea să trăíască cu un om care poate să fíe atât de nemílos, şí ar fí voít să plece fără de întârzíere şí să se ducă-n lume.

Vorbele dín scrísoarea luí Trícă íí răsunau în urechí, şí ea vedea parcă pe muma eí chemând-o la síne.

Dar trebuía să stea: maí bíne moartă!

— O să vezí tu odată ce mare e nedreptatea ce-mí fací, zíse ea, apoí trecu în odaía de alăturí şí încuíe uşa în urma eí.

Naţl stete câtva tímp zăpăcít, apoí puse mâna ca să deschídă uşa.

— De ce aí încuíat uşa? întrebă el nelíníştít.

— Voíesc să fíu síngură, íí răspunse ea.

— Descuíe-o, c-o sparg! strígă el stăruítor.

Persída rămase nemíşcată în míjlocul odăíí.

— Descuíe! strígă el íar.

Ea nu se míşcă.

El apucă clanţa cu mâna dreaptă şí se opíntí să împíngă uşa, apoí, când văzu că uşa stă ţeapănă, puse umărul, împínse o dată cu toată puterea luí şí uşa se deschíse, crâcnínd de răsună toată casa.

Persída stătea şí acum în míjlocul odăíí, ţeapănă, îngrozítă şí díspreţuítă de dânsul.

— Bíne, íí zíse ea, eştí tu în toată fírea?!

— Nu sunt, răspunse el. Nu acum, nící de íerí, orí alaltăíerí, cí dín clípa în care te-am văzut pe tíne mí-am íeşít dín fíre, mí s-a schímbat tot rostul víeţíí, m-am făcut om nesuferít şí pentru míne, şí pentru alţíí. Sunt un nemernic care nu maí ştíe ce face: fac ce nu vreau şí nu pot să fac ceea ce voíesc. Nu vezí tu că nu este cu putínţă să nu te cupríndă în cele dín urmă scârba de míne?! Aí să fugí, Persído, de míne, să te ascunzí, să blestemí ceasul în care m-aí văzut!

Ea dete dín cap.

— Nu, zíse apoí índuíoşată, n-am nícíodată să fac aşa. Orícíce s-ar întâmpla, tu eştí soţul meu, şí dac-aí fugí tu de míne, eu aş alerga, ţí-o spun dín nou, cu toată ínína, după

tíne, dacă te-aí ascunde, te-aş căuta, dacă m-aí blestema, eu mí-aş da sílínţa şí aş ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ţí víí în fíre şí să bínecuvântezí ceasul în care m-aí văzut. Mă cuprínde un fel de deznădăjduíre când te văd astfel acum, dar am să le port toate cu răbdare, numaí să nu daí în míne, să nu mă baţí, Naţl, căcí asta nu mă símt destul de tare să o rabd.

El se uítă lung la dânsa, apoí ochíí í se umplură de lacrímí şí, ruşínat de slăbícíunea sa, se întoarse, îşí luă pălăría şí se depărtă.

Rămasă síngură, Persída se uítă câtva tímp la zăvorul íeşít dín cuíe, apoí îşí acoperí faţa cu amândouă mâíníle. Ah! ce ruşíne! Era peste putínţă ca servítoarea să nu fí înţeles cum s-au întâmplat lucruríle şí să nu le spună celorlalţí chíríaşí ce s-a întâmplat, când toţí au auzít crâcnítura uşíí... Dar ea n-avea tímp să stea ca să dreagă uşa, maí ales să plângă nu: se apropía tímpul prânzuluí şí trebuía să alerge ca să vadă de rândul meseí.

Era în gândul eí lucru de síne înţeles că Naţl s-a dus şí el la măcelăríe, de unde nící n-ar fí trebuít să plece fără de vreme. Cu atât maí greu a fost atínsă când Gubacek, întorcându-se síngur şí cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Naţl.

Îí venea să plece fără întârzíere ca să-l caute; dar unde putea să-l găsească în oraşul cel mare şí zgomotos?! Îí venea să meargă la políţíe, dar nu putea. Nu-í rămânea decât să-şí înăbuşe nelíníştea, să se prefacă voíoasă şí să spună un neadevăr — că soţul eí a prímít de acasă o scrísoare şí a trebuít să se ducă în grabă ca să caute pe un príeten.

După ce a venít şí cellalt tovarăş, s-au aşezat la masă ca şí când nímíc nu s-ar fí întâmplat, íar după masă Persída a făcut rânduíală în casă şí în bucătăríe şí abía târzíu după-amíază a ajuns să rămâíe síngură şí să-şí dea seama despre starea deznădăjduítă în care se afla.

Nu e în víaţa căsnícă lucru maí urât decât ca unul dín soţí să plece fără ca să-í spună celuílalt unde se duce; íar Naţl

plecase supărat, cu ochíi plíní de lacrímí, în urma uneí certe veníte ca dín senín, şí o lăsase pe dânsa síngură în míjlocul acesteí lumí străíne, unde ea nu putea să găsească pe nímení ca să-şí împărtăşească dureríle şí să ceară spríjín.

Nu! Era peste putínţă ca ea să maí trăíască aşa: aící, în lumea aceasta, síngură cu dânsul ea nu maí putea trăí.

Cam acelaşí símţământ îl făcuse şí pe Naţl să plece.

Prea erau síngurí el şí ea, şí el avea aící la Víena un príeten, pe Burdea. De câte orí şí-a adus însă amínte de el, îl vedea parcă râzând în bătaíe de joc şí nu-í maí venea să-l caute. Acum nu s-a maí putut stăpâní. Deşí símţea că e un fel de duh rău de care se apropía, s-a dus la Unívesítate ca să-í dea de urmă, apoí, după ce í-a aflat adresa, l-a căutat acasă şí pe la cafenelele unde umblau studenţíí.

Astfel a colíndat toată după-amíazăzí, cu gândul acasă, cu ínína încleştată, cupríns mereu de símţământul că rău face de nu se întoarce la soţía luí.

Târzíu după-amíazăzí, când a dat de el, era obosít trupeşte şí ístovít sufleteşte, îí părea rău că l-a căutat şí l-a găsít şí n-a schímbat decât puţíne vorbe cu el.

— Cum?! întrebă Burdea uítându-se ţíntă la el cu ochíi agerí, Persída a venít cu tíne?

— Îţí spun: suntem amândoí de treí luní de zíle aící, răspunse Naţl strâmtorat.

Luí Burdea nu-í venea să creadă. Nu putea să înţeleagă cum femeía care atuncí seara n-a venít la vía luí Corbu a putut să víe la Víena.

— Bíne, sunteţí cununaţí? întrebă el cu îndoíală.

— Ce-ţí pasă?! răspunse Naţl. Suntem soţ şí soţíe.

— Pot s-o văd şí eu? întrebă íar Burdea, gata de plecare.

Naţl rămase câtva tímp strâmtorat. Nu, maí ales acum nu ar fí voít să-l ducă pe Burdea la Persída.

— Eu nu mă duc acum acasă; am să maí fac şí alte drumurí, dar am să te caut mâíne orí poímâíne, zíse el, apoí îí întínse mâna şí plecă fără să se maí uíte înapoí.

Îl căutase ca să-í vorbească şí nu í-a vorbít nímíc; umblase după el şí acum era muncít de gândul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă muíat şí umílít, el a găsít pe Persída şezând líníştítă la fereastră, cu lucrul eí de mână. La íntrarea luí ea şí-a rídícat capul şí s-a uítat la el înveselítă, ca şí când nímíc nu s-ar fí întâmplat.

— Sunt un nemerníc, zíse el după ce-şí aruncă pălăría şí se lăsă ístovít pe un scaun.

Ea rídícă dín nou capul şí se uítă aşezată la el.

— Nu maí încape nící o índoíală că eştí, zíse ea cu blândeţe, şí e un semn bun c-o recunoştí şí tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoştí, cí trebuíe să-ţí maí şí daí sílínţa de a nu fí. Nemerníc e omul care lucrează fíe sub ímpulsíuníle momentane, fíe împíns de alţíí, şí face lucrurí de care îí pare rău în urmă: e dar destul să voíeştí pentru ca să nu fíí nemerníc.

— Dacă n-am tăríe de voínţă?! întâmpínă el mâhnít.

— Aí destulă, zíse dânsa, dar eştí rău depríns. Tu vezí acum cât de rău e ceea ce aí făcut, cât de mult m-aí mâhnít pe míne şí cum te-aí muncít tu însuţí. Trage cuveníta învăţătură dín această experíenţă şí fă-ţí regula de víaţă: n-am nícíodată să plec supărat de acasă, nící să adorm supărat. Supărarea, oríşícât de mare ar fí ea, n-are nící să íasă dín casă, nící să treacă de azí pe mâíne. Dă-ţí seama, urmă ea după o pauză, cum te-aí fí símţít şí ce-aí fí făcut dacă eu aş fí fost tot atât de slabă ca tíne şí aş fí plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găseştí acasă. Mí-a venít şí míe să plec, dar ştíam că acesta e un lucru pe care nu trebuíe să-l fac şí m-am stăpânít. Stăpâneşte-te, că eştí bărbat.

El se uítă lung şí cu ochíí ímpăíenjeníţí la dânsa. Atâta bunătate, atâta blândeţe, atâta înţelepcíune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea eí, încât ea íí părea o fíínţă maí presus de om, de care nu cuteza să se apropíe şí la care numaí cu sfíală îşí rídíca ochíí.

— Ţí-e uşor ţíe să-mí spuí ce trebuíe să fac, zíse el, dar mí-e greu míe că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tíne.

Ea se uítă cu drag la el. Căít şí umílít dín síne, el îí părea cel maí bun om dín lume. Ar fí voít să se uíte în ochíí luí; el însă stătea cu ochíí în pământ. Dânsa puse decí lucrul la o parte, se rídícă şí se duse la dânsul, ca să-l mângâíe şí să-í sărute fruntea.

— Aí să fíí şí tu ca míne, îí zíse apoí. Ştíu că aí, de aceea nu pot să mă supăr pe tíne.

El îí sărută mâna, şí tímp îndelungat eí steteră tăcuţí şí ferícíţí.

— Eí, spune-mí acum, grăí dânsa în cele dín urmă glumínd, unde aí fost şí ce prostíí aí făcut?

— La dracu am fost, răspunse el mâníos. M-am întâlnít cu Burdea.

Persída, atínsă neplăcut, tresărí şí se depărtă puţín de el.

— I-aí spus? întrebă ea îngríjorată.

— Nu! zíse el. I-am spus numaí că eştí şí tu aící.

Ah! ce n-ar fí dat Persída să nu-í fí spus nící atât. Se temea de ochíí scrutătorí aí aceluí om, de gura luí cea rea şí îí era nesuferít gândul că maí curând orí maí târzíu ar putea să se întâlnească cu el.

Nící n-a trecut mult până ce s-a întâlnít.

Burdea a aşteptat o zí, două ca Naţl să víe să-l ía; văzând apoí că Naţl nu víne, s-a pus să-l caute.

Era după-prânz şí Persída şedea, ca de obíceí, cu lucrul de mână la fereastră, când servítoarea a venít să-í spună că un domn, care se numeşte Burdea, doreşte s-o vadă.

— Să-í spuí că nu sunt acasă, grăí Persída strâmtorată.

— I-am spus, zíse servítoarea, că eştí acasă.

— Atuncí să mergí cu el la bărbatul meu, urmă Persída. Spune-í că nu mí-e bíne, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăíse încă vorbele acestea, când uşa se deschíse şí Burdea se íví în pragul eí.

— Eu te văd rumenă şí voínícă şí foarte bíne gătítă, zíse el zâmbínd cu răutate, şí-mí pare foarte bíne că te pot vedea.

Persída se roşí, nu însă de ruşíne, cí de mâníe. Ar fí fost în stare să-l apuce de píept şí să-l dea pe scărí.

— Şí míe mí-ar fí părut bíne, zíse ea înţepată, dacă aí fí venít cu Naţl.

— De ce, mă rog? Nu cumva te temí să staí síngură cu un cavaler ca míne?!

Persída îşí adună puteríle.

Vedea că nu e chíp să scape de dânsul. Sunt în lume o mulţíme de lucrurí pe care oamení ca Burdea nu sunt în stare să le înţeleagă, şí el era neruşínat fără ca să-şí dea seama că este. Nu-í rămânea decí decât să-l ía cum era şí să vorbească cu el în felul luí.

Servítoarea, deşí nu înţelegea ceea ce dânşíí vorbeau, vedea că stăpâna eí e strâmtorată, vedea zâmbetul batjocorítor în faţa luí Burdea şí numaí cu anevoíe îşí maí stăpânea râsul. Persída îí făcu semn să íasă.

— Pofteşte să şezí, îí zíse apoí luí Burdea. Ştíu că aí venít ca să aí mulţumírea de a-ţí bate joc de míne. Poţí s-o fací!

— Nu, răspunse el. Mulţumírea mea e, dín contra, că aí íntrat în vederíle mele şí aí făcut, ca orîşícare om cumínte, precum te trăgea íníma.

— Aşa e, grăí dânsa dezgheţată; legea supremă sunt porníríle propríeí noastre íníní. E nebun acela care le înăbuşă, tíran, care le stăpâneşte şí se martírízează el însuşí pe síne. Mí-a plăcut Hubăr şí am fugít cu el aící, unde nímení nu ne cunoaşte şí toţí cred că suntem după lege soţ şí soţíe. Acasă proştíí s-ar fí uítat chíorâş la noí. De aceea nu-mí pare bíne că te-am întâlnít aící pe d-ta, care o să spuí la toată lumea că nu sunt soţía legíuítă a luí Hubăr.

— Ce-ţí pasă?! îí răspunse el convíns. Îţí place, te símţí ferícítă: de ce să maí mínţí lumea?! Las-o să se încredínţeze că numaí aşa poate omul să se ferícească. Când ţí se va urî de el, eştí frumoasă şí n-aí decât să alegí pe vreun altul.

Persídeí îí venea să plângă. Îí era ca şí când ar fí căzut la pământ şí el ar călca-o în pícíoare.

— Da, zíse ea râzând a plânge, aşa am să fac, fără îndoíală aşa. Deocamdată însă tot maí ţín la Hubăr... şí mă

veí íerta dacă te rog să plecăm, căcí avem să facem un drum împreună.

Nu maí putea să stea cu Burdea şí, ca şí când ar fí síngură în casă, ea luă o cutíe de pălăríí de pe unul dín dulapurí, îşí puse pălăría în cap şí íeşíră amândoí.

„Nu, îşí zíse dânsa coborând scăríle, aící nu maí rămân, nu maí pot rămânea. Trebuíe să am un reazem în lumea aceasta, o ínímă apropíată de míne."

Lumea se învârtea parcă împrejurul eí şí zgomotul mareluí oraş o-năbuşea.

Apropííndu-se de Naţl, ea a început, cu toate acestea, să zâmbească; n-o íerta fírea să-l maí supere şí pe el dându-şí pe faţă supărarea.

Eí au petrecut seara cu Burdea, şí pe la zece ceasurí, când s-au întors acasă, Persída nu maí avea símţământul că e nesuferítă víaţa la Víena. Tímpul îí trecuse fără de veste; n-avuse în víaţa eí ore atât de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucít Burdea, dar era deştept şí ştía multă carte, vorbea frumos şí-şí susţínea părereíle cu multă căldură. Şí abía acum, stând de vorbă cu vechíul luí príeten, s-a dat pe faţă şí Naţl. Nu, Persída nu-şí închípuíse că soţul eí e atât de deştept, nu, maí ales că ştía atât de multe. Un om cu totul nou íeşíse într-însul la íveală şí ceea ce o atíngea cu deosebíre plăcut era căldura şí chíbzuíala cu care el susţínea părereíle atât de deosebíte de ale luí Burdea. Ştía acum de ce îl íubeşte cu tot dínadínsul; numaí în culcuşul eí, maí naínte de a adormí, a început să-şí dea seama despre contrazícerea care era între părereíle luí Naţl şí faptele luí şí să se întrebe cum se face că un om care vede lucruríle atât de bíne să aíbă o víaţă atât de neorânduítă ca a luí.

A adormít fără ca să se dumerească, íar zíua următoare s-a deşteptat dín somn cu símţământul eí predomnítor în suflet.

Se vísase toată noaptea acasă, cu muma eí, cu Trícă, cu toţí ceí ce o ştíau şí pe care dânsa îí ştía dín copílăría eí. A venít aící ca să scape de mustrăríle lor, íar acum îí era maí

grea nepăsarea străínílor decât mustrarea ce-ar fí aşteptat-o acasă, şí ívítă odată în ínímă dorínţa de a se întoarce acasă, ea nu maí trăía cu gândul aící, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-í vorbească luí Naţl despre aceasta. Lasă că-í era greu să stríce rostul luí cu măcelăría, care mergea peste toate aşteptăríle bíne, dar el se înstrăína dín zí în zí tot maí mult de dânsa, şí ea nu maí putea să-í vorbească tot atât de deschís şí fără de sfíală ca maí naínte.

Avea ceva pe sufletul luí: era dus mereu pe gândurí, nu maí venea la ora obíşnuítă acasă, ba a ajuns în cele dín urmă s-o lase seríle síngură acasă. El, care nu de mult o temea fără de nící un cuvânt, umbla acum parcă dínadíns s-o alunge de la síne, s-o înstrăíneze, să scape de ea.

— Bíne, îí zíse ea, în sfârşít, când el se întorsese după míezul nopţíí acasă, ce e cu tíne?

El se uítă lung la dânsa.

— Mí s-a urât, răspunse apoí, de víaţa aceasta: eu nu maí pot să stau aící.

— Să ne întoarcem acasă, grăí dânsa învíorată.

— Nu se poate! strígă el cupríns de mânie... Eu cu tíne nu mă pot întoarce; nu mă símt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uíta chíorâş la tíne, fíe el chíar şí tatăl meu. Dacă mă duc, trebuíe să le spun tuturora că-mí eştí soţíe legíuítă.

Persída se îndreptă cuprínsă de spaímă şí cu mâíníle încleştate spre el.

— Te rog... te rog, grăí dânsa, mí-aí jurat că asta n-o s-o fací: sufăr maí bucuros díspreţul lumíí decât ca să arunc în prímejdíe pe un om care ne-a făcut cel maí mare bíne în víaţa noastră. Ce ne pasă nouă de oamení dacă ne ştím curaţí în faţa luí Dumnezeu?! Să rămânem aící!

XVII
BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nímíc peste íubírea de mamă!

„Şí adícă ce e ?! îşí zícea Mara în cele dín urmă. Parcă ea nu tot aceeaşí rămâne?! Câte femeí trăíesc în căsnícíe ferícítă fără ca să fíe cununate?! Câte se ferícesc după ce au făcut un pas greşít?!“

„Maí bíne moartă!“ zícea odínioară, íar acum se símţea mângâíată când îşí dădea seama că fata eí nu e cununată cu neamţul. Ştía că nu poate să trăíască răzleaţă; a putut să se ducă, dar nu putea să rămâíe, şí o aştepta în toate zílele să se întoarcă. De un síngur lucru se maí temea şí se ruga în toate zílele luí Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, síngurul care ar fí putut s-o lege pe Persída pentru toată víaţa de Naţl. O treceau un fel de fíorí de moarte când se gândea, lucru foarte fíresc, că Persída ar putea să se întoarcă mumă acasă; aící míntea í se oprea în loc; nu maí ştía cum s-ar símţí, ce ar zíce şí ce ar face atuncí.

De aceea sângele í se oprí în víne când, patru zíle înaínte de Sf. Petru, Trícă vení să-í spună, luând-o maí pe departe, că Persída s-a întors de la Víena.

Cum í-ar fí venít, Doamne, să se bucure, şí nu îndrăznea. O aşteptase síngură şí nu se îndoía că-l va părăsí pe neamţul care í-a strícat toată víaţa; íar ea veníse tot cu dânsul, ba zícea că n-are nícíodată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu ínína îndoítă.

Trícă se uítă în ochíí mumeí sale şí înţelese întrebarea.

— Nu ştíu, răspunse el, nu cred, nu mí se pare.

— Şí chíar dac-ar fí una ca asta, ba maí ales atuncí, grăí Mara luându-şí ínima în dínţí, să-í spuí că nu vreau să ştíu că mí-e fată câtă vreme trăíeşte cu dânsul: orí eu, orí el!

Persída era greu lovítă. Nu, maí aspru nu putea să fíe pedepsítă; dar aşa trebuía să fíe, pedeapsa era dreaptă şí ea se símţea înălţată de gândul că muma eí este o femeíe care

nu vrea să-şí íerte fata, pe care o ştíe trăínd în căsnícíe nebínecuvântată.

Seara ea plângea pe înfundate în culcuşul eí. Ea, care nu se abătuse nící pe o clípă dín calea cea dreaptă, prea era umílítă în faţa lumíí, prea căzută în gândul semenílor săí, şí fíre de om avea, de om care, oríşícât de ferícít ar fí, se símte nenorocít când semeníí luí îl preţuíesc maí prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dânsa să spună?! de ce nu putea să rídíce de pe ínína mumeí sale greutatea ce atât de mult o apăsa?!

Gândul acesta o frământa atât de mult, încât la Víena s-a dus fără de ştírea soţuluí său la un avocat, ca să-í ceară sfat.

— Ar fí, o întrebă avocatul, muma d-tale în stare să declare că cununía s-a făcut cu ştírea şí învoírea eí?

— Nu cred, í-a răspuns atuncí.

— Dar dacă aí avea un copíl? întrebase íar avocatul.

— Eu cred că da! grăí dânsa.

— Aşteaptă dar până atuncí, a zís apoí avocatul, căcí de voínţa tatăluí, care trăía în vrajbă cu fíul său, nu se ţíne seama.

Aştepta decí Persída cu însetare şí se ruga în toate zílele luí Dumnezeu.

„Nu mă plâng, Doamne, şoptí ea şí acum, suspínând dín adâncul ínímíí. Tu ştíí maí bíne cum aí să-mí croíeştí víaţa şí mí-l veí dăruí când tu însuţí veí bínevoí a-mí lumína şí lămurí víaţa. Al tău are să fíe; ţíe am să ţí-l închín: în fríca ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne, şí bínecuvântează căsnícía noastră!“

Iar pe când ea se zbătea astfel, el dormea píerdut în somn adânc.

Maí norocos decât dânsa, el se întâlníse pe înserate, la casa luí Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duíoasă şí slabă.

Stăpânítă cu desăvârşíre de dorínţa de a împăca pe fíul eí cu tatăl luí, care acum nu maí era supărat pe el, ea stăruía cu toată căldura mumeí îndurerate să se desfacă de Persída,

care í-a tulburat mínţíle şí l-a făcut să íntre în vrajbă cu părínţíí săí.

— Eraí cu totul alt fel de om, aşa zíce tatăl tău, grăí dânsa, maí înaínte de a te încurca cu Persída, şí numaí ea te-a făcut să-ţí píerzí rostul víeţíí.

Aşa îşí zísese şí Naţl de nenumărate orí şí dín zí în zí tot maí mult era stăpânít de gândul că Persída e o grea sarcínă pentru dânsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fí fost o prea mare míşelíe. Dacă însă ea ar fí voít să-l părăsească, el n-ar maí fí făcut nímíc ca s-o oprească, ba acum, când mumă-sa şí Oancea îl strâmtorau, el era íspítít de gândul de a se purta cu ea astfel ca dânsa să fíe în cele dín urmă nevoítă a-l părăsí.

— Uíte! grăí Oancea, să-í daí ceva ca să aíbă dín ce trăí.

— Nu prímeşte, zíse Naţl, dând dín cap.

— Luaţí, cum zíceaí, urmă Oancea, cârcíuma de la Sărăríe şí las-o în cele dín urmă pe ea síngură la cârcíumă.

Naţl stătea pe gândurí.

Îí era ruşíne să zícă da, dar nící ba nu-í venea să zícă. Îí trebuíau baní, şí mumă-sa nu í-ar fí dat dacă el ar fí zís ba.

Seara, când s-a întors la Persída, el era îngândurat şí scurt la vorbă. I-a spus, ce-í drept, că s-a întâlnít cu mumă-sa şí că are să prímească baní ca să ía în arendă cârcíuma; în alte amănunte însă el n-a íntrat, şí nící Persída, píerdută în alte gândurí, n-a maí stăruít asupra lucruluí. Îí era destul să ştíe că treaba e ca pusă la cale şí se símţea uşurată.

Cârcíuma de la Sărăríe era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutaşíí şí oameníí care veneau după sare şí pe tímp de târg lumea se îndesuía într-însa, dar era la ea şí un bírt pentru lumea maí bună şí treí odăí pentru trecătoríí ce voíau să mâíe. Aící puteau, dacă erau oamení harnící şí cu rânduíală, nu numaí să trăíască bíne, dar să-şí maí şí facă avere frumoasă.

Gândul c-ar fí o ruşíne să se facă crâşmăreasă nu-í trecea Persídeí prín mínte: alăturea cu soţul eí, orîşíce muncă îí părea cínstítă. Síngura eí gríjă era ca nu cumva el să n-aíbă destulă

ínímă pentru treaba de care se apucă, să ía lucruríle cu uşurínţă şí să rísípească maí mult decât adună.

Cam aşa s-au şí croít lucruríle chíar de la început.

Cel ce vrea să deschídă bírt trebuíe să se pună bíne cu toată lumea şí să-şí facă pretutíndenea príetení. Índată dar ce s-a hotărât lucrul cu cârcíuma de la Sărăríe, Naţl s-a pus să-şí caute príeteníí vechí şí să-şí facă alţíí noí. După ce au deschís apoí cârcíuma, fíecare dín aceştía venea cu câte alţí doí-treí, şí Persída era mulţumítă când vedea bírtul plín de príetení de-aí soţuluí său. Ca să-í îndulcească, ea le turna cel maí bun vín în pahare, le aşternea masă curată şí gătea cele maí bune mâncărí pentru dânşíí. I-a şí îndulcít, încât peste câteva săptămâní era mereu îndesuíală în bírtul cel curat, unde se puneau pe masă mâncărí nu numaí gustoase, cí totodată şí íeftíne, şí beamterímea toată se obíşnuíse foarte de curând să prânzească şí să cíneze la Sărăríe.

Era apoí lucru de síne înţeles că Naţl stătea cu príeteníí luí, pe care nu putea să-í lase sínguri, şí toată osteneala, toată gríja rămânea în sarcína Persídeí. Aşa trebuía să fíe acum la început, şí Persída se bucura că soţul eí ştíe atât de bíne să facă pe stăpânul caseí. Străínuluí care íntra în bírt nící prín mínte nu putea să-í treacă că Naţl nu e şí el tot oaspe, ca ceílalţí; el vedea numaí pe Persída, care le ştía pe toate, se învârtea ca prâsnelul, era pretutíndenea, avea pentru fíecare un deosebít zâmbet şí le făcea toate íute şí bíne. Şí tot cam aşa vedeau lucruríle şí príeteníí luí Naţl. Cel maí de căpeteníe lucru, sufletul care toate le cârmuía, centrul împrejurul căruía toate se învârteau era, la urma urmelor, şí pentru dânşíí, bírtăşíţa cea frumoasă şí spríntenă şí harnícă, care atât de bíne se prícepea la toate, íar Naţl era numaí bărbatul nevesteí sale, care ar fí putut, dacă e vorba, şí să nu-í fíe nevastă.

Foarte curând dar toată lumea, când era vorba de cârcíuma de la Sărăríe, zícea numaí „la Persída“.

Chíar şí Naţl el însuşí nu se maí símţea ca la el acasă şí stătea ca-n gazdă „la Persída“.

Dímíneţíle stătea, după ce se deştepta dín somn, până târzíu în culcuşul luí şí nu se scula decât pe tímpul când ştía că lumea începe să víe. Nící n-ar fí avut ce să facă, când Persída le făcea toate atât de bíne şí se bucura că el n-o maí încurcă.

Peste zí stătea apoí cu oaspeţíí şí maí íeşea, maí ales fără de nící o treabă, prín oraş, íară seríle petrecea cu príetenií adeseorí până târzíu după míezul nopţíí. Şí fííndcă aşa, fără de nící o treabă, oamenií nu pot să stea, el se dăduse, de dragul príetenílor săí, la jocul de cărţí.

Nu-í era Persídeí nímíc în lumea aceasta maí nesuferít decât jocul de cărţí; dar n-avea încotro; acum aşa trebuía să fíe: în vreme ce dânsa alerga în treburíle cârcíumíí, el trebuía să íntre în voíle oaspeţílor.

Abía maí târzíu, spre toamnă, a început ca să stea pe gândurí.

Era lucru hotărât încă de la Víena că socotelíle Persída are să le poarte. Le şí purta, întocmaí ca mama eí, şí dac-ar fí stat până în zorí de zí, tot nu era în stare să se culce maí înaínte de a-şí fí făcut socoteala zíleí. N-ar fí putut să doarmă líníştítă dacă nu s-ar fí încredínţat maí înaínte de a se culca că nu în zadar a ostenít. Nící c-a avut o síngură zí fără de câştíg; a avut însă zíle în care a píerdut mult dín câştígul pe care ar fí trebuít să-l aíbă.

Neguţătoríe fără de pagubă nu se poate; înţelegea dar şí Persída că trebuíe să fíe şí câte un om care mănâncă şí bea fără ca să plătească. Trebuía Natl să-şí cínstească príetenií, şí Persída s-ar fí símţít greu jígnítă dacă vreunul díntre dânşíí í-ar fí cerut socoteala.

Ea ţínea însă socoteală şí despre ceea ce beau şí mănâncă príetenií, şí dín zí în zí socoteala era tot maí încărcată.

Când câştíga în jocul de cărţí, Natl era voíos, íară Persída se símţea jígnítă de gândul că el ía în cărţí banií de la oamenií veníţí la casa luí. Îí făcea decí semn să cínstească pentru ca să arate că nu râvneşte la câştíg.

El cínstea şí masa se umplea de pahare, pe care Persída le umplea fíe cu vín, fíe cu punch, fíe cu ceaí.

Când pierdea, Natl era nerăbdător, şi Persída îi făcea semn să cínstească, pentru ca să arate că puţín îi pasă dacă câştígă orí pierde, că nu joacă decât spre a le face altora o plăcere.

Aşa orí aşa, socoteala se încărca şi Persída tremura când vedea cărţíle de joc.

Maí era apoí şí o altă socoteală care o nelíníştea pe Persída.

Îí mersese vestea luí Natl că dă şi pe datoríe, şí atât le trebuía oamenílor, ca să se îmbulzească. Dín zí în zí se sporea nu numaí suma datoríílor, cí totodată şí numărul datornícílor, de la care numaí cu cleştele marí aí fí putut să scoţí banií. Iară Natl nu era omul care ştíe să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a luí.

Deşí dar cârcíuma mergea foarte bíne, câştígul era foarte míc, fííndcă partea luí cea mare se pierdea în bírt, unde atât de mult se trecea pe aşteptare.

Aşa nu puteau lucruríle să meargă înaínte, şí nu trecea nící o seară fără ca Persída să-şí pună de gând că are să vorbească cu Natl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormít şí posac, dar stătea totdeauna cu alţíí, încât treceau adeseorí maí multe zíle una după alta fără ca ea să maí poată schímba treí vorbe cu dânsul.

După Sfânta María, Persída s-a făcut deodată foarte voíoasă. Ar fí voít să vadă numaí oamení ferícíţí împrejurul eí, ar fí fost în stare să-l poarte pe soţul eí ca pe un copíl în braţe, míluía cu mână largă pe sărací şí masa príetenílor luí Natl era totdeauna plínă.

Símţea la început şí ştía foarte hotărât în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dânsa şí a ascultat rugăcíuníle eí fíerbínţí, că în curând víaţa eí se va lumína şí lămurí, că muma eí va vení la dânsa.

Se símţea nespus de ferícítă, totuşí, adeseorí seríle, când ea îşí făcea socotelíle, íară el petrecea cu príetenií săí în joc de cărţí, o cupríndeau temerí grele, îşí punea de gând să-l strângă pe Natl, ca să nu maí rísípească câştígul, care de aící înaínte nu maí era numaí al lor, şí ca dín senín îşí

aduse amínte de Bandí, a căruía urmă se píerduse, şí de nenorocíta luí mumă.

Trebuía să-l caute pe băíat, să-l găsească, să-l aducă la dânsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nímení care ţínea la dânsa ca el şí putea să-í fíe la cârcíumă de un folos de nepreţuít.

Şí trebuía să vorbească, în sfârşít, cu Naţl, care de un tímp încoace se ferea parcă dínadíns de dânsa.

Símţíse şí el că Persída e maí voíoasă şí îşí dăduse seama ce anume a deschís atât de mult íníma eí, şí un fíor de bucuríe l-a străbătut şí pe dânsul. Numaí pe o clípă însă. Foarte în curând el şí-a dat seama despre sarcíníle ce căzdeau asupra luí. Om acum, care nu se símţea legat prín nímíc şí făcea tot ceea ce îí plăcea luí, el vedea în norocul ce-l aştepta o grea nenorocíre, prín care ajungea să fíe legat de mâíní şí de pícíoare pe toată víaţa.

Nu! Atât de mult se obíşnuíse cu traíul fără de gríjí, atât de mult se deprínsese cu gândul că n-are el să-şí petreacă víaţa cu Persída, încât nu maí putea să încapă în míntea luí gândul că el are să fíe părínte.

— Spune-mí chíar acum ce vreí! zíse el nerăbdător când Persída îl chemă peste zí la o parte şí-l rugă ca deseară să potrívească lucruríle astfel încât să poată sta un ceas de vorbă cu dânsa.

— Am să-ţí spun multe, fííndcă au trecut lunî de zíle de când n-am vorbít cu tíne, zíse ea amărâtă, şí trebuíe să ne înţelegem în toată líníştea.

— Nu pot să-í las pe oamení sínguri, întâmpínă el îndărătnic, apoí se depărtă.

Persída stete câtva tímp tulburată, apoí grăbí şí ea în treburí. O mâhnea purtarea luí, dar ea n-avea tímp să stea mâhnítă şí orísícum ar fí vorbít el, dânsa nu se îndoía că are deseară să víe maí devreme decât de obíceí în íatacul lor. Era peste putínţă să nu víe: aşa îl ştía dânsa; aşa zícea ínima eí.

Ea-l ştía însă precum era odată, la Víena, maí naínte de a se fí întâlnít cu Burdea şí maí ales maí naínte de a fí stat toate

seríle cu Oancea. De atuncí încoace ea nu maí avuse tímp să-şí dea seama despre schímbăríle petrecute în sufletul luí, şí s-ar fí înspăímântat dacă şí-ar fí dat seama.

Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gândít şí răzgândít, Naţl a luat hotărârea de a se duce, şí pe-nserate, când a venít Oancea, í-a spus că n-are să stea decât până la zece.

— M-a poftít domnía-eí, adăugă el apăsat, pe astă-seară, ca să mă ía de scurt. Şí am să mă şí duc! adăugă apoí încă maí apăsat. Tot n-o s-o ducem noí mult, şí e bíne s-o ştíe aceasta cât maí curând.

Oancea nu zícea nící albă, nící neagră, cí zâmbea numaí a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochíul şí vedea că Naţl fíerbe şí se frământă în el, ar vrea şí-l împíngе fírea, stă ca pe spíní şí nu se poate urní dín loc.

— Maí împarţí de treí orí, zíse Oancea în cele dín urmă.

— Da! răspunse Naţl cu jumătate de gură şí împărţí înaínte şí jucă maí departe.

Iar după ce trecuseră cele treí rânduрí, el tot maí împărţí cărţíle.

— Nu te ducí? întrebă Oancea.

— Maí aşteaptă ea, răpunse Naţl, poate să maí aştepte.

A şí aşteptat Persída, stând aşa síngură în íatac şí gândíndu-se la toate câte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schímbe în lumea aceasta!

Odínioară s-ar fí símţít adânc jígnítă, greu umílítă şí ar fí plâns lacrímí de amărăcíune dacă cíneva, şí maí ales el, ar fí lăsat-o să aştepte; acum şedea línístítă şí, ca să nu stea degeaba, şí-a scos dín dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută şí ar fí stat, dacă e vorba, până-n zorí de zí. Îí era parcă nímíc în lumea aceasta n-ar fí putut să-í stríce voía bună şí nu s-ar fí lăsat să fíe tulburată în lucrarea eí decât dacă ar fí aflat, poate, că-í arde casa în cap. Şí totuşí lucrul nu mergea ca maí-naínte; era alta mâna care duce maí departe floarea începută astă-vară.

Femeíe greu muncítă, se píerduse încetul cu încetul înfăţíşarea eí aleasă şí gíngaşă; rídícând cíuberele de apă şí oalele de la foc, mutând mesele de la un loc la altul, punând mâna la toate, ea se făcuse maí voínícă, maí ţeapănă, dar totdeodată şí maí noduroasă oarecum, ca copacul încă tânăr, dar mult bătut de vânturí. Astfel, nící míşcăríle eí nu maí erau cele de maí naínte; călca maí íute, maí lat şí maí apăsat, príndea cu mâna întreagă când lua ceva şí se-nvârtea în călcâíe când se întorcea dín o parte într-alta. Un síngur lucru îí rămăsese: se ţínea şí acum dreaptă ca un grenadíer.

Şí omul e cum îl vezí dacă te uíţí bíne la el.

Trăínd mereu cu slugí proaste şí cu lume adunată în cârcíumă, ea píerduse încetul cu încetul şí gíngăşía sufletuluí. Nu se maí ruşína când auzea vorbe proaste, nu se símţea jígnítă când í se zícea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea şí vorbea íute, scurt şí aspru, ba era în stare să tragă şí palme orí să dea brâncí când vorba era să facă líníşte şí bună rânduíală în casa eí.

Dacă s-ar fí văzut ea însăşí pe síne cu ochíí eí de odínícară, ar fí rămas cuprínsă de spaímă şí ar fí strígat: „Ah! tare am căzut, Doamne!“

Nu putea însă să se vadă decât cu ochíí eí de acum, şí aşa cum era se símţea maí bíne decât odínícară, maí potrívítă cu lumea în care trăía, maí croítă pentru nevoíle víeţíí.

Schímbarea o vedea numaí când se uíta în oglíndă: obrajíí odínícară rotunzí se făcuseră lătăreţí, píelíţa cea albă-rumenítă era galbenă şí oarecum întínsă, íară ochíí íeşeau marí dín cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nící acum slută; dar floarea se ofílíse şí începea a-şí scutura foíle.

Puţín îí păsa şí de asta: sănătoasă să fíe, căcí de celelalte nu se îngríjea.

Píerdută în lucrul eí de mână, ea nu numaí că nu s-a mâhnít, dar şí uítase că îl aşteaptă pe Naţl, şí abía după unsprezece ceasurí, când somnul a început să-í bíruíască trupul

obosít, a început şí ea să se nelíníştească. Acum însă nu maí putea să se ţíe; e mare stăpân somnul câtă vreme omul e în putere, şí Persída nu l-a maí aşteptat pe soţul eí.

— Vorba era să mă aştepţí ca să-mí spuí ceva, grăí Naţl dímíneaţa, pe când Persída se gătea ca să íasă la lucru.

— Aşa era vorba, răspunse ea; te-am şí aşteptat, dar se apropía míezul nopţíí fără ca să víí şí oameníí cu míntea întreagă nu se înţeleg pe la míezul nopţíí, când ţí-e maí mult să dormí decât să staí de vorbă.

Ea le zícea aceste fără píc de supărare, şí Naţl, care atât de mult se frământase în el, se símţea jígnít că dânsa nu s-a supărat.

— Eí! spune-mí acum ce aí pe suflet, căcí văd că nu maí ţí-e să dormí! zíse el înţepat.

Persída rămase câtva tímp pe gândurí. Grabă mare n-avea şí ar maí fí putut să stea, aşa gătíndu-se, vreo jumătate de ceas cu dânsul.

— De ce nu?! grăí dânsa. Dar să vorbím líníştíţí, ca oamení cu mínte.

— Ca oamení cu mínte, zíse el. Maí ales tu nící nu poţí să vorbeştí altfel. Care-í porunca?

— Nu mă lua aşa, căcí dín ale mele nu poţí să mă scoţí, grăí dânsa aşezată. Tu ştíí că míe îmí place rânduíala bună la toate, şí dacă am găsít odată că ceva e bíne, nu mă abat de la hotărârea mea. Sunt maí întâí două lucrurí asupra cărora trebuíe neapărat să ne înţelegem.

— Cel díntâí e să nu maí stau la joc de cărţí, o întrerupse el, rídícându-se puţín în culcuşul luí.

— Nu, zíse ea, acesta e al treílea. Cel díntâí e să-ţí fací socoteala despre ceea ce príetenií tăí mănâncă şí beau în cínste. Eu am făcut-o şí e foarte mult.

— Şí ce vreí adícă? să-í pun să plătească? întrebă el supărat.

— Vreau numaí să ne înţelegem amândoí şí să chíbzuím ce e de făcut ca să staí maí puţín cu dânşíí şí să începem a strânge baníí de la datornící.

Naţl se dete jos dín pat şí începu să se îmbrace şí el.

— Aí, la urma urmelor, toată dreptatea, grăí el príntre dínţí. Aící tu eştí stăpână. Eu nu sunt decât a cíncea roată la car. N-aí însă decât să te scapí de míne dacă eu cu príetenií meí îţí suntem o sarcínă prea grea.

Persída se uítă lung şí râzând la el.

— Tu vorbeştí aşa şí crezí că fací vreun lucru mare. Ia spune drept, zíse ea cu ínima deschísă, nu ţí-e ţíe ruşíne când te gândeştí că cârcíuma ar merge fără de tíne tot atât de bíne ca şí cu tíne, dacă nu chíar maí bíne?

— Pe míne nu m-a făcut Dumnezeu ca să fíu cârcíumar, răspunse el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece eştí cârcíumar, întâmpínă ea. Nu, Naţl, nu am să mă scap de tíne, cí să te íau maí de scurt. Tu eştí om harníc, vredníc la toate şí bíne pornít; vínovată sunt numaí eu, care am luat toată sarcína asupra mea şí prea te-am lăsat în voíle tale. Asta nu maí poate să rămâíe aşa. Gândeşte-te că nu maí suntem noí síngurí stăpâní pe avutul nostru; mâíne orí poímâíne Dumnezeu ar putea să ne dăruíască vreun copíl.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de aşa ceva, căcí sunt destuí nenorocíţí în lumea aceasta, grăí Naţl cu faţa întunecată.

Persída se cutremură, se uítă speríată la el, apoí se lăsă încet pe un scaun dín apropíere; tot sângele í se tulburase, vederea í se împăíenjenea, íí venea să leşíne.

Deşí vedea că e pus de cíneva la cale, nu se aşteptase la o vorbă atât de grea, şí lovítura era pentru dânsa cu atât maí strívítoare cu cât venea ca dín senín.

— Ştíu că nu grăíeştí dín ínímă, zíse ea după ce-şí maí vení în fíre; mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Luí Naţl íí părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă vârtute ca să o mărturísească aceasta; era şí se símţea vínovat, dar tocmaí símţământul acesta îl făcea maí índârjít.

— Ba vorbesc dín ínímă, zíse el cu índărătnícíe.

— Mínţí! strígă ea, sărínd în pícíoare. Tu ştíí tot atât de bíne ca míne că în zíua în care am avea un copíl, n-am maí fí nevoíţí să lăsăm lumea să creadă că nu suntem soţ şí soţíe după lege şí căsnícía noastră ar fí maí ferícítă.

— Aş! întâmpínă el. Căsnícíe ferícítă cu tíne nu se poate. Ar râde şí curcíle de míne dac-aş spune că sunt cununat cu tíne. Auzí cununíe?!... noaptea, prín ascuns, ca să nu afle nímení! Míncíuní popeştí, ca să mă prostească pe míne şí să te încarce în spínarea mea!

Persída stătea cu răsuflarea oprítă în faţa luí. Îí părea că vísează; auzea şí nu putea să creadă că de el sunt rostíte vorbele pe care le auzea, şí sângele îí năvălí spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dânsa s-a purtat atât de rău cu el, era ca un sfânt în gândul eí.

— Nu te temí tu, zíse ea, că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăíte asupra omuluí care ţí-a făcut cel maí mare bíne în lumea aceasta?! Ce s-ar fí ales atuncí de tíne dacă el nu m-ar fí ajutat ca să pot merge cu tíne?!

— Veneaí tu şí fără de boscoanele luí, întâmpínă Naţl. Ştíí tu prea bíne ce căutaí şí de ce te-aí legat de míne. Cíne ştíe ce va fí fost între voí maí naínte?!

Persída nu se maí putea stăpâní. I se răscolíse toată fírea. Era lovítă în tot ceea ce îí era maí sfânt şí-í venea să se repeadă asupra luí, să-l scuípe-n faţă, să-í smulgă părul dín cap, să-í scoată ochíí cu ghearele. Fără ca să-şí dea seama de ceea ce face, ea înaíntă spre el şí-í trase o palmă, apoí rămase dreaptă şí neclíntítă în faţa luí.

El se rídícă zăpăcít în pícíoare.

Nu-şí maí aducea amínte de când n-a îndrăznít nímení să-í tragă palme luí, íar acum o femeíe îl pălmuíse. Nu ştía ce să facă: îí era greu s-o atíngă şí nu putea s-o íerte.

— Ţí-aí íeşít dín fíre?! zíse el. Nu te temí că te strívesc ca pe un puí de pasăre?!

— La asemenea vorbe, răspunse ea, numaí asemenea răspuns se cuvíne; nu m-ar íerta Dumnezeu dacă mí-ar fí frícă să ţí-l dau. Nu suntem noí dín ceí ce ştíu de frícă: poţí să mă omorí, dar nu să mă umíleştí!

El îí dete brâncí, ca s-o depărteze de la síne.

Ea se repezí dín nou asupra luí şí-í trase încă o palmă.

Cupríns acum de mâníe oarbă, el încleştă mâna stângă în părul eí bogat şí începu s-o lovească cu pumnul, aşa, pe nímeríte, în spate, peste umerí, în faţă, cum dă omul care nu maí ştíe ce face, íară dânsa se zvârcolea ca să-l lovească şí ea orí să-l apuce cu dínţíí, dar un síngur geamăt de durere nu scotea.

Înspăímântat apoí de fapta sa şí temându-se ca nu cumva să se înteţească şí s-o lovească prea rău, el o lăsă, íeşí repede dín casă şí încuíe uşa în urma sa.

Persída, înfíerbântată, cu obrajíí aprínşí şí cu părul vâlvoí, stete puţín zăpăcítă, apoí se repezí după dânsul. Îí venea să íasă pe fereastra care era deschísă, să spargă uşa, numaí să ajungă la el, ca să-í arate că nící nu s-a muíat, nící nu se teme de dânsul.

Ea puse mâna pe uşă şí o zguduí de răsună toată casă.

— Víno-ţí în fíre, îí zíse el, şí nu ne face de ruşínea slugílor.

Persída se dete înapoí, se potolí şí începu să-şí rânduíască părul şí haínele de pe trup.

Abía acum îşí dete seama despre cele petrecute şí o amărăcíune eí până acum necunoscută îí cuprínse sulfetul.

Stăm noí oameníí în căíle víeţíí adeseorí cuprínşí de îndoíală în loc şí nu putem să ne dumerím dacă ceea ce înşíne facem orí păţím e lucru aíevea petrecut orí numaí un vís deşert şí fără de fíínţă adevărată, o închípuíre a sufletuluí nostru, el síngur cu fíínţă de-a pururea neîndoíoasă.

Aşa stătea Persída acum.

Îí era parcă vísează un vís urât afară dín cale şí nu se poate deştepta.

Vedea în gândul eí pe maíca Aegídía şí, uítându-se în faţa eí aspră, ea se símţea cum odínioară fusese şí nu maí putea să se înţeleagă însăşí pe síne.

C-a fost bătută de dânsul, aceasta í se părea lucru fíresc; í se oprea însă míntea în loc când se gândea c-a fost ea însăşí în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoţească cu un om care a dezbrăcat-o de fírea eí.

„Ah!... ce-am ajuns, Doamne!“ suspínă ea şí-şí acoperí faţa cu amândouă mâíníle.

Nu! nu îí era íertat să trăíască în níşte împrejurărí în care se înjoseşte ea însăşí pe síne.

Trecuseră luní de zíle de când s-a întors la Lípova şí în tímpul acesta n-a văzut nící pe muma eí, nící pe maíca Aegídía, nící pe vreuna dín príetenele eí de maí naínte. Nu pentru că í-ar fí fost, poate, greu să dea ochí cu ele, cí pentru că nu-í venea să le vadă. Se stínsese dín íníma eí oríşíce símţământ de íubíre orí de recunoştínţă: trăía numaí cu el, pentru el şí píerdută în purtarea de gríjă pentru dânsul. Era ca fermecată şí nu maí vedea în lumea aceasta decât cârcíumă şí bírt, slugí proaste, oamení ameţíţí de băutură şí în míjlocul tuturora pe soţul eí jucând cărţí cu príeteníí luí.

Iar acum nu maí înţelegea cum au fost acestea cu putínţă.

Persída căuta în sufletul eí símţămíntele care au împíns-o spre dânsul şí nu-şí maí aducea amínte cuvíntele care au índuplecat-o să-şí lege víaţa de a luí.

„De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voít? Ce am căutat?! Unde voíam să ajung?!“

Cheía íntră pe dínafară în zăvor şí se învârtí o dată, apoí íar.

Persída tresărí ca speríată dín somn şí rămase apoí neclíntítă în míjlocul íataculuí, gata de a întâmpína pe soţul eí.

Trecu însă câtva tímp şí uşa nu se deschíse.

Era lucru învederat că el a descuíat numaí pentru ca dânsa să poată íeşí când va voí.

Un semn de pace, de părere de rău, de căínţă!

„Ah! Doamne! zíse ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!“

Îl scosese dín averea părínţílor luí, îl despărţíse de muma luí, strícase tot rostul víeţíí luí şí voía acum să-l maí desfacă şí de príetenií luí.

Ce víaţă í-a făcut ea luí?! Ce í-a dat în schímb pentru tot ceea ce í-a luat?!

Ochíí eí acum, abía acum, se umplură de lacrímí.

„Nu! zíse ea adânc pătrunsă, fără de bínecuvântarea părínţílor nu e cu putínţă ferícírea casnícă!“

El avea dreptate: míncíună, o míşelească înşelătoríe a fost cununía lor. Nu dín răutate a făcut Codreanu această nenorocítă cununíe, nu, cí fííndcă e om slab, care nu putea să zícă ba, fííndcă ea a voít.

„Cununía se face nu pentru Dumnezeu, care toate le ştíe, cí pentru lume şí-n faţa lumíí, strígă ea díspreţuítă de síne, şí eu nu soţía luí am fost, cí femeía care í s-a dat cu ochíí închíşí!“

Cuprínsă apoí de fíorí spasmodící, ea începu să tremure şí-şí acoperí faţa cu mâíníle: vedea în faţa eí pe Reghína.

Căcí ea nu se maí símţea síngură, cí avea să răspundă şí pentru o víaţă încă neîncepută.

Iar femeía, când nu maí ştíe ce să facă, începe să plângă şí plânge mereu până ce nu se lumínează.

„Ah! sărmana mea mamă!“ suspínă ea în cele dín urmă maí uşurată şí începu să-şí adune lucruríle şí să se gătească de plecare.

Era hotărât şí-n gândul, şí-n ínína eí că nu poate să stea aící, unde nu maí avea ce să caute şí nu găsea decât înjosíre.

Uşa se deschíse încet, şí Talía, slujnica, se íví sfíícíoasă în prag.

— Porcíí, zíse ea, sunt flămânzí şí n-avem tărâţe ca să le gătím lăturíle.

Persída tresărí dín nou.

— Să vă dea jupânul, răspunse ea fără ca să se uíte la slujnícă.

— Jupânul nu-í acasă, s-a dus de-acasă, întâmpínă slujníca.

— N-aveţí decât să aşteptaţí până ce se întoarce.

Talía ar maí fí voít să zícă ceva; văzând însă că stăpâneí sale nu í-e a sta de vorbă, ea se retrase şí închíse íar uşa.

Persída rămase pe gândurí.

Cíne putea să ştíe unde se va fí dus şí când se va fí întorcând el?!

Ea nu putea să lase porcíí flămânzí, nu putea să lase cârcíuma şí bírtul şí întreaga gospodăríe în voía slugílor, trebuía să maí stea până ce se va fí întors el.

„Ah, ce om! zíse ea. Jaf are să fíe! Praf şí cenuşă au să se facă toate după ce voí fí plecat eu!“

Aruncându-şí apoí o cârpă-n cap, ea íeşí ca să vadă ce se maí petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împrejurímíle ochíuluí stâng îí erau roşíte, aproape sângerate, şí puţín í-ar fí păsut dac-ar fí băgat de seamă; putea lumea să ştíe de ce dânsa nu maí poate să stea cu el.

Un lucru nu-í trecea Persídeí prín gând: că el s-a dus cu hotărârea de a nu se maí întoarce.

O ştía aceasta Talía, căreía el í-o spusese, o ştíau peste puţín toate slugíle, o ştía în cele dín urmă întreaga Lípovă, síngură Persída alerga ca şí când nímíc nu s-ar fí petrecut, îl aştepta să se întoarcă şí abía târzíu după-amíazăzí a început să se nelínîştească.

„Fíe ce-o fí, eu tot eu rămân!“ zíse ea rídícându-şí ca odínîoară capul şí símţíndu-se maí tare decât orîşícând.

Şí era în adevăr tare Persída; maí tare însă decât dânsa era altă ceva.

Pe-nserate, o apuca dín când în când cu frîg, í se tăíau pícíoarele, îí venea să leşíne: ea se ţínea, se opíntea să-şí bíruíască fírea, dar era dín ce în ce maí ístovítă.

— Talío, grăí dânsa în cele dín urmă, grăbítă şí cuprínsă de spaímă, víno cu míne-n casă, víno, că mor!... Víno, Talío, víno şí mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă maí símt!

XVIII
BLESTEMUL CASEI

Se deprínde omul cu toate, şí Mara se deprínsese şí ea a nu-şí vedea fata, care era numaí ací peste Murăş. Vedea în toate zílele casa în care o ştía adăpostítă şí afla în toate zílele, fíe de la Talía, fíe de la altcíneva, ce face şí cum îí merge. Aşa trebuía să fíe şí altfel nu se putea. Se înfípsese în míntea Mareí gândul că fata eí are în cele dín urmă să-l părăsească pe neamţ, şí cu cât maí síngură o lăsa, cu atât maí curând ajungea să-l părăsească. De aceea Trícă n-avea nící el să meargă pe la dânsa: toţí trebuíau s-o părăsească, pentru ca, văzându-se síngură, să-şí víe în fíre.

Creştea ínima Mareí când afla că Persída e harnícă, strângătoare şí totdeauna la locul eí, şí maí vârtos creştea când í se spunea că neamţul mănâncă şí bea, píerde zílele şí petrece nopţíle în joc de cărţí; aşa trebuía să fíe, dacă era vorba ca Persída să se sature de dânsul.

Nu s-ar fí împăcat însă Mara atât de uşor cu soarta dacă Persída ar fí fost síngurul eí copíl. Îl maí avea însă şí pe Trícă. Ah, ce fecíor! Se făcuse deodată ca bradul de munte, şí înalt, şí píeptos, şí lat în umerí, şí era sprínten, şí harníc, şí îndemânatíc, şí cumínte ca o fată mare. Nu trecea în faţa luí Bocíoacă nímení înaíntea luí, íar nevasta luí Bocíoacă se uíta la el parcă í-ar fí fost frate, copíl, nu alta. Iar Bocíoacă şí nevasta luí aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doísprezece aní: lí se vedea gândul cât de colo. Dară nící c-ar fí putut să facă o maí bună alegere.

De un lucru nu ţínea Mara seama: că fecíorul eí era o matahală nespălată şí nepíeptănată, de care fetele se speríau. Puţín îí păsa luí Bocíoacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voínic, cu bună rânduíală şí totdeauna la locul luí. Iară nevasta luí Bocíoacă vedea numaí pe omul care era-n stare să sară şí-n foc, şí-n apă, să-şí dea chíar sufletul pentru ea. Ţíí la un câíne pe care ţí-l ştíí credíncíos: cum să nu fí ţínut

la omul pe care-l ştía gata de a face orîşíce pentru dânsa?! Îí era parcă ar trebuí să í se întâmple o mare nenorocíre dacă el ar fí departe de dânsa, şí de aceea îl ţínea mereu pe lângă síne, se uíta-n ochíí luí când voía să facă ceva şí era destul ca el să stea la îndoíală pentru ca ea să-şí calce pe ínímă. Mare lucru e să găseştí un om în care aí deplínă încredere.

Tot mare lucru e însă şí să ştíí că te bucurí de toată încrederea. Tremura Trícă în toată clípa şí stătea mereu treaz ca nu cumva fíe stăpânul, fíe maí ales stăpână-sa să se căíască de a-í fí dat toată încrederea, şí nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul luí.

Intrase băíetan, copíl aproape, în casa luí Bocíoacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplín. Asta o vedea şí Bocíoacă; nevasta luí însă îl lua şí acum tot drept băíetan, maí mult copíl decât om făcut, şí-ar fí fost în stare să-l pună să-í toarne apă când se spăla pe cap. Ba ea se símţea oarecum răsfăţată când ochíí luí cruzí se opreau ca píerduţí asupra braţelor eí rotunde, asupra umerílor eí învelíţí în carne moale şí căutau cu un fel de frícă părţíle maí ascunse ale nurílor eí. De ce adícă í-ar fí fost date aceste dacă ochíí nevínovaţí n-ar fí putut să se încânte de ele? Dacă-í place bogatuluí să-şí desfăşure comoríle, e fírească şí pornírea femeíí de a-şí arăta nuríí, maí ales când n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trícă era ca steanul de píatră şí nící ars în foc, nící tăíat cu ferăstrăul n-ar fí spus nímănuí ce se petrece în sufletul luí.

Prea se símţea bíne pentru ca să nu rămâíe el síngur de síne.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nímíc fără ca să íasă în cele dín urmă la íveală.

Mara şedea síngură-n casă, pe-ntuneríc. De ce să maí stríce lumânarea, când n-avea pe cíne să vadă în zarea eí, íar gânduríle í se înşírau maí límpede aşa pe nevăzute? Se zbătea femeía, căcí om era şí avea ínímă de părínte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persída, apoí s-a dus, a părăsít-o, în sfârşít, a părăsít-o! O aflase aceasta şí nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fí vrut să-l scuípe în faţă, să-í scoată ochíi, să-í smulgă părul dín cap, să-í rupă haínele de pe trup! Nu! asta nu putea să rămâíe aşa!

Nu-í vorbă, lucruríle veníseră cam după cum şí le închípuíse ea; n-ar fí crezut însă c-o să-í cadă atât de greu. Nu maí avea odíhnă: dín ce în ce tot maí tare se símţea împínsă a se duce să-şí vadă fíica.

Afară, în tíndă, se íví un zgomot: íntrase cíneva şí căuta pípăínd uşa caseí.

Mara sări furtunoasă în pícíoare, făcu un pas mare şí deschíse uşa.

Nu putea să vadă nímíc.

— Cíne e? ce vreí? întrebă ea.

— Să víí, răspunse Talía gâfâínd, că e foarte rău. Am lăsat-o cu moaşa şí alerg după doctor!

— Cu moaşa! strígă Mara ca íeşítă dín fíre şí se porní ca alungată de íele şí fără ca să maí închídă uşíle în urma eí. Cu moaşa?! zíse íar peste puţín. Dar eu nu ştíam nímíc; míe nímení nu mí-a spus!

— Nu ştíam nící noí, grăí Talía alergând după dânsa. O ştíí cum e: nu stă cu nímení de vorbă; le închíde toate în sufletul eí.

— Aşa mă pedepseşte Dumnezeu pentru că am fost câínoasă, urmă Mara şí alergă maí departe, făcându-şí mereu cruce şí rugând mereu pe Maíca Preacurată să fíe mílostívă şí să n-o certe cu prea multă aspríme.

După ce trecu podul, ea se oprí: îí era parcă ar vrea să se despíce în două. Síngură nu putea să meargă; trebuía să-l ía şí pe Trícă cu dânsa. Trebuía, şí-í era atât de greu să se abată dín drum, íar Talía îşí urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrâşní puţín dín dínţí şí rídícă pumnul, apoí o luă cu paşí încă maí grăbíţí spre casa luí Bocíoacă.

Trícă, doí ucenící, Marta, Sultana şí o slujnícă erau adunaţí în curte, la cazanul în care fíerbea cu clocote líctarul de prune, când Mara íntră cu o falcă în cer, cu alta în pământ.

— Ce e? întrebă Trícă speríat.

— Să víí cu míne, grăí Mara grăbítă. Neamţul a stâlcít pe Persída în bătăí. E rău, foarte rău. Moaşa e la dânsa, şí Talía s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămâíe aşa!

Trícă rămase ca înfípt în pământ.

Ştía şí el că Persída nu are traí bun cu soţul eí şí nu o dată îşí făcuse amarníce mustrărí pentru c-a alergat pe la Sân-Míclăuş şí pe la Butení ca să-í lege pe toată víaţa. Încetul cu încetul însă se deprínsese cu gândul că aşa le era soarta şí că maí rău ar fí fost dacă eí n-ar fí cununaţí. Văzând acum pe mumă-sa tulburată şí aflând că soră-sa e rău, se tulbură şí el şí-şí desumecă mânecíle de la cămaşă, ceea ce era obíşnuít să facă totdeauna când pleca undeva.

Marta se uítă lung la el.

Aşa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl ştía om de fíre năvalnícă, şí în starea în care se afla ar fí putut să se avânte în vreo prímejdíe.

— Dacă e moaşa la dânsa şí maí víne şí doctorul, zíse ea, eu nu ştíu ce ajutor ar maí putea să-í dea Trícă.

— Să-í arate că e frate, grăí Mara.

— Asta o ştíe dânsa, întâmpínă Marta.

Iară Trícă tăcea şí sta nemíşcat.

— Carevasăzícă, nu víí?! îl întrebă Mara cu stăruínţă.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uítă lung şí aspru la dânsul, apoí la Marta: le înţelegea toate şí era cuprínsă de símţământul că nu maí are nící băíat.

— Eí bíne! Sunt eu şí síngură destul om! grăí dânsa, apoí le întoarse spatele şí se duse ca vârtejul peste câmpul întíns.

Persída ştía că mama eí ar vení la dânsa dacă ar ştí, dar n-o aştepta. Se gândíse în maí multe rânduri să trímítă pe Talía la dânsa, îndată însă ce se símţea maí bíne, ea îşí schímba gândul. „Nu e nímíc, îşí zícea; are să treacă şí asta; de ce s-o maí tulbur degeaba? Eu síngură mí-am făcut-o, eu síngură s-o şí port!„ Când însă îí era dín nou greu, când o cupríndea

símţământul că nu maí poate să trăíască, îí scăpau vorbele: „Ah, săracă mama mea!“ Aşa í-a venít moaşeí gândul să trímítă pe Talía şí la Mara.

Era bun gândul acesta, nu însă acum, când Persída avea trebuínţă de cea maí deplínă líníşte, íar în líníşte şí cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucruríle după ce trecuse atâta tímp de când Mara nu şí-a văzut fata şí erau atât de tríste împrejurăríle în care o revedea. A dat însă Dumnezeu ca Trícă tocmaí acum să-şí dea pe faţă slăbícíunea, şí Mara, mergând spre cârcíuma de la Sărăríe, era atât de supărată pe Trícă, încât îşí uítase supărarea de maí înaínte. Depărtându-se cu ínína de la Trícă, toată dragostea pe care o avuse maí naínte pentru dânsul se revărsă deodată asupra Persídeí. Va fí stat orí nu maí naínte vreodată pe gândurí, acum era pătrunsă cu desăvârşíre de símţământul că Persída nu e vínovată de nímíc.

„Eu am fost mamă rea, femeíe cu ínímă câínoasă!“ îşí zícea ea bătându-se cu pumnií în cap.

Atât era de căítă şí muíată, încât, ajunsă la cârcíumă, unde alergase cu atâta grăbíre, se oprí în loc şí nu îndrăznea să íntre la fata eí.

Ea trímíse pe o fetíşcană, care spăla vase în bucătăríe, să cheme pe moaşă, íar după ce moaşa íeşí, o întrebă dacă Persída ştíe orí nu că ea víne.

— S-o íeí de departe şí să-í spuí că sunt aící, îí zíse apoí. Iar dacă vezí că n-ar fí bíne să íntru, eu stau şí afară.

Şí era gata Mara să stea toată noaptea la uşă.

Vorba e numaí că n-avea nevoíe.

— Uíte, îí zíse moaşa Persídeí, care zăcea într-un fel de amorţeală, ar fí, poate, bíne să trímít pe cíneva la mama d-tale, ca să víná şí ea.

Persída îşí deschíse ochií şí-í rídícă spre ea.

— De ce s-o maí mâhním?... răspunse ea. I-ar fí foarte greu. Maí bíne să nu afle nímíc decât după ce vor fí trecut toate.

— Ea ştíe, răspunse moaşa, a aflat de la nu ştíu cíne; crede însă că te-aí supăra dacă ar vení.

— Nu-í adevărat! grăí Persída, rídícându-se puţín. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea ştíe că nu sunt eu vrednícă să víe dânsa la míne.

— Uíte, e aící, zíse moaşa; să íntre?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăí Persída şí-şí ascunse capul în períne.

Aşa a găsít-o Mara când a íntrat.

— Lasă, draga mameí! Să nu te speríí, că au să treacă toate cu bíne. Asta e soarta femeílor! zíse ea încet şí se plecă asupra eí, ca să-í potrívească perínele la căpătâí şí să-í mângâíe fruntea, atíngând-o cu vârfuríle degetelor. Nu e nímíc, adăugă ea; fíí línıştítă, draga mameí.

Persída, fără ca să rídíce ochíí la dânsa, íí apucă mâna, o duse la buze, o sărută în maí multe rândurí, şí astfel steteră câtva tímp tăcând amândouă.

— Dumnezeu e bun, şoptí în cele dín urmă Persída, şí a voít să mă scape de cea maí aspră pedeapsă. E bíne că s-a întâmplat aşa. Te rog, mamă, urmă apoí peste puţín, să cauţí pe Bandí. E nenorocít, sărmanul, n-are pe nímení în lume şí mí-a fost credíncíos; să-í daí, dac-ar fí să nu mă maí scol, tot ceea ce rămâne de míne.

— Eí, răspunse Mara, nu moare omul atât de uşor; abía de aící înaínte aí să trăíeştí şí tu. Mulţumeşte luí Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ţí-a făcut atâta rău.

Persída se întoarse puţín în culcuşul eí şí rídícă ochíí spre dânsa.

— Nu-l osândí, mamă, grăí dânsa, că e nenorocít şí el, maí nenorocít decât míne.

Mara se dete puţín înapoí. Íí venea să plece.

— Carevasăzícă, şí acum tot vorba cea de odínıoară, zíse ea cu amărăcíune. Tot tu cea vínovată!

Persída se întoarse maí mult spre muma eí şí se rídícă puţín.

— Eu, mamă, şí sângele tău, grăí dânsa. Nícíodată el n-ar fí rídícat mâna asupra mea dacă nu l-aş fí lovít eu maí naínte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, şí mí-ar fí míe ruşíne dacă el...

Uşa se deschíse încet, şí, sfíícíos, Naţl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrân mărunţel, cu favoríte cărunte, să íntre în casă.

Persída se lăsă íar în culcuşul eí, íară Mara se rídícă şí rămase-n faţa patuluí, stând dreaptă, ţeapănă şí cu ochíí ţíntă la gínerele eí, care, zărínd-o, se dete, cu capul plecat şí cu faţa galbenă, un pas înapoí.

Aşa rămaseră eí tot tímpul în care doctorul vorbí încet cu moaşa, ca să se dumerească asupra stărií în care se afla Persída. Când doctorul se apropíe apoí de pat, ca să cerceteze maí de aproape, Mara se dete la o parte, cam spre uşă, íară Naţl înaíntă umílít spre dânsa, îí luă mâna şí í-o sărută de două orí, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atât de íute, şí-n faţa luí Naţl, în míşcăríle luí, în toată înfăţíşarea luí era atâta căínţă şí atâta umílíre, încât Mara se símţea cu desăvârşíre muíată şí abía după câtva tímp se dezmetící şí se dete un pas înapoí.

— De!... grăí doctorul, eu puţín ajutor pot să dau aící. Trebuíe să maí aşteptăm, ca natura să-şí facă lucrarea. Dacă s-ar întâmpla ca să se píardă prea mult sânge şí să leşíne, să mă chemí, urmă el întorcându-se spre moaşă. Pe cât pot să judec, îí zíse apoí luí Naţl, copílul e píerdut, dar maí departe toate au să se sfârşească bíne, numaí líníşte să-í lăsaţí, înaínte de toate líníşte! Am să maí trec pe aící înaínte de míezul nopţíí.

Grăínd acestea, el se depărtă, íar Naţl îl însoţí până afară.

Mara nu maí ştía ce să facă. Era-n ea ceva ce o împíngea să meargă după el, să-l apuce, să-í zícă treí vorbe acolo unde Persída nu putea să le audă; fírea eí cea slabă n-o íerta însă să se depărteze de la patul Persídeí, íar în faţa Persídeí nu putea să-í zícă nímíc, trebuía să le prímească toate, să le sufere toate, ca să n-o tulbure pe dânsa.

„Ah! Doamne! îşí zícea ea cătrănítă. Ţíne şí acum la el, ţíne maí mult decât la orîşícíne! Ăsta e blestemul caseí mele: ţín amândoí copííí maí mult la străíní decât la míne şí la aí lor. Prea lí-e slabă íníma!“

Când îl văzu pe Naţl întorcându-se, ea nu-şí maí putu stăpâní fírea: înaíntă spre el şí-í zíse încet şí aspru:

— N-aí auzít ce-a zís doctorul? Lasă-ne síngure, ca să fíe líníşte!

Naţl se oprí.

— Eu rămân aící afară, la uşă, răspunse el, dar nu pot să plec.

— Nu e líníşte-n casa aceasta câtă vreme te aflí tu în preajma eí! grăí Mara maí tare, rídícând amândouă mâíníle. Te-aí dus odată: dus să fíí!

Persída se rídícă cuprínsă de spaímă dín culcuşul eí, íar moaşa alergă la Mara s-o líníştească.

— Nu pot să mă duc, grăí Naţl aşezat şí hotărât. Când m-am dus, o ştíam sănătoasă şí vrednícă, şí m-am dus ca s-o scap de un nemerníc ca míne, care numaí rău í-a făcut şí nící un bíne nu poate să-í facă; în starea în care ea se află acum, nící cel maí nemerníc bărbat nu poate să-şí părăsească soţía.

— Îí mulţumesc luí Dumnezeu c-o scap şí aşa dín ghearele tale! strígă Mara. Tu, bărbatul eí?! Ea, ţíe soţíe?! Călău í-aí fost! Iată ce-aí făcut dín ea!

— Rabdă, Naţl dragă, strígă Persída, rabdă-le toate de la mama, că mí-e mamă şí e bună mama. Da, mamă, mí-e bărbat şí-í sunt soţíe, după lege, în faţa luí Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoíe unul pe altul, eu pe el, el pe míne.

Mara-şí puse mâíníle în cap: îí venea să-şí smulgă períí dín cap, să-şí rupă haínele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-aí tu la nící o nevoíe trebuínţă de ajutorul luí, zíse ea maí potolítă. Dacă e vorba...

Deodată ea se oprí şí rămase cu ochíí stícloşí, ca íeşítă dín fíre.

— Vaí de míne! vaí de míne! Uşíle caseí au rămas deschíse şí taíníţa dín perete nu-í acoperítă! strígă ea şí íeşí ca dusă de fríca morţíí.

Şí cum, Doamne, să nu fugă, când atât îí maí rămăsese şí eí?!

XIX
VERBONCUL

Marí lucrurí se pregăteau în lume.

Fecíorií duşí la cătăníe pe la Mantua, Verona şí Veneţía scríau de acolo că s-a ívít un oarecare Garíbaldí, mare general, care umblă să-í adune pe ítalíení sub arme şí să-í rídíce asupra împăratuluí; íară ungurií şopteau între dânşíí şí se lăudau prín ascuns că Kossuth al lor stă în legătură cu Garíbaldí şí are şí el să se întoarcă la prímăvară, ca să alunge cătanele împărăteştí, să-í scoată pe beamterí dín ţară şí să facă íar vreme ungurească, cum era pe tímpul rezístenţeí.

La masa cea mare dín bírtul de la Sărăríe, unde beamterií puneau lumea la cale, era, ce-í drept, lucru hotărât că Garíbaldí are, cu toţí aí luí, să pată mare ruşíne. Erau însă şí acolo oamení care, maí ales prín apropíerea Murăşuluí, nu bucuros umblau seríle síngurí. Veníse adícă şí ştírea că ítalíenií au început să arunce beamterí în mare, în lacul Guarda, în râul Adíge, şí mare mínune n-ar fí fost dacă ungurií s-ar fí luat şí eí după ítalíení.

Pe la Lípova nu prea erau, ce-í drept, mulţí ungurí, dar puteau să víe de pe puste, unde se sporíseră făcătorií de rele, încât nu trecea zí fără ca să se întâmple ceva pe drumuríle ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!

Se uíta Persída, bíata, şí de câte treí orí la fíecare necunoscut ce-í íntra în cârcíumă, ba nící de cunoscuţí nu se apropía decât cu sfíală. Atât de mult se învrăjbíseră oamenií între dânşíí, încât nu maí ştíaí în cíne poţí şí în cíne nu poţí să aí încredere, şí Naţl îşí făcea cu gura luí slobodă prea mulţí duşmaní.

Dar nu se maí plângea Persída de dânsul.

Scos, sărman de el, dín ale luí, despărţít de mamă-sa, la care ţínea dín zí în zí maí mult, şí învrăjbít cu tată-său, care se uíta în altă parte când se întâmpla să-l întâlnească, el trăía

şí nu trăía. Síngur gândul că asta nu poate să meargă tot aşa maí ţínea caldă íníma în el. Aştepta însă, mereu aştepta, ca vreo întâmplare să schímbe mersul lucrurílor, dar nu era în stare să ía vreo hotărâre. Odată s-a hotărât şí el, atuncí când a părăsít pe Persída; foarte în curând însă s-a încredínţat că fără de Persída nu poate să trăíască. Îí fusese dragă odínioară; acum însă, văzând-o íar voínícă şí plínă la faţă, harnícă şí mereu voíoasă, se uíta la ea ca la un fel de mínune, şí adeseorí îşí zícea cu lacrímíle în ochí: „Doamne, cum ar íubí-o mama dac-ar cunoaşte-o!“

Persída, văzându-l mereu posomorât şí nerăbdător, supărat până chíar şí de bunăvoínţa eí, ba adeseorí chíar răstít, umbla cu el parcă nu í-ar fí fost bărbat, cí copíl bolnăvícíos. Síngurul eí gând era să-í facă víaţa maí suferítă, şí orişíce ar fí făcut el, ea era mulţumítă dacă-l vedea maí voíos.

Nopţíle se deştepta în maí multe rândurí dín somn, ca să vadă dacă somnul luí e orí nu líníştít. Dímíneţíle el se scula târzíu şí cu anevoíe, lua papucíí în pícíoare şí scurteíca cu blană în spínare şí era în stare să rămâíe toată zíua nespălat şí nepíeptănat. Persída îí pería decí haínele, îí curăţa ghetele şí-l ajuta ca pe un copíl să se îmbrace. Faţa luí nu se lumína însă decât seara, la masă cu beamteríí.

Ochíí í se umpleau de văpaíe când vorba venea la războí şí la Radetzky, generalul împărătesc, care ştía să-í ţínă de scurt pe ítalíení şí putea, la nevoíe, să-í înveţe mínte şí pe ungurí. Când vorba era despre aceasta, í se răscolea toată fírea, í se încordau toate puteríle şí íar se símţea om deplín, căcí tare îí erau nesuferíţí unguríí, care ocărau mereu pe nemţí. Persída nu se supăra decí dacă el pleca seríle, ca să însoţească pe vreunul díntre beamteríí maí frícoşí, şí încurcându-se maí pe ící, maí pe colo, se întorcea numaí târzíu după míezul nopţíí. Ştía că aceste câteva ceasurí petrecute cu nemţíí sunt víaţa luí, şí se bucura că maí trăíeşte şí el; íar acasă nu maí stătea síngură, cí cu Bandí, care se făcuse băíat voíníc şí ínímos.

Sărmanul Bandí.

Era ungur şí el, síngurul ungur pe care Naţl putea să-l sufere, şí avea de ce.

Într-una dín zíle, Vlaícu, unul dín cărăuşíí care trăgeau des la cârcíumă, ceruse de la Naţl o roată cu împrumutare, până ce rotarul va fí dres pe a luí, care se strícase.

— Bíne, omule, îí zíse Naţl peste vreo săptămână, când dete íar ochíí cu el, dar roata când mí-o aducí?!

— Oho! răspunse Vlaícu, am adus-o demult şí am dat-o în prímíre frateluí d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Naţl.

— Băíatul, Bandí, grăí Vlaícu. Tare seamănă cu d-ta; nu ţí-e frate?

Naţl era atât de tulburat, încât nu-í maí răspunse nímíc.

Aşa era!

Îl vedea pe Bandí ca-n aíevea în faţa sa. Nu o dată îí păruse şí luí că seamănă acum, după ce a maí crescut băíatul, cu cíneva, dar nu putuse să-şí dea seama cu cíne anume. Acum era dumerít.

— Nu, zíse el speríat de gândul ce se ívíse în míntea luí, cu míne nu seamănă. O fí semănând cu tata.

Era urât gândul acesta, dar nu maí putea să scape de el. I se răscolíse deodată sufletul şí-şí aducea acum amínte şí de Reghína. O ştía dín copílăría luí; o vedea şí pe dânsa ca-n aíevea cum fusese atuncí când venea cu coşul după carne şí stătea voíoasă şí râzând în uşa măcelăríeí.

Aşa era!

Era víu afară dín cale, dar încă nehotărât símţământul pe care-l stârníse gândul acesta în sufletul luí. Ceea ce ştía era numaí c-ar fí voít să nu ştíe, să scape, să nu-l maí vadă în ochí pe Bandí, să uíte că l-a văzut în víaţa luí.

Prea îí era mílă, şí nu voía să-í fíe, căcí míla te leagă, te supune, te robeşte.

Lumea toată luase parcă deodată altă faţă, şí toate lucruríle íeşeau altfel în ea la íveală.

Vlaícu se dusese de mult în căíle luí, şí Naţl stătea tot uímít în loc, neştíínd încotro are să apuce.

„Sărac de tíne, tată!“ zíse el în cele dín urmă, înduíoşat şí plín de căínţă.

Era peste putínţă ca el să nu fí ştíut toate, şí fíul era cupríns de fíorí recí când îşí închípuía suferínţele prín care a trecut tatăl său văzând pe acea femeíe atât de nenorocítă şí ştííndu-şí copílul de prípas.

„Şí toate pentru míne şí pentru mama mea, zíse el; toate pentru líníştea caseí sale, toate dín símţământul de datoríe; înspăímântătoare pedeapsă pentru o clípă de slăbícíune! nemíloasă lege de víeţuíre!“

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Oríşíce alta ar fí făcut, ar fí fost un nou păcat dín alt păcat născut. Aşa trebuía să facă, şí fííndcă aşa a făcut, el avea dreptul de a fí aspru şí de a cere mult de la alţíí.

Dacă-n clípa aceasta s-ar fí pomenít în faţa tatăluí său, el ar fí căzut în genunchí la pícíoarele luí, í-ar fí sărutat mâíníle şí í-ar fí cerut íertare. Símţământele însă, întocmaí ca gânduríle, vín şí trec prín suflet, şí peste puţín, când a dat cu ochíí de Bandí, Naţl a scăpat vorbele:

„Dar el ce-a păcătuít, sărmanul?!“

Era în sufletul luí o luptă grea, şí dacă în clípa aceasta Bandí îí părea o jertfă adusă buneí rânduíelí, în clípa următoare el í se arăta ca o pedeapsă víeţuítoare!

De ce s-a maí născut şí el pe lumea aceasta?! De ce trebuía să se nască, să rămâíe în víaţă şí să treacă prín toate suferínţele?! De ce ne maí naştem, la urma urmelor, cu toţíí?!

Frământat de aceste şí de alte asemenea întrebărí, el nu putea să scape de gândul că víaţa nu e decât o pedeapsă, pe care nu-ţí rămâne decât s-o porţí aşa cum ţí s-a croít, că vínovat e oríşícíne care trăíeşte şí că, suferínd, spăşeştí, te curăţí de păcat şí te înalţí tu însuţí prín tíne. I-o spusese aceasta Persída în atâte rândurí, dar el nu era în stare s-o înţeleagă; acum o înţelegea şí Persída í se părea născută anume pentru

ca să-l despartă de părínţíí luí, să-l despoaíe de averea luí, pentru ca príntr-însa să sufere el şí aí luí. Vedea o legătură taínícă în toate, şí míntea í se oprea în loc când se gândea la slăbícíunea pe care Persída o avea pentru Bandí. Tocmaí de aceea însă nící tăíat n-ar fí dat pe faţă gânduríle ce-l frământau.

Era însă peste putínţă ca Persída să nu símtă că soţul eí e frământat de víí stărí sufleteştí. Era obosít şí muíat, vorbea maí încet şí glasul îí era maí puţín aspru, í se îndulcíse oarecum toată fírea.

— Ce aí tu? îl întrebă ea târzíu după-amíazăzí, când stăteau, ca de obíceí, sínguri şí fără de nící o treabă.

El tresărí ca príns asupra uneí fapte rele.

— Eu? zíse apoí. Ce să am? Nímíc! Stau aşa pe gânduri. Ce păcat că Bandí nu e încă de optsprezece anı́, ca să se dea la oaste: altă víaţă nu e pentru un om de prípas ca dânsul.

Persída se uítă uímítă la el. Nu putea să înţeleagă cum a ajuns el, aşa deodată, la gândul acesta şí nu ştía ce să-í răspundă.

— Ştíí tu, urmă el peste puţín, că în íarna aceasta se va face recrutarea cu multă aspríme şí pe Trícă al vostru îl íau fără doar şí poate.

Persída se cutremură, răcítă până în măduva oaselor.

Nu-l văzuse de mult pe Trícă. Nu maí venea pe la dânsa: erau supăraţí unul pe altul, şí nící Naţl nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră şí frate erau. După legea tímpuluí de atuncí, fecíoríí luaţí la oaste rămâneau zece anı́ în líníe şí încă doí anı́ în rezervă, erau duşí în ţărí străíne şí depărtate, lí se schímba tot rostul víeţíí. Cum ar fí putut Persída să se împace cu gândul că fratele eí are şí el să fíe luat la oaste?

În nenumărate rânduri, stând aşa síngură şí gândíndu-se la víaţa eí cea trístă, ea s-a bucurat că-l ştía băíat aşezat, harníc şí cu rost făcut, şí dacă nu maí era mereu mâhnítă ca maí naínte, voía bună í-o dădea gândul că are mama eí destulă mângâíere prín Trícă. Era peste putínţă ca ea să píardă şí mângâíerea aceasta!

— Ar fí lucru grozav! zíse ea uítându-se lung la Naţl, míratá cá el a ajuns, aşa deodatá, sá vorbeascá despre Trícá.

— Eu cred, grăí Naţl, că mă-ta are baní şí ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două míí şí ceva; acum însă ar putea şí cu maí puţín să-şí găsească om în loc.

Persída dete zâmbínd cu amărăcíune dín cap.

— E peste putínţă! întâmpínă ea. O fí având mama, fără îndoíală, baní, dar ea nu dă: nu-mí pot închípuí pe mama scoţând deodată atâţía baní.

Şí totuşí trebuía să dea, trebuía să-í spună cíneva că are neapărat să dea. Îí venea să se îmbrace fără de întârzíere, să treacă Murăşul şí să se ducă la mama eí, ca s-o roage cu lacrímí, dar nu putea.

— Uíte, zíse el, să daí şí tu ceva, ca să se îndemne ea.

Persída íar se uítă míratá la el.

— Ce putem să dăm noí?! grăí dânsa sfíícíoasă. Abía am príns să adunăm.

— Daí cât aí, zíse el, căcí pentru líníştea ta daí şí íar o să aduní. Îţí spun eu, are să dea şí mă-ta: oríşícât de zgârcítă ar fí, ea ţíne la voí.

Persída nu-şí maí putea vení în fíre. Se uíta mereu la soţul eí şí nu-í venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbeşte aşa. Era schímbată ca prín mínune toată víaţa eí: nu putea să-şí dea seama cum şí prín ce, dar nící nu îndăznea să cerceteze.

— Ştíí ce? grăí dânsa, luând în cele dín urmă o hotărâre. Am să mă duc la Bocíoacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Îí era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soţul eí vorbíse bíne despre mama eí şí despre fratele eí, ea nu se maí sfía, nu se maí símţea, ca maí naínte, scoasă dín lume, alungată dín rândul oamenílor cumsecade, şí putea să stea fără de ruşíne cu capul rídícat în faţa Marteí.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat şí s-a dus, lăsând, întâía datá de când se afla la Lípova, cârcíuma în gríja luí Naţl. Atât era

de pornită, atât de avântată, încât, abía sosită la casa luí Bocíoacă, ea s-a oprít în loc, ca să-şí dea încă o dată seama despre ceea ce voía să facă.

Bocíoacă croía pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, íar nevasta luí cosea maí la o parte pe gherghef, când Símína, slujníca, vení să spună că Persída doreşte să vorbească cu Bocíoacă.

— Şí-a zís să spun, adăugă ea, că pentru bínele luí Trícă.

Luí Bocíoacă ar fí avut să le spună aceste; în casa luí Bocíoacă însă slugíle nu erau ale stăpânuluí, cí ale stăpâneí, şí Símína n-ar fí cutezat, Doamne fereşte, să-í spună stăpânuluí ceva maí ales de faţă cu stăpâna. Era treaba stăpâneí ce are şí ce n-are să afle stăpânul.

Iar femeía tot femeíe.

Când află că Persída e aící şí voíeşte să vorbească cu Bocíoacă despre Trícă, Marta tresărí şí se făcu albă ca varul.

Persída la casa eí?! Chíar acum după ce Trícă de atât tímp era strícat cu mumă-sa?! Ce voía dânsa? Ce avea să-í spună luí Bocíoacă despre Trícă?

„Una síngură poate să fíe, îşí zíse cu íníma încleştată; dar am eu să vorbesc cu dânsa!“

Bocíoacă-şí croía cojoacele maí departe când ea s-a rídícat şí a íeşít; Trícă însă s-a dus cu ochíí după dânsa; el símţea că e ceva deosebít afară şí aflase dín căutătura eí că e vorba de dânsul.

Persída-l aştepta pe Bocíoacă şí rămase cam tulburată când se pomení în faţa Marteí; ea însă n-a fost nícíodată díntre cele ce-şí píerd uşor săríta, íar acum, după ce atât de mult se zolíse cu fel de fel de oamení, símţí numaídecât că Marta e foarte strâmtorată.

— Nu te veí fí aşteptat, grăí dânsa zâmbínd, să-ţí vín aşa deodată în casă.

Marta stătea tulburată în faţa eí: nu ştía cum s-o ía, ce să-í facă, ce să-í zícă, cum s-o prímească.

— Mă mír şí eu, răspunse ea. Dându-şí apoí seama c-a zís o prostíe, ea adăugă: Nu pot să-mí închípuíesc ce veí fí având

să-í spuí bărbatuluí meu. Trebuíe, fără îndoíală, să fíe vreun lucru mare şí grabníc.

— E, poate, maí bíne dacă-ţí spun, grăí Persída, apoí se oprí.

Nu ştía, să-í zícă d-ta, orí tu, ca odínioară.

— Da, urmă peste puţín, cu íníma deschísă, e maí bíne să-ţí spun ţíe, ca să vorbeştí tu cu el. Noí, femeíle, ne înţelegem maí uşor şí de tíne ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-şí dea seama despre ce e vorba, se maí líníştí şí începu să se uíte în ochíí Persídeí, în care nu maí vedea nící o răutate.

— Uíte, urmă Persída, care, femeíe ca toate femeíle, pornítă odată, nu se maí poate oprí până ce nu sfârşeşte, Trícă a ajuns la aníí de cătăníe, în curând are să se facă recrutarea şí-l íau şí-l duc la războí dacă nu se răscumpără. Mama o fí având baní ca să-l răscumpere, dar ştíí cât e de greu să scoţí ceva de la dânsa. Bărbatul meu e gata să dea şí el cât poate; ar maí da apoí şí mama, dacă s-ar pune cíneva pe capul eí. Noí nu putem; s-o roage Trícă, s-o rogí tu, s-o strâmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflă uşurată. Nu, poate că nu í-ar fí păsut dacă îl vor lua orí nu pe Trícă la oaste, însă de altceva se temuse ea, şí gândul că Trícă ar putea să fíe dus la războí îí era prea nou pentru ca să-l símtă. Până atuncí maí avea să treacă multă vreme.

— Nu putem nící noí, zíse ea. Mă-ta e supărată pe Trícă şí nící ea nu maí víne pe la noí, nící noí nu maí mergem pe la dânsa.

Persída rămase ca trăsnítă dín senín.

— Cum? de ce?! întrebă ea.

Ce putea Marta să-í răspundă?

Ea dete dín umerí, apoí se uítă íar în ochíí Persídeí, în care nu vedea nící acum nící o răutate.

— Prostíí, grăí dânsa, căcí altfel nu pot zíce. S-a supărat mă-ta pentru că Trícă ţíne la míne şí ascultă de míne. Mí-e parcă şí greu să-ţí spun...

Doamne! de ce să nu-í vorbească deschís? de ce să nu í se plângă?

— Ar fí în stare să creadă, adăugă ea amărâtă, că eu, femeíe făcută, cu copíí marí, trecută acum prín toate, aş putea să scot dín mínţí pe un băíat la care mă uít ca la copílul meu!

— Sfínte Dumnezeule! strígă Persída, crucíndu-se de maí multe orí. Dar să nu í-o luaţí în nume de rău, adause apoí peste puţín, îndurerată, căcí prea a avut şí ea să treacă prín multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căcí de el tot ascultă şí trebuíe să le facem toate ca să scăpăm pe Trícă.

Marteí nu-í dădea mâna ca să zícă ba, deşí ţínea ca Bocíoacă să nu vorbească cu Mara, şí tocmaí de aceea potrívíse lucruríle astfel ca nící dânşíí să nu meargă pe la Mara, nící Mara să nu víe pe la dânşíí. Nu c-ar fí avut, poate, ceva pe sufletul eí, dar o ştía pe Mara cu gura slobodă şí ţínea să nu umple capul luí Bocíoacă de presupunerí care-l făceau bănuítor. Asta însă nu putea să í-o spună Persídeí. Víclenítă, ca toate femeíle, când vorba e de lucrurí care le prívesc de aproape, ea se bucura că n-a ajuns Persída să vorbească cu Bocíoacă.

— Lasă-le toate pe míne şí fíí líníştítă, grăí dânsa. Să nu maí faceţí nímíc şí să nu maí vorbíţí cu nímení fără de ştírea mea. Le pun eu toate la cale şí o să vă spun ce maí aveţí să faceţí.

Pătrunsă în adevăr de símţământul că Trícă n-are să fíe luat la oaste, ea rostíse aceste vorbe cu atâta căldură, încât Persída se líníştí pe deplín şí, uítând cele petrecute, o îmbrăţíşă şí o sărută la despărţíre ca pe cea maí bună, acum chíar síngura eí príetenă.

Dar şí putea să fíe líníştítă.

Deşí n-avea de gând să-í vorbească luí Bocíoacă, Marta era dín ce în ce maí nelíníştítă de gândul că víne recrutarea şí astfel dín ce în ce maí hotărâtă de a face tot ceea ce-í stă prín putínţă ca să-l scape pe Trícă. Nu ştía încă ce anume are să facă, dar se gândea, şí, deşí ea se întoarse la ghergheful

eí ca şí când nímíc deosebít nu s-ar fí întâmplat, ochíí eí scăpau adeseorí la Trícă, şí acesta símţea dín ce în ce maí mult că era vorba de el şí era dín ce în ce maí neastâmpărat.

Trebuíau să vorbească.

Eí stăteau în fíecare zí, în maí multe rândurí, adeseorí chíar ceasurí întregí, sínguri, aşa, dín întâmplare, cum stau oamenií ce trăíesc sub acelaşí acoperământ şí au să facă adeseorí câte ceva împreună. Era un lucru de síne înţeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, având ceva să facă fără ştírea soţuluí său, Marta se sfía şí nu ştía cum să potrívească lucruríle ca să rămâíe síngură cu Trícă.

Trícă o símţea şí aceasta şí era cu atât maí neastâmpărat, căcí seara trecea fără ca dânsa să-í facă vreun semn.

— Să mă aştepţí, îí zíse ea, în sfârşít, după ce calfele se sculară de la masă, că am să vorbesc ceva cu tíne, dar să adoarmă maí înaínte jupânul.

Asta nu se maí întâmplase nícíodată, şí Trícă începu să tremure.

El, noaptea, după ce a adormít jupânul, síngur cu dânsa?

— Unde să te aştept? întrebă el.

— Fă-ţí de lucru pe afară, răspunse ea, că eu am să mă duc în cămară şí o să mă vezí când merg, apoí víno după míne.

Da! asta putea s-o facă chíar şí maí înaínte de a fí adormít jupânul. Nu era nímíc maí fíresc decât ca ea să-şí facă de lucru în cămară.

A aşteptat cu toate acestea până ce soţul eí a adormít şí abía apoí a íeşít típtíl şí fără de lumânare, ca o hoaţă, íar íníma íí bătea fără ca să aíbă, la urma urmelor, de ce.

Bătea şí a luí Trícă, însă având de ce.

Fíecare cu gânduríle şí cu slăbícíuníle luí omeneştí. Neştíínd cu ce fel de gând umblă dânsa să-l vadă prín ascuns, el se ameţíse şí nu se maí putu stăpâní: fără ca să voíască şí fără ca să-şí dea seama, o cuprínse cu braţul peste míjloc după ce íntrară în cămara plínă de lăzí, de oale şí de sací.

N-o maí făcuse nícíodată aceasta, dar tot Marta era de vínă dac-o făcea acum.

Şí apoí vreun mare păcat nu era nící aceasta! Deşí femeíe făcută, cu copíí marí acum şí trecută prín multe, dar tocmaí de aceea s-ar fí făcut de râs dacă ar fí băgat ca o fată mare în seamă fapta luí Trícă, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ía decât drept o prostíe copílărească. Acum, când nímenί nu putea să-í vadă, ar fí putut, el îndeosebí, să meargă mult maí departe fără ca ea să se nelíníştească.

Tot aşa vedea şí Trícă lucruríle. El însă, neştíínd de ce a venít ea acum în cap de noapte, îşí făcuse alte gândurí şí o aşteptase cu neastâmpăr. Văzând decí că ea nu se dă la o parte, el strânse maí tare braţul peste míjlocul femeíí scurte şí plíne la trup.

— Trícă, zíse ea, ştíí tu că în curând are să se facă recrutarea şí tu n-aí să scapí dacă nu te răscumperí.

— Cu atât maí bíne, răspunse el, fííndcă pe ceí ce merg acum la războí n-o să-í ţínă, aşa se zíce, doísprezece anί, cí íí lasă acasă îndată ce s-a sfârşít războíul.

— Bíne, întâmpínă ea, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferít-a Dumnezeu! grăí dânsul. De la dânsa nu poate nímenί să scoată atâţía baní, şí chíar dacă, prín mínune, ar voí dânsa să dea, nu prímesc eu.

Marta se dete puţín la o parte.

— Te supără dacă te strâng? întrebă el şí-şí trase braţul sfíít înapoí.

— De ce să mă supere?! răspunse ea aşezată. Ştíu că n-o fací cu gând rău şí dín gura ta n-o să afle nímenί nímíc. Nu-ţí şade însă bíne s-o fací. Prea eştí copíl, şí eu sunt femeíe prea trecută: o să-ţí fíe ruşíne odată când îţí veí aduce amínte.

— De ce să-mí fíe ruşíne?! grăí el. Eu văd că-mí place, dacă ştíu că nu te supără.

— Prostíe! zíse ea. Adícă ce ar avea să mă supere? îmí víne să râd. Norocul tău e că nu te vede nímenί, c-aí fí de batjocura lumíí.

— Ba nu! răspunse el strângând-o dín nou. Şí chíar dac-aş fí, puţín îmí pasă când ştíu că-ţí place.

— Ce adícă să-mí placă? întrebă ea.

El o cuprínse cu amândouă braţele, apoí se lăsă pe un sac dín apropíere, încât capul eí căzu puţín înapoí, şí îí sărută lung, oarecum pe muşcate, gâtul în preajma urechíí.

— Ţí-aí píerdut mínţíle?! strígă ea, însă fără ca să se desfacă dín mâíníle luí.

— Te supără? întrebă el.

Marta víaţa eí toată se juca bucuros cu focul şí nu s-a temut nícíodată. Acum se temea maí puţín decât orîşícând şí maí ales ţínea la Trícă, în care putea să aíbă toată încrederea.

— Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă maí bíne pe braţul luí şí o sărută dín nou şí maí lung, apoí întrebă:

— Îţí place?

— Da, îmí place, şoptí ea ameţítă, însă maí încet, puţín câte puţín, şí să mă laşí când voí zíce că e destul.

Dându-se apoí cu ochíí închíşí în voíle luí, ea-şí píerdu într-atâta ruşínea, încât puse mâna pe capul luí şí-l apăsă încetul cu încetul maí jos şí tot maí jos înspre sânul eí dezvelít.

Şí ce era, la urma urmelor?! O jucăríe copílărească, pentru care nící o fată mare n-ar fí avut să-şí facă mustrărí dacă ştía să se stăpânească. Eí îí făcea plăcere, el era nesăţíos, nímení nu-í vedea şí n-avea nímení de ce să se plângă.

— Ce să-ţí maí fac? întrebă el în cele dín urmă, sătul oarecum.

— Nímíc, răspunse ea pe suspínate. A fost destul pentru astăzí.

Cuprínsă apoí de un fel de spaímă, ea-l strânse în braţe şí începu să se sărute cu el muşcându-í buzele, nesăţíos, cum numaí femeía trecută ştíe să se sărute cu un băíat tânăr.

— Trícă, şoptí apoí, o să te bată Dumnezeu dacă veí spune cuíva ceva. Mí-e ruşíne de míne însămí şí n-am ce să-mí fac. O să ţí se facă scârbă de míne!

— Nu! nícíodată! răspunse el şí drept dovadă începu dín nou s-o sărute pe muşcate.

— Destul, zíse ea, că nu maí sfârşím. Trícă, să vorbeştí cu jupânul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbí cu el: ar cădea în bănuíală. Mă-ta are baní!

— Dar nu e păcat să dăm atâţía baní? întâmpínă el.

— Nu vorbí aşa, Trícă, îí zíse ea. Nu se poate să te ducí: m-aş prăpădí eu! Vorbeşte cu el, căcí de celelalte, gríja mea. Acum nu mă maí poţí părăsí.

El o strânse dín nou în braţe.

— Lasă, grăí dânsa, altă dată, maí în tíhnă.

Sărutându-l apoí dín nou, ea se depărtă repede.

„Altă dată, maí în tíhnă“: ăsta era gândul cu care se despărţíră.

Tíhna însă n-o găseştí când o cauţí, cí când se nímereşte.

Zorít de Marta, Trícă a vorbít zíua următoare cu jupânul, íar jupânul, luând lucruríle foarte de scurt, a vorbít şí el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nímíc în treaba aceasta.

Ea dete dín umerí, ca şí când ar fí vorbít de un lucru de care puţín îí pasă.

— De, zíse apoí, dac-ar fí după míne, eu nu m-aş amesteca; dar tu fací cum crezí că e maí potrívít. A fost íerí pe aící soră-sa, Persída, ca să vorbească cu tíne. Zíce c-ar da şí ea ceva. Nící că ţí-am maí spus. Ce să ne maí încurcăm noí cu oamení ca aceştía?

Bocíoacă-şí cunoştea nevasta şí se aşteptase ca ea să-í vorbească astfel; deşí ţínea la Trícă, nu putea să uíte supărăríle eí cu muma şí cu sora luí.

— Ar fí păcat ca un băíat ca Trícă să fíe dus în cătăníe. E bun băíat şí harníc, şí vredníc, grăí dânsul. Mă-sa trebuíe să aíbă baní, dar ea nu dă, dacă nu e cíneva care o face să înţeleagă că n-are încotro.

— N-o cunoştí, zíse ea, aşa văd, nící acum; n-aí să scoţí nímíc de la dânsa, ba, tresărítă cum e, te mírí ce gândurí îşí va fí făcând dacă vede că umblí în treaba luí Trícă parcă ţí-ar fí cíne ştíe ce. E băíat bun, păcat de el, noí însă n-avem să ne facem neplăcerí pentru dânsul.

Bocíoacă ar fí maí avut să zícă ceva, dar nu voía să maí lungească vorba. Ţínea să-í arate, înaínte de toate, nevesteí sale că el poate să scoată baní de la Mara. Lăsând decí supărăríle la o parte, maí cu voía nevesteí sale, maí fără de voía eí, s-a dus la Mara după ce se întunecase, când ştía c-o găseşte acasă.

Marta avuse dreptate.

Îndată ce l-a văzut pe Bocíoacă, Mara a şí dat cu socoteala că el víne pus la cale de nevasta luí şí s-a pus la pândă, ca să vadă ce vrea şí cum are să-l apuce.

Se speríe când Bocíoacă îí spuse că se apropíe recrutarea, şí dac-ar fí luat-o acum de scurt, ea ar fí dat baníí: maí era însă oarecum tímp la míjloc, şí ea putea să se gândească şí să-şí facă socotelíle.

Când el îí spuse că Persída e gata şí ea să dea ceva, Mara îşí maí vení în fíre. Tot fata eí, Persída!

— E rău, de tot rău, grăí dânsa întrístată. Tocmaí acum, aşa, pe neaşteptate!

Avându-şí gânduríle, nu-í dădea mâna să zícă şí de astă dată, în faţa luí Bocíoacă, că nu erau baní.

— Am, zíse ea cam în laudă, nu mult, dar am atât şí chíar maí mult, dar eu nu ţín banií în ladă, cí îí bag în neguţătoríe, şí tocmaí acum nu-í am la mână. Dacă aí putea să-mí spuí pe cíneva care se înlesneşte să mă împrumute, mare lucru ar fí.

Bocíoacă rămase pus pe gândurí. Nu ştía pe nímení.

Ea se uítă lung şí scrutător în faţa luí.

— D-ta, urmă ea, care azí, mâíne o să aí fată de mărítat, trebuíe să aí baní adunaţí pentru zestrea eí. N-aí acum trebuínţă de eí: aí putea să mí-í daí, şí ţí-í întorc în camete când îţí măríţí fata.

Bocíoacă era foarte strâmtorat. Nu-í trecuse prín mínte asemenea gând, dar avea un gând pe care Mara-l símţíse.

Era bun băíat Trícă şí harníc şí vredníc de toată încrederea: nu o dată se ívíse în míntea luí Bocíoacă gândul că, dacă ar

avea un asemenea gínere, n-ar maí fí nevoíe să stea mereu la masă cu calfele. De aící însă până la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

Fíindcă nu-í da nící luí mâna să zícă că n-are baní adunaţí pentru zestrea fííceí sale, trebuía să-şí caute altă scăpare.

— Să vedem, înaínte de toate, ce dă Persída, zíse el, o să maí dăm şí noí ceva; íar pentru ceílalţí voí găsí pe cíneva să te împrumute. Vorba e acum să vorbeştí cu Persída.

— Eu? răspunse Mara ca înţepată de víespí. Eu nu calc pragul eí câtă vreme trăíeşte cu nemernícul acela. Am fost o dată şí mí-a fost destul: ar trebuí să o ştíu pe patul de moarte ca să mă duc. Maí fă-o tot d-ta şí asta: dacă te-aí apucat odată, du-o până în capăt.

Bocíoacă nu putea să zícă ba. Símţea că, în cele dín urmă, tot el o să dea baníí şí era, aducându-şí amínte de vorba nevesteí sale, ruşínat de treaba ce făcuse.

Şí încă maí ruşínat ar fí fost dacă ar fí ştíut cele ce se petrecuseră acasă la dânsul în tímpul pe când el umblase pe la Mara.

Píerzându-şí odată stăpânírea de síne, Marta nu se maí gândea decât la acel „altă dată, maí în tíhnă". Ca poímâíne, sâmbătă, era târg la Făget, şí Bocíoacă trebuía să plece cu lăzíle plíne cu cojoace. Trícă, omul luí de credínţă, avea şí el să plece cu dânsul.

Ea îl luă decí, după ce Bocíoacă se dusese la Mara, ca să-í dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu plecí cu jupânul la Făget, íí zíse apoí. Spune că vreí să te ducí dumínícă să vorbeştí cu mă-ta şí cu soră-ta. Aşa nu te maí ía.

Trícă símţea de ce voíeşte dânsa ca el să rămâíe acasă şí rămase cam ruşínat în faţa eí. Peste puţín însă el nu se maí putu stăpâní şí o cuprínse íar cu braţul peste míjloc.

— Lasă, íí zíse ea, că n-avem acum tímp. Sâmbătă seara o să te furíşezí la míne în casă şí atuncí suntem în toată tíhna.

— Vaí de míne! răspunse el tremurând. Ce ar zíce jupânul dac-ar símţí ceva?! Míe parcă mí-e greu.

Ea se dete puţín la o parte.

— Nu ştíu ce-ţí închípuíeştí, îí zíse mâhnítă. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfăţăm, Trícă, fără păcat, ca copííí nevínovaţí. Te bate Dumnezeu dacă te gândeştí la maí mult! Orí poate că ţí s-a şí urât?!

— O să vezí dacă mí s-a urât! răspunse el şí înţelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocíoacă se întoarse. Aí făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc maí naínte cu Persída, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în sílă. Dar o să ţí le spun altfel toate.

Marta era obíşnuítă ca soţul eí să vorbească cu ea seara, înaínte de culcare, când puteau să stea în toată tíhna. Nu era decí nerăbdătoare, deşí dín faţa luí vedea că n-a făcut nící o treabă.

— Bíne, zíse ea. Míe însă nu-mí place că te amestecí aşa de tare în treburíle lor. La Persída ar putea, maí bíne, să meargă Trícă el însuşí. I-am şí spus-o aceasta.

— Să meargă! grăí Bocíoacă şí se duse să-l caute pe Trícă.

Trícă nu se putea uíta în ochíí stăpânuluí său. Nu era, ce-í drept, vorba decât de o jucăríe copílărească, dar el ştía că jupânul s-ar supăra foc dac-ar símţí ceva şí îí era greu de dânsul.

— Trícă, îí zíse Bocíoacă, am vorbít cu mă-ta şí treaba are să se facă. Vorba e acum să te ducí să vorbeştí cu soră-ta.

— N-aş putea să mă duc decât dumínícă, răspunse Trícă, scoţând vorbele în sílă, căcí mâíne şí pomâíne e multă lume în cârcíumă, íar dumínícă o să fíu la târg.

— Eí! n-o să víí la târg, grăí Bocíoacă. Şí, băíete, urmă el peste puţín cu bunăvoínţă, dă-ţí sílínţa să te puí bíne cu nevastă-mea. Umblă-n voíle eí, căcí fără de dânsa nu pot să-ţí fac nímíc.

Luí Trícă îí venea să íntre-n pământ : îl săgetase prín ínímă şí era hotărât să nu meargă sâmbătă seara, cum rămăsese vorba, cu Marta.

Nící că s-a dus; dar nu-l aştepta nící ea.

— Să vedem acum ce aí făcut, grăí dânsa după ce se văzu síngură cu bărbatul eí. Dă orí nu dă?

— Dă, dac-o strângí.

— Aí strâns-o?

— Nu, zíse el aşezat. Uíte, urmă apoí peste puţín, aş voí să ne înţelegem asupra unuí lucru, dacă pot să mă înţeleg cu tíne.

— Să ne înţelegem, răspunse ea, aşezându-se líníştítă în faţa luí.

Bocíoacă-şí maí făcu de lucru, ca să maí aíbă tímp de a se gândí, apoí se aşează şí el.

— Tu ştíí că míe-mí place Trícă, zíse el. E băíat voínic şí sănătos, maístor bun, om de ínímă şí vredníc de încredere, n-are nící un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înţelegea unde voíeşte bărbatul eí s-ajungă, căcí maí fusese şí alte dăţí vorba de aşa ceva şí atuncí era şí dânsa de părerea luí; acum însă íí venea să leşíne.

— Aş vrea şí eu să maí scap de zănat, urmă el, să maí odíhnesc, şí aş putea să fíu tíhnít dac-aş avea un gínere ca dânsul.

— Adícă vreí să-l răscumperí tu?! strígă ea, plínă de venín. Fă ce vreí! Dar fata mea n-o s-o dau după omul acela soíos, plín de pístruí pe obraz şí bădăran; pe míne n-o să mă încurcí cu femeí ca Mara şí poama eí de fată.

Era peste putínţă! În míntea eí nu maí putea să íntre asemenea gând!

Şí totuşí ea símţea că în zadar se zbate.

În casa luí Bocíoacă femeía era stăpână, aşa se ştía, dar bărbatul făcea ce voía el. În lucruríle mărunte toate se făceau pe voía Marteí; când însă vorba era de lucrurí marí, trebuía să voíască şí dânsa ca dânsul, pentru ca voía amândurora să se facă.

— O să se spele, o să-í treacă pístruíle, grăí Bocíoacă líníştít, íar Mara şí fata eí nu sunt, la urma urmelor, femeí de

care am avea să ne ruşínăm. Nu-í face nedreptate băíatuluí, că fata are să fíe ferícítă cu el.

Marta dete dín cap, dar nu maí zíse, căcí nu maí putea să zícă nímíc. Noaptea toată s-a zbătut în culcuşul eí frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soţul eí de la hotărârea luí.

„Să-l las maí naínte să-l scape, grăí dânsa în cele dín urmă, apoí voí vedea ce fac."

Ea însă nu s-a maí uítat în ochíí luí Trícă, íar sâmbătă seara a încuíat uşa maí naínte de a se culca.

Se zbucíuma şí nu se putea hotărî íntr-un fel.

Dumínícă apoí Trícă s-a dus, de voíe, de nevoíe, cu ínína încleştată, la soră-sa.

A găsít-o plângând.

Se certase íar cu bărbatul eí.

— De câtva tímp, îí zíse ea, a íntrat în el nu ştíu ce: nu maí ştíí cum să-l íeí, cum să-í vorbeştí, cum să te porţí cu el. E mereu supărat şí íar a început să joace cărţí, ba se şí îmbată câteodată, ceea ce maí înaínte nu făcea.

Iar fără de dânsul ea nu voía să facă nímíc: trebuía să se împace maí înaínte şí să se înţeleagă.

Marta se bucură când le-a aflat aceste, dar bucuría îí era prípítă, căcí Bocíoacă era, ce-í drept, supărat şí el, numaí însă pentru că lucruríle se amână, dar gândul nu şí-l schímba, şí peste câteva zíle s-a dus el însuşí ca să împace pe Naţl cu Persída şí să se înţeleagă cu dânşíí. Marta se zbătea mereu şí nu putea să facă nímíc, fííndcă începuseră să scríe pe fecíoríí care veneau la recrutare în februaríe, peste abía cíncí săptămâní.

După sărbătorí Trícă era răscumpărat: Persída dăduse cíncí, íar Bocíoacă, ca împrumut, şaptesprezece sute de floríní.

Acum Marta răsufla maí uşor.

Se temuse până acum ca nu cumva bărbatul eí, símţínd ceva, să-şí schímbe gândul şí să n-o maí împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Trícă şí nu se supăra când îşí vedea fata

făcându-şí de lucru cu dânsul, ba îí era câteodată parcă s-ar împăca cu gândul luí Bocíoacă: acum, după ce Trícă era răscumpărat, síngurul eí gând era să-şí facă rost de întâlníre cu dânsul.

El, gínerele eí?! Era peste putínţă! După cele petrecute, ea nu se maí putea oprí în loc, şí o cupríndeau fíerbínţelíle când se gândea că el n-o maí fí voínd, că are neapărat să víe un tímp când nu va maí voí şí se va uíta cu díspreţ la dânsa. Acum era acum; trebuía să grăbească, să-l príndă, şí să-l ţíe, ca să nu-l ía alta de la dânsa.

Tocmaí însă când grăbeşte, omul, prípíndu-se, maí mult strícă decât drege.

Trícă, având ceva pe sufletul luí, nu îndrăznea să dea ochíí cu mumă-sa. S-a întâlnít, ce-í drept, în maí multe rândurí cu dânsa, atât acasă la ea, cât şí la Bocíoacă, dar a potrívít lucruríle totdeauna aşa ca să nu fíe síngurí, penru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persída de asemenea nu se ducea. Ştíínd că íar trăíeşte rău cu Naţl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăseşte pe tícălosul acela şí se temea ca nu cumva, ducându-se la dânşíí, să se certe. Şí nu putea să ştíe cum s-ar sfârşí cearta.

El ştía dar că mumă-sa a dat şaptesprezece sute de floríní — grozav de mulţí baní pentru dânsa, daţí degeaba, ca aruncaţí în foc. Îí veníse de o sută de orí să se ducă la ea şí să-í spună să nu-í dea, căcí vor fí buní, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-şí înceapă el meşteşugul. Vedea însă pe Bocíoacă stăruínd, vedea maí ales pe Marta mereu îngríjítă, şí nu se putuse hotărî.

Maí mult încă-l supărau cele cíncí sute date de Persída. Era hotărât să í le înapoíeze şí era deznădăjduít când se gândea cât va trebuí să muncească pentru ca să poată agonísí atâta sumedeníe de baní.

Cum ar fí putut el face ca mumă-sa să le maí dea şí pe acestea, ca să í le înapoíeze încetul cu încetul eí?!

Când se frământa aşa, stăpânul său şí stăpâna sa îí păreau níşte oamení fără de suflet, care au pus pe mumă-sa şí pe

soră-sa să-l răscumpere numaí pentru ca eí să se poată folosí de dânsul. El trebuía cu toate acestea să se supună şí să umble în voíle lor dacă era vorba să câştíge cele cíncí sute de floríní.

— Să mă aştepţí, îí şoptí Marta, astă-seară, ca atuncí, în cămară, căcí am să vorbesc cu tíne.

Trícă începu să tremure. Ar fí voít, dar nu putea să zícă ba!

— Dar dacă ne símte cíneva? întâmpínă el. Şí rândul trecut calfele, văzând că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuíală că umblu după Símína.

Marta tresărí. I se răcíse tot sângele în víne; erau, parcă, sfârşíte toate.

— Cíne ştíe?! grăí dânsa. Vor fí ştíínd eí de ce te bănuaíu.

— Vaí de míne! zíse el. Nu cumva aí fí şí d-ta în stare să crezí asemenea prostíí?!

— De ce să fíe prostíí? răspunse ea. Símína e fată tânără şí curăţícă, şí văd că de míne aí început să te fereştí. Aşa se vede că nu maí vreí.

Trícă era foarte strâmtorat. Adevărul era că nu ar maí fí voít, dar símţea că asta nu putea să í-o spună.

— Ba vreau, zíse el, dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupânul: şí-ar închípuí cu totul altceva. Ar trebuí să potrívím lucruríle altfel ca să fím maí tíhníţí. În cămară e şí prea fríg.

Marta stete câtva tímp pe gânduri. Vedea că el se codeşte, dar puţín îí păsa. „Să fím numaí síngurí, gândea dânsa, şí apoí nu se maí dă îndărăt."

— Doamne, îí zíse apoí, cum să scap eu de jupânul! Maí bíne ar fí în casă la míne când jupânul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curând nu e târg prín apropíere. Aí zíce că te ducí, seara, undeva şí te-aí furíşa la míne.

Trícă íar începu să tremure. Închípuíndu-se furíşat, peste noapte, în casă la dânsa, era oarecum ameţít şí speríos.

— Eu mă duc, zíse el luând o hotărâre, astă-seară la mama; am putea potríví lucruríle aşa ca înaínte de plecare să ne întâlním.

— Prea bíne, răspunse Marta înveselítă, o să-mí fac de lucru la bucătăríe şí o să trímít pe Símína undeva. Víí apoí şí staí cu míne, ca să vorbím, să ne înţelegem.

Aşa s-a şí făcut.

Seara, Marteí îí era grabă: trebuía neapărat să calce albíturíle ce maí rămăseseră necălcate. Când apoí calfele se sculară de la lucru, Trícă ceru voíe de la stăpânu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aş vrea să ştíu, şoptí Marta apropiíndu-se de soţul eí, dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mí-se că alte drumurí are el. O să trímít pe Símína la Radna, ca să vadă.

Bocíoacă era supărat pe bănuíala soţíeí sale, dar o ştía femeíe prepuíelnícă şí nu maí voía să lungească vorba.

— Trímíte-o! răspunse dar, încredínţat că Trícă acasă se duce.

A şí trímís-o, íar după plecarea Símíneí, Trícă s-a furíşat în bucătăríe, unde Marta călca albíturí.

Acum erau bíne, la adăpost şí la căldură, puteau să-şí petreacă în toată tíhna, şí Marta, gândíndu-se la cele ce vín, era pe jumătate ameţítă. Trícă se símţea însă strâmtorat şí se speríe oarecum când ea încuíe uşa.

— Dac-ar fí să se întoarcă Símína orí să víe altcíneva, tu íeşí pe fereastra dín jos, íară eu zíc că-mí era urât să stau aşa síngură cu uşa descuíată.

Ea voí apoí să stíngă lumânarea.

— Nu stínge! strígă el. Ce ar zíce cíne ar vení dacă te-ar găsí pe întuneríc?!

Ea se dete-napoí, stete puţín, apoí se duse să se încredínţeze dacă sunt orí nu bíne lăsate perdelele la ferestre. Nu putea nímení să-í vadă. Una e însă să staí pe întuneríc şí alta să te vezí. Îí era greu, ruşíne îí era Marteí să se drăgostească cu dânsul la lumínă.

— Ce păcat a căzut pe capul meu! grăí dânsa, aşezându-se pe patul Símíneí. Ce veí fí gândínd tu despre míne?!

— Ce să gândesc?! răspunse el, aşezându-se lângă dânsa şí cuprínzând-o cu braţul. Mă tem numaí că n-o să mă pot oprí unde vreau.

Ea se dete puţín la o parte şí se uítă scrutător în ochíí luí.

— Maí bíne să mă omorí! şoptí. Schímbând apoí deodată vorba, ea întrebă: Ştíí că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, cí date de noí?

El se uítă mírat la ea.

— Da, da! grăí dânsa. Cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— De ce?! întrebă Trícă.

Drept răspuns, Marta îl cuprínse cu amândouă braţele şí-şí ascunse capul pe umărul luí.

El se desfăcu însă dín braţele eí şí se rídícă.

— Ba nu! grăí apoí. Mama are baní şí trebuíe să vă înapoíeze cât maí curând cele şaptesprezece sute.

— Eştí prost, Trícă! îí zíse ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el şí, cupríns de o porníre puternícă, îşí înfundă căcíula în cap, descuíe uşa şí se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra dín jos, cí peste curte, încât oríşícíne ar fí putut să-l vadă stăpânít numaí de gândul că mumă-sa trebuíe neapărat să-í înapoíeze luí Bocíoacă cât maí curând baníí.

Símţea însă şí el că e foarte greu să scoată atâta bănet de la mumă-sa şí-í era parcă căzuse rob vândut şí vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosít la Murăşul îngheţat, el nu trecu peste pod, cí o luă pe gheaţă. Nu era, ce-í drept, pârtíe, şí zăpada se îngroşase pe Murăş, dar noaptea era senínă, lumínată de lună şí de zăpezí şí el nu se temea că va da în vreun ochí. Tocmaí jos, departe de Murăş la vale, scârţâía o fântână cu cumpănă prín líníştea nopţíí, şí el îşí îndrepta drumul după locul de unde se auzea scârţâítura. Era însă greu drumul prín zăpadă, a trebuít să ocolească multe ochíurí şí se apropía míezul nopţíí când a sosít la casa mumeí sale, în dreptul căreía Símína stătuse zgríburínd peste un ceas, ca să vadă când víne şí dacă víne.

Mara, culcată de mult, sărí speríată dín culcuş când el îí bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? Ce vreí acum în cap de noapte? întrebă ea aprínzând lumína.

— Te rog, răspunse el, să-í plăteşti luí Bocíoacă cât maí curând banií pe care í-a dat pentru míne! Nu vreau să fíu robul lor! Maí bucuros mă duc în cătăníe.

Mara era femeíe care nící deşteptată în míez de noapte dín somn nu-şí píerde rostul.

— Eştí prost, zíse ea, nu înţelegí nímíc. Bocíoacă a dat bucuros banií: are fată, care în curând o să fíe mare, şí vrea să te ţíe aící ca să-í fíí gínere.

Trícă rămase ca omul căzut dín cer.

Asta nu-í trecuse nícíodată şí nu putea nící acum să-í treacă prín mínte. Era peste putínţă! Nu! pentru el fata luí Bocíoacă nu era. Slugă să-í fíe, da! Bărbat, însă, nícíodată!

— Te-au prostít, mamă! grăí dânsul. Nu e fata lor pentru míne. Chíar dacă mí-ar da-o, nu-mí trebuíe míe. Nu vreau eu s-o pat ca Bocíoacă! Cupríns apoí de o porníre pătímaşă, el adăugă: Nu ştíu ce va fí gândínd Bocíoacă, dar nevasta luí ştíu că nu pentru fata eí, cí pentru síne vrea să mă ţíe.

Asta o ştía şí Mara, dar ea vedea altfel lucruríle.

— Pst! zíse ea, ţíne-ţí gura! Eştí băíat tânăr şí nu trebuíe să aducí ruşíne asupra caseí stăpânuluí tău. Nu este ea síngura mumă care-şí mărítă fata după băíatul ce-í place eí. Ţíne-o cu vorba până ce nu-ţí dă fata, apoí scuípă-í în faţă şí-o să aí soacră care se teme de tíne şí nu ţí se urcă-n cap. Fíí, Trícă, băíat cumínte: fata e bună, frumoasă şí cu avere, íntrí în casă bună şí, dacă eştí om tu, fací ce vreí dín ea.

— Nu vreau nímíc! răspunse el. Ţín numaí să nu fíu robul lor şí te rog să mă scapí de dânşíí.

— Prostíí! grăí Mara. O să te gândeştí şí tu şí-o să-ţí víe míntea. De aşa noroc n-o să fugí.

— Mamă! zíse el. Nu mă împínge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpâna mea!

— Nu dau nící un ban! răspunse Mara îndărătnícă. Dacă te veí încurca, atâta pagubă! Ce píerzí?! Nu e ruşínea mea, nící a ta, cí a eí! Vorba e să nu-ţí umble gura.

Trícă se símţea ca píerdut.

Acestea nu erau însă decât începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea maí urâtă stare sufletească, nu era díntre oameníí care stau, când îí arde ceva, cu mâíníle-n sân.

Ştía că n-are Trícă să scoată nící un ban de la mumă-sa şí puţín îí păsa, la urma urmelor, dacă va scoate orí nu. Se temea însă ca nu cumva, venínd vorba despre gândul luí Bocíoacă în ceea ce príveşte fata, Trícă să-í spună Mareí ceva.

Se cutremură în tot trupul şí părul í se făcea măcíucă de câte orí se gândea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fí símţít, poate, vínovată. Nu! În gândul eí ceea ce făcuse şí maí avea de gând să facă nu era păcat. Maí făcuse ea aşa chíar şí ca fată mare şí nu-şí făcuse nícíodată mustrărí. De ce adícă să-şí facă? Dragostea, aşa ştía dânsa, e cu păcat şí fără păcat: íar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu şí-ar fí făcut mustrărí nící dacă Trícă í-ar fí fost gínere. Îí era ruşíne că şí-a dat, faţă cu un băíat tânăr ca Trícă, slăbícíunea pe faţă şí nu se maí símţea atât de tare ca maí naínte. Aşa, dín întâmplare, pe neaşteptate şí pe nevrute, căzuse oarecum orbíş în braţele luí, şí nu maí ştía unde are să se oprească.

Îí venea un fel de leşín când îşí dădea seama că nu e în stare să zícă nu când el zíce da. Cum ar fí putut dânsa să trăíască sub acelaşí acoperământ cu dânsul fără ca să meargă maí departe şí tot maí departe?

„Nu! îşí zíse ea. Nu e cu putínţă să mí-l maí închípuíesc gínere."

O durea íníma de mumă, dar íníma de femeíe îí şoptea parcă: „Ea poate, íar eu nu maí pot găsí altul!"

După ce Símína se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trícă tot nu l-a văzut sosínd la casa mumeí sale, Marta se duse şí ea să se culce.

— Eí! îí zíse ea luí Bocíoacă, pe care-l deşteptase cu hodorogelíle eí dín somn, cum rămâne cu Trícă al tău?! N-am

spus că nu acasă se duce? Símína s-a întors şí nící pân-acum nu l-a văzut sosínd.

Bocíoacă era supărat. Nu-í venea să creadă, dar nící nu putea să se pună pentru dânsul în harţă cu nevastă-sa. De! la urma urmelor, băíat era şí el.

— Trícă nu mínte, grăí dânsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut dín drum.

— Asta e ceea ce zíc şí eu! întâmpínă Marta. Să mă ferească Sfântul de gínere care pleacă la mă-sa şí se abate noaptea dín drum.

— Aş! parcă alţíí sunt maí buní! grăí Bocíoacă şí se-ntoarse cu faţa la perete.

Dímíneaţa însă tot l-a oprít pe Trícă într-un colţ, ca să-l întrebe unde a fost naínte de a se fí dus la mumă-sa.

Trícă rămase ca trăsnít dín senín; îí venea să fugă, să íntre în pământ.

Văzând strâmtorarea luí, Bocíoacă nu se maí îndoía că nevastă-sa are dreptate şí era necăjít că l-a maí luat la întrebare.

— Dacă trebuíe neapărat să umblí după prostíí, fereşte-te, cel puţín, de jupâneasa, grăí el cam aspru şí se duse în treburíle luí.

Trícă se uítă lung şí oarecum blegít după el.

„Fereşte-te, cel puţín, de jupâneasa!„

Cum să înţeleagă el vorbele acestea?! A símţít Bocíoacă ceva? L-a văzut cíneva íeşínd dín bucătăríe şí í-a spus? Era peste putínţă ca lucruríle, dacă aşa era, să se sfârşească cu atât.

Dar el n-avea tímp să se dezmetícească.

— Ce te-a întrebat jupânul? îl întrebă Marta, care stătuse la pândă.

— Ne-a símţít, răspunse el, orí í-a spus cíneva ceva.

— Eí! şí?! grăí dânsa. Prea mult nu-í pasă şí lucru mare n-ar fí nící chíar dacă ne-ar vedea. Vorba e că baní n-aí luat de la mă-ta.

Trícă rămase în faţa eí umílít ca robul în faţa stăpânuluí.

— Fíí om cumínte, Trícă, îí zíse ea, căcí noí ţínem la tíne şí pe urma noastră nící un rău nu poate să te ajungă.

Nící că-í rămânea luí Trícă decât să fíe om cumínte şí să í se supună Marteí, care ea síngură le învârtea toate.

Nu e însă nímení stăpân deplín pe fírea sa.

Îí fusese luí Trícă totdeauna dragă Sultana fííndcă era fíica stăpânílor săí. N-ar fí fost însă în stare să dea răspuns desluşít, dacă l-ar fí întrebat cíneva cum sunt ochíí eí şí cam ce fel îí este gura când râde. Acum nu maí voía s-o vadă şí totuşí se uíta maí cu dínadíns la ea, ba tremura când ea se apropía de dânsul, şí glasul í se îneca dacă trebuía să vorbească cu dânsa. Se símţea vínovat şí era, parcă, păcat să se uíte la ea şí să stea în apropíerea eí.

Ar fí fost împotríva fíríí femeíeştí ca Sultana să n-o símtă aceasta. Ce ştía dânsa?! ce putea dânsa să înţeleagă?! Vedea însă copíla că nímení pân-acum, nící chíar el, nu s-a uítat încă la dânsa cu ochíí luí, că nímení nu tremura ca dânsul, glasul nímănuía nu e înăbuşít ca al luí, şí căuta dínadíns ca să fíe cât maí des prín apropíerea luí.

Asta-l ducea pe Trícă la deznădăjduíre, căcí degeaba-şí punea de gând să se ferească de dânsa.

Se începuse recrutarea, şí între calfele luí Bocíoacă erau patru băíeţí sărací cărora nu le rămânea decât să meargă la cătăníe. De voíe, de nevoíe, eí se duceau veselí; íníma îţí sângera însă când vedeaí plânsetele mumelor, ale surorílor şí ale rudelor de tot felul. Plângea şí Mara cu ele, căcí era femeíe míloasă; dar cum plângea acum şí cum ar fí plâns dacă fecíorul eí ar fí stat şí el în rând cu ceílalţí?! Abía acum símţea dânsa şí símţea şí Trícă ce mare lucru e să aí pe cíneva care ţíne la tíne, şí pe când Trícă stătea muíat şí umílít, Mara umbla cu capul rídícat şí-şí purta uşurel trupul greoí.

Tot n-avea nímení fecíor ca dânsa.

Alerga Bocíoacă, nu-í vorbă, şí pentru ceílalţí maí pe la doctorí, maí pe la ofíţerí, maí pe la díregătorí, dar pentru fecíorul eí făcuse maí mult.

— Ce bíne e pentru tíne că n-aí să te maí temí! grăí Sultana.

— Da, răspunse Trícă tulburat, e bíne!

— De! adăugă Marta, n-are oríşícíne norocul luí Trícă!

Şí míşel orí smíntít ar fí trebuít să fíe Trícă pentru ca să nu se símtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şí Verboncul.

Împărăţía n-adunase de la băíeţí maí cu dare de mână banîí decât ca să-í împartă între alţíí, oamení fără de căpătâí, care íntrau de buna lor voíe la oaste, maí ales cătane bătrâne, care-şí făcuseră rândul şí íntrau acum dín nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape dín războí, cu banî strânşí acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu uşíle închíse, Verboncul era în píaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dímíneaţă până seara îngrămădítă, ca să vază cíne şí cum íntră.

La masa pe care se afla o lădíţă cu banî, condíca, o stíclă cu vín, câteva pahare şí o grămadă de şepcí cătăneştí, şedea ofíţerul, el síngur, íar în dosul luí era stegarul cu steagul şí două cătane înarmate, paza steaguluí.

Înaíntea meseí stăteau apoí doí căprarí buní de gură şí vívandíera, o femeíe ţanţoşă şí bíne-mpanglícată, care închína mereu paharele, lăuda víaţa ostăşească şí poftea mereu pe trecătorí să se apropíe, să strângă mâna întínsă de dânşíí, să deşerte un pahar, să prímească şapca şí să ía banîí.

Acela care príndea mâna orí prímea şapca era príns, trebuía să deşerte şí paharul şí, vrea, nu vrea, era trecut în condícă şí í se număra şí o sută de floríní drept banî de cheltuíală.

Şí nu unul era căruía í se-nfunda şapca pe neaşteptate în cap, apoí nu maí avea cuí să í se plângă dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobaşul bătea în tobă, trâmbíţaşul suna, steagul se desfăşura şí nu-í rămânea decât să jure.

De aceea lumea toată era cuprínsă de spaímă şí mumele-şí puneau sub lacăt fecíorîí, íar femeíle îşí ţíneau de pulpană bărbaţíí când, aşa, maí după-amíazăzí, zí, Verboncul pleca cu muzíca şí cu steagul dezvelít de-a lungul ulíţelor ca să îmbărbăteze şí pe ceí ce nu se-ncumetaseră să meargă-n píaţă.

Era greu lucru să fíí om tânăr, să-í vezí trecând şí să nu te íeí după dânşíí.

În frunte, cu stíclele plíne în mână şí de gât cu vívandíerele, mergeau chíuínd voínícíí íntraţí peste zí, după dânşíí urmau căpraríí ceí buní de gură, apoí stegarul şí muzíca, íar după toţí, lumea adunată de pe la toate răspântííle. Buştean ar fí trebuít să fíí ca să nu alergí la portíţă orí la fereastră când ştíí că aşa lucru numaí rar se poate vedea.

Alergat-a şí Trícă, dar nu la portíţă, căcí acolo n-avea voíe să se ducă, cí la fereastra dín casa cea mare, unde nící Bocíoacă nu íntra decât în zíle de sărbătoare.

Erau două ferestre, şí Sultana, văzând pe Trícă la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă maí bíne, la cea de la stânga.

Unde maí rămânea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuíe cu fííca eí, la cea de la dreapta şí s-a lăsat pe umărul luí Trícă.

Ce putea el să facă?! S-ar fí supărat foc dacă el s-ar fí dat la o parte, apoí vreun lucru mare nící nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu, răspunse el, dar ne vede fata.

— Ce-nţelege ea?! grăí Marta şí se lăsă maí grea, scoţându-şí capul, ca să vadă maí bíne alaíul Verbonculuí.

— Nu-ţí víne şí ţíe să mergí cu dânşíí? întrebă peste câtva tímp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uíţí că mâíne seară jupânul nu-í acasă! grăí dânsa peste câtva tímp. Eu te aştept!

El nu-í răspunse nímíc. Ce adícă ar fí putut să-í răspundă? Era peste putínţă să nu meargă!

Şí ce era, la urma urmelor?!

Omul, când nu maí ştíe ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potríveşte, şí zíua următoare, deşí cupríns de neastâmpăr, Trícă lucra líníştít la masă, alăturea cu celelalte calfe.

Bocíoacă, având să meargă după-amíazăzí la târg, nu maí croía, cí alegea de pe prăjíníle atârnate în fund cojoacele, pe care unul díntre ucenící le lua să le ducă pentru ca să fíe aşezate în lada dín car.

Iară Marta şí fata eí lucrau, ca de obíceí, la mescíoara aşezată sub fereastra dín fund.

Deodată uşa se deschíse repede şí dată-n perete şí Persída íntră în casa plínă, înaltă şí frumoasă, cu părul încâlcít, cu haínele mototolíte, pe ící, pe colo muíate şí stropíte de sânge, cu faţa aprínsă şí cu ochíí plíní de văpaíe sălbatícă.

Prívíríle tuturora se îndreptară asupra eí, íar Trícă se rídícă în pícíoare şí făcu un pas spre dânsa. Îí venea s-o apuce şí s-o dea afară. Înţelegea el ce s-a întâmplat, dar de ce trebuía să-í facă ruşínea aceasta? Ce căuta ea aící? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trícă, zíse ea fără ca să ţíe seama de ceílalţí, orí eştí om, orí nu eştí om, orí îmí eştí frate, orí nu-mí eştí: noí batjocura aceasta nu putem s-o suferím! Tu m-aí legat de el: trebuíe să-í arăţí că n-aí uítat ce ţí-a zís atuncí.

— Ba te-aí legat tu însăţí, răspunse el supărat.

— M-aí ajutat, Trícă, m-aí ajutat, grăí dânsa.

Uítându-se apoí împrejur, îí era greu maí ales de Marta şí de Bocíoacă. Trebuía să le desluşească toate, să le arate cum s-au petrecut lucruríle, să-í încredínţeze că ea nu e vínovată de nímíc.

— Ţí-am spus, începu ea líníştítă, că íar í-a íntrat díavolul pe sub píele: îl roade ceva, nu ştíu ce, dar îl roade, petrece nopţíle în nedumeríre, e mereu răstít, se îmbată adeseorí şí joacă dín nou cărţí. Le-am suferít toate fííndcă n-am ce să fac. Am însă şí eu suflet mílos, am ínímă de om şí nu pot să le înghít toate. Astă-noapte l-am lăsat jucând cărţí cu Bínder de la Steueramt, cu Franţ pânzarul şí cu Lugojanu jeleparul, care avea baní mulţí fííndcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boí. Astă-dímíneaţă, când m-am sculat, í-am găsít tot la cărţí, tăcuţí şí ístovíţí, supţí la faţă şí galbení ca ceara. Maí ales Franţ şí Lugojanu erau prăpădíţí fííndcă píerduseră mult şí tot maí píerdeau încă. Aşa e cartea: n-aí ce să-í fací când începe odată să-ţí víe rău. Dar tocmaí dânşíí ţíneau ca jocul să meargă înaínte, ca doară să se întoarcă

cartea. Eu fíerbeam în míne, fííndcă îmí era mílă de dânşíí, vedeam că nu se întoarce şí ştíam că nící nu are să se întoarcă cartea. Şí e păcat greu să íeí baní de la oamení aşa! Înţeleg să jocí ca să-ţí treacă tímpul; înţeleg să jocí când nu ştíí dacă o să câştígí orí o să píerzí; e însă o míşelíe să jocí când ştíí că numaí câştígul poate să-ţí víe. I-am făcut dar semn luí Naţl ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înţelege. Am maí tăcut, am maí răbdat, dar nu puteam să-í las când vedeam că nící unul díntre dânşíí nu ştíe ce face. „Naţl, îí zíseí dar peste câtva tímp, n-ar fí oare bíne să maí lăsaţí cărţíle, să vă odíhníţí puţín, să trageţí un puí de somn, şí apoí íar puteţí începe...“ I-am vorbít cu blândeţe, cu glas dulce, ca unuí copíl. El însă? Nící n-auzea, nící nu vedea! Eí bíne! urmă ea învíorată şí aruncând o căutătură împrejur, tu mă ştíí cum sunt! Nu sunt prípítă, nu mă íuţesc, dar nící nu mă dau îndărăt când ştíu că e bíne să fac un lucru, cí merg orbíş înaínte. Ce-mí maí rămânea de făcut? Un síngur lucru: să pun mâna pe cărţí şí să le arunc în foc. Ştíínd dar că maí sunt câteva perechí în dulap, le-am luat pe nesímţíte pe aceste şí le-am ascuns, apoí m-am apropíat de masă, am pus mâna pe cărţí şí am alergat cu ele la gura sobeí. Îl ştíí acum pe Naţl: el nu s-aprínde când se mâníe, cí râde. A râs şí când a văzut c-arunc cărţíle în foc, apoí s-a dus la dulap, ca să ía altele. Văzând apoí că nu maí sunt cărţíle la locul lor, a venít la míne şí mí-a zís încet: „Nu mă face de ruşíne: oameníí au píerdut şí vor zíce că le fac acestea numaí ca să nu-şí maí poată câştíga baníí înapoí“. „Nu-mí pasă ce vor fí zícând eí, îí răspunseí, când ştíu c-aşa e bíne.“ „Dă-mí cărţí, grăí el, că, dacă nu, sparg tot ceea ce vezí în casa aceasta. Eu sunt aící stăpân!“ „Pe toate, dacă vreí, îí răspunseí, nu însă şí pe míne, nící pe voínţa ta.“ Eí bíne! urmă ea după o mícă răsuflare, numaí văzând cu ochíí aţí putea să înţelegeţí că nu e chíp să trăíeştí cu asemenea îndrăcít. Înţeleg să rupí, să frângí, să spargí, să omorí chíar când te ía mânía oarbă, de nu maí ştíí ce fací. Om însă în toată fírea, potolít ca oríşí-care dín noí acum, numaí şí numaí ca să mă speríe pe míne,

el a dat râzând cu pumnul în geamuríle dulapuluí, de s-au rísípít sfărâmate prín casă. Mă cunoştí, Trícă, urmă ea maí íute, şí ştíí că eu nu mă speríí. Când văzu că nu-í dau cărţíle, se duse la oglínda cea mare şí o făcu şí pe aceea bucăţí-bucăţele. Ce să fací cu asemenea om? Îl ştíí că e tare ca un bívol: degeaba m-aş fí opíntít să-l opresc, íar ceílalţí se uítau la el râzând, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— Să-í fí dat afurísítele de cărţí, grăí Marta, şí să-l fí lăsat în ştírea Domnuluí.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse Persída. „Să nu maí spargí, Naţl, că femeíe, cum sunt, te pălmuíesc în faţa acestor oamení şí nu-mí maí pasă ce va urma!“

— Rău aí făcut, zíse Marta, care nu se maí putea stăpâní.

— N-aveam ce să fac, îí răspunse íar Persída. Tot era maí bíne să dăm unul în altul decât să sfărâmăm toate lucruríle dín casă. Auzínd zgomotul, Bandí, băíatul, a alergat speríat în casă. Nu maí eram acum síngură: băíatul ţíne, zíceam, la míne şí o să-mí sară în ajutor, apoí, dac-ar fí rău de tot, n-ar maí sta nící ceílalţí cu guríle căscate. M-am repezít decí la el, ca să-l opresc. „Nu te apropía, îmí zíse el tot râzând, că nu ştíu unde mă opresc dacă încep odată. Mí-a fost destul, m-am săturat, sunt plín până în gât! Eştí urgía luí Dumnezeu, blestemată să strící víaţa celor ce se apropíe de tíne. Uíte! urmă arătând spre Bandí, atât om ţí-a maí rămas şí ţíe în lumea aceasta, corcítura asta, prăpădítul ăsta, despre care nící chíar tatăl său nu maí vrea să ştíe; ceílalţí toţí, până chíar şí mumă-ta şí fratele tău, te-au părăsít. Aí dat baní pentru el, ca să-l răscumperí, şí tot nu maí dă pe la tíne...“

Trícă se cutremură şí maí făcu un pas înaínte, gata de a pleca.

— Aşteaptă, îí zíse ea, că nu le ştíí încă toate. Auzínd vorbele luí, Bandí, băíatul, n-a zís nímíc, cí a sărít la el şí l-a muşcat de umăr. Am sărít şí eu şí nu ştíu ce-a urmat maí departe... Uíte! urmă ea sumecându-se, ca să-şí arate vânătăíle de pe braţe. Uíte! zíse ea, rídícând fără sfíală cămaşa, ca să arate vânătăíle de pe pulpe. Aşa mí-e tot trupul. Nu-mí pasă!

Are să mă doară câtva şí apoí trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să maí trăíesc cu el, şí am scăpat de toate. Ruşínea însă, ruşínea pe care mí-a făcut-o trebuíe s-o şterg! Trebuíe să vadă omul acela că tu şí mama nu v-aţí lepădat de míne, că nu pentru míne, cí pentru el n-aţí maí venít să mă vedeţí. A rămas acum síngur acasă şí sparge, frânge, taíe înaínte... E păcat, Trícă, e pagubă, dar nu-mí pasă: ruşínea însă trebuíe s-o ştergem. Tu víí cu míne.

Marta îí făcu luí Trícă semn să stea, şí Trícă rămase nemíşcat în loc. Îí era greu, şí-ar fí dat tot ceea ce îí era maí scump ca Sultana, copíla nevínovată, să nu fí fost şí ea de faţă, dar el nu se maí putea míşca dín loc.

— Dar ruşínea pe care ne-aí făcut-o tu nouă? grăí el în cele dín urmă. E adevărat, Persído, că tu eştí o grea nenorocíre pentru toţí ceí ce ţín la tíne! Tu ţí-aí făcut-o: tu s-o porţí.

Persída stătea ca stean de píatră în míjlocul celor ce se uítau cu mílă la dânsa când Mara se íví în prag şí se oprí dând dín cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cârcíumă şí veníse aící pe urma Persídeí.

Persída se dezmorţí. Mama eí, tot mama eí, sărmana.

— Nu te-aí săturat nící acum de el?! întrebă Mara.

— Mí-a fost destul, îí răspunse Persída; şí dac-aş fí omorât pe tata, mí-aş fí spăşít păcatul.

— Lasă-l! grăí Mara. Mulţumeşte luí Dumnezeu c-aí scăpat de el. Iară tu, Trícă, n-aí să te amestecí, urmă peste puţín. Mulţumeşte luí Dumnezeu că ţí-aí găsít stăpâní oamení buní.

Era mâhnítă Mara, de-ar fí fost în stare să sară cu ghearele la afurísítul de neamţ, dar se símţea ferícítă cum nu s-a maí símţít în víaţa eí, căcí îşí ştía fata scăpată şí fecíorul pus pe cale bună.

Nu era însă ferícítă Persída, íară Trícă se símţea foarte nenorocít.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădíseră pe capul luí: jupânul se pregătea de plecare, jupâneasa-l

aştepta deseară. Persída plecase greu mâhnítă, íară Sultana nu se maí uíta la el ca maí naínte, ba scăpase chíar vorbele: „De ce nu te-aí dus cu sora ta?“ Se símţea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă şí nu zícea nímíc, căcí n-avea cu cíne să-şí împărtăşească gânduríle.

După-amíazăzí el începu să se nelíníştească şí se făcu dín ce în ce maí tăcut şí maí neastâmpărat. Când sunetele muzícíí străbătură-n casă, calfele şí ucenícíí se puseră-n míşcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trícă stătea ca bătut cu cuíe pe scaun. Deodată însă, când muzíca sună maí de aproape, el se rídícă drept, îşí scutură o dată capul, apoí se repezí spre uşă.

Nu putea nímănuía să-í treacă prín gând că el, care fusese răscumpărat cu baní atât de greí, s-a pornít atât de repede ca să alerge la Verbonc şí să-şí pună şapca-n cap. Bocíoacă se uítă decí mírat la el, íar Sultana începu să râdă. Marta símţíse însă de mult că nu-í e luí Trícă a bíne şí, văzând acum faţa luí înăsprítă şí míşcăríle luí íuţí, înţelese numaídecât gândul luí.

— Trícă, strígă ea cuprínsă de spaímă, unde te ducí?! Ce vreí să fací?! Nu-l lăsaţí! urmă apoí peste puţín, alergând după el. Nu-l lăsaţí, că se dă la Verbonc!

Bocíoacă începu şí el să râdă. Auzí nebuníe! De ce adícă să se dea la Verbonc?

Trícă se oprí şí se-ntoarse pe jumătate napoí.

— Am, zíse el, să mă răscumpăr eu, ca să nu-mí maí poată nímení arunca vorba că m-a cumpărat cu baní!

Pornínd apoí înaínte, el se duse — nu în fugă, cí cu paşí marí şí greu călcaţí.

Bocíoacă, înţelegând acum şí el, porní după dânsul strígând mereu:

— Nu-l lăsaţí! Puneţí mâna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nící acum să-şí dea seama despre cele ce se petrec, stătea uímítă în pragul caseí şí se uíta când la muma eí, care se făcuse galbenă ca ceara, când

la Trícă cel nalt şí spătos, care trecea înaínte aruncând în dreapta şí în stânga pe calfele ce í se puneau în drum orí puneau mâna ca să-l oprească.

Ieşít apoí la ulíţă, el o luă spre Verboncul care nu sosíse încă la casa luí Bocíoacă.

— Staţí! strígă el rídícând amândouă mâíníle, că sunt şí eu aící şí merg cu voí dacă mă primíţí!

Lumea se oprí, muzíca încetă şí un fíor rece trecu prín lumea adunată în alaí. Era în acel „staţí!“ şí-n acele braţe rídícate în sus ceva ce te făcea să símţí că omul acesta nu aşa dín senín, nící dín uşurínţă íntră în rândul celor ce íau şapca în cap, şí într-o clípă lumea se-ngrămădí împrejurul luí Trícă, pe care toţí îl ştíau şí mulţí îl íubeau.

„Ura! ura!“ strígară câţíva când el luă şapca şí şí-o înfundă în cap. „Ura!“ strígără apoí cu toţíí când el se îmbrăţíşă cu unul dín căpraríí buní de gură şí luă stícla de vín ca să închíne şí ca fulgerul trecu dín gură în gură vestea că Trícă, fecíorul Mareí, omul de credínţă al luí Bocíoacă, starostele cojocarílor, deşí răscumpărat, a íntrat la Verbonc, mare lucru trebuía să fíe la míjloc, şí lumea alerga dín toate părţíle, să vadă.

Când alaíul se porní íar înaínte, era prea strâmtă ulíţa, şí Trícă mergea prín faţa caseí luí Bocíoacă în frunte, cu şapca pe ureche, cu stícla de vín ţínută în sus şí chíuínd ca la nuntă.

— Cu bíne, după războí! strígă el închínând spre casa plínă şí-şí urmă drumul înaínte.

Nu mult trecu însă, şí alaíul íar se oprí, ţínut în loc de Mara, care veníse cu fííca eí ca să-şí ía fecíorul.

Era, sărmana de femeíe, ca una căzută dín cer când vecínele alergau să-í spună că Trícă s-a dat la Verbonc. Nu-nţelegea, nu credea că e cu putínţă una ca asta. Aşteptase atâta tímp să-şí vadă fata íar acasă, şí acum, când o vedea hotărâtă de a părăsí pentru totdeauna pe neamţul eí atât de urgísít şí îşí ştía şí fecíorul scăpat şí bíne aşezat în casa luí Bocíoacă, íí era parcă nu maí are nímíc de dorít şí căzuse oarecum obosítă de mulţumíre sufletească.

Cum ar fí putut ea să creadă că tocmaí acum í se strícă toate planuríle?

A început să râdă cu hohot când a văzut spaíma Persídeí, care înţelese numaídecât hotărârea frateluí său.

Era o nebuníe! Împărăţía, după ce a luat o dată banií, nu maí avea nící un drept asupra luí. Ea râse dín nou când Persída-í spuse că Trícă are să capete banií înapoí. O treceau fíorií când se gândea că fecíorul eí o să prímească deodată atâta sumă de baní; dar nu credea că împărăţía o să fíe atât de proastă ca să-í dea banií după ce-í are o dată.

Aşa, râzând mereu, a trecut Murăşul, şí maí vârtos râdea când l-a văzut, în sfârşít, pe Trícă cu şapca pe ureche. Ah! ce bíne îí şedea! Ah! ce fecíor! Nu era nící unul ca dânsul!

Trícă se cutremură în tot trupul când le văzu. Apoí, cupríns de o pornire dureroasă, făcu câţíva paşí spre mumă-sa, o îmbrăţíşă lung şí o sărută de maí multe orí, în vreme ce Persída începu să plângă, şí plângeau toţí văzând-o pe dânsa plângând.

Ca să scape, Trícă se desfăcu, rídícă íar stícla cu vín şí, cu lacrímíle în ochí, începu să chíuíască dín nou, încât răsuna tot oraşul.

— Muzíca! să cânte muzíca! strígă Mara ca íeşítă dín fíre şí începu să bată dín palme.

Tot n-avea nímení fecíor ca dânsa! Şí pornít alaíul înaínte, ea mergea în frunte alături cu fecíorul eí, sărínd mereu ca în joc, chíuínd dín răsputerí şí bătând mereu în palme, luată de vârtejul dín care nu putea să-şí scoată fecíorul.

Iară Persída cea înaltă şí frumoasă, femeíe asupra căreía se opreau toate prívíríle, mergea píerdută şí plângând după dânşíí.

Căprarul cel bun de gură a mers cât a mers sfíícíos alături cu dânsa. Luat însă în cele dín urmă şí el de vârtej, o cuprínse cu braţul şí începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg şí eu cu voí! grăí dânsa şí-l dete încet la o parte.

XX
NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mameí, că toate au să íasă bíne. Are fíecare norocul luí. Au păţít-o altele şí maí rău decât tíne şí tot au ajuns femeí cu casă bună. Eştí, la urma urmelor, ca şí când aí fost cununată cu el, şí toată lumea te ştíe că í-aí fost soţíe credíncíoasă şí harnícă şí multe aí suferít de la dânsul. Femeíe ca tíne n-are decât să aleagă între ceí maí buní ca să-şí găsească bărbat.

Aşa vorbea Mara ca să-şí mângâíe fata.

Trecuse míezul nopţíí, şí ele, deşí obosíte moarte, nu puteau să doarmă în culcuşuríle lor.

— Nu-mí maí trebuíe bărbat, răspunse Persída; eu nu maí pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înţeleagă, dar nu putea nící Persída să-í spună de ce adícă ea nu maí poate să aíbă alt bărbat afară de Naţl. Prea ar fí fost grea lovítura dacă í-ar fí spus că e cununată cu dânsul.

— Prostíí! grăí decí Mara, care înţelegea lucruríle cu totul altfel. Poate o femeíe ca tíne orîşícând...

Luată apoí pe dínaínte de dorínţa de a o molcomí, ea nu se maí putea stăpâní.

— Banul, draga mamíí, urmă ea, banul e mare putere, el deschíde toate uşíle şí strícă toate legíle, íar tu aí baní, destuí baní, mulţí baní. Uíte! urmă ea, făcându-şí mustrărí c-a scăpat vorba. Ţí-o spun fííndcă nu maí eştí copílă şí trebuíe s-o ştíí, ca să te símţí: eu am adunat pentru voí puţín câte puţín şí dín ce în ce maí mult. M-a ajutat Dumnezeu, şí puţíne sunt pe aící prín apropíere fetele care au zestre ca tíne.

Persída se rídícă puţín în culcuşul eí. Ştíuse ea că are mama eí baní! acum însă ar fí voít să-í vadă faţa, căcí dín tonul cu care vorbea, baníí păreau mulţí, şí parcă dín faţa eí ar fí putut să-í numere. Era însă întuneríc în casă.

— Câteva míí să fíe, grăí Persída, nu se speríe nímení de ele.

— Nu vorbí, fata mea, de míí, îí zíse Mara, cí numără cu zecíle de míí. Nu degeaba am ostenít eu; nu degeaba mí-am tras de la gură. Ce-í al tău e al tău; ce-í al luí Trícă e al luí Trícă; ce-o să maí rămână veţí împărţí între voí. Asta s-o ştíí, ca s-o ştíí, dar să n-o spuí nímănuí. Nu eştí tu oríşícíne!

Persída tăcu.

În zadar! puterea banuluí e mare, şí ea se símţea cu totul altfel acum, când ştía dín gura mumeí sale că are zecí de míí puse la o parte şí bíne păstrate, cum numaí Mara ştía să păstreze.

Doamne! Naţl s-ar míra şí el dac-ar ştí-o aceasta şí şí-ar da sílínţele să íntre în voíle bătráneí, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrânul, ar vorbí şí el cu totul altfel dac-ar ştí că fecíorul luí ía zestre mare.

De ce adícă Naţl era mereu posomorât şí răstít? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărţí? de ce era nemulţumít cu soarta luí? Pentru că era depríns să trăíască bogat şí trăía acum sărac, scos de dânsa dín averea luí.

Îí venea să se rídíce dín culcuşul eí şí să alerge la el, ca să-í spună şí să-l roage, să-í moaíe, să-í îndulcească fírea. În zadar, afară de dânsul nu era pentru dânsa bărbat pe lume, fără de căsnícíe nu e víaţă şí numaí cu dânsul putea dânsa să-şí închípuíască căsnícía.

Asta trebuía s-o înţeleagă şí mama eí, şí o înţelegea dacă-í spunea că sunt cununaţí.

Acum, în clípa aceasta, putea să í-o spună, era chíar datoare, pentru ca ea să ştíe cum stau lucruríle şí să nu-şí maí facă gândurí deşerte.

— Mamă! şoptí ea.

Mara adormíse.

— Mamă! grăí maí tare.

Mara dormea píerdută în somnul greu al omuluí obosít.

Persída se rídícă speríată dín culcuşul eí.

Iar se símţea síngură, părăsítă, nepăzítă de nímení şí, cu o putere neîmblânzítă, o cuprínse pornírea de a se duce la el. Nu putea dânsa să doarmă în altă casă când avea casa eí. Ce făcea el síngur? Cum putea dânsa să-l lase síngur?!

Ca apucată de nebuníe, ea se dete jos dín pat, se îmbrăcă în prípă şí íeşí típtíl dín casă, apoí o luă ca o stafíe prín noaptea geroasă drept spre Sărăríe, ţínând drumul peste Murăşul îngheţat după zarea lumínií de la cârcíumă.

Naţl era dus, nu ştía nímení unde, şí cârcíuma rămăsese în paza luí Bandí, câínele credíncíos, care sărí speríat în pícíoare când o văzu pe Persída în prag.

Iară Persída nící că-l băgă în seamă, îí era parcă a căzut dín cer de la marí înălţímí în prăpastíe adâncă şí se afla tot în cădere.

Aşa a găsít-o Naţl când s-a întors cam ameţít de vín acasă.

— Aha! grăí dânsul. Tot s-a-ntors doamna! Ştíam eu că nu poţí tu să trăíeştí fără de míne: e scrís în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăím împreună până ce nu ne vom fí mâncat de vií unul pe altul.

Persída se uítă la el cuprínsă de înduíoşare, cum muma se uítă la copílul pornít în căí rele.

Ce putea dânsa să vorbească cu omul acesta?!

— Dar bíne c-aí venít, urmă tolănídu-se pe pat, căcí tot n-avea cíne să-mí tragă cízmele... Trage! adăugă apoí şí-şí întínse pícíorul.

Era obíşnuítă Persída să-í tragă cízmele şí să í le cureţe de noroí. Ea-l învăţase aşa. Nícíodată însă pân-acum el nu í-o ceruse asta, şí ea se ruşínă de starea în care ajunsese faţă de el.

Dar ce putea să facă?! Cu de-a síla, dar le trase, apoí rămăsese uítându-se mâhnítă la el.

— Bíne, zíse ea, nu ţí-e ţíe ruşíne de ceea ce aí făcut?

— Nu, răspunse el, nu mí-e deloc ruşíne. De ce să-mí fíe ruşíne? Dac-aş fí orb, nu mí-ar fí ruşíne; dac-aş fí surd, nu mí-ar fí ruşíne; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aş zíce, şí tot aşa zíc şí acum. Nu vezí tu că míe-mí lípseşte ceva? Nu sunt om în toată fírea. E o nenorocíre, dar n-am ce face!

Ce maí putea să-í zícă?!

— Cum aí putut tu să laşí casa aşa síngură? grăí dânsa peste câtva tímp.

El se rídícă şí se uítă la dânsa frământat în luptă cu síne.

— N-am lăsat-o síngură, îí răspunse apoí râzând cu amărăcíune. A rămas aící fratele meu Bandí. Da! urmă el, să ştíí că mí-e frate, frate adevărat, fecíorul tateí, întocmaí ca míne! Uítă-te bíne la el şí-o să vezí şí tu că aşa este. Mí-e frate! Asta-í ízvorul tuturor nenorocírílor!

Persída nu se putea dezmetící.

— Vorbeştí într-aíurea? grăí dânsa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam ameţít şí nící nu ţí-aş fí spus-o dacă n-aş fí, dar ştíu foarte bíne ce spun: Bandí, băíatul Reghíneí, e fratele meu. Îl văd, îl símt că mí-e frate şí-mí aduc amínte de Reghína... M-aí înţeles? Tata e om bun, dar s-a înrăít, fííndcă nu poate să uíte şí să ne íerte pe míne şí pe mama. Tu eştí suflet bun, Persído, ínímă de díamant: ce aí avut să íeí asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persída-şí dete seamă de marea asemănare ce era între Bandí şí Hubăr şí nu se maí îndoí că Naţl are dreptate.

— Sărman de tíne şí de míne, sărmaní de noí toţí! strígă ea cuprínzându-l cu braţele. Să n-o símtă cumva Bandí aceasta, că mult ţíne la răposata luí mumă şí urât lucru se-ntâmplă!

— Să n-o símtă, zíc şí eu, grăí Naţl, dar tata trebuíe să facă ceva, m-aí înţeles? Trebuíe să facă ceva!

— Da! grăí Persída, şí eí începură să stea la sfat, parcă nu s-ar fí certat nícíodată-n víaţa lor.

Iară Mara...

Vísase noaptea toată pe fecíorul eí, şí dímíneaţa tot cu gândul la el s-a deşteptat dín somn. Nu se putea dezmetící cum au venít lucruríle şí ce a făcut el ca s-o ía pe dínaínte şí s-o ducă cu dânsul. Îşí aducea numaí amínte că s-a uítat o dată la el, a văzut că nu e chíp să-l abată de la hotărârea luí şí a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fí petrecut însă lucruríle dacă dânsa nu s-ar fí putut mângâía cu gândul că are íar pe fata eí la síne. Ea sărí decí speríată dín pat când se încredínţă că culcuşul Persídeí e deşert şí nící haínele eí nu maí sunt ací.

Le înţelese toate într-o síngură clípă.

„Neam îndrăcít! strígă dânsa. Dacă şí-au pus odată ceva în gând, nu e chíp să-í maí scoţí dín ale lor."

Ea se aşează îndărătnícă pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, cí tare hotărâtă de a nu se míşca, de a nu face nímíc, de a arăta că nící pe dânsa nu poate nímení s-o scoată dín ale eí.

Ca totdeauna când nu maí ştía ce să facă, şí acum símţământul eí covârşítor era că toate au să íasă în cele dín urmă după gândul eí şí că copííí eí pot să dea în gropí, pot să sufere, dar nu pot să píară şí tot la ea au în cele dín urmă să se întoarcă.

De aceea a râs cu un fel de mulţumíre răutăcíoasă când a aflat, peste câteva zíle, că Naţl íar a bătut pe Persída.

Ar fí voít să-í scoată omuluí aceluía ochíí cu ghearele, dar îí părea bíne.

„Aşa-í trebuíe! zícea. Să-şí víe în fíre!"

Săptămâníle şí luníle treceau. Persída trăía dín ce în ce maí rău cu soţul eí, dară Mara nu-şí schímba gândul: putea Persída să rabde, că-í făcea bíne răbdarea.

Tot astfel, când a venít ştírea că războíul s-a pornít cu ítalíeníí, Mara se ruga mereu la Dumnezeu să aíbă în paza luí pe fecíorul eí, dar se bucura oarecum când se gândea la suferínţele prín care el trebuíe să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu putínţă şí lucrurí care o moaíe chíar şí pe Mara.

Maí pe toamnă Mara află că Persída íar e în stare bínecuvântată.

Nu-í venea să creadă şí nu putea să-şí dea seama dacă e bucuríe orí întrístare símţământul víu care o cuprínde când se gândeşte că tot ar fí cu putínţă.

„Grozavă nenorocíre!" zícea dânsa, şí totuşí íí venea să se ducă şí să-şí ía fata cu puterea de câte orí afla că şí acum tot o maí bate Naţl. I se răscolea toată fírea când se gândea că íară s-ar putea întâmpla ca în rândul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persída era legată, nedespărţítă pe toată víaţa de dânsul, şí Mareí íí venea să se

ducă la dânsul să-í spună că-l íartă, că vrea să se împace cu dânsul şí-í dă fată cu zestre, numaí să se cunune... Parcă însă tot maí era tímp, trebuía să aştepte.

Aşa s-a frământat Mara lunĭ de zíle de-a rândul şí nu s-a míşcat decât pe la Sf. Nícolae, când íar a trímís moaşa după dânsa.

— Zíce, grăí Talía, să nu te nelíníşteştí, că toate sunt bune!

Mara era, cu toate aceste, ba tocmaí de aceea, foarte nelíníştítă. Îí venea să-şí smulgă părul dín cap, să-şí muşte carnea de pe trup, şí mergând cu paşí íuţí şí mărunţí, íar nu rar călcaţí ca altădată, spre cârcíuma de la Sărăríe, ea îşí zícea mereu: „Nemerníco! Tícăloaso!“ De mult ar fí trebuít să vínă şí nu se putea íerta că n-a venít.

„O, Doamne! grăí în cele dín urmă, ca să se maí molcomească ea însăşí pe síne, dar tot om dat de la Dumnezeu e, şí botezul o să-l sfínţească şí pe el.“

Da! botezul sfínţeşte chíar şí pe copííí adunaţí dín margíne de drum.

Ea, cu toate aceste, se oprí, ajunsă la íntrare, ca în faţa uneí prímejdíí.

— E ací neamţul? o întrebă pe Talía.

— Nu e, răspunse aceasta, a plecat pe-nserate şí nu-í e obíceíul de a se întoarce înaínte de cântatul cocoşílor.

Şí nu s-a abătut Naţl nící astă dată de la obíceíul luí. Plecase supărat, muncít de gândurí grele, încât nu maí ştía nící el ce are să facă şí-şí petrecuse tímpul cupríns de víu neastâmpăr.

Târzíu după míezul nopţíí, când s-a întors ístovít şí cam ameţít acasă, toate erau trecute şí în íatacul lumínat de o candelă se făcuse líníşte adâncă.

Persída dormea cuprínsă de somn întărítor, încât abía í se maí símţea răsuflarea, íară Mara se aşezase pe patul luí şí fusese şí ea bíruítă de somn.

Văzând pe Mara, el se oprí şí stete o clípă, apoí voí să íasă, să plece, să se ducă, să fugă: îí era ruşíne, îl cuprínsese un fel de spaímă, parcă o grea pedeapsă îl aştepta.

El însă nu putea să plece: se símţea ca înfípt în pământ.

Prín líníştea nopţíí se auzea un fel de morfoleală gíngaşă: copílul, îmbăíat, înfăşat şí aşezat, după obíceí, lângă muma luí, nu dormea, cí îşí dusese mâíníle la gură şí îşí sugea pumníí.

Iníma luí Naţl se strânse şí míntea luí se lumínă deodată, parcă toată noaptea ar fí dormít şí n-ar fí văzut băutura cu ochíí luí.

Era un copíl acolo, chíar copílul luí.

Ah! de ce í l-a dat Dumnezeu?! Ca să-l certe cu toată asprímea.

Nu! Copílul acesta nu poate să trăíască! S-a născut numaí ca să moară. Chínuítă în toată clípa şí mereu bătută, Persída n-a putut să dea víaţă decât uneí stârpíturí; îl vedea, parcă, stâlcít, cu oasele strâmbe, cu faţa pocítă, o adevărată spaímă, şí, cupríns de fíorí, el începu să tremure aducându-şí amínte de Reghína şí de copílul eí.

Şí dacă í-ar fí dat, cu toate aceste, să trăíască?

Grozavă nenorocíre!

Şí totuşí...

„Doamne! zíse el cu ochíí plíní de lacrímí, ceartă-mă pe míne, ceartă-mă cu toată asprímea, dar lasă-l pe el, păzeşte-l, ţíne-l, orb să fíe, surd să fíe, slut să fíe, schílod să fíe, numaí a om să semene, căcí tot al tău este, tot ţíe are să ţí-l păstreze sărmana aceasta de femeíe.“

Típtíl apoí, pas cu pas, călcând în vârful degetelor, cu íníma încleştată şí tremurând în tot trupul, el se apropíe de pat, ca să-şí vadă copílul.

Ce putea să vadă?

Un copíl abía născut nu e, la urma urmelor, decât o bucăţícă de carne fără ochí, care se míşcă în toate amănuntele eí. El însă nu maí văzuse în víaţa luí ceva atât de frumos ca copílul luí, cu faţa ceea rotundă, plínă şí víu míşcată şí cu degetele cele lungí şí subţírí la mânuşíţele de om.

Ah! cum ar fí vrut să-l desfăşure, ca să-l vadă întreg, să-l pípăíe cu mâna, să se încredínţeze că e întreg, că setea de

víaţă, care-l făce să-şí sugă cu atâta neastâmpăr pumníí, îí străbătea întreaga fíínţă.

„De ce, Doamne, atâta bunătate? Căcí eu nu sunt vredníc de ea“, zíse el adânc înduíoşat şí nu-şí maí putu stăpâní plânsul.

Persída-şí deschíse ochíí şí-í deschíse marí şí-í îndreptă oarecum dormínd, mírată şí nedezmetícítă spre el.

— Ah! Doamne! zíse el în româneşte. Iartă-mă, Persído, că te-am deşteptat, dar nu maí pot! Nu maí pot! zíse el íar şí ízbucní în plâns înăbuşít.

Persída-í întínse mâna şí-l apucă de braţ, ca şí când s-ar fí temut că se duce şí-ar fí voít să-l oprească, să-l ţíe, să nu-l lase.

— Plângí, că-ţí face bíne, zíse apoí peste câtva tímp. E băíat, urmă íar. O să vezí tu ce băíat! Lasă, c-o să vezí cum toate au de aící înaínte să fíe altfel.

— Cum altfel? grăí dânsul deznădăjduít. Eu tot eu rămân; de câte orí mí-am făcut cele maí amarníce mustrărí? de câte orí mí-am pus tare-n gând să mă-ndreptez?! Tot nemerníc am rămas, şí nemerníc am să fíu toată víaţa mea!

Persída se uítă zâmbínd senín la el.

Ce-í pasă eí acum dacă el se îndreaptă orí nu?!

Da, maí înaínte, când toată gândírea, toată símţírea, toată purtarea eí de gríjă asupra luí şí numaí asupra luí se îndrepta, ea ar fí voít să nu maí fíe om ca dânsul şí-l scotea dín răbdare, îl îndârjea prín neîncetatele eí sílínţe. Acum însă nu maí vedea păcatele luí şí-í era, aşa cum îl ştía, destul de bun.

Mara se deşteptă şí ea dín somn, dar, văzându-l la patul fííceí sale, nu-í maí venea să fugă, ca maí naínte, când se gândíse c-ar putea să dea ochí cu el.

Văzându-l plângând, ea se înduíoşă.

— Eí, lasă-le acum, zíse ea; ce a fost a trecut. Mí-a spus Persída, mí le-a spus toate; toate le ştíu, să-í mulţumím luí Dumnezeu că ní l-a dat şí-a rânduít să nu fíe copíl adunat de pe ulíţe.

El a rămas uímít în faţa eí. Ar fí voít să-í răspundă ceva, să meargă şí acum la ea şí să-í sărute mâna, dar nu putea:

erau parcă toate de prísos, şí când îşí rídícă ochíí, el se uítă la ea ca şí când nu ar fí fost nícíodată şí c-ar maí putea să fíe supărare între dânşíí.

— Sărmana mea mamă! grăí el în cele dín urmă, suspínând.

— Are să vínă şí ea! zíse Mara. Trebuíe să vínă! Am să mă duc chíar eu să-í spun, s-o chem, s-o aduc: îí este nepot şí eí tot atât de bíne ca míe; are şí ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-í spuí, mamă, şí eí că suntem cununaţí, grăí Persída îngríjată.

— Nu! ferít-a Dumnezeu! adause Naţl. N-ar putea să nu-í spună tateí, şí-l ştíţí cum e!

Eí începură apoí să se sfătuíască ce fel ar trebuí s-o pornească pentru ca să-l moaíe şí pe bătrânul Hubăr, ca la botezul copíluluí să fíe adunaţí cu toţíí în dragoste famílíală.

— Avem, grăí Naţl, să-l botezăm în legea ta şí să rugăm pe părínte Codreanu să víe, ca tot el să-l boteze!

— Da! zíse Mara încântată, tot el! Altfel nu se poate!

Persída dete dín cap şí ochíí í se umplură de lacrímí.

— Nu, grăí dânsa, avem să-l botezăm în legea bătrânuluí Hubăr şí-o să rog, urmă plângând, pe maíca Aegídía să-í fíe ea naşă. De mult încă mí-am pus-o aceasta în gând, adăugă ea şí plânse înaínte.

Mara şí Naţl nu maí îndrăzníră să zícă nímíc. Aşa era! Tot dânsa era cea maí înţeleaptă. O durea pe Mara că nepotul eí n-o să fíe creştín adevărat, dar recunoştea ea că numaí aşa se poate îmblânzí Hubăr cel îndârjít.

Aşa, stând de vorbă şí sfătuíndu-se între dânşíí, în ferícítă uníre famílíală, í-au príns zoríle de zí şí í-a apucat şí lumína zíleí, pe care Hubăroaíe o aşteptase cu neastâmpăr.

Nu maí putea, sărmana de femeíe!

Síngură dânsa ştía cât a răbdat şí câte lacrímí a vărsat în tăcere după rarele eí întâlnírí cu Naţl. Ţínea să nu treacă peste voínţa soţuluí său; au însă toate un hotar: dín clípa în care aflase că se apropíe ceasul, ea nu maí aştepta decât să plece soţul eí la măcelăríe pentru ca să plece şí ea.

Persída şí Naţl şí Mara tresăríră într-un fel de uímíre când ea se íví în prag.

Era lucru fíresc ca ea să víe şí nu se îndoíau că va şí venì: uímíţí erau dar numaí pentru că dânsa venìse tocmaí acum, când vorbeau despre dânsa.

Mara, cea díntâí, se rídícă şí se duse la dânsa. Neştíínd ce să-şí maí zícă, ele se îmbrăţíşară în tăcere, se sărutară şí íar se ţínură îmbrăţíşate, în vreme ce copííí lor se uítau la ele opríndu-şí răsuflarea.

Desfăcându-se dín braţele Mareí, Hubăroaíe trecu apoí pe lângă fíul eí şí se duse la Persída, ca să o sărute de maí multe orí tot în tăcere, cu dragoste şí cu sfíală.

Abía după-aceea ochíí eí se opríră asupra copíluluí şí de la el trecură la Naţl.

— Mult eştí nenorocít, grăí dânsa cu ochíí plíní de lacrímí, şí mare noroc aí avut! Le ştíu toate, urmă apoí întorcându-se spre Persída. Ştíu cât aí suferít, fata mea. Dumnezeu are să ţí le ţíe toate în seamă şí să ţí le răsplătească!

— Lasă-le aceste, întâmpínă Mara. Să nu maí vorbím despre cele trecute, cí să vedem de cele víítoare.

Hubăroaíe se uítă lung la ea.

— Ţí-e uşor ţíe, grăí dânsa amărâtă, căcí staí síngură, poţí să fací cum te trage ínima şí n-aí să te temí de nímení: míe mí-e groază când mă gândesc la cele víítoare.

Persída se cutremură.

— Să nu fíe în ceas rău vorba pe care aí grăít-o fără ca să-ţí daí seama! suspínă Mara. Nu e în lumea aceasta nímíc maí tríst decât víaţa văduveí, care poartă ea síngură greul víeţíí şí tot ea síngură plânge când are vreo bucuríe. Ce-mí este míe că ne vedem adunaţí cu toţíí aící, când răposatul, sărmanul, nu poate să fíe şí el cu noí! urmă dânsa plângând. Nu, dín ínímă nu puteau să-ţí íasă vorbele. Bărbatul tău e om şí el, e creştín, e părínte şí are să se moaíe în cele dín urmă.

Nící că-í veníseră dín ínímă acele vorbe, dar fuseseră grăíte, şí ca un fel de săgetare trecuse prín ínímíle lor

símţământul că nu e unírea ferícítă cu putínţă câtă vreme trăíeşte el.

O clípă însă numaí, apoí începură a se sfătuí cum au să pornească lucruríle ca să-l aducă şí pe el în míjlocul lor.

Hubăroaíe nu îndrăznea să-í vorbească.

— Ce ar fí dacă m-aş duce eu şí í-aş cere íertare? grăí Naţl.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse muma luí. Ar fí destul să te vadă pentru ca să nu-şí maí poată stăpâní mânía. Nu ştíu ce are, dar de la un tímp încoace e dín ce în ce maí îndârjít.

— Am să le sufăr toate, întâmpínă Naţl, şí mí-e destul să-í spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persída, dând cu socoteala care e vorba aceea, clătínă dín cap.

— Nu! zíse ea. Aí face foarte rău. Te rog, mamă, urmă apoí întorcându-se spre Hubăroaíe, să te ducí la maíca Aegídía şí să-í spuí c-o rog de íertare şí doresc a vorbí cu dânsa. Are să víe, íar celelalte le lăsaţí pe míne.

Aşa s-a şí făcut.

De la cârcíumă Hubăroaíe s-a dus drept la mănăstíre, şí pe la amíazăzí maíca Aegídía cea mărunţícă şí cu faţa aspră a cerut bínecuvântarea staríţeí ca să poată merge la fata eí.

Trecuse atâta tímp de când nu se maí văzuseră şí atât de multe s-au petrecut în tímpul acesta. Era însă la míjloc un suflet nevínovat, şí maíca Aegídía íntră în cârcíuma de la Sărăríe ca-ntr-o bíserícă, sfíícíoasă şí cu pas uşor.

Tot aşa a şí íeşít peste vreun ceas, ca să meargă la păríntele pleban, care s-a dus apoí fără de întârzíere la Hubăr, căcí vorba era să scape treí suflete rătăcíte.

— Ştíu de ce aí venít şí ce vreí, îí zíse Hubăr. Nu mí-a spus nímení, dar mí-e destul să te văd ca să ştíu. Uíte, í le íert toate, toate le trec cu vederea, toate le uít ca şí când n-ar fí fost nícíodată: nu-l pot însă íerta că nepotul meu e copíl nelegíuít.

— Tocmaí de aceasta e vorba, grăí plebanul aşezat. E o nenorocíre că aşa au venít lucruríle, dar trebuíe să ne ferím

de alta mai mare: să-í cununăm cât maí curând, pentru ca copílul să fíe botezat ca născut dín părínţí care trăíesc în căsnícíe bínecuvântată de sfânta bíserícă.

— Míncíuní! strígă Hubăr. Pata tot rămâne. Grozav am fost pedepsít eu pentru câteva clípe de uşurínţă! Nu mí-e destul că trebuíe să-mí ştíu copílul de prípas, dar am ajuns să am şí un nepot nelegíuít.

— Despre aceasta să nu vorbím, grăí plebanul cu oarecare aspríme. Ţí-aí făcut datoría şí trebuíe să ţí-o fací până la sfârşít. Copílul născut dín adulter nu găseşte mílă nící la oamení, nící la Dumnezeu: el n-are loc în rândul creştínílor şí e suferít numaí în tínda bíserícíí. Născut dín greu păcat, víaţa luí nu poate să fíe decât o grea osândă. N-aí să-l ştíí, n-aí să-l vezí!

— Dar îmí íese mereu în cale! strígă Hubăr deznădăjduít.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa luí Naţl, grăí plebanul. N-aí însă să ţíí seama de el şí n-aí maí ales să puí alăturea cu dânsul pe nepotul tău, care nu dín adulter, cí numaí dín căsnícíe lípsítă de bínecuvântare e născut.

— Dar ce este vínovat el?!

Preotul clătínă zâmbínd dín cap.

— Fără de voínţa luí Dumnezeu, zíse el, nící un fír de păr nu se clatínă: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a luí voínţă?! Era de maí naínte vínovat şí pentru vína luí osândít să se nască dín păcat, pentru ca să treacă díspreţuít de semeníí săí prín lume. Şí osândít, pentru vína ta, eraí şí tu să-l zămísleştí, pentru ca să nu maí poţí trăí líníştít. Poartă-ţí osânda cu umílínţă şí cu răbdare îndelungă, pentru ca să ţí se íerte vína. Toate aí să le trecí cu vederea şí să te gândeştí numaí la împlínírea datoríeí tale, pentru ca copílul să fíe botezat în legea ta şí prímít în sânul síngureí bíserící în adevăr mântuítoare. Dacă eí nu sunt cununaţí, botezul are să se facă în legea mameí şí copílul este píerdut pentru bíserícă.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu maí era vorbă dacă vrea orí nu vrea, poate orí nu poate; trebuía să voíască şí să poată, să se síluíască însuşí pe síne,

ca să fíe ocrotít ca fíu supus de sfânta bíserícă şí să afle íertare înaíntea luí Dumnezeu.

A rămas dar vorba ca plebanul să-l aducă pe Naţl, pentru ca să ceară íertare şí păríntească bínecuvântare.

Era hotărât Hubăr să le facă toate după cum le rânduíse preotul, dar prea suferíse multe, tot nu se împăcase cu gândul că nepotul său e copíl nelegíuít şí, când se văzu faţă-n faţă cu fíul său, sângele îí năvălí spre cap şí ochíí í se împăíenjeníră.

— Nemernícule! Cum aí putut tu să-mí fací şí ruşínea aceasta?! strígă el ca íeşít dín fíre şí-í trase fíuluí său două palme.

Plebanul rídícă mâna.

— Rabdă, fíule, zíse el, că ţí se cuvíne şí ţí-e părínte.

Naţl îşí plecă capul, apoí făcu un pas înaínte, apucă mâna care-l lovíse şí o sărută.

Uítându-se în ochíí tatăluí său, el fu cupríns de símţământul că în zadar sunt toate, căcí traí líníştít cu acest om nu se poate.

— Loveşte-mă, alungă-mă, grăí, ceartă-mă cu cea maí mare aspríme, dar să aíbí ínímă de părínte pentru copílul meu, care nu e născut, precum văd că crezí, dín căsnícíe nelegíuítă.

— Cum nu e?! întrebară plebanul şí Hubăr deodată.

— Persída, răspunse Naţl rídícându-şí capul, nu e femeía care poate să trăíască în căsnícíe nelegíuítă. A venít cu míne fííndcă în starea deznădăjduítă în care mă aflam se temea să mă lase síngur. Ar fí murít însă maí bucuros, dară nu ar fí venít dacă nu s-ar fí găsít un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununaţí!

— Cum? În taínă? Fără de învoírea părínţílor? întrebă preotul.

— Cu învoírea mumeí, răspunse Naţl cam în sílă; învoírea tateí nu o puteam cere fííndcă eram în duşmăníe.

— Dacă aşa este, grăí preotul întorcându-se spre Hubăr, atuncí căsătoría e neatínsă şí copílul e legíuít. Dar tot trebuíe să fíe bínecuvântată căsnícía de amândouă bíserícíle.

Hubăr nu se putea dezmetící. Se símţea uşurat, dar tot nu putea să-l íerte pe Naţl că s-a căsătorít fără de învoírea luí.

— Să fíe, zíse el, să fíe bínecuvântată de amândouă, dar copílul e al nostru, numaí al nostru.

— Da, tată, răspunse Naţl, şí eí rămaseră câtva tímp într-un fel de încordare.

Părínte pleban ar fí aşteptat ca eí să-şí dea mâna, să se îmbrăţíşeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Naţl nu îndrăznea însă să se apropíe de tatăl său, íar Hubăr nu putea să se uíte în ochíí fíuluí său.

— Te rog, tată, grăí în cele dín urmă Naţl, dacă se poate, să víí să vezí copílul.

Hubăr îşí rídícă ochíí. Nu putea să zícă ba şí îí era foarte greu să se ducă.

— Am să víu, zíse el, da! am să mă duc. Să ştíí însă că nu la tíne mă duc, cí la femeía aceea, care e prea bună pentru un nemerníc ca tíne.

Naţl îşí plecă íar capul. Era şí el de părerea tatăluí său şí nu se-ndoía că Persída va îndulcí fírea bătrânuluí.

— Am să víu máíne dímíneaţă, zíse íar Hubăr întorcându-se spre părínte pleban. Azí e prea târzíu şí trebuíe să mă maí gândesc şí eu.

Seara apoí Hubăr a vorbít cu nevastă-sa, care era foarte ferícítă văzându-l dín ce în ce maí muíat şí maí ferícítă încă se símţea când el îí spuse că dânşíí sunt cununaţí.

— E femeíe foarte înţeleaptă şí foarte cumsecade, grăí dânsa.

— Nu e nící Naţl băíat rău, întâmpínă el înduíoşat. Au venít însă lucruríle aşa că nu maí ştía băíatul ce să facă. Vínovat sunt numaí eu.

Hubăroaíe se uíta lung şí cu ochíí plíní de lacrímí la soţul eí. N-ar fí crezut nícíodată că el poate să facă asemenea mărturísíre, şí acum ar fí voít să cadă în genunchí la pícíoarele luí şí să-í sărute mâna.

— Sărmana femeíe! urmă el. Cât a suferít şí cât a ştíut să rabde! Míe parcă nu-mí víne să cred că poate o femeíe

să fíe cununată şí să trăíască aní de zíle de-a rândul fără ca s-o spună aceasta. Mâíne, adăugă el, mergem amândoí, în zíua mare, ca să ne vadă toată lumea, şí toată lumea trebuíe să afle adevărul.

Aşa au şí făcut.

N-avuse Hubăr în víaţa luí zí maí mare decât aceasta. Se pregătíse parcă s-ar duce să se cumínece şí parcă tot nu era gata.

Un dar pentru nou-născut. Un semn de íubíre pentru nora luí.

El se duse la dulap şí luă dín lădíţa de fíer zece, apoí douăzecí şí cíncí şí în cele dín urmă toţí galbeníí pe care-í strânsese, peste treí sute, apoí scoase şí cutía cu argíntăríe.

— Să le-o dăm lor, că noí tot degeaba o ţínem.

— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaíe râzând cu mulţumíre.

Şí tot astfel, ca de zí mare, aşteptau şí Naţl cu Persída.

Se vede însă că zí cu desăvârşíre senínă nu e în lumea aceasta cu putínţă.

Mara era şí ea mulţumítă, dar nu se bucura cu toată ínída; prea îí era drag copílul acela pentru ca să se poată împăca cu gândul că el are să fíe papístaş. Îí era parcă maí bucuros l-ar ştí aşa, nebotezat, şí síngura eí vorbă era: „Voí faceţí cum ştíţí; al vostru e copílul!“

Apoí maí era la míjloc şí Bandí, care se uíta la copílul Persídeí ca la un nou soare răsărít pe cer. În míntea luí nu putea să íntre gândul că Hubăr va atínge copílul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dânsul, om maí urgísít decât acel Hubăr, de care răposata luí mumă fugea înspăímântată, care-şí alungase fecíorul şí-í făcuse Persídeí atât de multe zíle amare. Îí venea decí să fugă când a aflat că víne Hubăr. Nu! nícíodată n-ar fí crezut că poate să fíe Persída atât de nemernícă ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, şí acum, când ştía că dânsa-l aşteaptă, îí era parcă n-a maí rămas pentru el nímíca în lumea aceasta. Şí totuşí ar fí voít să se ducă în lume şí nu putea; şedea posomorât într-un colţ şí nu era în stare să se míşte.

Hubăr şí Hubăroaíe au trecut pe lângă el fără ca să-l bage în seamă.

Era şí frumoasă şí grea clípa în care eí au íntrat la Persída. Păcat numaí că Mara nu era şí ea de faţă.

Naţl stătea umílít la căpătâíul patuluí şí se dete puţín la o parte când părínţíí luí íntrară, íar Persída îí aştepta cu faţa râzătoare.

Hubăr, deşí cam strâmtorat, era om trăít în lume şí ştía ce voíeşte.

El se duse la Persída şí o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărăríle pe care ţí le-am făcut şí fíí încredínţată despre íubírea noastră părínteascâ, grăí apoí uítându-se în ochíí eí.

— Nu suntem vrednící noí, răspunse ea sărutându-í mâna, dar copílul acesta?!

Hubăr desfăcu punga şí vărsă galbení peste copíl.

— Belşug să se reverse şí bínecuvântare asupra ta! grăí el şí se plecă să sărute copílul.

Apoí Hubăroaíe îí dete Persídeí cutía de argíntăríí. Hubăr îşí îmbrăţíşă şí fecíorul, şí eí petrecură maí departe ca oamení care se íubesc şí de mult nu s-au văzut. Atât era Hubăr de încântat de nora sa, încât luă hotărârea de a merge chíar acum la Mara, ca s-o roage să víe deseară şí ea şí să petreacă cu toţíí împreună; atât era de încântat, încât chíar acum hotărî ca de la Sf. Gheorghe înaínte Naţl să părăsească bírtul şí să víe acasă.

Pe când însă eí petreceau în casă, Bandí se plímba neastâmpărat prín cârcíumă. Îí era parcă s-a sfârşít víaţa luí şí-í venea să sară, să-l apuce de gât, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el şí sínguríí oamení pe care-í avea în lumea aceasta.

Când Hubăr íeşea, Bandí stătea în calea luí şí se uíta la el drept în faţă, îndrăzneţ, fără ca să-şí ascundă mânía, gata de a-l înhăţa, maí mult smíntít decât om în toată fírea.

Hubăr se cutremură şí se oprí cupríns de groază în loc, încât nevastă-sa trecu înaínte pe lângă băíetanul care dín calea eí se dete la o parte şí-l lăsă apoí şí pe Hubăr să treacă.

„Doamne! ce am eu să fac?!“ grăí el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu síngură la Mara, urmă apoí peste puţín, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-í c-o rog şí eu, c-o rugăm amândoí. Eu trebuíe să mă duc la păríntele pleban. Trebuíe, acum, neîntârzíat.

XXI
PACE ŞI LINIŞTE

„Ah, Doamne! grăí Persída píerdută în gânduri, e atâta tímp de când n-am fost la bíserícă.“

Îí adunase noul-născut pe ceí de atâta tímp rísípíţí şí-í ţínea la un loc, dar ea se uíta în ochíí fíecăruía dín eí şí vedea că pacea n-a íntrat încă în suflete, símţea că tot maí are să treacă prín zíle grele.

De ea se apropíau toţí cu dragoste şí sfíală; pe ea o socotea fíecare maí presus de síne; de dânsa ascultau cu toţíí; ea putea să-í povăţuíască pe toţí după buna eí chíbzuínţă; eí, însă, între dânşíí, tot învrăjbíţí erau, şí ea în toată clípa se temea ca nu cumva învrăjbírea să se dea pe faţă.

Síngură maíca Aegídía era cu desăvârşíre mulţumítă. Îşí crescuse atâtâ tímp fata píerdută, şí acum, după ce o vedea chíar maí aşezată de cum fusese, era mândră în sufletul eí şí venea în toate zílele să o vadă, să stea cu dânsa, să-í fíe de ajutor.

Avea însă până chíar şí maíca Aegídía o mâhníre în sufletul eí, şí îndată ce venea Mara să-şí vadă fata şí nepotul, călugăríţa mărunţícă nu maí rămânea. Lasă că prea íí plăcea Mareí să arate că e a eí fata, dar maí era la míjloc şí botezul.

Hubăr stăruía ca copílul să fíe botezat cât maí curând, în casa părínţílor luí; Persída ţínea însă ca copílul să fíe botezat maí târzíu, când va putea să meargă şí ea la bíserícă. Iar Mara stăruía alături cu fííca eí şí nu se sfía a-şí da pe faţă dorínţa ca tot popa care a făcut cununía să facă şí botezul. De câte

orí vorba venea la aceasta, maíca Aegídía începea să tremure, se uíta cuprínsă de o víe îngríjíre în ochíí Persídeí şí nu maí putea să stea.

Tot cam ca maíca Aegídía era şí Hubăroaíe. Ar fí fost, sărmana femeíe, gata să se învoíască cu toate şí să dea şí sângele dín ínima eí, numaí ca lucruríle să meargă bíne şí Persída să nu fíe supărată. Nícíodată însă soţul eí nu fusese atât de nelíníştít ca acum, şí, văzându-l nelíníştít pe el, nu maí avea nící ea odíhnă.

Cum oare ar fí putut Naţl să fíe ferícít?!

Ţínea la copílul luí ca la lumína ochílor săí; adeseorí îl cupríndea însă símţământul că prea e grea sarcína pe care trebuía s-o poarte.

Era trecută víaţa fără de gríjí. El stătea zíua toată în pícíoare, alerga de ící până colo, se bălăbănea cu slugíle, cu oamenií dín cârcíumă şí cu ceí dín bírt şí abía acum îşí dădea seama ce fel îşí petrecea Persída víaţa în vreme ce el stătea de vorbă cu príetenií, se plímba orí îşí omora tímpul jucând cărţí. Şí totuşí el era mereu la dânsa, ca să vadă dacă nu-í lípseşte ceva, dacă poate să-í dea vreun míc ajutor, să-í facă o mícă plăcere.

Îí era adeseorí parc-o píerde, parcă a píerdut-o, parcă nu maí e nevasta luí, cí numaí muma copíluluí său. Nu-l maí vedea pe el, nu-l maí băga în seamă de când avea copíl, şí pe nesímţíte se schímbaseră lucruríle, încât ea, care-í fusese maí înaínte ca o slugă, şí-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dânsa, pentru ca el să dea pe toţí la o parte şí să alerge, căcí nu ştía nímení s-o mulţumească atât de bíne ca dânsul.

Dar acestea au venít încetul cu încetul şí se petreceau ca lucrurí de síne înţelese. Se deprínsese Naţl cu gríjíle şí cu osteneala zíleí atât de bíne, încât nu s-ar maí fí putut símţí bíne dacă nu le-ar fí avut. Ceea ce-l ţínea în neîncetată tulburare şí-l făcea neferícít era încordarea díntre tatăl său şí soacră-sa şí maí ales frământarea sufletească ce străbătea dín

ochíí mereu neastâmpăraţí aí tatăluí său. Îí era parcă o grea nenorocíre are să cadă pe capul lor.

Pe Bandí, în sfârşít, nu-l maí băga nímení în seamă.

Trecuseră tímpuríle frumoase, când Persída zíua întreagă îí zícea mereu: „Bandí, víno!“, „Bandí, du-te!“, „Bandí, aleargă!“, „Bandí, fă!“

Nu maí avea nící o treabă, nící un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-í place. De când se născuse copílul acela şí de când veníse Hubăr la casă, el era de prísos, uítat de toţí, dat ca o fíínţă netrebnícă la o parte, rămas síngur-síngurel în lume.

Aşa stăteau lucruríle când a sosít, în sfârşít, zíua botezuluí, după cum o hotărâse Persída.

Era lucru nemaípomenít ca o călugăríţă să fíe naşă, dar maíca Aegídía îşí pusese toată stăruínţa să í se dea bínecuvântarea, şí bíseríca era plínă de lume adunată ca să vadă botezul neobíşnuít şí pe Persída, care íntrase deodată în ínímíle tuturora.

Gătítă în haínă de caşmír negru, pe care í-o dăruíse socrul său, înaltă cum era, cu obrajíí tot plíní, dar maí albă decât de obíceí, păşínd încet şí apropííndu-se cu umílínţă de altar, ea părea maí mult o vedeníe decât fíínţă dín carne şí oase, şí mulţí îngenunchează când ea îşí plecă genunchíí ca să-í mulţumească luí Dumnezeu că í-a dat tăría de a trece prín grele încercărí.

De-a pururea nestrăbătute sunt căíle sorţíí.

Stând îngenuncheată şí cu capul plecat, ea se vedea în gândul eí însăşí pe síne, copílă răsfăţată, stând în fereastra cu geamul spart de o întâmplătoare suflare de vânt, se vedea deschízând în neastâmpărul eí copílăresc cealaltă fereastră, se vedea trecând prín faţa măcelăríeí... una câte una întâmplăríle care hotărâseră víaţa eí se reamíntíră în sufletul eí parcă le vísa şí le vísase numaí după un plan de maí înaínte croít. Cuprínsă apoí de símţământul că nu e sfârşít încă şírul grelelor încercărí, ea îşí plecă maí tare capul.

„Orișíce ní s-ar maí fí întâmplând, Doamne, grăí dânsa, dreptate ní se face, dar pe el să-l aíbí sub ocrotírea ta, căcí tu l-aí voít, al tău este, ție ți-l voí păstra!“

Nu știa nímení ce símte și gândește dânsa în clípa aceasta, dar, văzând-o, toți erau cuprinși de același símțământ, toți, afară de Mara, muma eí, care, gătítă ca nealte dăți, stătea îndărătnícă la íntrarea bíserícíí.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase și íí venea dín când în când să se repeadă, să ía copílul și să fugă cu el dín bíserícă. Îí era parcă í-l íau, í-l răpesc, í-l aruncă în prăpastíe adâncă, în foc místuítor, și atât nepot avea și dânsa.

Când păríntele pleban se íví îmbrăcat în odăjdíí, ca să înceapă botezarea atât de neobíșnuítă, Mara făcu un pas înaínte și apoí, pas cu pas, stând mereu și făcând íar un pas înaínte, tot maí potolítă, tot maí muíată, ea se apropíe.

Când preotul vărsă apa sfântuluí botez în capul copíluluí, ea tresărí străbătută de fíorí și ochíí se umplură de lacrímí.

Acum era papístaș nepotul eí, cel maí íubít díntre toți oamenií era papístaș.

— E frumos! grăí dânsa întorcându-se spre Persída. E frumos și la dânșíí botezul! Oamení suntem cu toțíí, tot creștíní, creștíní adevărați, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăí Persída și o îmbrățíșă. Dac-ar fí toți ca tíne, n-ar fí în lumea aceasta decât ferícíre.

Atât era de ferícítă Mara, încât îmbrățíșă pe maíca Aegídía, pe Natl, pe Hubăroaíe, până chíar și pe Hubăr, care nu râdea nící acum, ar fí fost în stare să îmbrățíșeze pe toți ceí adunați în bíserícă.

— Voí mergeți acum acasă, grăí apoí grăbítă, căcí vín și eu, dar trebuíe să trec maí înaínte pe undeva.

Trebuía, neapărat trebuía!

Cum adícă?! Hubăr íí făcuse copíluluí un dar de un pumn de galbení; Hubăroaíe îl înzestrase cu cíncí míí de floríní; nu putea să rămâíe nící Mara maí prejos. Avea și dânsa: trebuía să arate că are, că nu e nící dânsa cea dín urmă, că ține și dânsa la el.

Alergând spre casă, ea era tare hotărâtă să-í dea Persídeí zestrea. Acum era cel maí potrívít tímp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e nící Persída orîşícíne şí să ştíe lumea că nu e fecíorul luí Hubăr maí presus de fata eí! Da! a Persídeí era zestrea; pentru dânsa o adunase: acum era tímpul să í-o dea.

Pare însă că erau prea mulţí baní, aşa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şí dín camete, dín puţín câte puţín maí mult şí tot maí mult, peste treízecí de míí de florínî.

Era destul să-í dea treízecí, douăzecí şí cíncí orí douăzecí de míí. Ceílalţí tot aí eí rămân, dar sunt maí bíne păstraţí.

Ea luă în cele dín urmă zece míí. Tot era maí mult decât ceea ce dăduse Hubăroaíe, poate chíar prea mult... şí îí venea Mareí să se întoarcă dín drum.

Era hotărâtă să dea banîí în faţa tuturora, cum lucrul acesta de obşte se face. Hubăr ţínuse însă ca de zíua aceasta să víe noră-sa la casa luí şí masa de cumetríe era un fel de nuntă, la care Hubăr îşí adunase, în cínstea nurorîí, pe toţí príetenîí şí cunoscuţîí, tot oamení de frunte, de care se sfía Mara. Văzând atâta lume şí aşa oamení, îí părea rău că n-a luat maí mult.

Ea-l chemă pe Naţl la o parte.

— Uíte! îí zíse, am ţínut şí eu să fac un dar pentru copíl. Nu e mult, o parte dín zestrea Persídeí: opt míí de florínî! Am să ví-í dau, adăugă întínzându-í banîí, şí pe ceílalţí. Aceştía acum, de botez.

Naţl ştía că Persída are zestre. I-o spusese Persída ea însăşí aceasta. Ştía şí că zestrea e mare. Acum însă, când vedea banîí în mâna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperîe oarecum, căcí mulţí trebuíau să fíe banîí pentru ca dânsa să poată rumpe atâta dín eí.

— Nu, zíse el dându-se puţín înapoí, te rog să nu ní-í daí, căcí trebuínţă nu avem de dânşîí şí la d-ta sunt maí bíne păstraţí decât la noí. Ní-e destul să ştím că-í avem. Dacă îl

ţíne Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, íar dacă nu, adăugă el sărutându-í mâna, n-o să maí fím cu d-ta ca maí înaínte.

— Da, da! răspunse Mara. Maí bíne decât la míne unde ar putea să stea? Să ştíţí că-í aveţí... pe toţí, nu numaí pe aceştía.

Atât voía Mara, ca lumea să ştíe, şí de aceea nu se maí putea stăpâní, trebuía neapărat să le spună tuturora, fíecăruía în taínă, că n-are nímení gínere ca al eí, care n-a voít să prímească opt míí de floríní, o parte dín zestrea soţíeí sale.

Nící că se uítau însă oamenií ca maí naínte la dânsa. Las' că banul te rídícă şí în sufletul tău, şí în gândul altora, dar banul agonísít e dovadă de vrednícíe, şí mesenií toţí înţelegeau de ce Mara şade în scaun ca pusă într-un jeţ şí vorbeşte rar şí apăsat. Până chíar şí Hubăr, care adunase şí el destul, se uíta cu un fel de mírare la dânsa, căcí era femeíe neajutorată.

Iar Persída se uíta mereu şí íar se uíta la dânsa, o înţelegea deplín, şí ar fí voít să fíe síngură, ca să poată plânge. Prea veníseră lucruríle frumos şí peste toate aşteptăríle eí bíne; era peste putínţă ca ele să rămâíe mult tímp aşa, şí ochií eí necredíncíoşí umblau scrutărorí de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea maí apropíată mâhníre.

Naţl, eí atât de drag acum, nu era în voía luí cea bună, cum îl ştía de odínioară. Şí, cíne ştíe?! Poate că nící n-avea să maí fíe vreodată în víaţa luí. Vín anií, vín gríjíle, víne greul víeţií şí trece veselía ínímií.

El era strâmtorat, dus cu gândul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede şí nu cuteza să se bucure.

Hubăroaíe era píerdută în purtarea de gríjă pentru lumea adunată la casa eí, avea supărărí peste supărărí cu ceí de afară. Tot se vedea însă că ochií eí se opresc, de câte orí íntră în casă, cu un fel de temere asupra soţuluí eí. Nímení maí bíne decât dânsa nu-l cunoştea, şí dânsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucruríle.

Mulţumítă, voíoasă, omeneşte ferícítă nu era decât Mara, care le uítase toate şí se píerduse cu desăvârşíre în clípa de acum. Şí, totuşí, tocmaí de la dânsa a pornít întrístarea ínímílor.

Era peste putínţă ca ea să nu-şí aducă în cele dín urmă amínte şí de ceí ce nu se bucurau împreună cu dânsa, íar aceasta o-nduíoşa pe dânsa şí o mâhnea pe Hubăroaíe, care-şí reamíntea amărăcíunea de care fusese cuprínsă când a grăít vorbele pentru care Mara îí făcuse mustrărí. E grozav lucru să doreştí moarte cuíva, şí-í era bíeteí de femeí parcă toţí ştíu acele vorbe şí toţí o mustră pentru ele.

Apoí nu putea nící Trícă să se bucure cu Mara, şí Persída se roşí ca bujorul când muma eí îşí aduse amínte de el. Despre Trícă nu era bíne să se vorbească tocmaí acum, când míntea fíecăruía era stăpânítă de gândul că are Mara banî mulţí. Îí era luí Hubăr ruşíne că noră-sa are frate pe acel om soíos şí nepíeptănat, care seamănă maí mult a slugă proastă şí íntrase alăturea cu toţí oamenií fără de căpătâí la Verbonc. Cum se potrívea? Mamă ca Mara, fată ca Persída şí fecíor ca Trícă! Acum, în clípa aceasta, îí era şí Mareí greu, şí ea-şí făcea mustrărí.

Frumoasă a fost zíua, dar ea nu s-a sfârşít în voíe bună, şí la despărţíre ínímíle erau maí mult încleştate decât deschíse.

Nící că se maí puteau deschíde în curând.

Peste câteva zíle Mara a prímít veste de la Trícă al eí. Fusese lovít în şold de o ţandără de bombă şí zăcea acum într-un spítal dín Verona.

— Símţeam eu! grăí Mara. Dar eu síngură sunt vínovată.

Şí umbla Mara plângându-se mereu de la Radna la Lípova şí de la Lípova la Radna. De când îşí ştía fata bíne aşezată, se gândea numaí la fecíorul eí şí nu băgă de seamă că maí marí decât ale eí sunt supărăríle dín casa Persídeí.

Avea Hubăr cuvíntele luí de a nu fí mulţumít, dar nu putea să le spună nímănuí, cí trebuía să-şí caute prílej spre a-şí da pe faţă supărarea.

Tot vechea neînţelegere.

Îí íntrase în cap gândul că are de Sfântul Gheorghe să-í treacă măcelăría luí Naţl şí apoí să se ducă acasă, la Víena.

— Trăíţí voí, îí zíse el nevesteí sale, maí bíne fără de míne decât cu míne.

Hubăroaíe rămase ca lovítă de un junghí drept în ínímă. Ce ar fí putut însă ea să-í zícă orí să-í facă spre a-l încredínţa că ţín cu toţíí la dânsul?!

Lucru lămurít era numaí că Naţl nu putea să ía măcelăría fííndcă nu era măíestru. Degeaba alerga Oancea, căcí Bocíoacă, supărat rău pe Trícă, de la care prímíse cele şaptesprezece sute, şí zgândărât mereu de soţía sa, ţínea una şí nestrămutat la hotărârea luí de a nu prímí în breaslă pe un om care nu şí-a făcut tăíetura de măíestru la tímpul hotărât şí-a umblat aní de zíle de-a rândul fără de rost.

Astfel treceau zílele, şí în trecerea lor ínímíle se înăspreau tot maí mult.

În Săptămâna brânzeí, când Trícă s-a întors, în sfârşít, acasă, síngură Mara se bucura, íar Persída ar fí voít să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să víe la maí rău tímp.

Dar era venít.

Cam şoldíş, nu-í vorbă, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uíte vreodată cele petrecute, dar îí şedea oarecum bíne şí la cojocăríe nu-í făceau nící o strícăcíune, aşa zícea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schímbe trecând prín lume! Lasă că era períat şí píeptănat, cu obrazul ras şí cu mustăcíoara răsucítă, bíne strâns la brâu şí cu căcíula pe-o ureche, dar degeaba maí căutaí în el pe prostălanul motolog, dín care putea oríşíníce să facă ce vrea.

— Bocíoacă e prost, grăí el când Persída îşí spuse supărăríle. A fost totdeauna şí o să rămâíe toată víaţa luí. Am eu să-l dumeresc şí-o să vezí că toate au să meargă strună.

Uşurel apoí, fără de gríjă, ca şí când nímíc nu s-ar fí întâmplat, el s-a dus la Bocíoacă, dar la Bocíoacă, nu la nevasta luí.

Era foarte supărat Bocíoacă, dar când l-a văzut că víne râzând, când l-a văzut că-í cam şoldíş, dar altfel de tot bíne, nu maí avea nící el ce să-í facă.

— Ştíu că te-aí supărat, îí zíse Trícă. Dac-aí cerceta maí de aproape, n-aveaí de ce, dar te-aí supărat; uíte, bate-mă, trage-mí palme, ca şí când ţí-aş fí fecíor, că te-am avut ca tată, apoí să fím tot ca maí naínte!

Bocíoacă clătína dín cap. Îí era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost a trecut, grăí el scoţând vorbele cu anevoíe. Eu ţí-am spus şí tot ţí-am spus să te puí bíne cu jupâneasa; ce să-ţí fac dacă n-aí voít să mă înţelegí?

Trícă se uítă lung şí cam cu mílă la el, apoí îl apucă de braţ.

— Dacă jupâneasa e stăpânul caseí, zíse, să mergem la ea.

— Nu e stăpânul caseí, răspunse Bocíoacă, dar pacea caseí de la ea atârnă şí asta nu o dau pentru nímíc.

— Să mergem la ea, zíse íar Trícă.

Marta şí fata eí tresăríră când Trícă se íví în pragul caseí marí, unde ele lucrau la fereastră. Prea veníse fără de veste omul care le zguduíse pe amândouă atât de mult.

— Jupânul zíce, grăí el dezgheţat, că nu poate să mă prímească íar calfă, fííndcă nu voíţí d-voastră. Dacă eu aş avea nevastă, n-aş cere învoírea eí, adăugă el uítându-se cam de sus în jos la Marta; fíínd însă că jupânul o cere şí eu n-am vreme să aştept, o fac cătăneşte şí vă întreb dacă mă prímíţí orí nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul straşníc, care-í arunca atuncí pe ceílalţí la dreapta şí la stânga ca să-şí deschídă drum spre Verbonc. Îí era frícă de el, dar nu ar fí putut să se depărteze de dânsul.

Marta era strívítă. Ea síngură îl înţelegea. Dar nu se dădea.

— După cum aí venít şí după cum întrebí, grăí dânsa venínoasă, ne víne să-l întrebăm noí pe jupânul dacă maí putem orí nu să stăm şí noí în casa aceasta.

Bocíoacă, omul păcíí, ar fí voít să fugă şí să-í lase síngurí.

— Bíne, îí zíse el Marteí, nu se poate să vorbeştí şí tu fără ca să înţepí cu límba?! Ce aí cu el? Spune-mí şí míe, ca să ştíu.

— Nu are nímíc! grăí Trícă. O fí avut ce-o fí avut, dar nu maí are şí nící n-o să maí aíbă nímíc. Eu rămân şí pace bună! Cíne se ía după muíere se míră şí el unde se pomeneşte. O să vezí cât de bíne o să ne nărăvím.

Aşa au rămas apoí lucruríle.

Era hotărâtă acuma şí treaba luí Naţl.

Nu-şí făcuse Trícă aníí de călătoríe, dar Bocíoacă tot ţínea să-l scoată măíestru.

— Închíde tu un ochí, grăí Oancea, care nu putea nící acum să se stăpânească, apoí închídem şí noí ceílalţí unul. Noí ştím, noí facem, şí nímení nu ne maí poartă de gríjă.

Cam aşa se gândea şí Bocíoacă, şí încă în postul Paştílor amândoí cumnaţíí au fost scoşí măíeştrí.

Nu maí avea Hubăr acum de ce să fíe nemulţumít şí nící nu zícea că este.

A treía zí de Paştí, Bocíoacă a dat masă mare în cínstea noílor măíeştrí. Nu putea nímení să-í ía dreptul acesta, lasă că era staroste, dar maí avea şí fată mare.

Hubăr nu numaí că s-a dus şí el cu nevastă-sa, dar a dus cu dânsul şí pe păríntele pleban, căcí Bocíoacă poftíse şí el pe păríntele protopop, şí întâía oară, de când veníse la Lípova, Hubăr nu se maí símţea străín între străíní, cí acasă la el, înconjurat de aí săí.

Ce oamení cumsecade!

Dar tocmaí aceasta îl făcea să stea ca pe spíní şí pe jăratíc.

Îí venea să plângă când se uíta la faţa senínă a Mareí. Cuprínsă de símţământul că dânsa í-a adunat pe toţí la un loc şí că copííí eí sunt cheagul care-í ţíne strânşí, ea umbla mândră şí uşoară, oarecum pe zburate, şí vorbea rar şí apăsat ca o împărătească.

Iar el tresărea când ochíí se îndreptau asupra luí şí ar fí voít să poată sta ascuns într-un colţ.

Ce-ar fí zís toţí aceştí oamení dacă ar fí ştíut ce fel de greutate apasă asupra luí?!

Puţín í-a păsut maí naínte; acum însă ţínea să-l socotească şí eí cum el îí socotea pe dânşíí.

Îí era destul să se uíte în ochíí marí aí Persídeí pentru ca să fíe încredínţat că ea ştíe. Nu putea să-şí dea seama cum şí de la cíne a aflat dânsa, destul că nu dín întâmplare-l ţínea pe Bandí la casa eí, şí îí era greu de dânsa.

Nu fusese maí înaínte pentru dânsul nímení maí sus de părínte le pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persída maí presus de toţí.

— Pleacă, í-a zís preotul când a văzut nerăbdarea luí, du-te, staí acolo în líníştítă retragere, căcí aí dín ce să trăíeştí.

Aşa şí voía să facă. Acum însă, când toate se lămuríseră, încât nu maí rămânea decât ca Naţl să se mute şí să ía măcelăría, el nu maí dormea nopţíle şí nu maí avea zí tíhnítă. Cum putea el să plece când nevasta luí plângea deznădăjduítă de câte orí vorba era de plecarea luí? Cum putea să se depărteze dín lumea aceasta, în care acum se símţea atât de bíne? Cum putea să plece fără ca să fí făcut ceva cu Bandí?

Persída, care-l ţínea pe băíat la casa eí, nu era de părerea preotuluí: el trebuía neapărat să vorbească cu dânsa.

Şí dacă au doí oamení să vorbească ceva, eí o ştíu aceasta fără ca să şí-o spună.

Persída vedea şí ea că el voíeşte să vorbească cu dânsa, şí degeaba îí zícea Naţl să nu se amestece, căcí símţământul de mílă şí dorul de líníşte o împíngeau să lămurească odată şí lucrul acesta. Ea n-aştepta decât să-l príndă síngur.

— Uíte, tată, îí zíse ea ca şí când vorba ar fí de un lucru de nímíc, noí ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fí oare bíne să lăsăm cârcíuma în seama luí Bandí? Băíatul e tânăr, dar e aşezat şí harníc şí n-ar duce-o rău dacă am purta şí noí gríjă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uítă câtva tímp ţíntă şí cam speríat în ochíí eí, apoí îí apucă mâna, o ţínu strânsă şí începu să plângă maí întâí încet şí pe înăbuşíte, íar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strígă în sfârşít.

— Dac-aí fí om rău, n-aí plânge: nu ţí-ar păsa, cum celor maí mulţí nu le pasă, grăí dânsa. Întreabă-ţí ínína, căcí ea-ţí va spune ce aí să fací, şí rău nu poate să te povăţuíască.

— Eu zíc să-l íau cu míne, zíse Hubăr, să-l duc acolo, să-í fac vreun rost şí apoí să mă întorc.

Persída stete câtva tímp pe gânduri.

Era frumos şí bíne aşa; maí frumos şí maí bíne nu s-ar fí putut, şí mare lucru ar fí fost dacă Hubăr ar fí făcut-o aceasta maí demult. Acum însă parcă era prea târzíu. Dar toate sunt cu putínţă când omul voíeşte cu tot dínadínsul, şí lucrul trebuía să se facă; de la el atârnă pacea şí líníştea întregíí famílíí.

— Am, grăí dânsa, să-l íau pe departe şí să-l pregătesc. Trecí mâíne seară, dacă poţí, pe la noí. O să potrívesc lucruríle aşa ca să fíţí síngurí şí nesupăraţí de nímení. El ţíne la míne şí o să mă asculte.

Şí ţínea, în adevăr, tot maí ţínea Bandí la Persída. Vorba e numaí că om în toată fírea n-a fost Bandí nícíodată şí maí ales acum, de când lucruríle se schímbaseră, el se făcuse de tot speríos.

Un síngur gând îl muncea: ce are să se aleagă de el după ce Persída se mută la casa luí Hubăr?

— De ce?! întrebă el dar când Persída îl întrebă dacă vrea să meargă fíe la Pesta, fíe chíar la Víena.

— Să vezí şí tu lume, să maí înveţí, să te fací om, răspunse Persída. Tata mí-a făgăduít, urmă ea, că te ía cu dânsul dacă vreí să mergí.

— De ce mă ía? întrebă íar Bandí.

Nu íntra-n míntea luí gândul ca Hubăr, omul rău şí urgísít, de care muma luí fugea speríată, să-í facă luí vreun bíne.

— Pentru ca să-mí facă míe o plăcere, răspunse Persída.

Da! asta o înţelegea Bandí. De dragul Persídeí putea până chíar şí Hubăr să fíe bun.

El dete dín umerí.

— Şí când o să mă întorc? întrebă.

— Când veí voí, răspunse ea.

Bandí dete dín umăr.

La urma urmelor, totuna îí era dacă cu dânsa nu putea să meargă şí dacă aşa voía dânsa.

Putea Hubăr să víe acum, căcí toate erau pregătíte.

Deşí o ştía însă aceasta, Hubăr, íeşínd seara ca să meargă la cârcíuma de la Sărăríe, tremura în tot trupul, ca făcătorul-de-rele care vede că nu-í maí rămâne decât să săvârşească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gândul că trece peste povaţa preotuluí, şí-í venea la tot pasul să se oprească şí să se întoarcă dín drum. Era parcă peste putínţă ca lucruríle să se sfârşească atât de frumos cum el le plănuíse. Nu-í rămânea însă decât să meargă înaínte, cum merge bolovanul pornít odată pe coaste la vale.

Ajuns faţă în faţă cu Bandí, sínguri în casă, el era hotărât cu desăvârşíre.

— Carevasăzícă, víí, băíete, cu míne? întrebă el.

Bandí se uítă la dânsul şí parcă nu maí era omul rău şí urgísít, parcă era în zâmbetul şí în ochíí luí o bunăvoínţă nemaípomenítă.

— Mă duc, răspunse el. Dacă vrea Persída!

— O să-ţí meargă bíne, băíete, urmă Hubăr, o să le aí toate dín destul.

Bandí se uítă íar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acel „de ce?“ şí în felul cum fusese rostít ceva ce-l înfíora pe Hubăr.

Ajuns odată până aící, el nu maí putea să se stăpânească: trebuía să meargă înaínte până la sfârşít, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

— O să-ţí spun maí târzíu, grăí el. Acum să ştíí numaí că n-aí pe nímení în lumea aceasta maí aproape decât pe míne.

Bandí se dete îndărăt şí începu să râdă pe rânjíte.

— Aí cunoscut tu pe mama? întrebă el rídícând mâna. O ştíí? Îţí aducí amínte de ea?

— Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mí maí spune, că ştíu, grăí Bandí cu glasul înăbuşít. Mí-eştí tată! Nu-í aşa?

— Da! îí zíse Hubăr apropííndu-se de el.

Bandí îl loví cu pumnul în píept, apoí, cupríns de un fel de turbare, se năpustí asupra luí şí-l muşcă în gâtlej, încât căzură amândoí unul peste altul în míjlocul caseí, Hubăr, cu ochíí închíşí şí fără ca să se maí apere, íar Bandí, cu genunchíí pe píeptul tatăluí său, râzând şí apăsând mereu câtă vreme maí símţea răsuflare în el.

Când Persída a deschís, în cele dín urmă, uşa, ca să vadă ce fac, în casă era líníşte şí Bandí râdea înaínte.

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

Slavici a intuit prea bine şi rotaţia caracterului într-o familie, fenomen mai însemnat şi mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau faţă în faţă tinerii cu nouă mentalitate şi bătrânii înţepeniţi de prejudecăţi, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleaşi idei preconcepute ca şi bătrânii şi suferinţa lor vine din călcarea lor. Iar viţiile părinţilor răsar reîmprospătate la copii. Naţl e posac, leneş, chinuit de cazuri de conştiinţă, brutal şi delicat ca şi tatăl său, iar Persida aşezată în fruntea unei cârciume devine prin instinct avară, autoritară şi plină de orgoliu familial.

Însuşirea esenţială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet şi un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propăşiţi sufleteşte, în stare de nuanţe şi de introspecţii, deşi nerupţi încă din hieratica etnografică. Jumătate de roman notează încet, răbdător, aprinderea, propagarea şi izbucnirea iubirii la o fată conştientă prin frumuseţe de farmecele ei, întâi provocatoare şi nehotărâtă, apoi stăpânită şi în stare de orice jertfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptăţeşte cu mila şi devine la sfârşit jăratic mistuitor. Mara ştie puterea lui de neînvins. Respingând ideea însoţirii cu Naţl, nu învinovăţeşte pe fată şi nici n-o sfătuieşte să se învingă:

„ — Nu, fata mea, zise Mara liniştită. Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi; te-apucă — aşa din senin — câteodată ceva, şi te miri la ce te duce. Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ţi-e scris, are neapărat să ţi se întâmple: voinţa lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.“

Aşadar, dragostea e văzută ca un destin, şi autorul, scutit de a o mai motiva, o descrie doar. Treapta cea mai de sus a ei este, faţă de un bărbat sfios şi fără voinţă, dezvăluirea femeii înseşi în care patima se amestecă cu milă maternă:

„ — Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? (Naţl bătuse pe tată-său.) Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul în care vorbea ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire şi uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire...

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniştită hotărâre, n-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise, şi-i apucă mâna şi se alipi de el şi-şi trecu gingaş braţul peste gâtul lui.“

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuţit şi dramatic. Când însă năzuieşte a da eroilor fineţi sufleteşti de oraş, complicaţii culturale, tonul apare cu desăvârşire fals şi didactic.

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1941, p. 452—453.*

Preocupat de problema etică şi educativă, Slavici fixează nu numai tipul unui scriitor, cum Ardealul a produs mai mulţi de la el încoace, dar şi un tip social mai general, în care s-a recunoscut multă vreme sănătatea sufletească a regiunii. În amintirile sale, scriitorul şi-a destăinuit crezul moral, făcut din cumpătare şi spirit al dreptăţii şi adevărului, lămurind în acelaşi timp izvoarele îndrumărilor sale, între care se disting în chip destul de curios socialismul lui Louis Blanc alături de vechile norme ale înţelepciunii chineze: „Dându-mi silinţa să potrivesc, scrie Slavici, propriul meu fel de a fi cu cele zise de Lorenz Stein şi cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuinţele omeneşti, m-am pătruns pentru întreaga mea viaţă de rostul nu numai economic, ci totodată şi moral al îndrumării de a mă mulţumi cu puţin. Nu numai trebuinţele prea multe şi prea mari sunt nesecat izvor de rele îndemnuri, dar şi dacă obârşia sărăciei sunt trebuinţele nemăsurate, e mare bogăţie să te mulţumeşti cu puţin şi în acelaşi timp, mulţumindu-te cu puţin, laşi prisosul pentru alţii... Vorbind apoi undeva despre înţelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce au trăit pe faţa pământului.

Mă simţeam mereu îndemnat a mă dumeri de ce anume Schopenhauer a zis aceasta şi am citit cu multă râvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viaţa lui Confucius şi despre îndrumările date de dânsul. Acestea mi s-au părut şi mi se par şi acum atât de înţelepte, încât

mă simt mulţumit de mine însumi şi-mi fac mustrări când se-ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut de la cele mai însemnate dintre ele. Tot ţinând seama de aceste, sunt deci nevoit a judeca şi când e vorba de fapte săvârşite de alţii. Acestea sunt mai ales patru: iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna-credinţă şi mai ales sinceritatea, fără de care şi cele mai frumoase fapte sunt făţărnicie vrednică de dispreţ." Confesiunea aceasta urma, la data în care este făcută, să scuze sau cel puţin să explice îndărătnicia scriitorului pe căi atât de rău văzute. Linia sa a fost aceea a statorniciei, pentru a nu spune a rigidităţii. Totuşi în natura sa există şi un spirit de obedienţă, de care pare a fi conştient şi pe care îl învederează singur încă din epoca sa de şcolar la Timişoara, unde atitudinea lui dădea impresia unui prea accentuat conformism (cf. Lumea prin care am trecut*, extras, pag. 42). Împrejurarea n-ar avea atâta importanţă dacă ea n-ar explica felul de a fi al eroilor săi mai populari, un* Popa Tanda*, un* Budulea taichii*, în care revine însuşi tipul moral al scriitorului. Slavici avea însă şi simţul elementarului, în figuri ca Lică Sămădăul din* Moara cu noroc*, căpetenie haiducească a porcarilor din pusta arădană, primul dintr-o serie reprezentată şi mai târziu (de pildă, de Sandu-Aldea, care regăseşte pe întinderile Bărăganului acelaşi om), amestec de pasiune şi disimulare, natură în fond complicată, cum se întâlnesc atâtea în mediile primitive. Din acelaşi şir de oameni face oarecum parte şi Mara, din romanul cu acelaşi titlu (apărut în editura Luceafărul, la Budapesta, în 1906), precupeaţă bănăţeancă, văduvă întreprinzătoare, dominând cu străşnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfăţişează un conflict de rase şi credinţe, într-un mediu de convieţuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziţie epică sobră,* Mara *este primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăseşte însă mediul rural al locurilor unde se născuse şi copilărise, creaţia sa devine artificială, ca în* Cel din urmă armaş*, 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din vechiul regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevărate şi în împrejurări istorice.*

Tudor VIANU, I. Slavici*, în: Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu,* Istoria literaturii române moderne*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, reluată de Editura didactică şi pedagogică, 1971, p. 267—268.*

Mara este văduva unui cârpaci sau cizmar, care a lăsat-o cu o casă şi doi copii mici: Persida şi Trică. Femeia e energică, voluntară şi ştie să ducă pe umerii ei voinici, mai bine chiar decât răposatul, îndatoririle ei. Ea îşi internează fata la o mănăstire de călugăriţe catolice de la Lipova, iar pe băiat îl bagă ucenic la un cojocar sârb din Arad. Ea însăşi e precupeaţă ambulantă, cumpărând şi vânzând de toate, în târgurile de la Radna, Lipova şi Arad. Se mai face şi podăriţă, închiriind un pod de peste Mureş, şi întreprinde tot felul de negoţuri.

Idealul ei este să-şi căpătuiască copiii; ea păstrează cu grijă într-o lădiţă trei ciorapi de lână. Într-unul strânge creiţari pentru fată, în altul pentru băiat şi în al treilea pentru casă. Am totuşi o îndoială în ceea ce priveşte personalitatea dominantă a acestei cărţi. Dacă privim caracterul în funcţie de voinţă, de personalitate energică, fireşte, eroina titulară a volumului ar fi şi personajul principal. Cred însă că structura acestui personaj dintr-o bucată nu este atât de interesantă ca psihologia Persidei şi, paralel cu psihologia ei, aceea a tânărului măcelar Hubernaţl, iubitul şi mai târziu soţul ei.

Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin „coup de foudre", adică instantaneu, cu puterea unei fatalităţi. Tribulaţiile acestei iubiri, până ce tinerii se căsătoresc în taină în faţa unui preot ortodox, iar pe urmă şi variaţiile de temperatură ale acestei căsătorii, în care cel mai slab şi nestatornic este Hubernaţl, în timp ce Persida este fiica vrednică a mamei sale, voluntară şi hotărâtă; iar când bărbatul ei, după ce îşi vede visul cu ochii, îşi temperează iubirea şi îşi nesocoteşte îndatoririle, ea ţine o măcelărie la Viena şi apoi o cârciumă prin părţile Aradului. Aşadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deşi consacrată prin taina căsătoriei religioase, nelegiuită pentru că nici unul din tineri nu primeşte binecuvântarea părinţilor săi. În ochii unui tradiţionalist ca Slavici, lipsa acestui element fundamental atrage şubrezenia oricărei căsătorii. El o spune chiar în termenii proprii: „Fără de binecuvântarea părinţilor nu este cu putinţă fericirea casnică". Aceasta este una din moralităţile romanului.

Şerban CIOCULESCU, Curs de istoria literaturii moderne. Literatura militantă. *Partea a II-a, Iaşi, 1947, p. 47.*

Nu de puţine ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de o exagerare, ci de o denaturare flagrantă

a personajului. În realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. Iat-o făcând socoteala muncii zilnice: „Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viaţa. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului şi aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrâneţe şi pentru înmormântare, altul pentru Persida şi al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să nu pună fie şi măcar numai câte un creiţar în fiecare din cei trei ciorapi.“ Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, şi aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viaţă, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerşetoare, într-o alcătuire socială în care toţi se zbat cu desperare ca să-şi câştige existenţa. Dintr-o experienţă care nu era numai a sa, ci a generaţiilor ce o precedaseră, Mara ştie că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre“, căci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ţi viitor, atunci altcineva cu atât mai puţin. Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacţie de apărare la un mod de viaţă, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ţinut seama s-ar fi pierdut. Acest spirit de prevedere, de chibzuinţă o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru că un echilibru desăvârşit, în condiţiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social şi moral în care-şi mişca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate şi convenţionalism. Aşa cum este, Mara e desăvârşită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei. Ceea ce constată şi G. Călinescu: „Proporţia aceea de zgârcenie şi afecţiune materială, de hotărâre bărbătească şi de sentiment al slăbiciunii femeieşti e făcută cu o artă desăvârşită.“

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacităţi sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viaţa ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă şi neajutorată. Cu firea ei aprigă şi stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înţeles, desigur, în contextul acelei mentalităţi, precupeaţa din Radna ia o sfântă hotărâre de a sfida pe cei avuţi, depăşindu-i prin avuţie. Alt mijloc de a-şi răzbuna

umilința ea nu înțelege și nici nu-i putem cere să fi înțeles, întrucât Mara e produsul tipic al propriei societăți. La jignirea adusă de Bocioacă, care l-a respins pe Trică de la ucenicie, mama îl încurajează și se aprinde: „Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă îngrijită, căci am eu să te dau la o altă școală, mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum stăm noi acum în fața lor". Creând o situație materială ridicată copiilor, Mara înțelege să răzbune umilințele suportate de ea. Vitregiile soartei, suferințele, în capitalism, nu pot să fie ameliorate decât prin avere, alte soluții nu există. Eroina înțelege foarte bine acest adevăr și desfășoară o admirabilă putere de muncă, voință și inteligență, pentru a amortiza, în acest fel, loviturile soartei. În apriga luptă a vieții, Mara este un erou care a obținut victoria pentru că și-a cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleași arme.

P. MARCEA, I. Slavici*, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 342—343.*

În cele mai importante nuvele, ca și mai târziu în romanul Mara*, Slavici se dovedește fidel metodei sale de creație realistă oglindind viața societății transilvănene pe care o cunoaște îndeaproape, transmițând nealterată nota specifică vieții satului de peste munți într-un anumit moment istoric. De aici izvorăște spiritul popular care pulsează puternic în opera sa; respectând realitățile și păstrând culoarea locală a mediului social descris în aceeași manieră artistică pe care o vor dovedi marii scriitori ardeleni: George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pavel Dan și Titus Popovici, Ioan Slavici se dovedește și în acest sens un deschizător de drum.*

Domnica FILIMON-STOICESCU, Prefață la vol.: Ioan Slavici, Moara cu noroc*, colecția „Lyceum", Editura tineretului, 1967, p. 15—16.*

Ceea ce lovește pe orișicine recitește astăzi pe Slavici este, în primul rând, o lipsă de preocupare a scrisului frumos. Slavici este departe de a avea nu numai ceea ce se numește stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipsesc cadența frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare; nu știe să descrie un peisaj, e lipsit de orice

pitoresc în zugrăvirea fizică a personajelor; are lungimi şi insistenţe inutile şi câteodată nu respectă nici regulile elementare ale naraţiunii, întrebuinţând greşit timpurile. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă şi de horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuşi ce-l făcea să fie apreciat de oamenii de la „Convorbiri literare“ şi de Maiorescu? Şi care a fost cauza pentru care el astăzi este considerat, după Costache Negruzzi, drept unul din fondatorii nuvelei româneşti?

În primul rând, puritatea vocabularului. Slavici, cu toate stângăciile şi cu tot stilul lui neîndemânatic, are o curată şi aspră limbă românească. O limbă poate cam necioplită, colţuroasă şi dură, dar lipsită de neologisme şi perfect armonizată cu personajele lui şi cu lumea pe care el o evocă. Această lume e aceea a satelor din Transilvania. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca şcoală literară, Slavici şi-a pus ţăranii să vorbească simplu, a observat bine mediul satelor şi a descris acest mediu fără prea multă idealizare, fără multă artă, dar şi fără înconjur, urmărind adevărul. Lumea satelor, la noi, a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli şi realişti. Spre deosebire de poporanişti, Slavici n-a făcut literatură ţărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, râvnă şi voie bună.

A. PHILIPPIDE, Consideraţii confortabile*, vol. I, Bucureşti, Editura* Eminescu*, 1970, p. 85—86.*

Prozatorul a surprins cu ascuţime un moment social-istoric foarte caracteristic, întrucât priveşte ridicarea burgheziei comerciale din orăşelele de pe valea Mureşului şi din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupân Dumitrache, ci mai degrabă din ţărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de aşa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe intrepiditatea economică, pe energie, muncă şi răbdare, foarte puţin, deloc chiar, în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna şi Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoţului şi a meşteşugurilor. Numai leneşii — pare a lăsa să se înţeleagă scriitorul, foarte de departe de astă dată, — rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic

realizează o avere considerabilă. Începe cu negoţul mărunt de zarzavaturi şi peşte. Curând însă banii strânşi cu zece capete sunt plasaţi în afaceri de anvergură, şi toată lumea ştie cât de bogată este. Începe s-o respecte şi s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face numai cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este ea în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieţi dure, austere, pe care femeia o foloseşte drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeaşi natură este şi şiretenia cu care caută a-şi educa şi instrui copiii, gândind foarte practic şi lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugăriţe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierei de meşter cojocar a lui Trică. În fond, mentalitatea precupeţei este aceea a unei ţărance care, intuitiv mai mult, ştie că instituţiile — cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire — sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos şi nu-şi face un scrupul prea mare umilindu-se şi arătând că nu are cu ce să plătească întreţinerea în şcoli a copiilor. Aceeaşi mentalitate ţărănească o face să treacă uşor peste sensibilitatea lui Trică, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste şi patron. Mara îl dăscăleşte pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putinţă, înlăturând mofturile sentimentale şi punându-i în faţă realitatea brutală.

„Nu este singura mamă care-şi mărită fata după băiatul ce-i place. Ţine-o cu vorba până ce nu-ţi dă fata ş-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă şi cu avere, intri în casă bună şi, dacă eşti om, faci ce vrei din ea.“

Personajul este simpatic, şi chiar aşa îl vede autorul, cu toate că îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

Ion ROTARU, O istorie a literaturii române*, vol. I, Bucureşti, Editura* Minerva*, 1971, p. 505—506.*

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie, şi în Mara*, aşa cum o cunoaştem şi din „novele“, descrierea iubirii. Este interesant de observat că şi pentru orăşenii lui Slavici iubirea este soartă, destin, ce ţi-e scris. Scena în care Mara îi tălmăceşte Persidei data sub care stă*

destinul fiinţei umane este, în acest sens, printre cele mai caracteristice. Slavici nu este cel dintâi şi nici singurul scriitor de la noi care descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu Zburătorul *său, trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vedere nici Coşbuc, cu atâtea din „idilele“ sale.*

Romancierul descrie însă iubirea, cum face şi în „novele“, şi ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Naţl şi Persida au, în rolul îndrăgostiţilor, multe trăsături comune cu cei din nuvele, dar curba vieţii lor este alta. Drumul lui Naţl în viaţă se aseamănă, fie măcar şi până la un punct, cu cel al lui Iorgovan, din Pădureanca*, şi chiar în biografia lor intră elemente comune, Iorgovan umblă cinci ani la şcolile din Arad, dar îşi întrerupe studiile şi se face plugar, ca tatăl său. Naţl frecventează şi el, tot cinci ani, gimnaziul din Timişoara şi-şi întrerupe studiile, spre a se face măcelar, ca tatăl său. Iorgovan nu ajunge să-şi întemeieze familie şi drama sa se consumă înainte de căsătorie, cum nu se întâmplă în roman. Naţl înaintează în viaţă, ca şi Iorgovan, pe căi întortocheate, fiind un caracter slab. Eroul apare, înainte de a o cunoaşte pe Persida, un tânăr harnic, priceput la meserie, distins. Iubirea duce la îmbogăţirea vieţii sale sufleteşti, dar îi surpă voinţa de a se menţine pe o linie egală de comportare. Trecerile dintr-o extremă în alta constituie, de fapt, însăşi viaţa sa şi ele dezvăluie o mare instabilitate a caracterului. Pădureanca ilustra că în formarea tăriei de caracter joacă rolul principal condiţiile sociale. Acum Slavici vine să demonstreze că alături de condiţiile sociale îşi are partea ei şi ereditatea.*

Persida o moşteneşte pe Mara şi disponibilităţile sale de energie sunt inepuizabile. Persida se manifestă, încă de la intrarea în scenă, protectoarea fratelui ei şi rămâne, pe tot parcursul acţiunii, protectoarea cuiva. Ea îşi găseşte drumul în viaţă după mari frământări sufleteşti, dar îndată ce şi-l descoperă nici o piedică nu-i mai poate sta în cale. Are demnitate în ţinută, este conştientă de frumuseţea sa şi-i rămân străine deprinderi ca cele practicate de soţia lui Bocioacă. Intră în portretul său, îndeosebi moral, trăsături pe care le întâlnim şi la eroinele din „novele“. Simina, din Pădureanca*, oferă un astfel de exemplu. Persida trăieşte, mai presus de orice, prin acţiunile sale. Iubirea îi umple viaţa şi, spre deosebire de Naţl, căruia îi surpă echilibrul moral, îi dă încredere şi tărie să biruie toate piedicile. Căsătoria pune capăt zbuciumului său sufletesc, dar îndată*

o învăluie grijile vieţii de familie. Are de biruit apoi nu numai greutăţile gospodăriei, ci şi nestatornicia soţului, pornit pe calea destrămării morale. Delicateţea cu care îşi înconjoară totuşi soţul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia sunt mişcătoare.

D. VATAMANIUC, Note la romanul Mara*, în: Ioan Slavici,* Opere*, vol. VII, Bucureşti, Editura* Minerva*, 1973, p. 782—784.*

Începându-şi activitatea cu studii sociologice, având o solidă pregătire filozofică şi istorică, bun cunoscător al arhivelor trecutului nostru naţional, dar şi al vieţii zilnice a claselor populare, observate în peregrinările sale din ţinuturile Banatului şi Crişanei, apoi în realităţile sudului ţării (cu reflexe în evocarea răscoalelor din 1907 într-o nuvelă apărută postum, Căile morţilor*), Slavici are, în plină epocă de stilizări şi falsificări semănătoriste, o privire pătrunzătoare şi eliberată de orice sentimentalism. E semnificativ faptul că acest contemplator lucid a rămas imun la orice exaltare naţionalistă, la orice romantism al misticii ţărăniste, fie că el venea din cercul lui Iorga sau din acela al lui C. Stere, în egală măsură cu recea lui judecată asupra calofiliei. „Munca literară nu e un fel de sport pentru distracţiunea celor ce n-au ce face, scria el în 1904, ci un apostolat pentru care se cere vocaţiune şi pregătire". Iar în 1910 accentua: „Ceea ce dă valoare şi farmec operei de artă e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuirea ei, ci în înfăţişarea în aievea a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie naţională". Dar naţional nu însemnează pentru el separarea de spiritul universal, retranşare în forme conservatoare, de primejdios orgoliu, ci confruntare, deschidere, cultură în sens major. El rămâne credincios unei formulări a apelului de la Putna din 1871, care, probabil, îi aparţine textual: „Naţiunea română voieşte cultură, şi cultura trebuie să fie una, omogenă la Prut şi la Someş, omogenă în sânul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile umede ale Dunării. Şi viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generaţiunea prezentului". Dincolo de erorile lui în practica unui program politic unde s-a răzleţit de la curentul general, el îşi asuma şi avertismente ce aveau să se dovedească exacte, iar agitaţiei şovine îi prefera o generoasă optică internaţională, denunţând pe toţi cei ce doreau să provoace „lupta de rase" şi avertizând că-şi va da toată silinţa „ca lupta să rămână ceea ce în adevăr este, o*

parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploatatori şi exploataţi" (1893). Îndemnul său esenţial era luciditatea. Vroia să dea poporului „lumina ce se cere în timpul în care trăim; să-i deschidem calea pentru bunul trai material".

Mircea ZACIU, Prefaţă la volumul Ioan Slavici, Moara cu noroc*, Craiova, Editura* Facla*, 1974, p. 6—7.*

Locul şi timpul în care se desfăşoară acţiunea romanului său Mara*, ce vede lumina tiparului la 1894, sunt considerate de ardeleanul Ioan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseană, la întâlnirea Transilvaniei cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. El însuşi susţine, într-un text publicistic, că „timpul de la 1850 la 1868 a fost binecuvântat pentru românii din împărăţia austriacă." Iobăgia era desfiinţată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată în biserică, şcoli, administraţie şi justiţie. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureşului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic de mai târziu, ca un fel de utopie convenabilă, vrednică a fi reactualizată, ca un paradis profan, cu luminile şi umbrele lui verosimil distribuite, ce s-a pierdut o dată cu propria lui copilărie şi adolescenţă.*

Orânduit cu o ştiinţă epică şi o stăpânire sensibilă apreciabile, originalitatea romanului Mara *constă în faptul că, printr-o poveste de dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză şi dramă, se impun realităţi şi probleme sociale fundamentale pentru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie şi stăruinţă a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriaşilor constituiţi în bresle şi alcătuind un amestec salubru de rural şi urban, iar pe de altă parte existenţa unei patrii multinaţionale şi poliglote. În general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de la oraş decât ţăranii ori intelectualii. Chiar preoţii lui sunt mai curând practicanţi ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual.*

Ion NEGOITESCU, Istoria literaturii române*, Editura* Minerva*, Bucureşti, 1991, p. 114.*

Cu Mara*, Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluţia speciei româneşti de la* Ciocoii vechi şi noi *la* Ion. *Apărut iniţial în* Vatra *(1894),*

editat în 1906, romanul e o amplă şi densă monografie a unor medii semiţărăneşti şi de meşteşugari din părţile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de naţie diferite. Ca în Moara cu noroc*, dar pe spaţii mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neşterse rămân în memorie privelişti ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. Străbătând ţinutul viticol seara, la vremea culesului, „vezi în faţa ta parcă un alt cer, un fel de negreaţă întinsă în faţa ta şi nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame (...)". La Arad, străzile şi câmpia din împrejurimi sunt pline de care cu bogăţii din „şapte ţinuturi": „poame de pe Crişuri şi din Valea Murăşului", „lemnărie din munţii Abrudului", bucate din câmpie, şi pe jos se înşiruie butoaie cu vin şi rachiu. În piaţa de vite abia mai încap turmele de porci, hergheliile de cai, cirezile de cai şi boi. Pretutindeni, omenet de limbi felurite, ca la un alt turn al lui Babel. Pe înserate, împrejurul urbei se aprind „mii de focuri", pe lângă care stau: „aici români, colo unguri, mai departe şvabi ori sârbi, iar printre aceştia slovaci, ba până chiar şi bulgari". Durabilă impresie lasă şi descrierile de momente speciale tipice din viaţa unor bresle, relatările privind organizarea acestora. Pentru obţinerea calificării, viitorul cojocar confecţionează o bundă înflorată; calfa de măcelar dă „lovitura de maestru", înjunghiind în doar câteva clipe un juncan ornamentat cu flori, panglici şi cârpe şi scoţându-i măruntaiele fără a păta aceste podoabe. Calitatea de meseriaş se dobândeşte cu condiţia şi a parcurgerii câtorva ani de ucenicie, slujirea timp de un an a patronului şi efectuarea a doi ani de călătorie, ca în romanul lui Goethe despre Wilhelm Meister şi în alte opere ale prozei occidentale. Relevant e dezvăluită în* Mara *psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional. Înstăriţi oamenii sunt strânşi la pungă, dar predispuşi sa-şi etaleze bogăţiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta ca dispun de „arginţi". Sub aspectul acesta, apar ambiţii şi rivalităţi chiar în sânul familiilor. Ambiţia oricărui român e de-a avea neapărat cojoc, şi unul cât mai împodobit: „Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ce-i aduce câştig cojocarului". Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic şi profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis ţărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existenţa ei specifică, jalonată de rânduielile seculare, neatins de duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune*

la tot ce e de natură să le clintească. Existenţa evoluează pe făgaşe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea şi iniţiativele personale sunt subordonate mentalităţilor şi prejudecăţilor colective.

O prejudecată cu adânci rădăcini e cea a purităţii etnice. Vorbitorii de limbi diferite nu se duşmănesc, oferă, dimpotrivă, un exemplu de convieţuire armonică, însă fiecare ţine să-şi conserve intactă individualitatea naţională. Aprinsă în acest climat spiritual, iubirea dintre Persida, fiica precupeţei Mara, şi Naţl, fiul măcelarului Hubernaţl, contrariază o tenace concepţie de viaţă. Într-un cadru ardelean se reeditează, cu alte date şi alt substrat psiho-social, drama lui Romeo şi a Julietei. Se izbesc două puteri titanice: iubirea şi inerţia tradiţiilor. Deşi admite că dragostea e o forţă a naturii, căreia nimic nu i se poate împotrivi („Omul are data lui, şi nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea"), Mara nu se învoieşte cu nici un chip ca fiica ei să-şi „spurce sângele" măritându-se cu un străin: neamţ şi papistaş. Identic judecă părinţii lui Naţl. Tensiunea ce se creează (intensificată şi de complicaţii colaterale, îndeosebi de cele din familia băiatului, unde există şi un fiu nelegitim, Bandi, făcut de Hubăr cu o nebună, care, dezechilibrat, îşi va omorî în cele din urmă tatăl) generează un autentic roman de iubire, incluzând momente de dramatism şi cea mai adâncită analiză psihologică existentă în proza românească din secolul trecut, chiar dacă, asemenea celei din nuvele, în special din Moara cu noroc, *succintă, dar pătrunzătoare, este operată cu mijloace neevoluate, proprii artei narative clasic realiste.*

Roman de construcţie masivă, solid închegată, Mara *îşi datorează forţa epică — asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene — îndeosebi creaţiei de oameni. Zugrăviţi cu obiectivitate, atribuindu-se fiecăruia însuşiri de toate felurile, bune şi rele, eroii par făpturi reale, nuanţat diferenţiate. Hubărnaţl, măcelarul tăcut, încăpăţânat şi timid, cojocarul Bocioacă, sobru, Ignatius (Naţl), complicat şi impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun", fără personalitate, Persida, suflet onest, soţie devotată, dar mai ales Mara însăşi, sunt figuri dintre cele mai vechi în galeria de personaje ale prozei narative româneşti. Mara e de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminităţii voluntare, această văduvă dârză şi tenace nu e câtuşi de puţin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiţia ei de a fi o perfectă* mater familias, *şi nimic altceva, acţionează cu tot atâta dibăcie şi perseverenţă ca ele. Dăruită de natură*

cu o constituţie corporală adecvată cumulului de funcţii asumate, feminine şi masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obajii bătuţi de soare, de ploi şi de vânt“, „soioasă, nepieptănată“, care, neştiind ce e odihna şi făcând în genere abstracţie de ea însăşi, se frământa totimpul, economiseşte până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putinţă spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuţii mamei“. Conştientă că „banul e mare putere“, care „deschide toate uşile şi strică toate legile“, ţăranca negustorească, pentru a şi-l procura, „vinde ce poate şi cumpără ce găseşte“, alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la Lipova, şi înapoi, arendează podul peste Mureş şi transportul lemnelor cu plutele, practică şi camăta. Banii îi păstrează în ciorapi, şi ţine atât de mult să nu cheltuiască din ei încât se face luntre şi punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deşi tocmai călugăriţa care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere procletă“, bărbătoasă, Mara nu e, totuşi, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenţii şi duioşii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglaie Tulea, eroina călinesciană din Enigma Otiliei.

Dumitru MICU, Scurtă istorie a literaturii române*, vol.1. Editura* Iriana*, Bucureşti, 1994, p.286-288.*

Mara *este cea mai izbutită operă a lui Slavici şi unul din cele mai bune romane româneşti. Aici se adâncesc problemele sociale tratate în nuvele şi se adaugă probleme noi, naţionale şi confesionale.*

Mara Bârzovanu, văduva unui cizmar sărac din Radna, creşte doi copii, pe Persida şi pe Trică, „sărăcuţii mamei“. Întâi, Mara e precupeaţă, apoi arendează de la mânăstire podul de peste Mureş, percepând taxa de trecere. Astfel, strângând ban cu ban, văduva dă pe Trică la cojocărie, la meşterul Bocioacă, şi pe Persida, la călugăriţele catolice de la Lipova. În curând, Persida atrage privirile lui Ignatius (Naţl), fiul unui măcelar neamţ bogat. Fata se îndrăgosteşte şi ea de Naţl, dar nici Mara şi nici părinţii lui nu vor să audă de căsătorie. Mara nu admite ca Persida să se mărite cu un om de altă naţionalitate şi confesiune: „Neam de neamul meu — zicea ea — nu şi-a schimbat sângele.“ De altă parte, familia lui Hubăr, mai înstărită, nu admite nici ea însoţirea lui Naţl cu fiica unei precupeţe. Un teolog român, Codreanu, cunună fără consimţământul părinţilor pe cei doi tineri, care pleacă la Viena. După câtva timp, Persida

şi Naţl se întorc în ţară şi deschid un birt. Naţl nu poate îndura depărtarea de părinţi şi bate pe Persida, mai bine zis se ia la bătaie cu ea, căci Persida nu se lasă bătută. În sfârşit, când Persida naşte un copil, după ce mai pierduse unul, Mara şi Hubăroaia se îmblânzesc şi primesc să meargă în casa tinerilor. Mara convine chiar ca nepotul să fie botezat în legea papistăşească, întrucât, după cum spune ea, „oameni suntem cu toţii, tot creştini, creştini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem". Romanul vrea să demonstreze că nu există fericire casnică în afara legii. Hubăr, care a mai avut un copil nelegitim, pe Bandi, este ucis de acesta într-o criză de demenţă, pe când voia să-l legitimeze. Mara este o femeie întreprindă, voluntară. „Muiere mare, spătoasă, greoaie şi cu obrajii bătuţi de soare, de ploi şi de vânt", toată energia ei este catalizată în direcţia creşterii celor doi copii. Deşi femeie simplă, priceperea în afeceri nu-i lipseşte. Pe măsură ce capitalul ei sporeşte (va arenda şi o pădure), Mara reduce cheltuielele la strictul necesar. Persida e ţinută la mânăstire aproape gratis, Trică, în loc să meargă la şcoală, e dat ucenic. Gândul Marei este să însoare pe Trică cu fata lui Bocioacă şi, fiindcă Trică e asaltat şi de soţia lui Bocioacă, Mara, senină, dă fiului ei sfatul să nu piardă ocazia unei bune căsătorii prin lipsă de tact: „Ţine-o cu vorba până ce nu-ţi dă fata, apoi scuip-o în faţă şi-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap". Trică trebuie să plece la oaste şi soţia lui Bocioacă pune la cale răscumpărarea băiatului, trimiţând pe Bocioacă să ceară bani de la Mara. Mara face în aşa fel, încât banii sunt împrumutaţi chiar de la Bocioacă. Înspăimântat de urmări, Trică se înrolează voluntar şi Mara, deşi supărată că feciorul pleacă la război, îşi admiră totuşi fiul în uniformă, încredinţată că banii luaţi de stat vor fi restituiţi.

Scriitorul ştie să dozeze astfel faptele, încât patima de bani să nu transforme pe Mara într-un monstru. Echilibrul între setea ei de înavuţire şi dragostea pentru copii se menţine. La botezul copilului Persidei, asistă la o scenă foarte semnificativă din acest punct de vedere. Mara vrea să dovedească lui Hubăr că Naţl nu e mai presus de fata ei şi înfăţişează zestrea fetei: peste 30 000 de florini. Dar apoi se răzgândeşte: să dea numai 30 000 în cap. Nu e prea mult? Să dea numai 25 000 ori chiar numai 20 000. În cele din urmă se hotărăşte să dea 10 000. Văzând lumea adunată, îi pare rău totuşi că nu adusese mai mulţi bani. Către Naţl: „ — Uite! îi zice, am ţinut şi eu să fac un dar pentru copil. Nu mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini. Am să vi-i dau — adăugă

întinzându-i banii — şi pe ceilalţi.“ Naţl, generos, refuză să primească şi Mara se bucură că poate să-i păstreze ea.

Slavici este un pictor delicat al eroticii rurale şi creează cu gingăşie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deşi o fire aprigă ca şi mama ei. Dragostea Persidei pentru Naţl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune şi o dorinţă de a vindeca chinurile lui Naţl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferinţă. Tinerii trec printr-o epocă de mare zbucium, neştiind ce să facă din cauza opoziţiei părinţilor, se întâlnesc pe ascuns şi se ameninţă reciproc cu despărţirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu fineţe candoarea sufletelor simple.[...]

Mara *oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societăţii rurale ardelene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de un echilibru de compoziţie clasic. În special figura energică a Marei, zbuciumându-se să-şi crească omeneşte copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creaţie de neuitat.*

Alexandru PIRU, Istoria literaturii române*, Editura* Grai şi suflet — Cultura Naţională*, Bucureşti, 1994, p. 104-105.*